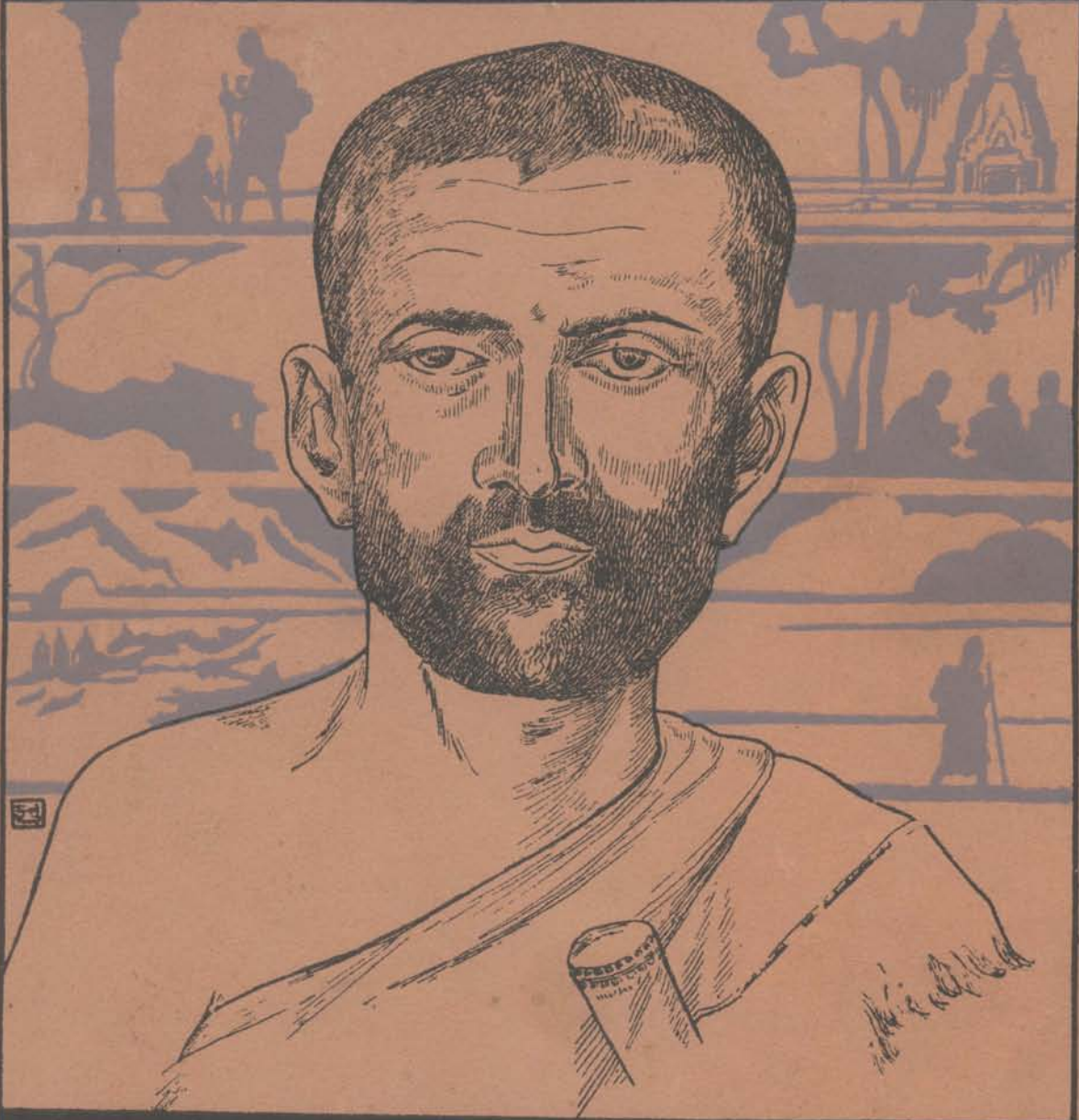

શ્રીચારિત્રવિજય

સંપાદક : જાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ

શ્રી ચારિત્ર વિજય

(શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાલા : પુષ્પ ૨૬)

સત્યધર્મના ભોખધારી, શાસનના માયા ભુલટ, સંયમ અને
શૌર્યના પૂજારી વીરમી સદીના એક સાધુરાજની જીવનરેખા આલેખતો
એક સ્મારક ગ્રંથ

: સંપાદક :

બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ

: ચિત્રકાર :

શ્રી કનુ દેસાઈ

પ્રકાશક - શ્રી ચારિત્ર

સ્મારક ગ્રંથમાલા

વીરમગામ

વીર સં. ૨૪૬૨

ચારિત્રજયંતી

પ્રકાશક
શ્રી ચારિત્ર સમારક મંથખાલા
બોરલી બજાર, વીરમગામ

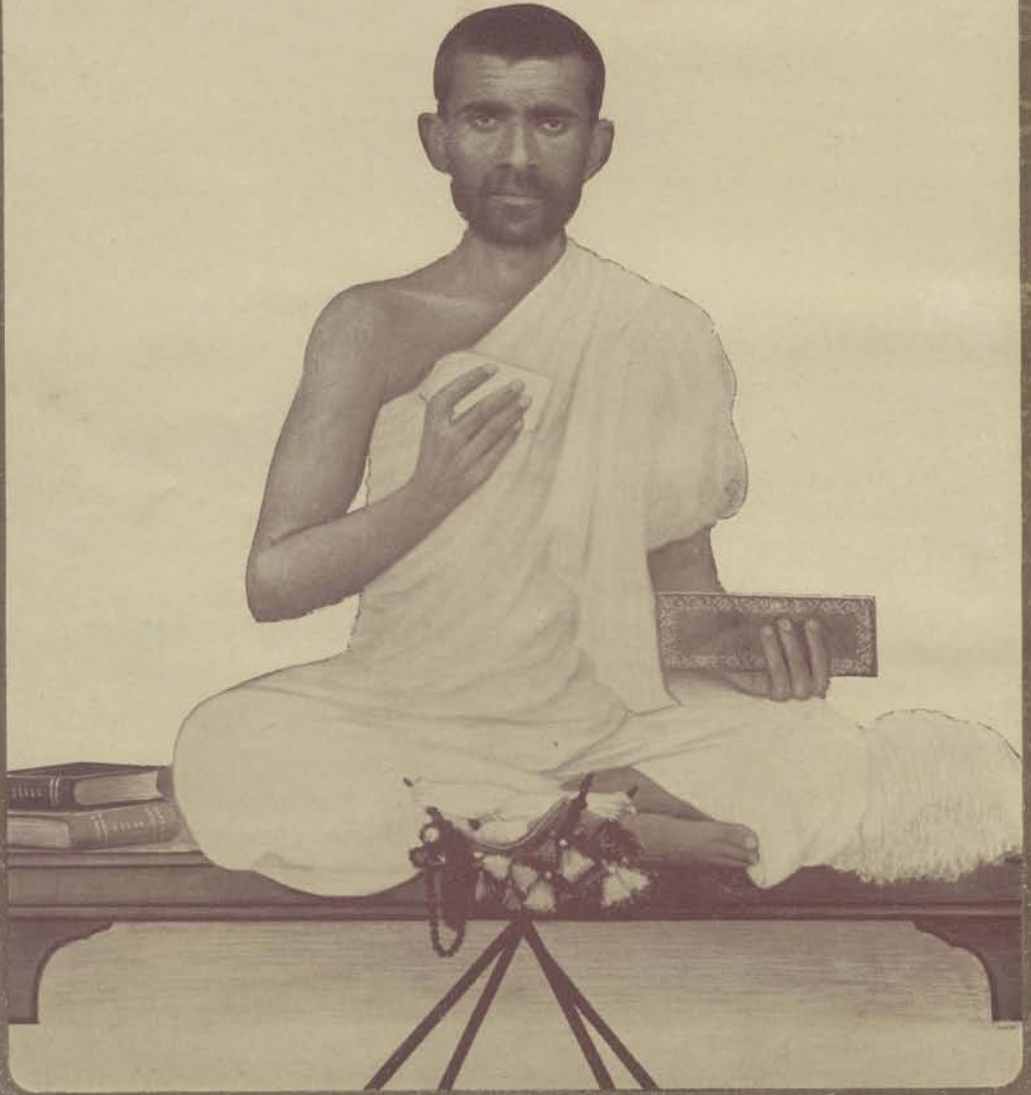
પહેલી વાર : એક હજાર
વિ. સં. ૧૯૯૨, આસો વદ ૧૦
અદારમી ચારિત્રજયંતી

કિંમત સવા રૂપિયા

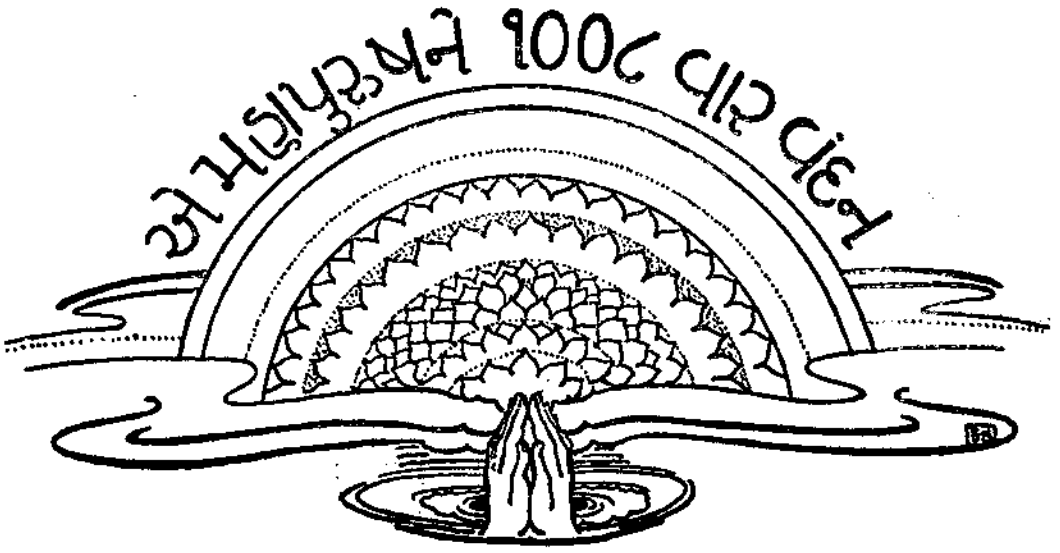
મુદ્રક : પ્રથમ દિશંગી જીવનચાત્રા વિભાગ
બાલુભાઈ મગનલાલ દેસાઈ
મણિ મુદ્રણાલય, કાગુપુર અમદાવાદ.
મુદ્રક : પાછળના બે વિભાગ તથા આર્ટ પેક્ટો
ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.
ન્યોતિ મુદ્રણાલય. ગાંધીરોડ, અમદાવાદ.
મુદ્રક : જેકેટ, પૂઠું તેમજ પ્રથમ આર્ટ પેક્ટ.
શ્રી. બચુભાઈ રાવત.
કુમાર કાર્યાલય, રાયપુર, અમદાવાદ.
બ્લોક બનાવનાર.
શ્રી. શંકરરાવ દત્તાત્રેય,
ભારતપ્રેસેસ રહુડિયા, રાયપુર, અમદાવાદ.
તથા કુમાર કાર્યાલય, રાયપુર, અમદાવાદ.
પુસ્તક બાંધનાર
શ્રી રામવિજય બાઈન્ડિંગ વર્કર્સ,
નગરરોડ મારકીટ, રતનપોળ, અમદાવાદ.

: પ્રાપ્તિ : થાન :

૧. ગુજ્જર મન્યરત્ન કાર્યાલય,
ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.
૨. બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ,
પરિલો ભાદ. માદલપુરા,
એવીસબીજ, અમદાવાદ.

મુનિરાજ શ્રી ચાશ્વન્થવિજય (કર્ણટી)

જ્યારે જ્યારે કોઈ પણ પ્રજાનું કે સમાજનું આંતર જીવન કાળના પ્રભાવથી કહોં યા ગમે તે કારણે કહોં, નિર્બળ અને છે ત્યારે તેને પુનર્જીવન મેળવવા માટે આરંભમાં મુખ્યપણે આદર્શજીવી મહાન્ આત્માઓની જીવનકથા તરફ દૃષ્ટિ દોડાવવી પડે છે. અને એ જીવનકથાઓમાંથી જરૂર એવું કોઈ ને કોઈ વિશિષ્ટ પ્રેરણાખળ મળી જ રહે છે કે-જે દ્વારા માનવનો અવનતિના ગર્તામાંથી પુનરુદ્ધાર થઈ શકે. એ જ મુખ્ય કારણસર પ્રાચીન કાળથી ભારતીય પ્રજામાં વિધવિધ રીતે પવિત્ર જીવન ગાળનાર પુણ્યપુરુષોની જીવનકથા લખવાની પરિપાટી ચાલી આવે છે.

આખાય વિશ્વમાં અતિચિર કાળથી સ્વાભાવિક રીતે સર્વોપરિ પવિત્ર જીવન ગાળનાર પ્રજાના બાહ્ય અને આંતર જીવનનો સર્વોપરિ હાસ જોઈ આજે પ્રત્યેકે પ્રત્યેક વિશ્વ પુરુષનું હૃદય કંપી ઊઠે છે અને તેથી એ દરેક, પોતાના અને પ્રજાના જીવનનું પુનરુત્થાન થાય એ માટે પોતપોતાથી જેટલો અને તેટલો કાળો આપવા તૈયારી કરી રહેલ છે. આ રીતે અત્યારે દરેકે દરેક ધર્મ, સમાજ, પ્રજા આદિમાં થઈ ગયેલ જુદા જુદા પ્રકારે શુદ્ધ જીવન જીવનાર મહાપુરુષની સ્મારક ગ્રંથમાળા, લેખમાળા આદિ જે કાંઈ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે એ ખરે જ હિંદમાં હિંદ છે.

ચોકાત્મરૂપ ભારતીય પ્રજાના અવયવભૂત ગણાતી આપણી જૈન પ્રજા, -જેણે એક કાળે આદર્શ જીવન ગાળવાનો માર્ગ રજુ કરવામાં મોટો કાળો આપ્યો છે, -અત્યારે બાહ્ય અને આંતર જીવનકલકથી એટલી અરડાઈ ગઈ છે કે-જે તેના પુનરુત્થાન માટે જુદી જુદી રીતે સત્વર ધ્યાન આપવામાં ન આવે તો સાથે જ એ જૈનપ્રજાનું નાવ

ક્યારે, ક્યાં અને કયા ખડક સાથે અથડાઈને નાશ પામશે એ કલ્પવું બાણું જ મુરકેલ છે. આ સ્થિતિમાંથી જૈનસમાજને ઉગારી લેવા માટે જે મહાતુલાવોએ આ ‘ચારિત્ર-સ્મારક ગ્રંથ’ જૈનપ્રબળના કરકમલમાં અર્પણ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો છે એને સૌ કોઈ વધાવી લે એમાં સંશય જ ન હોઈ શકે.

પૂજ્યપાદ સ્વર્ગસ્થ શ્રીમાન્ ચારિત્રવિજયજી મહારાજશ્રીને મેં નાની વયમાં આજથી લગભગ તેત્રીસ વર્ષ પહેલાં વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૬માં વડોદરા મુકામે જોયેલ. તેનું કોઈ આછું આછું સ્મરણ થાય છે. તે વખતે મારી વય નાની અને દીક્ષા લીધે માત્ર દશ મહિના થયેલ હોઈ તેઓશ્રીનો અંગત પરિચય મને થયો છે એમ હું કહી શકું નહિ. ત્યારે આ “સ્મારક ગ્રંથ”માં હું તે મહાપુરુષની કઈ સ્મારકકથા આલેખવાનો, એમ સૌ કોઈને સહેજે શંકા થયા વિના નહિ જ રહે. પણ તેનો ઉત્તર માત્ર એ જ હોઈ શકે કે-મહાપુરુષો સ્થૂલ દેહે મરવા છતાં ગુણો દ્વારા તેઓ જગતમાં સદાય જીવતા હોય છે. એ જ કારણ છે કે-શ્રમણ લગવાનું મહાવીરદેવ, જેઓને અતીત થયે સૈકાઓના સૈકાઓ વહી ગયા તેમ છતાં આજે આખું જગત અને આપણે એ મહાપુરુષને ઓળખીએ છીએ-ઓળખવાનો દાવો કરીએ છીએ અને એના પુનીત નામને અશ્રાન્તપણે જપીએ છીએ. આ જ રીતે હું શ્રીમાન્ ચારિત્રવિજયજી મહારાજશ્રીને સ્થૂલ દેહે અદૃશ્ય હોવા છતાં ગુણો દ્વારા ઓળખી શકું છું અને આ સ્મારક ગ્રંથમાં તે પુરુષના અદ્વ્યસ્વરૂપ ગુણાનુવાદ કરી મારી ભારતીને પવિત્ર કરું છું-કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું.

મહાપુરુષની કિંમત એના સ્થૂલ દેહના આકાર ઉપર, તેના માતા-પિતા ઉપર, જાતિ ઉપર કે દેશ ઉપર : એ કશાય ઉપર નથી. એની કિંમત કે મહત્તા એના આંતર જીવન અને એની કારકીર્દિ ઉપર અવલંબેલી છે. એટલે હું આપણા સ્મારક-ગ્રંથનાયક “ચારિત્ર”ને સ્થૂલરૂપે ઓળખતો ન હોઉં અથવા તેમની મુખાકૃતિનું મને સ્મરણ ન હોય એથી એ મહાપુરુષના ગુણાનુવાદ કરવા માટે મને કોઈ પણ પ્રકારનો રોધ થાય તેમ નથી.

પૂજ્યવર શ્રીયુત ચારિત્રવિજયજી મહારાજશ્રી કોણ હતા, ક્યાંના હતા, ઇત્યાદિ કશું હું જાણતો નથી. માત્ર એટલું જ જાણું છું કે-તેઓશ્રી પ્રસાંશ આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયકમળસૂરિ મહારાજના પ્રશિષ્ય હતા. તેમ છતાં એ પુરુષે પોતા પાછળ અવશેષરૂપે મૂકેલ બે વિશિષ્ટ સંભારણાંથી હું તેમને સવિશેષ ઓળખું છું.

એક તો અત્યારે જગત પોતાની આંખે સાક્ષાત્ જોઈ શકે એવું પાલીતાણાના પાદરમાં આવેલું “યશોવિજય જૈન ગુરુકુલ.” જેમાં સંખ્યાબંધ જૈન બાળકો વિશિષ્ટ જ્ઞાનનો વારસો મેળવી રહ્યા છે. એની શુભ સ્થાપના આપણા સ્મારક

પ્રધનાયક “ચારિત્ર”ને હાથે જ થયેલ છે. અને એને એઓશ્રીના જ વિદ્વાન શિષ્યો અથાગ પરિશ્રમથી જીવન પૂરી રહ્યા છે. ખરે જ પોતાના ગુરુદેવની શક્તિ અને ઉત્સાહનો અખંડ વારસો એ વિદ્વાન શિષ્યોમાં ઉતરી આવ્યો છે. એથી એ મહાપુરુષમાં રહેલ યોગ્યતાનો આપણને સહેજે સાક્ષાત્કાર થઈ જાય છે.

બીજો પ્રસંગ પાત્રીતાણના જલપ્રલયનો છે. એ જલપ્રલયમાં તણાતા સંખ્યાબંધ મનુષ્યોને તેઓશ્રીએ પોતાના જીવનની દરકાર કર્યા સિવાય દૈવી સાહસ દ્વારા બચાવીને અભયદાન આપ્યું હતું. તે પ્રસંગે તેઓશ્રીએ જે સમયસૂચકતા વાપરી હતી એ જૈન મુનિજીવનની શૈલીને શોભાવે તેવી હતી. “સાધુથી કાચા પાણીમાં ઉતરાય નહિ, ગૃહસ્થને બચાવવાથી પાપ લાગે” ઇત્યાદિ આપેક્ષિક જૈન શૈલીનાં વાક્યોને વિકલેન્દ્રિયની માફક પકડી ન રાખતાં વિચારપૂર્વક તેઓશ્રીએ જે કાંઈ કયું” એથી જૈનશાસ્ત્રની સ્વાદ્રાઢ શૈલીને ખચિત જ શોભાવી છે, અને જૈન આગમનાં એ વાક્યો જડતાભર્યાં નથી પણ કોઈ ગંભીર આશયથી તેમજ કોઈ દેશ, કાળ વ્યક્તિ વિશેષને લક્ષીને છે –સાર્વત્રિક નથી એમ સાબીત કરી આપ્યું છે.

જૈનસમાજ એ મહાપુરુષને અને તેમના ગુણોને યાદ કરી તેમના પ્રત્યેના ઋણને અદા કરે તેમજ એ મહાત્માના ગુણોને જીવનમાં ઉતારવા યત્ન કરે એ જ અંતિમ શુભેચ્છા સાથે....

એ મહાપુરુષને ૧૦૦૮ વાર વંદન હો

મુનિ પુણ્યવિજય

ભાદ્રપદ શુક્લા પદ્મી, મંગળ

સંવત્ ૧૯૮૯, પાટણ

જીવનયાત્રા-પ્રથમ વિભાગ

૧. તે કાળે તે સમયે	૨
૨. વતન ને વંશ	૭
૩. જન્મ ને આલ્યાવરણ	૧૧
૪. મૃત્યુના મ્હોંમાં	૧૬
૫. ધર્મને શરણે	૨૦
૬. ગુરુની શોધમાં	૨૩
૭. ધારણી-ધર્મસિંહ સ્વામી	૨૬
૮. શાસ્ત્રાભ્યાસ	૩૦
૯. સત્યને પથે	૩૩
૧૦. શ્રી ચારિત્રવિજય	૪૦
૧૧. તીર્થયાત્રાઓ	૪૨
૧૨. સત્યની આણાએ	૪૫
૧૩. તીર્થરક્ષાની તમન્નાએ	૫૩
૧૪. વિદ્યાધામ કાશીમાં	૫૬
૧૫. ગુરુકુલ સ્થાપના	૬૧
૧૬. વિપત્તિઓની વચ્ચેથી	૬૫
૧૭. જલપ્રલય	૬૬
૧૮. સંસ્થા સ્થાયી રૂપ લે છે	૭૫
૧૯. મતભેદ	૮૦
૨૦. માનવત્ર	૮૩
૨૧. કચ્છમાં	૮૭
૨૨. સંસ્થાનો પુનરુદ્ધાર	૯૪
૨૩. મુનિશ્રીનું મનોરાજ્ય	૯૭
૨૪. કાળધર્મ	૧૦૦

૨૫. અક્ષરતાના ખેલ

૧૦૩

સ્મરણયાત્રા-બીજો વિભાગ ૧ થી ૪૮

પત્રો અને પ્રશસ્તિઓ-ત્રીજો વિભાગ ૧ થી ૩૨

ચિત્રસૂચિ

૧. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી	
૨. આચાર્યવર્ય શ્રી વિજયકમલસરિજી	
૩. રથવિર મુનિરાજ શ્રી વિનયવિજયજી	
૪. નામદાર પાલીતાણાના ઠાપેરમાહેજી	
૫. એડમીનીસ્ટ્રેટર મેજર ટ્રોંગ, તેમના ખાનગી મંત્રી સાથે	
૬. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી કિત્ર કિત્ર અવસ્થામાં	
૭. પાલીતાણા રાજ્યના ત્રણ ધર્મપ્રેમી અધિકારીઓ	
૮. મુનિજી-મંત્રેગી સાધુતા સ્વીકારી તે વેળા	
૯. શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા બોર્ડિંગ-ખૂતો ફોટો	
૧૦. શિષ્યસમુદય	
૧૧. ગુરુકુળના ગુરુદિગ્ગંધર્મા સંસ્થાપિત મૂર્તિ	
૧૨. વડોદરા સાધુસંમેલનની સમૃદ્ધિ	
૧૩. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીની જન્મકુંડડી	
૧૪. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીના વિદારનો નકશો	

પરમ સાધુતાની આદર્શ મૂર્તિ
તપગચ્છાધિપતિ
શ્રી મુનિચંદ્ર મહારાજ
(મુક્તિવિજયલ ગણી)
ને.....

સમ્પાદકીય

મતિ, કૃતિ, વાણી એ કલ્યાણી, તો પૂનર્દિઃ જૂવણ છે.
મતિ, કૃતિ, વાણી નહીં કલ્યાણી, તો ખીન્નું દાંબિક દૂષણ છે.

— શ્રી ગોવર્ધનરામ.

અઠાર વર્ષ પૂર્વે સદ્ગત થયેલા, ન આચાર્ય, ન પંન્યાસ, ન ગણિ કે ન પ્રવર્તક; નાની એવી એકાદ ઉપાધિથી પણ મુક્ત એક ધર્મવીર સાધુપુરુષનું આ જીવન છે. સત્યને પરમ ધર્મ માનનાર, માન્યા માટે મરી શીટનાર, અન્યાયની સામે સદા સંતપ્ત રહેનાર, શામનસેવાને સાધનાનો પરમમંત્ર લેખી મરદાનગી બધું ‘મરજીવું’ જીવન જીવી જાણનાર સાધુરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) ની આ જીવનરેખા છે. જીવનમાં વિદ્વતાનો અથાગ સાગર નહિ, કવનમાં શાસ્ત્રનું એક પણ પાનું રચનાર નહિ, મુનિમાતૃઓમાં એક પણ પદને પામનાર નહિ, પણ કેવલ અંતરાત્માના ધર્મને અનુસાર, સ્વાદ્વત્તાના સાચા મર્મને સમજનાર, પરિશ્રમની શુદ્ધિને અપનાવનાર અને અપનાવી કાયા-માયાને વિસરાવનાર એક પુરુષોદ્ધતી અસ્મિતાના આ અક્ષરો છે. વેપે જૈન પણ વર્તને, સંસારની કાંઈ પણ સાધુતાને શોભાવે એવી, માનવતાની મહાસેવાની વિશ્વનોમુખી અને ઉદાર ભાવના પાછળ કંઠાર અને સાદું જીવન જીવી જનાર એક વિશ્વગ્રેમી મુનિરાજનો આ સમારક અંથ છે.

કોઈક કવિતા જ એવી હોય છે, જે કંઈ કે માત્રાએ જ હોય કે ન હોય ગાવાનું જ મન થઈ જાય છે. કોઈ ચિત્રો જ એવા હોય છે કે, તે સજીવ હોય કે નિર્જીવ, તેની સાથે વાત કરવાનું મન થઈ આવે છે. કોઈ કોઈ તેજપ્રતિભાઓ પણ એવી હોય છે કે, એ તેજકણ વીણવાની શક્તિ હોય કે ન હોય, એને અક્ષરમાં અમર કરવાની લાલચ રસતે જ ને પણ થઈ આવે છે.

મારા સંપ્રદાયમાં પણ એમ જ કહી શકાય.

એકદા પડતી રાતે અમદાવાદમાં ચતુર્માસ રહેલ ‘વિદ્વાન ત્રિપુરી’ તરીકે ઓળખાતા ત્રણ મુનિવરો શ્રી દર્શનવિજયજી, શ્રી જ્ઞાનવિજયજી અને શ્રી ન્યાયવિજયજી સવસ્ર એકો હતો. વાતો ચાલતી હતી આજની સાધુતા વિષે. ઘણીખરી તેજહીન લાગતી, નૈતિક પ્રતિભા વિહોણી, મત, સંપ્રદાય અને વાડામાં પૂરાયેલી સાધુતા પ્રતિનો મારો તીવ્રતર અસંતોષ હું વ્યક્ત કરી રહ્યો હતો. મુનિત્રિપુરી સ્મિત ભર્યા ચહેરે મારા કટાક્ષને સાંભળી રહી હતી. એ વેળા વાતવાતમાં-થોડા વખત પહેલાં સાંભળેલી-પાલ્લીતાણીની જલજ્વોનારતના પ્રસંગની એક સાધુની વારતાની યાદી આવી અને મેં મારા કથનને સ્પષ્ટ કર્યું: ‘સાહેબ! સાધુતા એટલે અંતરદીપક પ્રગટાવવાની સાધના! એ અંતરદીપક પ્રગટ્યો એટલે મત, વાડા કે સંપ્રદાય, અથવા યાજ્ઞ સ્ત્રીએ ચાલવા મેરના નિયમો એને રોકી ન શકે! એની વાણી, વર્તન કે વિચાર આપ મેળે જ પ્રગટેલાં, પોષેલાં ને પ્રરેષેલાં રહે!’

‘જળપ્રલય વખતે સેવા કરનાર સાધુ કોણ તે જાણે છે?’ ત્રિપુરીએ હસતાં હસતાં કહ્યું.

એ સાધુનું નામ મને સ્મરણમાં ન હોતું.

‘એ તો અમારા ગુરુજી-મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી!’

આચાર્યવર્ય શ્રી વિનય કમ્ભસૂરીશ્વરજી
(ગુજરાતી)

સંવેગી સાધુતાના પાત્રક, વરોદરા મુનિસંમેલનના આદ્યપ્રેરક અને પ્રમુખ શ્રી વિનય-કમ્ભસૂરીશ્વરજી જૈન શ્રમણોદ્ધાનના એક સુરભિત પુણ્ય હતા. તેઓશ્રીનો જન્મ પાલીતાણા ખાતે કોરડિયા કુટુંબમાં ગર્ભશ્રીમંત માતૃપિતાને ધેર સં. ૧૯૧૩ માં થયો હતો. વૈરાગ્ય રંગથી રંગીત થઈ સં. ૧૯૩૬ માં તેઓએ તપગચ્છાધિપતિ મુલચંદ્રજી મહારાજ પાસે દીક્ષા લીધી. તેઓશ્રીનાં તપ, સંયમ અને વિદ્વતા શોડાજ સમયમાં ઝળકી ઉડ્યાં. વિ. સં. ૧૯૭૩ માં તેઓશ્રી આચાર્ય અન્યા. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીના એ દાદાગુરુ હતા, અને તેમના વરદ હસ્તે જ વડી દીક્ષા થઈ હતી. મુનિરાજશ્રીનાં સમાજ સેવાનાં કાર્યો પાછળ તેમના આશિર્વાદ હતા.

ત્રિપુટીના આ ખુલાસાએ મારી જિહાસા વધારી. કર્મવીર-ધર્મવીર એ શૌર્યભૂતિ સાધુરાજનું જીવન જાણવા મેં અગ્રહ કર્યો. એ પછીની ત્રણથી ચાર રાતો આ જ સાધુપુરુષના જીવનની ચર્ચામાં વીતી. વિદ્વાન મુનિત્રિપુટીએ અંતરની એકેએક વાત ગારી સમક્ષ મૂકી. ધનધોર આકાશપટમાં માર્ગ ભૂલ્યા કે વિમાનીને નીજના એકાદ ઝખકારો પણ હર્ષ આપે, એમ વર્તમાન સાધુનાથી કંઈક સંતત્ત મારા હૃદયને એ જીવનચર્યાએ આનંદ આપ્યો.

એ પછી થોડા દિવસની વાત !

વિદ્વાન ત્રિપુટીએ એક દહાડો વાત છેડી : 'તમે ગુરુમહારાજનું જીવનચરિત્ર લખો તો' ?

એ જીવન સાંભળ્યા પછી મને એનું ખૂબ આકર્ષણ થયું હતું. કેવી સાદી, સીધી, બહાના વગરની કર્મ ને ધર્મની વીરતા ! 'Do or die' ની જીવંત પ્રતિમા સમા એ મુનિરાજના જીવનના ઘણાખરા પ્રસંગો મારા મનમાં ઘોળાઈ રહ્યા હતા :

આત્મજીવનની એ અજબ મસ્તી ! કોઈ ભય નહિ, કોઈ સંશય નહિ, પાછું પગલું નહિ, લીધું તેને કરી બાણવું ! એ જૂતાવળોના પ્રસંગો, સૂકાપાટમાં વડલો વાવવાના પ્રયત્નો, બહુવિધ આજના ઠંડા જીવનધર્મકારને જરૂર ઉખા આપે તેવાં છે. અને એ પછીનો મુંબઈનો પ્લેગનો પ્રસંગ ! ખીજે કોઈ હોત તો કદાચ ના ન બાણત, પણ બહાના શોધત, છટક બારીઓનો લાલ લેન, પણ એવું કશુંય નહિ ! એકથી સત્તરની સમાન ભાવે સેવા, સહિષ્ણુ હૃદયે તેમનો ઉત્તર સંસ્કાર અને છેવટે પોતાને પણ પ્લેગની ગાંઠ નીકળે ત્યાં સુધીની કર્મવીરતા ચાલુ જ હોય ! સેવાના દોલ પીટાતા નથી. એ તો અંતરત્તમામાં પ્રગટે છે ને ત્યાં જ પમરે છે !

એ પછી તેઓ સ્થાનકમાર્ગી સાધુ બને છે. એક દહાડો એમને તેમાં અસંતોષ પ્રગટે છે ને એ અસંતોષ જાહેર થતાં સંપ્રદાયમાં જગરો જિહાવોહ જાગે છે, હજારો ભયની જૂતાવળો, અપમાનો-હાડમારીઓ સામે આવી ખડી રહે છે. મુનિજી આ બધા સામે હસે છે. કશાંયને ભય નથી ! એ તો સાપની કાંચળી જેમ એને ઉતારી ચાલ્યા જાય છે. એવા ઘણાંય માનવીઓ નીરખ્યા છે, જેઓ માન્યતાફેર છતાં સંપ્રદાયના ડરે એ જ ચાલતા માટે ચડી સફર કરી રહ્યા હોય છે. એ મહાત્માઓને ઇલેક્ટ્રીક માનાપમાનો ડરાવી રહ્યાં હોય છે.

આ પછીના પણ પ્રસંગો આખી સંપૂર્ણ વિવેચના માગી લે ! બારોટો સામેની બડવીરતા, જલપ્રભયની શરવીરતા, ચારિત્રધર્મની અડગતા અને ગુરુકુલ અંગેની કાર્યક્ષમતા ઇતિહાસનાં અનેક પૃષ્ઠો રેકે તેમ છે. સ્વાદ્વાદને સમજનાર, એના મર્મને પરખનાર આ મુનિજી મને આજની સાધુતા સામે એક ઉદાહરણરૂપ લાગ્યા. અને એમનું જીવનચરિત્ર લખવાની વૃત્તિ મારામાં જન્મીત થઈ.

પણ મારી શક્તિ માટે બહુ ત્રિચારવા જેવું હતું. છતાં મુનિજીની સતત પ્રેરણા, બધી પરિસ્થિતિ સમજાવી મારી કલમને આપેલી છૂટ અને સાંભળેલા એ તેજસ્વી જીવન પ્રત્યેનું આકર્ષણ; આ ત્રણ વાતોએ મને લેખક અને સંપાદક બનાવીને જ ઝોડ્યો.

આ એક જીવનચરિત્ર છે, અને હું કંઈ જીવનચરિત્રોનો લેખક કે સંપાદક નથી. સામાન્ય લેખક કે સંપાદક કરતાં જીવનલેખક પાસે વધુ મહત્તા હોવી ઘટે છે એવી કેઈ મહત્તા મારી પાસે નથી. અંતેવાસી દ્વારા લખાયેલાં જીવનચરિત્રો વધુ સંપૂર્ણ મનાય છે. હું તો અંતેવાસી પણ નથી. અને જીવનના લેખન તથા સંપાદન કાર્ય વખતે તેમના અંતેવાસીઓનો પરિચય પણ સાધી શક્યો નથી. જીવનલેખક ચરિત્રનાયકના સહયુજીની અત્યુક્તિ કે દુનુજીની અનુક્તિથી દૂર રહેવું જોઈએ.

આ વાતમાં પણ હું કંઈ તટસ્થ રહી શક્યો છું કે નહિ તે પણ જાણી શક્યો નથી. મુરોપવીર, દાનવીર કર્નેગીના મત મુજબ ' જીવનચરિત્રનો લેખક હૃદય અને મસ્તિષ્ક (સદ્ભાવ અને બુદ્ધિ) થી નીરાગી હોવો જોઈએ. ' એવા નીરાગીપણાનું સર્ટીફિકેટ મારી પાસે નથી. હું તો માત્ર એક જ વાક્યને અનુસર્યો છું :

“ On the lives of remarkable men ink and paper should least be spared.”

‘ નામાંકિત નરોનાં જીવનચરિત્ર પાછળ શાહી કે કાગળની રહેજ પણ કસર કરવી જોઈએ નહિ’ ! મહાકવિ ગ્યોટેના આ મત મુજબ હું વર્ત્યો છું. શાહી અને કાગળો પર કેવા અક્ષરો ઉઠ્યા છે તેની ચર્ચા વિવેચકોને સોંપું છું.

વર્તમાન પદ્ધતિનાં જીવનચરિત્રની મૂળ કળા પશ્ચિમથી આયાત કરેલી છે. પણ સુખની વસ્તુ તો એ છે કે આજે દિંદે એ કળા અપનાવી છે. જીવનચરિત્રો ભારી પ્રજાના હૃદયમાં બહુ અગ્રભાગ ભજવે છે અને દેશની કે જાતિની મહત્તાનાં સદા દર્શન કરાવે છે. જીવનચરિત્રો જેટલાં વંચાય તેટલાં લાભદાયક જ છે, પણ દિલગીર થવા જેવું છે કે આપણે ત્યાં જૈનોમાં એ વાત પર બહુ દુર્લક્ષ્ય કરવામાં આવ્યું છે. એ કારણે હજારો જૈનવીરોનાં જીવનચરિત્રો વિવાદાર્પદ બનેલાં છે. મહામાતૃ વસ્તુપાળ ક્યારે જન્મ્યા, તેમની માતા કોણ ? વિમળશાહે કે શાન્તિદાસ શેકે રાજકીય મહત્ત્વનાં શાં કાર્યો કર્યાં એના પૂરા ઉદ્દેશો પણ આપણી પાસે નથી. અરે ! ગર્ભ કાલના સમર્થ સાધુઓ, સમર્થ કળાકારોને ને કારીગરો પણ ભૂલાર્ધ જતા લાગે છે.

મેવાડનાં જીર્ણ મંદિરોના સમારકામ પાછળ જીવન સમર્પણ કરનાર લલ્લુભાર્ધ જેવા વલ્લિક્ષેપ્રને, સાત સાત્ર પાર જઈને અનેક કળા કારીગરીઓ દેશમાં લાવી વસાવનાર શાહસોદાગરોને કે બીજા પ્રાન્તોમાં મહામહેનતે રોટલો રળી ખાતા કે વિદ્યાવિશારદોને કોણે આજેખ્યા છે ? જૈનોમાં આજે પારકાના દોષને પર્વતસમ કરી જોવાનો ને પોતાના દોષને ગુણ જોવાનો બગર ગરમ છે. અને એથી જ જૈનોનું જીવન સંધ્યાના રંગો પ્રસારતું જોવાય છે.

ભૂતકાળની ભવ્યતા એ માતાનું ધાવણ છે. એ ધાવણ વગર બાળકો બધી વાતે રૂદ્રપુષ્ટ ક્યાંથી બનશે ? અશ્વજત ! આજે ધણું નષ્ટબ્રષ્ટ થયું છે. છતાં હવે પણ જાગવા જેવું છે. મળે તેટલી સામગ્રીથી પણ એ નરવીરોની અક્ષરતાં સરજવાની છે. અધુરું અધુરું તોય માતાનું ધાવણ બાળકને પુષ્ટ બનાવશે જ. પણ આયાના ધાવણથી ઉછેરેલું સંતાન ‘ માતૃદેવો ભવ’ના મંત્રો શી રીતે ઉચ્ચારશે ?

ઉપર્યુકત, મારા મનથી આવશ્યક લેખાતી, ફરજથી મેં આ કાર્ય કર્યું છે. આમાં ઘણી અપૂર્ણતા છે. સાંભળ્યા માત્ર પરથી જ આનું આદેખન કર્યું છે. લખીને વિચારી પણ શક્યો નથી. કોઈને બતાવવાની ફરસદ પણ નથી મેળવી. છતાં એ જૈન ઇતિહાસનું એક ઉજ્જવલ પૃષ્ઠ છે ને આજના શ્રમણ અને શ્રાવક સમુદાયમાં પ્રવર્તતી અકર્મણ્યતા સામે એક દિશા દેનાર તારક છે તેમ સમજી આ જીવનયાત્રા મેં પીરસ્યો છે. સામગ્રી કે ઠાકમાં ફેર હશે, છતાં તેથી જીવનની મહત્તામાં કશો ફેર નથી એ નિર્વિવાદ છે.

આટલા ટૂંકા નિવેદન પછી મારે મારા પૂજ્યો, મિત્રો, મુરજીઓ અને રોહિઓનો આભાર માનવાની ફરજ અદા કરવી જ રહી.

અન્યનાયકતા સુશિષ્યવર્ગ-વિદ્વાન ત્રિપુરી મુનિરાજ શ્રી દર્શનવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી આદિ-જેઓ આ ગ્રંથમાં મૂળ પ્રેરણાશ્રૂત છે, તેમજ જેમણે અપૂર્વ વિશ્વાસ સાથે મને ચરિત્રનું ચિત્રણ કરવા દર્ધ, તેમજ બીજી બધી વાતોમાં મારા નિર્ણયને માન્ય રાખી મને આ કાર્યમાં પ્રેર્યો છે-તેમનો આભાર માનું તેટલો ઓછો છે. આ ચરિત્રનો ઘણો સુચશ તેમને જ ઘટે છે.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના તરીકે અપાયેલ લેખ ‘એ મહાપુરુષને એક હજાર આઠવાર વંદન’ ના લેખક પૂજ્ય પ્રવર્તક શ્રી કાલિવિજયજી મહારાજના પ્રશિષ્ય, જૈન તેમજ જૈનેતર સમાજમાં પોતાની વિદ્વત્તા અને વિચારકતાથી પંકાયેલા, સાક્ષરવર્ધ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ છે. તેઓશ્રીના આ શ્રમ બાલ મારે તેમનો આભાર માનવો જ રહ્યો.

આ પછી અભિજ્ઞાતી બાઈ રતિબાઈ-કે જેમની સાથે આ ગ્રંથની મહેનત-મૂડીનો મજિયારો વહેંચવા જઈ તો મારે જાગ થું રહું તેની મને શંકા છે, તેથી તેમનો આભાર માનવો બાજુએ રાખી.....

ગૂજરાતના સુપ્રસિદ્ધ કળાકાર-અને તેથીય વધુ એક વહાલસોયા બંધુ જેવા, સમય કે સ્વાર્થને અજાગ રાખી-વખત કવખતના આગમનને પણ પ્રેમથી વધાવનાર, શ્રીયુત કનુભાઈ દેસાઈનો આભાર જેટલો માનું તેટલો ઓછો છે. તેઓ જેટલા કુશળ કળાકાર છે તેટલા જ કુશળ માર્ગદર્શક ને પ્રેરક છે. આ ગ્રંથનાં રૂપરંગ અને સૌંદર્ય સુધ્ધતા વગેરે જે સારું હોય તે તેમનું જ કહેવાય.

મણિ મુદ્રણાલયના મેનેજર શ્રીયુત સોમાભાઈની સજ્જનતા પણ પાને પાને બોલે છે, એટલે તેમનો તેમજ જ્યોતિ મુદ્રણાલયના માલિક શ્રીયુત ધીરજલાલ ટાકરશી શાહનો, પ્રેસની તમામ સગવડ મારે હવાલે કરી આ પુસ્તકનો છેલ્લો જાગ જલ્દી તૈયાર કરી આપવા માટે, મારે આભાર માનવો રહ્યો. કુમાર કાર્યાલય અને બચ્ચુભાઈ રાવતને પણ, સમયે સમયે દિશાદર્શન તથા કવર-જેકેટ છાપી શોભામાં વધારો કરવા માટે, મારે યાદ કરવા જોઈએ.

આ સિવાય ઘણાંય મિત્રો છે, જેઓએ મને મિત્રજાને મદદ કરી છે. આ પુસ્તકમાં અનેકાનો પ્રેમ છે. મારું થું છે તે વાચકે શોધી લેવાનું છે. અને તેટલા પૂરતો મને ન્યાય આપવા વિનવું છું.

ચારિત્રજયંતી, તા. ૮-૧૧-૭૬

માદલપુરા, પટેલનો માઠ

એલીસબીજ અમદાવાદ.

જાણીમાય જાણ્યું દેવાયું.

કુછ ચિરાગોં કે, ન શાદી સે, ન માતપ સે હૈ કામ,
હર મહંદિલમેં હમને દેખા, ઉનકે જલ જાતે હુએ.

સંસારના કેટલાક દીપકોને જગતનાં વિનોદ કે વિષાદ
(રાગ-દોષ) સાથે કશો સંબંધ હોતો નથી. એ (સ્થિતપ્રજ્ઞ)
દીપકો સંસારના દરેક ઉત્સવોમાં પોતે ‘પ્રગ્વલતા’ જ રહે છે
(અને આર્ગર્શન કરવા પાછળ જાતને ગાળી નાખે છે).

જીવન-યાત્રા

સચ્ચક્ષ્ આળાપ ઉવઢિપ મેહાવી મારં તરફ
સત્યની આજ્ઞાથી જિભો યથેદો યુદ્ધિમાન પુરુષ મૃત્યુને તરી બાપ છે.

તે કાળે-તે સમયે

ઈશુની ઓગણીસમી શતાબ્દની છેલ્લી વીસી-એટલે પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં બળોનો સંક્રાન્તિકાળ. સંસારસુધારા અને રાષ્ટ્ર-બગરણનો મહત્વનો કાળ. ઓસરતી આધ્યાત્મિકતા ને બમતી વિજ્ઞાનકળાનો એ મહામહિમ યુગ! ભારતના આખાય સમાજજીવન અને રાજકીય જીવનમાં પ્રવૃત્તિનો એક નવ પ્રવાહ વહી રહ્યો હતો.

શું ધર્મક્ષેત્રે કે શું રાજક્ષેત્રે, વિવિધરંગી પડછાયાઓ પથરાઈ રહ્યા હતા. પશ્ચિમની સંસ્કૃતિના ગાઢાઘેરા રંગો આપોઆપ તરવરી આવતા હતા. જ્યારે પૂર્વીય સંસ્કૃતિની અસ્મિતા સંકુચિતતાની પાંખો ખીડતી કેમ, વાડા કે ઘોળોના, પક્ષ, સમાજ કે સંઘના અંધકાર પાછળ ભરાતી જતી હતી.

પણ બળવા પછીનું હિંદ બરાબર થાળે પડ્યું હતું. અને લૉડ રિપનના કાળ પછી લૉડ ડફ્રિન હિંદી શહેનશાહનો પ્રતિનિધિ બનીને આવ્યો હતો. અફઘાનિસ્તાનના અમીર સાથે સંબંધ વધારવા એ રાજસભાની ખટપટ આદરી રહ્યો હતો. જ્યારે વાયવ્ય સરહદ ઉપર રશિયન આક્રમણને અળગું રાખવા બ્રિટીશ રેજીમેન્ટો ગોઠવાતી હતી.

રાષ્ટ્રના પુનરુત્થાનની પ્રવૃત્તિના જન્મદાતા રાજા રામમોહનરાયે જે બળોને વેગ આપ્યો હતો, તે અત્યારે ચાલુ હતાં. રાજકીય પરતંત્રતાનું ભાન દીવા જેવું થયું હતું ને તેના અંગે સંસારસુધારાની ચળવળને પણ વેગ મળ્યો હતો. શ્રી સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી, તૈલંગ, તૈયબજી, સર ફિરોજશાહ તથા રાનડે જેવા અનેક આ ચળવળના અધિષ્ઠાતા બન્યા હતા. આ વેળા સીવીલ સર્વિસમાંથી નિવૃત્ત

તે કાળે—તે સમયે

થયેલ સર કેવિહમ આજની ઈન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસની પ્રથમ બેઠક ભરવાની વેતરણમાં હતા.

ધર્મક્ષેત્ર પણ કાન્તિના સખત આંચકાઓથી કમ્પી રહ્યું હતું. દક્ષિણમાં થિયોસોફીનું બેર બમતું હતું, જ્યારે ઉત્તરમાં આર્યસમાજે પોતાનું આધિપત્ય જમાવ્યું હતું. બંગાળમાં પણ બ્રહ્મસમાજ, સાધારણ બ્રહ્મસમાજ જેવા અનેક પ્રવાહો ગતિમાં આવ્યા હતા. મહર્ષિ દયાનંદસરસ્વતીનું કાન્તિજીવન મધ્યાહ્ને હતું ને એમની હાકો ધર્મક્ષેત્રમાં પરિવર્તનના હોકારા ગજવી રહી હતી. ધર્મથી રૂઢિચોંને અળગી કરી સંસારસુધારાની ચળવળ પગભર થઈ હતી અને આની સામે સનાતન ધર્મભાવનાના પછડાટ બહુ ભયંકર હતા.

સાહિત્યક્ષેત્રમાં ગૂજરાતમાં નર્મદનો યુગ મધ્યાહ્ને હતો. એના ‘હાંડિયા’ ના ધા ભલભલા ચમરધારીઓને કમ્પાવી રહ્યા હતા. નવલરામ અને નંદશંકરનું સ્થાન વિવેચકો તરીકે આગળ પડતું હતું. આ વેળા ૬૪ વર્ષના કવિ દલપતરામ અને એમનાથી તેર વર્ષ નાના નર્મદની કડવી-મીઠી ચર્ચાઓ હોંશથી વંચાતી. પાશ્ચિમાત્ય વિદ્યાને સાહિત્ય સાથે ગાઢ સંપર્ક બંધાયો હતો. ઈંગ્લીશ ઉપન્યાસોની પદ્ધતિએ ગૂજરાતનો પ્રથમ ઉપન્યાસ ‘કરણધેલો’ રચાયો હતો, જ્યારે અમર ઉપન્યાસ ‘સરસ્વતીચંદ્ર’નો કર્તા વક્રીલાલ કરવી કે નોકરી, તેના લાલાલાભના આંકડા પાડતો હતો.

હિંદને એક તારે સાંકળતી રેલ્વેટ્રેનોના પાટા ધીરે ધીરે બધે પથરાતા જતા હતા. વઢવાણથી ભાવનગર અને અમદાવાદથી રાજપૂતાનાના પાટા નંખાયે હજી પૂરા ચાર વર્ષ પણ વ્યતીત નહોતાં થયાં. ‘ભદ્રંભદ્રીય’ ભાવનાનો જમાનો ક્યારનો મધ્યાકાશ વટાવી ચૂક્યો હતો, ને સુધારાની લોભામણી લાલી ધીરે ધીરે બધે પ્રસરતી જતી હતી.

જૈનસમાજનો પણ આ કાળનો ઈતિહાસ અનેકરંગી હતો. વર્ષોથી સત્તા બળવી રહેલો ચતિવર્ગ ખુજાતા દીપકની જેમ છેલ્લા ભડકા ચોમેર પ્રસરાવી રહ્યો હતો. બ્યાખ્યાનની પાટેથી એમનું મહત્ત્વ ઓસરી ગયું હતું. તેમના સત્કાર અને સન્માન

૫૦

પ્રભાતે સાધુઓએ સામેયામાં હાજરી આપવી, એ તેમના મનથી અવિચળ મનાતા હક સામે સખત વિરોધ ફાટી નીકળ્યો હતો, અને એ સહુની સામે શ્રી બુદ્ધરાયજી અને શ્રી મૂલચંદજી મહારાજ જેવા પરમપ્રતાપી સાધુપુરુષો ક્રિયા અને તપઃશીલતાની મનેરી ભાત પાડતા હતા.

સંવેગી સાધુતાનો પ્રકાશ દિનદિન તપતો જતો હતો, અને એની સામે યતિસત્તાના પછડાટ ભયંકર થતા જતા હતા. મૂર્તિભંજકોનું પ્રાબલ્ય પણ હવે છેલ્લી વિદાય લેતું હતું ને મંદિરોની અશાતના સામે આ પ્રતાપી સાધુઓનો પડકાર બહુ ઉઘ્ર હતો. જ્યારે પંખબની ભૂમિને શુદ્ધ સાધુતાથી પરિચિત કરી, તપ અને તારુણ્યના તેજમાં ઝળહળતા શ્રી આત્મારામજી ગૂજરાતમાં પુનઃ પધારી શુરસમા પ્રતાપી, ગચ્છપતિ, વડીલ-બન્ધુ શ્રી મૂલચંદજી મહારાજની સેવામાં સાથે જ અમદાવાદ ચતુર્માસ રહ્યા હતા. શ્રી બુદ્ધરાયજી અને શ્રી મૂળચંદજી મહારાજની સદ્ધર્મ પ્રરૂપણને એ જ વેગે આગળ ધપાવનાર શ્રી આત્મારામજીએ સાહિત્યનું નિર્માણ કરી બહુશ્રુતપણાની ગંગા વહેવડાવનાર ભગીરથનું પદ હાંસલ કરવા બીડું ઝડપ્યું હતું. મહર્ષિ દયાનંદ સામેના પડકારમાં અને ગૂજરાતને ચૂડ ભરાવી બેઠેલાં કેટલાંક અશાસ્ત્રીયબળો સામેનો તેમનો સામનો અપૂર્વ હતો. બધા જૈન ભંડારોનું પ્રથમ લીસ્ટ કરનાર ડૉ. પીટર્સન પણ આ કાળે શ્રી આત્મારામજીની મુલાકાત લેતા હતા. આમ આવા પ્રતાપી મુનિપુંગવોદ્વારા સદ્ધર્મશીલતાનો પાયો જ્યારે નાંખાઈ રહ્યો હતો, ત્યારે શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ અજમેરમાં રહ્યા રહ્યા મુંબઈના ક્ષેત્રને અપનાવી ધર્મક્ષેત્ર ખનાવવાનાં શુભ સ્વપ્નાં સેવી રહ્યા હતા.

આવી વેળાએ શ્રાવકવર્ગમાં અમદાવાદમાં નગરશેઠ પ્રેમાભાઈની હાક બોલતી. ભલભલા પ્રતાપી સાધુઓ પણ તેમની ધર્મ-આણી ઉથાપવાની હિંમત ન કરતા. વંશપરંપરાથી ચાલી આવતી નગરશેઠાઈ શાસનસેવાનાં અનેક સુકૃત્યોથી ઝળકતી હતી. અમદાવાદમાં

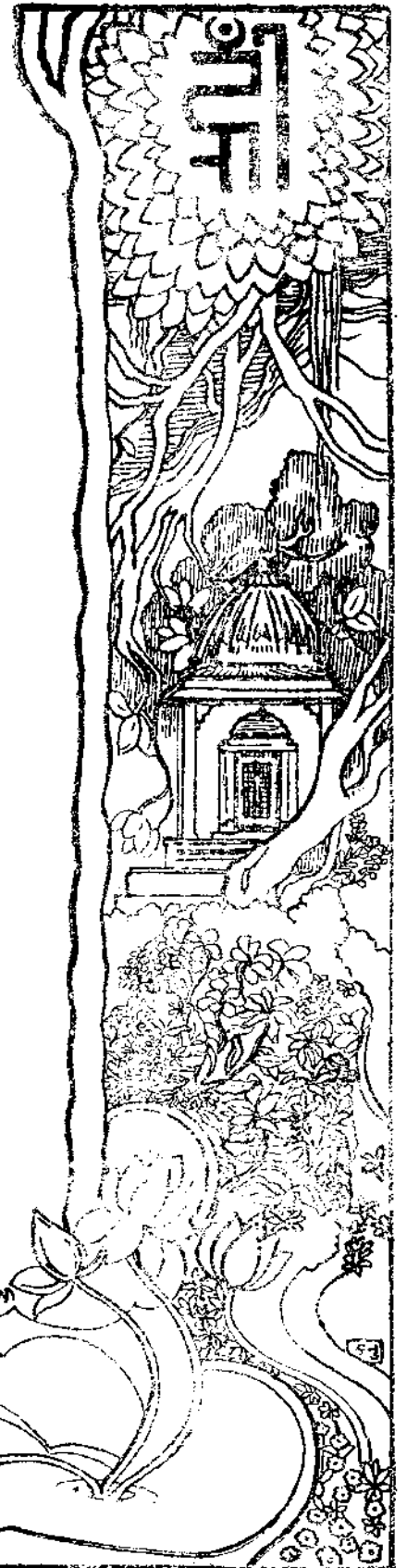
તેમનું એકછત્રી સામ્રાજ્ય હતું. કલકત્તાના રાબા જેવા રાયબદ્રીદાસજીની મહત્તા પણ બંગાળના જૈન ઇતિહાસમાં ઓછી ન હતી; જ્યારે શેરસદ્દાના રાબા, અનેક ક્વિલસૂક, કવિઓ અને અનેક જ્ઞાનસંસ્થાઓના સખી સહાયક શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદની સખાવતનો આંકડો કરોડ પર પહોંચ્યો હતો. મુંબઈના શ્રીચુતવીરચંદ હીપચંદ જેવા અનેક જૈનસમાજમાં દાનની ગંગાનો પ્રવાહ બરાબર વહેતો રાખી રહ્યા હતા.

જૈનસાહિત્યક્ષેત્રમાં પણ નવી કાન્તિ આવતી હતી. અનેક વિરોધોના શમન પછી શિલાછાપનાં પુસ્તકોમાંથી નવા ખીબામાં પુસ્તકો છપાવવાં શરૂ થયાં હતાં. અને તેની પહેલ કરનાર કચ્છી ભીમસિંહ માણેકને પ્રકાશક અને આજે આઠ આઠ વર્ષ વીતી ગયાં હતાં. રાયબહાદુર ધનપતસિંહજીને આગમ પ્રકાશનનો પ્રારંભ કર્યો સાત વર્ષ વીત્યાં હતાં. આજે તે ‘પત્રવણુ’ પ્રેસમાં છપાઈ રહ્યું હતું.

જૈન પત્રકારિત્વ તો બહુ બાલ્યાવસ્થામાં હતું. અમદાવાદથી નીકળતા ‘જૈન દીવાકર’ ઉપરાંત ‘જૈન સુધારક’ પત્રો મંદગતિએ પ્રગતિ કરી રહ્યાં હતાં. જ્યારે ડાહ્યાભાઈ ધોળશા જેવા નાટ્યકાર, શાળામાં સંસ્કૃત શિખવતા ‘સ્વાદુવાદ સુધા’ કાઢવાની તૈયારીમાં હતા. સં. ૧૯૩૯ માં ‘સાતવ્યસન ત્યાગાદિ પાંચ નિયમોધારી ૧૧ સભ્યોની સ્થાપેલી’ જૈનધર્મ પ્રસારક સભાની ઉંમર એક વર્ષની હતી, ને એનું કાર્યક્ષેત્ર નિબંધો લખાવવા છપાવવામાં મર્યાદિત હતું.

અમેરિકામાં જૈનધર્મનો ડંકો વગાડનાર અને સ્વામી વિવેકાનંદના કંઈક સમકક્ષ શ્રી વીરચંદ રાઘવજી આજે તો જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયાનું મંત્રીપદ સંભાળી રહ્યા હતા. સાડાચાર લાખ શ્લોક પ્રમાણુના ‘અભિધાનરાજેન્દ્ર’ કોષના કર્તા વિજયરાજેન્દ્રસૂરિ મૂર્તિપૂજના પ્રચાર માટે કમર કસી રહ્યા હતા. ચિદાનંદની મસ્તવાણી કેટલાયને મસ્ત કરતી વહી રહી હતી.

જુની કચ્છી વીરતા ને દાનશીલતાની યાદ આપનાર કચ્છ નળીઆની દશા એસવાળ જ્ઞાતિનો નરસિંહ નાથા આજે કચ્છી

ઓસવાળ સમાજના તારણહાર તરીકે બધે ઓળખાતો હતો. ઘેરથી લોટોલોરી લઇને આવેલ એણે મુંબઈમાં આપબળે શ્રીમંતાઈ મેળવી હતી. પણ કચ્છીભાઈઓની હમદર્દી એ નહોતો ભૂલ્યો. નોકરીએ કે ધંધાએ આવનાર કચ્છીને એને ત્યાં હેતનો રોટલો ને ઓટલો મળતાં. ધંધે કે નોકરીએ ન લાગે ત્યાં મુધી એની સહાય ને આશરો રહેતાં. માંડવીખંદરના કચ્છી જૈનોને મુંબઈમાં સ્થાયી કરનાર એ સખીમદ્ જ હતો. પાલીતાણુની ધર્મશાળા આજે પણ એની યાદ આપવા ઉભી છે.

કચ્છ કેઠારાનો કેશવજી નાયક પણ મહામુત્સદી ને શાહ સોદાગર તરીકે પંકાતો હતો. પાલીતાણુ પર કેશવજી નાયકની ટૂંક બનાવનાર તેનો પુત્ર નરસિંહ કેશવજી પણ સખીપણામાં કંઈ ઉતરે તેમ નહોતો ! આવા તો અનેક કચ્છી વીરો વેપારીપણામાં, મુસદ્દીવટમાં ને ઉદારતામાં પંકાતા હતા.

શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની મુપ્રસિદ્ધ પેઢીનું બંધારણ બંધાયા હજી ચાર વર્ષ જ વીત્યાં હતાં. જ્યારે ભોંયણીતીર્થ આઠ વર્ષની અવસ્થાનું હતું. શત્રુજયનો પોકાર ધીરે ધીરે વધતો જતો હતો ને પંદર હબ્બરના આંકડા વધવા ચાલતા હતા. અને આ કારણે કેટલીયવાર છમકલાં થવાનો પ્રસંગ બિલો થતો.

આજના શ્રી વિજયનેમિસૂરિ, ગઈકાલના નવયુગપ્રવર્તક શ્રી વિજયધર્મસૂરિ એ વેળા મહુવાની શેરીઓમાં ધૂળે રમતા હશે, જ્યારે જૈન બાદુગર નચ્ચુમંછા વાતવાતમાં હાથચાલાકી બતાવી કેટલાયની પાઘડીઓ ઉડાવતો ફરતો હશે !

તાંત્રિક બળ છેલ્લા ડચકારા લઈ રહ્યું હતું, છતાં હજી તેની ધીમી અસર સહુ પર હતી. પંચમહાજનની સત્તા પરિચમાકાશમાં ઉતરતી હતી છતાં હજી આધિપત્ય ચાલતું હતું. સાધુતાના સંસ્કાર ભોળા અને ભદ્રિક હતા. શાસનસેવાની તમન્ના અને રત્નધર્મીના આદરસત્કારનો યુગ આચર્યો ન હતો.

એવી તવારીખની તેજછાયામાં આપણા કથાનાયકનો જન્મ થયો.

: ૨ :

વતન ને વંશ

ભલ ઘોડા કાઠી ભલા, પેની ઢક પહેરવેશ.
રાખ જહુવંશરો, ઓ ડોલરિયો દેશ !

કુદરતની ઘણી ઘણી અગવડો પામીને વીર બનેલો કચ્છ કદી
નકશામાં નિહાળ્યો છે ?

અરબી સમુદ્રનાં જાંડાં જળની સપાટી પર એક વહાણ
અગર તુંગડાની જેમ તરતો, એકલો, અચલ હિમાલય જેવો,
કચ્છ વાળેલા કોઈ ચોદ્ધા જેવો, ઇલાહિદો ઉભેલો, પાંચલાખની
વસ્તીવાળો એ પ્રદેશ નિહાળ્યો છે ?

હિંદના પશ્ચિમ કિનારે, કાઠિયાવાડને સામે કાંઠે, અઢાર
વીસ માઈલ લાંબી ખાડીનાં પાણી ઓળંગી વસતા એ પ્રદેશમાં—
જૂનું જ્ઞાન, જૂની ઢબ ને જૂની પદ્ધતિની લોળી વીરતાએ
વરેલી એ ભૂમિની મટોડીમાં—મદો પેદા થાય છે. તેના ફળકૂલ
વગરના, ખેર, ખોર ને ખાવળના કાંટા ઝાંખરાવાળા વૃક્ષો
વચ્ચેથી પણ મદાનગીના, સાગરસમૃદ્ધિના, દરિયાઈ શૌર્યના,
એકવચનીપણના અને સ્વાર્પણના ગેળી પડધા પડતા આને પણ
સંભળાય છે. એના ખૂદા માલમે આને પણ કોઈ તવારીખકારને
થંભાવી દે તેવી શૂરાતનની વાતો કરે છે. સામાન્ય વાતચીતમાં
વચને ચઢી જનાર, એની પાછળ માથા ડુલ કરવાની અસ્મિતા

૭

ૐ

જળવનાર એ દેશ ! જ્યાંનાં ભોળા ભલા ઓઢાવીર પાછળ હોથલ જેવી રૂપસુંદરીઓ જૂરતી આવે; જે દેશમાં રૂત્તેમહમદ જેવા વીરમદ્ પાકે; જ્યાં બ્રહ્મક્ષત્રિય આજમશેઠ સુંદરજી શિવજી જેવા સુલતાનેસોદાગર નીપજે; જ્યાંના દાનવીર જગદૂશા દુષ્કાળથી પ્રજાના રક્ષણ માટે પૈસાને પાણીના પૂરે રેલાવે; જ્યાંના લક્ષ્મીદાસ કામદાર મુસદ્દીપણના બોધપાઠ આપે. સંક્ષેપમાં જે ભૂમિનો એકેએક વિભાગ જવાંમદ્દી, ફનાગીરી ને સમર્પણના મંત્રોથી ગાજે છે, એવો, ભાષાની કશીય સમૃદ્ધિ વગરનો, પારકાની ભાષાલિપિએ ભાષનારો કચ્છ, કરડો, કડપવાળો, ખરખચડો છવાં અમુલ્ય જવાંમદ્દોની ભોમકા છે.

એવો એ કચ્છ ! એના કંઠી પ્રદેશના પત્રી ગામમાં વીસા ઓસવાલનું એક કુટુંબ વસતું હતું. સ્થિતિએ સાધારણ અને ધંધે કૃષિકાર. વરસતે વરસાદે ખેતરોમાં મહેનત કરનાર, શિયાળો, ઉનાળો, ચોમાસું બધું એક ભાવે ભેળું કરી મજૂરી કરનાર એ કુટુંબ પૃથ્વીનાં પડને પરસેવે લીંજવી પેટપોષણ કરતું. સરલ ને સાદું બુદ્ધિબળ, ટૂંકી મિલકત, ટૂંકું ખર્ચ, ટૂંકું જ્ઞાન ને ટૂંકી મહત્વાકાંક્ષા ! સત્યની રૂઠ થયેલી મર્યાદાઓ ને કોઈ સાધુ પુરાણીએ સંભળાવેલી ધર્મ - સીમાઓ વચ્ચે એ કુટુંબો જીવતાં.

એ ગામના વીસા ઓસવાળોના ઘરોમાં એક કુટુંબ વેદાને નામે ઓળખાય. વધુ અધ્યાત્મ તરફ ઝૂકેલા એ કાળમાં દેશનો કે જાતિનો ઇતિહાસ રાખવામાં જીવતપ્રશંસાનું પાપ મનાયું હશે, એટલે વેદા કુટુંબના પૂર્વજોનો ઇતિહાસ તો કંઈ ઉપલબ્ધ નથી, છતાં પરંપરાથી એ કુટુંબના કર્મવીરપણાની એક કથા આજ સુધી કહેવાતી આવી છે, જેમાંથીય વંશગત વીરતાના ચમકારાનું દર્શન અવશ્ય સાંપડે છે.

સુમરાઓના રાજઅમલની એ વાત ! એ કાળે બાદશાહની જીભ એ કાયદો ને એમની ઇચ્છા એ જ ન્યાયાન્યાય ! લોકો પર અણુધારી ને અધારી આક્રમિત ઉતરી આવે. આવી આક્રમ

૮

કોઈ એક જામના એક ઓસવાલને માથે ઉતરી. રાજ્યના સિપાઈઓ તેને બાદશાહસલામત પાસે ન્યાય કરાવવા મુરકેટાટ બાંધી લઈ ચાલ્યા.

‘કાં તો હાથીના પગ તળે, કાં તો કુતરાઓની રાક્ષસી દાઢો વચ્ચે; મરણ થાય તો જીવતો તેલમાં તળે ને દિલ ચાહે તો ગરદન પણ મારે!’ બાદશાહી જૂલ્મની અનેક ભૂતાવળો કેદી બનેલા ઓસવાળ નરની આંખ સામે હાજર થઈ. રોમાંચ ઊભા કરનારી એ કલ્પનાઓ હતી. પણ ઓસવાળ નરે ધૈર્ય રાખી બળ ને બુદ્ધિ અજમાવવાનો નિશ્ચય કર્યો.

સમીસાંજની છેલ્લી સંધ્યા અંધકારના પડદા પાછળ સરવા લાગી અને ક્ષિતિજ પર ક્ષણજીવી ઘેરો લાલ પ્રકાશ ચમકી રહ્યો. પેલા કેદી ઓસવાળે સિપાઈઓને વિનંતિ કરી :

‘ભાઈ! શૌચ જવાની તાકીદ થઈ છે!’

‘સાલા બનિયા!’ સિપાઈઓ કેવળ વ્યાપારી વૃત્તિવાળી બનિયાની ઢીલી બાત પર હસ્યા હશે, પણ આ કામ તો ખરી તાકીદનું! એને કાંઈ મુદત મરાય!

થોડો વિચાર કરી સિપાઈઓએ એને કાંઠે મજબૂત રસ્સી બાંધી શૌચથી નિવૃત્ત થવાની રજા આપી. બરનાં માથોડા જાયાં ડુંડાંથી ભરચક્ર જેતરમાં પેલો ઓસવાલ ચાલ્યો ગયો. દોરડાનો એક છેડો સિપાઈઓના હાથમાં હતો.

રાત પડી ગઈ. વખત પર વખત વીતતો ચાલ્યો, પણ શૌચ જવા ગયેલો બનિયો હજી ન આવ્યો!

‘બનિયા!’ દોરડું ખેંચતા સિપાઈઓએ બનિયાની બાત પર કટાક્ષ કર્યા. એમની રહેણીકરણીની ચર્ચા કરી. પરસ્પર હસ્યા. પણ પેલો બનિયો તો ન આવ્યો તે ન જ આવ્યો. થોડીવારમાં એ હાસ્ય શંકામાં ફેરવાઈ ગયું. તેઓ જેતરમાં ગયા, દોરડાને એક મોટો આંચકો માર્યો, ને બરનો એક સાંઠો ખજીખજી કરતો ડાલી ઉઠ્યો. બહુ સિપાઈઓની મૂર્ખતા પર એ હાસ્ય કરતો ન હોય!

૫૦

સિપાઈઓ ઠેઠ નજીક ગયા. બેયું તો દોરડું
ઝાડઝાંખરાના વેઢા સાથે બાંધેલું ! બનિયો હાથતાળી આપી
પલાયન થઈ ગયો. સિપાઈઓ મુંઝાઈ ગયા. તેઓ બહુતા
હતા કે હાથમાં આવેલો શુન્દેગાર નાસી બચ તો શો રાજદંડ
મળે ! તેઓ ચોદિશ ફરી વળ્યા. વાહન મળ્યું ત્યાં તેનો
ઉપયોગ કરી ફરી વળ્યા. બળ ને બુદ્ધિ વપરાય તેટલાં વાપરી
બેયાં. પણ તેમના નશીબે નિષ્ફળતા લખી હતી. પેલો નર તો
સહિસલામત ઠેકાણે બેસી ગયો હતો.

*

* *

આ બનાવે ઓસવાલ કુટુમ્બના એ નરને ‘વેઢા’
ને નામે વિખ્યાત કર્યો. ચોરે ને ચોટે એની વીરતાનાં,
ડહાપણનાં વખાણ થવા માંડ્યાં. તેણે પત્રીમાં આવી નિવાસ
કર્યો. ત્યારપછીના તેના વારસો વેઢાની શાબથી ઓળખાયા.

વેઢાના એ પુરોગામી નરનાં બુદ્ધિ ને બળનો વારસો
વંશપરંપરાથી ચાલ્યો આવતો હતો. આજે પત્રીમાં એ વંશમાંનું
શ્રીપાત્ર વેઢાનું ઘર વખણાતું ને તેનો પુત્ર વેલાશા નામે ને
કર્મે સુજશી હતો. સુભગાબાઈ નામની સુશીલ નારી એના
ઘરમાં હતી. માથે કરજ નહોતું ને પાસે ઢંઢળું હતું. ઘેર
‘આપુકી’ ખેતર ને જમીન હતાં. ખેડ ખેડવાને બળદ ને વાવવાને
ખી હતાં. પાંચે આંગળીએ પરમેશ્વર પૂજે જે સાહ્યખી મળે એ
સાહ્યખી વેલાશાને ઘેર હતી.

સુભગાબાઈ કચ્છી નારી હતી. પતિ, પુત્ર કે ઘરપાલન
સુયોગ્ય રીતે કરવું એમાં કર્તવ્યની ઇતિશ્રી માનતી. સ્વાસ્થ્યનાં
દાન એ કાળે નહોતાં ઝડપાયાં. વેલાશા શરીરે પૂરા ને બુદ્ધિએ
સાદા હતા. બાકી તો શ્રમજીવીના જીવન જીવનારને વરસાદ,
વાવણી ને મોસમ સિવાય ખીજ ચતુરાઈની વાતોની ફૂરસદ
જ ક્યાંથી હોય !

: ૩ :

જન્મ ને બાલ્યાવસ્થા

વિ. સં. ૧૯૪૦ ની કાળી ચૌદશ (આસો વદ ૧૪) ની એ રાત હતી. પત્રી ગામના છાણુમાટીવાળા ઘરના ગોંબલાઓમાં પ્રગટાવેલા દીપકો પામરના તત્ત્વજ્ઞાનની જેમ લળૂઝળૂ થઈ રહ્યા હતા.

ચતુર્દશી, તેમાંય અંધારી ને વળી આસો મહિનાની ! ડોસિયું પુરાણુ આને માટે બહુ ભારે માન્યતાઓ સંઘરી બેઠું હતું. ઝાડવે ઝાડવે ભૂત ભેગાં થાય ને ચકલે ચકલે ચૂડેલો રાસડા લે ! હાથમાં દીવો ને ડાંગ લઈને નીકળનાર પણ મદદ લેખાય. માંદાઓ માટે આ કાળરાત્રી મનાય ને આ દિવસે જન્મ પામનાર તો પૂરેપૂરો કમનસીબ લેખાય.

છતાં જન્મ અને મૃત્યુને કોઈ રોકી શક્યું છે ? વેઠા કુટુંબના ઘેલાશાહને ઘેર સુભગાબાઈ આજે પ્રસુતિની પીડા ભોગવી રહી હતી. પ્રસવની છેલ્લી ઘડીઓ ગણાઈ રહી હતી. થોડીવારમાં અંદરથી થાળીનો રણુકાર સંભળાયો ને આનંદસૂચક ધ્વનિ થયો.

પુત્રજન્મથી સહુના મુખ પર આનંદની રેખાઓ તરવરી ઊઠી. આકાશના તારા ભેંચા ને સમયનું અનુમાન થયું.

ભેંપીએ ભેંશ લાખ્યા. ધારશી નામ પાડ્યું.

કુટુમ્બ શ્રીમંત નહોતું. તે કાળ મોન્ટેસરી કે કીન્ડરગાર્ટનનો નહોતો. આવાઓ કે બાબાગાડીઓને કોઈ બાળતું નહોતું. ગામડાનો સાધારણ કુટુમ્બનો એક છોકરો ઉછરે એમ ધારશી મોટો થવા લાગ્યો. કુદરતની નજીકમાંની નજીક મિત્રાચારીવાળા ગામડાની ધૂળ ને હવા એને પોષવા લાગ્યાં.

જન્મ થયો ને જીવનની ગરગડી ચાલવા લાગી. જોત જોતામાં ધારશી સાત વર્ષનો થયો ને પાટી પર ધૂળ નાખી મહેતાજીને ત્યાં લાવવા બેઠો. એ વખતે આવી નિશાળો નહોતી કે આવા શિક્ષકો નહોતા. એમાં પણ ગામડાની તો સ્થિતિ વિચિત્ર હતી. મહેતાજીનું ઘર એ નિશાળ ને કોથળાનું પાથરણું એ બેઠક. શિક્ષણ પણ અનેક જાતનું. એકડા ને વર્ણાક્ષર ઘૂંટવાના ને જરૂર પડે મહેતાજીના ખાટલાના માંકડ પણ વીણવાના. કોઈ વાર ઘઉં પણ વીણવા પડે ને જરૂર પડે બે કપડાં પણ ઘોઈ લાવવાં પડે. પ્રાચીનકાળના આશ્રમોનો ભાંગ્યો તુટ્યો દેખાવ અહીં સંઘરાઈ રહ્યો હતો. શિક્ષણનો અર્થ કેવળ ચોપડી ને કલમ નહિ પણ કંઈકે નિરાળો મનાતો.

ધારશી આ શિક્ષણ લેવા લાગ્યો, પણ સ્વભાવે પૂરો તોફાની! સ્વમાનની લાગણી પણ એટલી જ તીવ્ર. અને આ કારણે નિશાળિયાઓ સાથે ઘણી વાર દંડયુદ્ધનો પ્રસંગ આવે. ધારશી મજબૂત હતો ને સમોવડિયામાં કદી પાછો પડે તેવો નહોતો. પણ આવા ધારશીને એક દહાડો ખૂદ મહેતાજી સાથે કડવાશ બિલી થઈ. એનો સ્વમાનપ્રિય આત્મા ન દાબી શક્યો. એણે મહેતાજીને સ્લેટ મારી ચાલતી પકડી.

મહેતાજી સાથેની અથડામણનો આ એક જ પ્રસંગ. એ પછી તો બધું બરાબર ચાલ્યું લાગે છે. છતાં બહારનાં તોફાનો તો વધતાં જ ગયેલાં. પિતાનો ખેતીનો ધંધો એટલે તેમાં મદદ કરવી પડે. કદી રાતે ખેતરમાં રાતવાસે જવું પડે, દિવસના ભાત આપવા જવું પડે. વાવણી ને કાપણીના દિવસોમાં તો રાત કે દિવસ જોવાય જ નહિ. આ બધી કઠિનાઈઓએ ધારશીના દેહ

પર ખડુ લાલ પહોંચાડ્યો. શરીર સુદૃઢ ને કસાયેલું થયું. સ્વાસ્થ્યની સુરખી દેહ પર લાલ ચટક રેખાઓમાં તરવરી ઊઠી. એનું ખડતલપણું, નિભર્યતા અને એથીય આગળ વધીને સહિષ્ણુતા ખૂબ વધ્યાં.

એની સહિષ્ણુતાની કસોટી કરતો એક દાખલો એ જ વખતે અનેલો. એક વખત અંધારી રાતે ભેરના છોકરા સાથે ધારશી મગના ખેતરમાં ઘૂસ્યો. મગની ફાળી શીંગોએ એનું મન લોભાવેલું. થોડીવાર થઈ ત્યાં તો રખેવાળ જાગી ગયો. એને તરત જ ભાન થયું કે ખેતરમાં ચોર ઘૂસ્યા છે. એ હાંગ લઈ પાછળ દોડ્યો. ભેરનો છોકરો તો વખતસર છટકી ગયો. ધારશી માટે કોઈ માર્ગ નહોતો. સામે મોટી કાંટાની વાડ હતી. એણે કાંટાની વાડ પર છલંગ મારી. વાડ તો ઓળંગાઈ ગઈ પણ તેની બાજુમાં જ એક અવાવરુ કુવો હતો. કાંટા ને ઝાંખરાથી ભરેલો. ધારશી તેમાં પટકાઈ પડ્યો. આખું શરીર લોહીલુહાણ થઈ ગયું પણ તેણે એકે ઊંકારો ન કર્યો. થોડીવારે મહામહેનતે બહાર નીકળી કાંટા વીણી કાઢી ઘેર જઈ સુઈ રહ્યો. ચોરી કરવા જતાં પકડાઈ જવાની નામદાઈ કરતાં આ કાંટાના ડંખ સહેવામાં એને મદાઈની મજા લાગી ! ધારશીના આ પરાક્રમની વડીલવર્ગને જાણુ પણ ન થઈ.

દશબાર વર્ષની ઊંમરમાં તો એ જુવાન જેવો લાગવા માંડ્યો. એના સ્નાયુ કસાયેલાં ને છાતી ઢાલ જેવી પહોળી થઈ. એ જેમ વધતો ગયો તેમ એની હિંમત, સાહસ ને નિભર્યતા પણ વધતાં જ ગયાં. કહો તો અડધી રાતે ચાર ગાઉ જઈ પાછો આવે અને શરત મારે તો ભૂતના સ્થાનકે કલાકોના કલાકો ખેસી રહે ! ભય જેવી વસ્તુ જ જાણે નહિ !

પત્રી ગામની બહાર, કુંદરોડિયાના રસ્તે એક બાવળ હતો. આ બાવળમાં હાજરાહજુર ભૂતનો વાસો છે, એવી લોકમાન્યતા હતી. દિવસે પણ ત્યાંથી એકલા તો ન નીકળાય ! રાતની તો

૫૦

વાત જ શી? એ રસ્તેથી આવજા કરવામાં આ આવળ બહુ વિઘ્નરૂપ મનાતો.

ગામના પટેલને આ વિઘ્ન દૂર કરવાનો વિચાર થયો. જડમૂળથી જ આવળ ઉખેડી નાખવો એવો નિશ્ચય કર્યો. ધારશી એની નિર્ભયતા માટે જાણીતો હતો. પટેલે એને બોલાવી કહ્યું :

‘ધારશી! એક કામ છે.’

‘કહોને! તમને કે’દી ના પાડી છે!’

‘પણ કામ જરા મદાનગીનું છે! પાછો તો નહિ પડે ને?’

‘એની શીકર નહિ, પણ ઇનામ શું?’

‘સવા કોરી.’

ધારશીએ કામ સમજી લીધું ને સંધ્યાનો છેલ્લો પ્રકાશ પૃથ્વી પરથી તદ્દન ભૂંસાઈ ગયો ત્યારે કુહાડી લઈ ધીરેથી ઘરબહાર નીકળી ત્યાં પહોંચી ગયો. તારાઓના પ્રકાશમાં ઉભો આવળ તમરા ને વનવાંગડાંની ચીસોથી અશાન્ત હતો. ધારશીએ આડુંઅવળું બેચા વગર કુહાડાંનો ફટકો માર્યો. નાનાં મોટાં પીળાં ફૂલ જમીન પર પથરાઈ ગયાં. પછી તો ફટકા પર ફટકા, ઘા પર ઘા!

કેટલીયવાર સુધી આ કામ પહોંચ્યું. આખરે મધરાતનો શીજો પવન છૂટ્યો ને આવળ કડેડાટ સાથે જમીનદોસ્ત થયો. ધારશી કામ પુરું કરી કુહાડી ખભે મૂકી રવાના થયો. ઘેર પહોંચી કુહાડી ખાટલા નીચે નાખી એ ઘસઘસાટ જિંદી ગયો. ભરભાંખળે ઢાર છોડ્યાની વેળાએ ધારશી જાગ્યો. ઝાંખા પ્રકાશમાં બેસ્યું તો કપડાં લાલચોળ થઈ ગયેલાં. તરત જ ગામ બહાર જળાશયે પહોંચી કપડાં ધોઈ નાખ્યાં. સવાર થતાં પટેલને ત્યાં જઈ પોતાના કાર્યનું વિવરણ કરી સવાકોરીનું ભારે ઇનામ લઈ આવ્યો!

આ તો એકાદ પ્રસંગ. આવા અનેક બનાવ ધારશીના બાલ્યજીવન સાથે જોડાયેલા છે. કોઈ ચૂડેલોના સમાગમના, તો કોઈ ભૂતભાઈના ભેટાના. ઉત્તર જીવનની નિર્ભયતાના અંકુર તેનામાં આળપણથી જ આવી રીતે પ્રકુલિત થયેલાં નજરે પડતાં હતાં.

મહત્વાકાંક્ષા, ધારેલા મનસુખાને પાર પાડવાની સહિષ્ણુતા ને પરિશ્રમથી જરા પણ કાયર ન થવાની વૃત્તિ આ કાળે પણ ધારશીમાં આ રીતે પ્રકાશતાં તો હતાં જ.

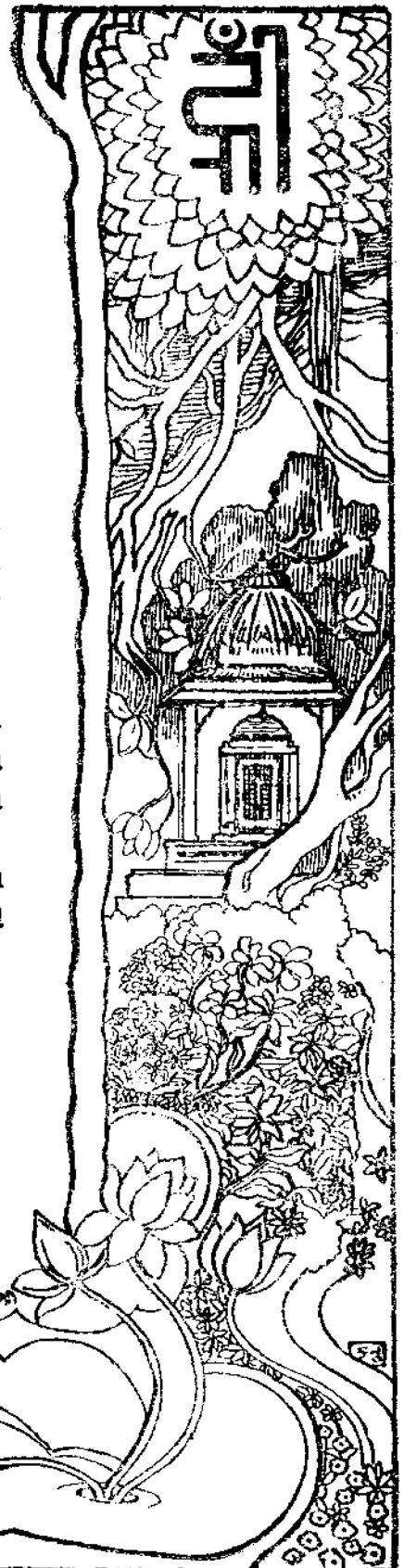
પત્રી ગામને પાદર હવાડો હતો. ઢાર પાણી પી થોડીવાર ત્યાં આરામ કરતાં. પણ કોઈ ઝાડની છાયા ન હોવાથી ગરમીમાં હેરાનગતિ થતી. ગામલોકોએ બહુવાર પ્રયત્ન કરી બેઠો પણ કોઈ ઝાડ ઉગી જ ન શક્યું. એક દિવસ આ અશક્યને શક્ય કરવાનો વિચાર ધારશીને થયો: એણે નિશ્ચય કર્યો, કે એક ફક્કડ વડલો વાવવો જ.

એણે પોતાના સાથીદારોને વાત કરી. સહુએ હસી કાઢી. ‘ગાંડો થયો છે! આ વેરાનમાં તે વડલો કેવો?’ પણ ધારશી આથી હિંમત ન હાર્યો. એણે ખાડો કરી ખાતર પૂર્યું. એક સુંદર ડાળ લાવી રેપી. પાણીનું સિંચન શરૂ કર્યું. પણ ધખતી ધોમમાં, રેતીની વચ્ચે નાનો રોપ કેમ પલ્લવે? બીજે દિવસે તે બળીને આખ થઈ ગયો. છતાં ધારશી હિંમત ન હાર્યો. એક નવો રોપ નાખ્યો. ક્યારે કર્યો. લૂના ઝપાટાથી રક્ષવા છાંયડો કર્યો.

આખરે સહુના આશ્ચર્ય વચ્ચે એ રોપને ટીશીઓ ફૂટી. ધારશી વધુ દઢતાથી જતન કરવા લાગ્યો. વખત જતાં એ રોપ ફાલ્યો ફૂલ્યો ને આજે પણ એ બાળમહાત્માની હિંમત, સાહસ ને કર્તવ્યપરાયણતાની યાદ આપતો એ પત્રીને પાદર ઉભો છે.

આમ દરેક સમર્થ પુરુષો માટે બન્યું છે તેમ-જગતના એક અંધારે ખૂણે સાહસ, શૂરવીરતા, નિર્ભયતા ને મનોરથોની મક્કમતા જીવનમાં ભરતો ધારશી મોટો થવા લાગ્યો.

* *

મૃત્યુના મ્હેમાં

ધારશીની જાંમર ચૌદ વર્ષની થઈ એટલે તેના પિતાજીની ઇચ્છા તેને વ્યાપાર માટે મુંબઈ મોકલવાની થઈ. કચ્છનો પ્રાચીન વ્યાપાર પડી ભાંગ્યો હતો ને કેટલાય સાહસિકોએ પરદેશ ખેડવાની શરૂઆત કરી હતી. વહાણવટામાં હવે કસ નહોતો રહ્યો. આવક જાવક ઘટતાં દરેક ધંધા પર મંદી આવી ગઈ હતી. આવી મંદીની અસરમાં મુંબઈમાં દરેક ઘણા કચ્છીઓનું લક્ષ ખેંચ્યું હતું. કેટલાક તો કેવલ દોરી લોટો લઈને ગયેલા લક્ષાધીશ થયા હતા. અને એ લક્ષાધીશ કચ્છીઓ પણ પોતાના વતનભાઈઓ પર વહાલ વરસાવવું નહોતા. ભૂલ્યા વેપાર કરવા મુંબઈ આવનાર કચ્છીને રોટલા અને ઓટલાથી મુંઝાવાનું તો નહોતું જ. આવી રીતે કેટલાય કચ્છીઓ મુંબઈમાં આવીને જામ્યા હતા.

ધારશીએ લખવા વાંચવા પૂરતું લાણી લીધું હતું. પ્રથમ પિતાજી ગાજર બાંધીને મુંબઈ ગયેલા હવે ધારશીને ત્યાં જવાનું નક્કી થયું. આખરે એક દિવસ વહાલું વતન, વહાલી માતા વગેરેની હુંફ છોડી મુંબઈ જવા એ સ્ટીમરમાં ચઢી બેઠો.

૧૪ વર્ષ સુધી પત્રી જેવા ગામડામાં ઉછરેલા ધારશીને મુંબઈ જોઈ એકદમ આશ્ચર્ય થયું હશે ! ધમાલ, ધમાલ ને ધમાલ ! જાણે કોઈ નગરી જુદે ચડી ન હોય ! વેગ, વેગ, ને વેગ !

મૃત્યુના મ્હોંમાં

વાહનોય દોડે ને માનવી પણ દોડે ! યંત્ર ને કારખાનાઓના શોરબકોર જેમ માનવીઓ પણ શોરબકોર કરે ! ચાલવાનું પણ દોડવામાં. બોલવાનું પણ ઉતાવળમાં. નિરાંત તો ક્યાંય નહિ !

અવૃત્તિના પરમ ધામ મુંબઈમાં ધારશીને નવું ભેવા બણવાનું ઘણું હોય. ધીરે ધીરે એ બધાથી પરિચિત થઈ ગયો. કુતૂહલબુદ્ધિ શાન્ત થઈ ગઈ ને તે મુંબઈગરો બનવા લાગ્યો.

ધારશી મુંબઈ આવ્યો ત્યારે પિતાએ ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી કે, મુંબઈ જઈ વ્યાપારમાં પણ પગોટાવું ને સાથે સાથે નિશાળે પણ જવું. ધારશીની પણ ઇચ્છા બણવાની હતી. એ બપોરના એક ગૂજરાતી નિશાળમાં જવા લાગ્યો ને બાકીનો વખત પિતાજીના સ્નેહિની દુકાને બેસવા માંડ્યો. અહીં નિશાળમાં એ નામુંડામું લખતાં, પત્રવ્યવહાર કરતાં શિખ્યો તથા વેપારભણું જ્ઞાન મેળવી લીધું. બુદ્ધિ કુશાગ્ર એટલે થોડા વખતમાં તો દુકાનની બધી આપલે, ભાવતાલનું પણ જ્ઞાન મેળવી લીધું.

થોડા વખત પછી ઘેલાશાહને લાગ્યું કે હવે ધારશી વ્યાપારને યોગ્ય થયો છે. તેમણે તુવેરના કારખાનાવાળા એક દુકાનદારને ત્યાં તેને નોકરીએ બેસાડ્યો. ધારશીએ પોતાનું તમામ લક્ષ તેમાં પડેલું. ભેતભેતામાં તો એ પાવરદો થઈ ગયો. દુકાનઘણીને તેનાથી ખૂબ લાલ થવા લાગ્યો. થોડા વખત પછી તેને પોતાનો ભાગીદાર બનાવ્યો. ધંધો ધીકતો ચાલવા લાગ્યો. ધારશીની ગ્રાહકો પતાવવાની શક્તિ, નામાઠામાની ચોકસાઈ, મહેનતનો શોખ ને બજારની વધઘટ પરની દૃષ્ટિ અજબ હતાં.

ધારશીની આવક ઠીક થઈ. માતા સુલગાબાઈ પણ પોતાની પુત્રી રતન અને પુત્ર મોણશીને લઈ મુંબઈ આવ્યાં. ત્યારપછી ઘેલાશા ખેતર-જમીન બળવવા મુખ્યત્વે પત્રી જઈ રહ્યા.

કારખાનું ધમધોકાર ચાલતું હતું. આ વેળા તુવેરદાળની ચિત્રી ચંદે એવી બનાવટ બેઈ એનું હૃદય એટલું લાગણીપ્રધાન બની ગયું કે ત્યારથી તેણે જીવનભર તુવેરદાળ ન ખાધી. ઉત્તર જીવનમાં પણ એક વખત ભાગલપુરમાં રેશમનું કારખાનું ભેતાં

૧૭

ૐ

તેના પર આવી અસર થયેલી ને ત્યારથી રેશમનો શરીરે સ્પર્શ સુધ્ધાં નહિ કરેલો. લાગણીપ્રધાનતા અને ધર્મપ્રિયતા જીવનના પ્રારંભથી જ કોઈના પણ ગુરુપદ વિના, સહજસિદ્ધ દેખાતી હતી.

મુંબઈમાં ધારશીનું જીવન હવે દરેક રીતે શાન્તિથી પસાર થઈ રહ્યું હતું. તેને કોઈ વાતની કમીના નહોતી. પણ ભાવીના ઉદરમાં શું ભરેલું છે, તેને કોણ જાણી શક્યું છે !

એક દિવસ દુર્દેવનો કાળપ્રવાહ ધારશી ભણી વહી નીકળ્યો.

વિ. સં. ૧૯૫૬ માં પ્લેગદેવે મુંબઈને ઘેરી લીધું.

હવાના એકાદ વાવાઝોડાએ ઝાડ પરથી જેમ અનેક પાકાં ફળો તૂટી પડે એમ માનવીઓ જોતજોતામાં મરવા લાગ્યાં. મહોલ્લેમહોલ્લે, લતેલતે, ચાલીએચાલીએ મૃત્યુની કાળખંજરી બજવા લાગી. ભર્યાં ઘર ઉજ્જડ થવા લાગ્યાં. જ્યાં ચોવીસે કલાક અદૃશ્ય ગૂંજ્યા કરતું ત્યાં પ્રાણુદેવતાની પોકો સંભળાવા લાગી.

પ્લેગના પિશાચથી બચવા લોકો મુંબઈ છોડીને નાસવા માંડ્યા. કેટલાય ઘરોમાં મડદાં એમને એમ સડતાં રહ્યાં ને લત્તાઓ વેરાન બની ગયા. સડેલાં મડદાંની દુર્ગંધ, ચોર ને બદમાશોનું જોર મુંબઈમાંથી ન જનારને પણ જવાની પ્રેરણા કરતાં.

ધારશી બધું સમેટવાની તૈયારીમાં હતો. ત્યાં તો માતા સુભગાબાઈને પ્લેગની એક ગાંઠ નીકળી. ધંધો વેપાર સમેટવાની વાત બાબુમાં રહી ને માતૃભક્ત ધારશી સારવારમાં ગૂંથાઈ ગયો. દવા ચાલવા લાગી પણ દર્દ વધતું જ ગયું. બીજી ગાંઠે દેખાવ દીધો. માતા પોતાનું લવિષ્ય પરખી ગઈ. એણે સૌને શીખામણ આપી. ત્યાં ત્રીજી ગાંઠે દેખાવ દીધો. ધારશી દિનરાત બૂલીને સારવાર કરી રહ્યો હતો. પણ બધું નિરર્થક હતું. માતાએ બચ્ચાંઓ પર પ્યારનો છેલ્લો હાથ ફેરવી નવકારમંત્ર સંભળાવવા કહ્યું. થોડી ક્ષણો બાદ એણે આંખ મીંચી લીધી. વાતાવરણ રુદનથી કમ્પી ઉઠ્યું. શબને દેન દેવામાં આવ્યો. માતાની ધગધગતી ચિતાઓ જેવી કેટલીય જવાળાઓ હૃદયમાં પેટાવી ધારશી સ્મશાનથી પાછો ફર્યો.

મૃત્યુના મહોંમાં

પણ 'Sorrow Does not come alone,' આપત્તિને એકલા આવવું ગમતું નથી. ઘેર આવતાં નાના કોરક કૂલ શી યેન રતન પ્લેગની દાઢમાં સપડાઈ ચૂકી હતી. કલેબને મહા-મહેનતે થામી ધારશી યેનની સેવામાં બેસી ગયો. પણ એની સેવા નિષ્ફળ જવા સરખાઈ હતી. રતન પણ માતાને પંથે પળી. સોનાપુરની રાખમાં એ મળી ગઈ.

નિરાંતે વસતા પક્ષીના માળામાં કોઈ શિકારીનો પંજો પડે એમ ધારશીના કુટુંબમાંથી એક પછી એક માણસો પ્લેગદેવના પંજમાં સપડાવા લાગ્યાં. માતા ને યેન પાછળ બીજાં બે ગયાં.

ધારશીની હૃદયવેદના અસીમ હતી. મમત્વનાં રુદન કલેબનાં ચીરનારાં હોય છે. મૂર્છાનાં મરશિયાં મહામનના માનવીઓને પણ ડાલાવે છે.

મૃત્યુ સંખ્યા વધતી જ જતી હતી. આર ઉપરથી આઠ ઉપર ને ધીરેધીરે આંકડો સોદથી સત્તર પર આવી થોભ્યો. એ બધાને ખલે નાખી મુંબઈની ઉજ્જડ શેરીઓ વચ્ચે પસાર થનાર ધારશીની સંસારી મનોભાવના તો અસારભાવનાની વલોવાતી અનેક ઉર્મિઓમાં લુપ્ત થઈ ગઈ હતી. આ અસારભાવના સ્વયંભૂ - અનુભવજન્ય હતી. સમગ્ર શાસ્ત્રોનાં હબરો પૃષ્ઠોમાં વર્ણવાયેલું માનવદેહનું ક્ષણભંશુરપણું એણે આંખ સામે નિહાળી લીધું હતું. સત્તર સત્તર સ્નેહિતાં મૃત્યુ જોનારાના દિલમાં મોહક સ્નેહસંબંધ તો ક્યાંથી હસતી ધરાવે !

ધારશીનું નાનું મુગ્ધ હૃદય આત્મમંથનની અવનવી ઉર્મિઓ વચ્ચે ઝોલાં ખાઈ રહ્યું હતું. ત્યાં પ્લેગદેવે પોતાના ભક્ષને બચાવવા મથનાર પર કરહી નજર નાખી. એક-બે નહિ, પણ એકી સાથે ત્રણ ત્રણ ગાંઠોએ તેને બિછાના પર પટકી પાડ્યો. આ વખતે પોતાના ગણ્યાવાય તેવા એક નાના લાઈ સિવાય ને કદી કદી મળવા આવતા મિત્ર સિવાય તેનું કોઈ ન હતું.

સત્તર જે માર્ગે ગયા તે માર્ગે જવાનાં તેડાં આવ્યાં સમજી ધારશીએ વ્યથા સહન કરવા માંડી.

ધર્મને શરણે

બિછાનામાં તરફડતા ધારશી સામે એક નવી દષ્ટિ ધીરે ધીરે ઉઘડતી જતી હતી. જેણે જીવનભર આત્મા, કર્મ કે આલોક પરલોકનો વિચાર નહોતો કર્યો, એને આજે રોગ વિચાર કરાવી રહ્યો હતો! કેટલીકવાર ધુરાઈ પણ લલાઈની જન્મદાત્રી બને છે!

‘મારું કોણ? માતા નહિ, પિતા નહિ, સ્નેહિ નહિ, મારું કોઈ નહિ.’ ધારશીના હૃદયસાગરમાં આ વિચારે એક વર્તુલ પેદા કર્યું ને પછી તો ઉપરા ઉપરી વર્તુલો જન્મવા લાગ્યાં. આત્મા અને દેહની જુદાઈ, કર્મોની સારાસારતા, જીવન સફલ કેમ બને, સંસારમાં વ્યાપી રહેલ આ મૃત્યુથી કેમ બચાય, વગેરે વિચારો સ્વયંભૂ પ્રેરણાથી જાગ્રત થયા. આ દર્દમાંથી બચવાનો કોઈ ઉપાય નહિ હોય, એ વિચારે હૃદય પર કબજો કર્યો.

એક વિચાર આવ્યો કે એનો અન્ત પામવો, એ પોતાના મૂળ સ્વભાવ પ્રમાણે ધારશી બિછાનામાં તરફડતાં પણ વિચાર કરવા લાગ્યો. થોડી જ વારમાં એને એ વિચારમાં પણ દર્દને કંઈ સાન્ત્વન મળતું લાગ્યું. એ વેપારી જેટલી ઝીણવટથી આગળ વધ્યો.

ઉજ્જડ થયેલા મુંબઈના સ્નેહિજનોમાં ધારશીનો વેલશી નામનો સ્થાનકમાર્ગી મિત્ર હતો. બિમારીની ખબર પડતાં એ જોવા આવ્યો. ધારશીની વેદના અપાર હતી, ને એ વેદનાથી પણ વધુ વેદના જાગ્રત થયેલી દષ્ટિને સમજવાની હતી. વેલશીએ આવી ધારશીને પાણી પાઈ કુશળ પૂછ્યા.

‘વેલશી! મને લાગે છે કે હું નહિ બચું! દર્દ વધતું જાય છે.’ ધારશીના શબ્દોમાં હજારો વીંછીના ડંખની વેદના હતી.

ધર્મને શરણે

જીવન એને વહાલું હતું. મોતને જીતવાનો સુંદર સ્વાર્થ એને અકળાવી રહ્યો હતો.

‘કંઈ દવા લીધી!’ મિત્રે સ્નેહથી પૂછ્યું.

‘લીધી, પણ નકામી નીવડી, હવે તૈયારી જ લાગે છે.’

વેલશી સાચો મિત્ર હતો. એનું હૃદય ગળગળું થઈ ગયું. મૃત્યુથી તો અચાવવાની તાકાત નહોતી. મૃત્યુ ઉબળવાનો સંકલ્પ કરી એણે મિત્રધર્મ બળવવો શરુ કર્યો:

‘ધારશી! તને લાગે છે કે દુનિયામાં આપણું કોઈ સચું વહાલું છે? સંસારના આ ઉધામા કરીએ છીએ, એ આંખ મીંચાતાં કંઈ રહેવાના છે? જે શરીર પર આપણે મગરુર છીએ એ પણ કાચની શીશીથી ય નાબુક છે એ તેં જોયું? ઘણુંય દ્રવ્ય હોવા છતાં જે સત્તર સોનાપુરમાં ગયાં, એ કંઈ સાથે લઈ ગયાં?’

ધારશીને આ વાતો કંઈકે સુખ પહોંચાડતી હતી. જેના વિચારોમાં પોતે મુંઝાતો હતો, એ વિચારોની કંઈકે સ્પષ્ટતા આમાં જોવાતી હતી. એ એકચિત્તે સાંભળવા લાગ્યો.

‘મિત્ર! સાચી દોલત ધર્મ છે. જે અહીં પણ રહે છે ને સાથે પણ આવે છે. શરીર તો સાધનમાત્ર છે. દ્રવ્ય ને આ બધું તો નિમિત્ત માત્ર છે. એનો સારો ઉપયોગ કરીએ તો સારું પરિણામ આવે ને ખરાબ કરીએ તો ખરાબ આવે. માટે ધર્મનું શરણ એ જ સાચું શરણ છે, જે મરવાના ને જન્મવાના ઝઘડાથી છોડાવે છે.’ વેલશી પોતાનો મિત્રધર્મ બળવી રહ્યો હતો.

‘પણ અત્યારે હવે શું થાય? હું તો જાઉં છું.’

‘ધારશી! ધર્મનું શરણ લે! નિશ્ચય કર કે જો સાબો થઈશ તો વિરક્ત બની સંસારની આ માયાબળનો ત્યાગ કરીશ!’

ધારશી સમજતો હતો કે, આમાંથી બચવું અશક્ય છે. પણ જો બચી જવાય તો આટલાં મૃત્યુ ને વિલાપ જોયા પછી એને સંસારમાં મોહ નહોતો રહ્યો. તેમ કરવા તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી.

ધારશી બીજી બધી દવા છોડી મિત્રની ધર્મદવા લઈ યિછાનામાં પડ્યો રહ્યો. એ કંઈકે હવે નિશ્ચિત બન્યો હતો.

:૬:

ગુરુની શોધમાં

તુરંગોની હારમાળા ચાલી રહી હતી, સાગરમાં અને ધારશીના શાન્તિશોધક હૃદયમાં. અનેકવિધ વતુર્ગો ક્ષણે ક્ષણે જન્મતાં ને નાશ પામતાં. પણ સંસારની ક્ષણભંગુરતાનો પટ એટલી મજબૂત રીતે બેસી ગયો હતો, કે ખીજ બધા તરંગો ત્યાં સુધી આવીને વિલીન થઈ જતા.

સ્ત્રીમર તીવ્ર ગતિથી માંડવી તરફ વહી જતી હતી. માર્ગમાં લોકપ્રસિદ્ધ સ્ત્રીમર 'વીજળી'નો ભેટો થયો. નવામાં નવી ઢબે બનાવેલી આ આગબોટે લોકો પર કામણુ કર્યાં હતાં. એ આજે પ્રથમ પ્રવાસે નીકળેલી. એના ઉપર કેટલીય જાનો હતી. કેટલાંય અણૂપૂર્યાં કોડનાં દંપતી હતાં. કેટલાય શોખીન શ્રીમંતો ને વેપારીઓ સહેલગાહે નીકળ્યા હતા. વીજળીના દીવાઓના તેજથી ઝળાંહળાં થઈ રહેલી સાગરની મહારાણીને ધારશી જોઈ રહ્યો. ભેત ભેતામાં એ અદશ્ય થઈ ગઈ.

માંડવીનું ખારું દેખાયું ને સ્ત્રીમરમાંથી સૌ હોહીમાં ઉતર્યા. ધારશી દિશાશૂન્ય હતો. સંસારથી વિરક્ત તો થવું હતું. પણ કેવી રીતે અને કોની પાસે જવું? એ ખંદર પર આમ તેમ ફરવા માંડ્યો. એટલામાં શૌચનિવૃત્તિથી પાછા ફરતા કાનજી સ્વામી નામના એક સ્થાનકમાર્ગી સાધુ દેખાયા. (જેઓ અત્યારે કચ્છમાં આઠકોટી સ્થાનકમાર્ગી સંપ્રદાયના પૂજ છે, એ ધારશીના સંસારી બનેલી હતા) એમણે ધારશીને બોલાવ્યો.

:૬:

ગુરુની શોધમાં

તરંગોની હારમાળા ચાલી રહી હતી, સાગરમાં અને ધારશીના શાન્તિશોધક હૃદયમાં. અનેકવિધ વતુર્જો ક્ષણે ક્ષણે જન્મતાં ને નાશ પામતાં. પણ સંસારની ક્ષણભંગુરતાનો પટ એટલી મજબૂત રીતે બેસી ગયો હતો, કે બીજા બધા તરંગો ત્યાં સુધી આવીને વિલીન થઈ જતા.

સ્તીમર તીવ્ર ગતિથી માંડવી તરફ વહી જતી હતી. માર્ગમાં લોકપ્રસિદ્ધ સ્તીમર 'વીજળી'નો ભોટો થયો. નવામાં નવી ઢબે બનાવેલી આ આગબોટો લોકો પર કામણુ કર્યાં હતાં. એ આજે પ્રથમ પ્રવાસે નીકળેલી. એના ઉપર કેટલીય બંને હતી. કેટલાંય અણુપૂર્યા કેડનાં ઢંપતી હતાં. કેટલાય શોખીન શ્રીમંતો ને વેપારીઓ સહેલગાહે નીકળ્યા હતા. વીજળીના દીવાઓના તેજથી ઝળાંહળાં થઈ રહેલી સાગરની મહારાણીને ધારશી બેઠું રહ્યો. ભેત ભેતામાં એ અદૃશ્ય થઈ ગઈ.

માંડવીનું બારું દેખાયું ને સ્તીમરમાંથી સૌ હોડીમાં ઉતર્યા. ધારશી દિશાશૂન્ય હતો. સંસારથી વિરક્ત તે થવું હતું. પણ કેવી રીતે અને કોની પાસે જવું ? એ બંદર પર આમ તેમ ફરવા માંડ્યો. એટલામાં શૌચનિવૃત્તિથી પાછા ફરતા કાનજી સ્વામી નામના એક સ્થાનકમાર્ગી સાધુ દેખાયા. (જેઓ અત્યારે કચ્છમાં આઠકોટી સ્થાનકમાર્ગી સંપ્રદાયના પૂજ છે, એ ધારશીના સંસારી બનેલી હતા) એમણે ધારશીને બોલાવ્યો.

૫૭

‘ધારશી ! અહીં ક્યાંથી ?’

‘મુ’બદથી’

‘ઘેર જાય છે ?’

‘ના, ના. મારે તો હવે સંસારથી વિરક્ત થવું છે.’

મુનિરાજ આ છોકરાને સંસારથી વિરક્ત થવાની વાતને આટલી સરળતાથી બોલતો જોઈ હસ્યા. કાનજી સ્વામીના શુરુ વ્રજપાળજી સ્વામીના સંપ્રદાય એ કાળે કચ્છમાં વખણતો હતો. માંડવીમાં જ તેમનું ચોમાસું હતું. મુનિરાજે ધારશીને શુરુજી પાસે ચાલવા કહ્યું. ખન્ને જવાની તૈયારી કરે છે એટલામાં સમાચાર આવ્યા કે ‘સ્ટીમર વીજળી ડૂબી ગઈ.’ આ સમાચાર નહોતા પણ લોક સમુદાય પર વજ્રપાત હતો. જ્યાં જુઓ ત્યાં રોકકળ મંડાઈ ગઈ.

કેટલીય માતાઓના એકના એક આધારભૂત દીકરાઓ વીજળી સાથે જળશરણ થયા હતા. કેટલીય નવવધુઓનાં કંકણો લાંગીને લૂકો થયાં હતાં. અણૂપૂર્યાં કોડનાં અનેક દંપતી સાગરના પેટાળમાં સ્વાહા થઈ ગયાં હતાં. જગતની કેટલીય વ્યક્તિઓ સ્નેહિને ખોઈ ચૂકી હતી.

ધારશીના વૈરાગ્યવાસિત દિલ પર આ વાતે વધુ અસર કરી. સત્તર સત્તર સ્નેહિઓની લલૂકતી ચિતાઓ, પોતાના દેહ પર મૃત્યુની નાગચૂડ, ને ‘વીજળી’ નો આ અકસ્માત ! સંસારની ક્ષણભંશુરતાને સમજવા હવે બીજાં પ્રમાણ કે દષ્ટાન્તની જરૂર નહોતી. માનવી નાચે છે ને રાચે છે, પણ ક્યાં બાણે છે કે કાળનો પંજો શિર પર તોળાઈ રહ્યો છે ? એને કાનજી સ્વામીએ મધુબિંદુવાળું દષ્ટાન્ત કહ્યું. ધારશીએ પાકો નિશ્ચય કર્યો કે હવે તો આ જીવનનું કલ્યાણ કરવું, મૃત્યુને તરી જવું.

ધારશી સ્થાનકે આવ્યો. વ્રજપાલ સ્વામીએ ક્ષણવાર ધારશીના ચહેરા સામે જોયા કયું. વિશાળ નેત્ર, રોગથી સહેજ ઘસાયેલો છતાં પડછંદ દેહ, સરલ મુખાકૃતિ ને ઉન્નત લલાટ. સ્વામીજીના હૃદયમાં ધારશી માટે પહેલી મુલાકાતે જ સારો

અભિપ્રાય બંધાઈ ગયો. એમણે આબહાર મોતીની પરીક્ષા કરી લીધી. છેકરાના ઉજ્જવળ લાવિષ્યની આગાહી આપતી કેટલીક વાતો શિષ્યો સાથે કરવા માંડી.

ધારશી આમાં કંઈ ન સમજ્યો. એને તો એક રઠ લાગી હતી કે સંસારથી વિરક્ત બનવું, મોતને જીતવું. અને એની આ વાતો સૌને હસાવતી હતી. સ્ટીમર પરથી ઉતર્યા પછી ખીડી પીધાને લાંબો સમય થયો હતો. સાધુઓનો પહેલો પરિચય હતો. ધારશીએ લોળાભાવે ખીડી કાઢીને સળગાવી.

મજપાલજી સ્વામી સહેજ હસ્યા. સંસારના પાપથી તદ્દન અનલિપ્ત આ જુવાનને તેમણે સ્નેહભર્યા અવાજે કહ્યું : ‘ભાઈ! સાધુ થનારને તો ખીડી ન પીવાય. એણે તમામ વ્યસનોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.’

સાધુ થવા માટે નિર્વ્યસની બનવું જરૂરી છે, એટલું જ્ઞાન થતાં ધારશી ત્યાંથી ઉઠ્યો. મુંબઈ બંદરથી ખાસ પસંદગી કરીને આણેલી પાંચસો છસો ખીડીઓનો સ્થાનકની બહાર એટલા પર ઢગલો કર્યો. એકી સાથે પીવાય તેટલી પી લીધી, અને પછી ઢગલાને દીવાસળી ચાંપી. આમાં વ્યસનોની હોળી માનતા ધારશીને લાગ્યું કે એણે સાધુતાભણીની પ્રાથમિક ભૂમિકા વટાવી.

મજપાલજી સ્વામીને આ ઋજુપરિણામી જુવાનને માટે આશા બંધાણી. એમણે ધારશીને સાન્ત્વન આપ્યું તેમ જ જણાવ્યું કે ‘અમારા સંપ્રદાયના કાનૂન મુજબ માતાપિતા કે વાલીની રજા વગર દીક્ષા ન અપાય. હમણાં રહેલું હોય તો રહે, અભ્યાસ કર ! તેટલા વખતમાં તારા પિતાની રજા મંગાવ, પછી જોઈશું.’

ધારશીને ખૂબ આનંદ થયો. એ સાધુઓની વચ્ચે રહી અભ્યાસ કરવાની સાથે મુનિધર્મના આચારો શીખવા લાગ્યો.

ૐ

:૭:

ધારશી-ધર્મસિંહ સ્વામી

ધારશી જ્યારે સાધુતા ભણી પ્રયાણ કરી રહ્યા હતા, ત્યારે પત્રીમાં જૂદી જ રામકહાણી જાગી હતી. ધારશીએ જે દિવસે મુંબઈ છોડ્યું તે દિવસે જ ત્યાંથી લાઈ મોણશીએ પિતા ઘેલાશા પર તાર કર્યો હતો :

‘ ધારશી સ્ટીમરથી આવે છે. ’

ઘેલાશા ગાડું જોડીને માંડવી બંદરે સામા આવ્યા, પણ જરા મોડા થયા. સ્ટીમરના બધા ઉતારુ રવાના થઈ ગયા હતા. ઘેલાશા ધારશીની શોધ ચલાવવા લાગ્યા, પણ કોઈ ઠેકાણેથી તેનો પત્તો ન લાગ્યો. એમણે ફરીથી મુંબઈ તાર કર્યો : ‘ ધારશી આવ્યો નથી. ’

ત્યાંથી જવાબ પાછો કર્યો કે, ‘ અહીંથી તો રવાના થઈ ગયો છે. ’ આ ખબરથી પિતાનું હૃદય અસહ્ય થયું. પુત્રી અને પત્નીના મૃત્યુ પછી આ એ પુત્રો પર જ એમની આશા હતી. તેમાં પણ ધારશીને પ્લેગમાંથી સારો થયેલો-જેવા એમનું હૃદય ઉત્કંઠિત હતું. ચારેબાજુ તપાસ કરી, પણ તેનો પત્તો ન જ લાગ્યો. થાકીને ભારે નિરાશા સાથે એ પત્રી પાછા કર્યા. સહુએ ભેગા મળી એકીમતે નિશ્ચય કર્યો કે, ‘ ધારશીને પ્લેગની જાંઠો તો નીકળી હતી. સ્ટીમર પર તબિયત લથડી હોય અને સ્ટીમર-વાળાઓએ એને સમુદ્રને હવાદો કર્યો હોય ! ’

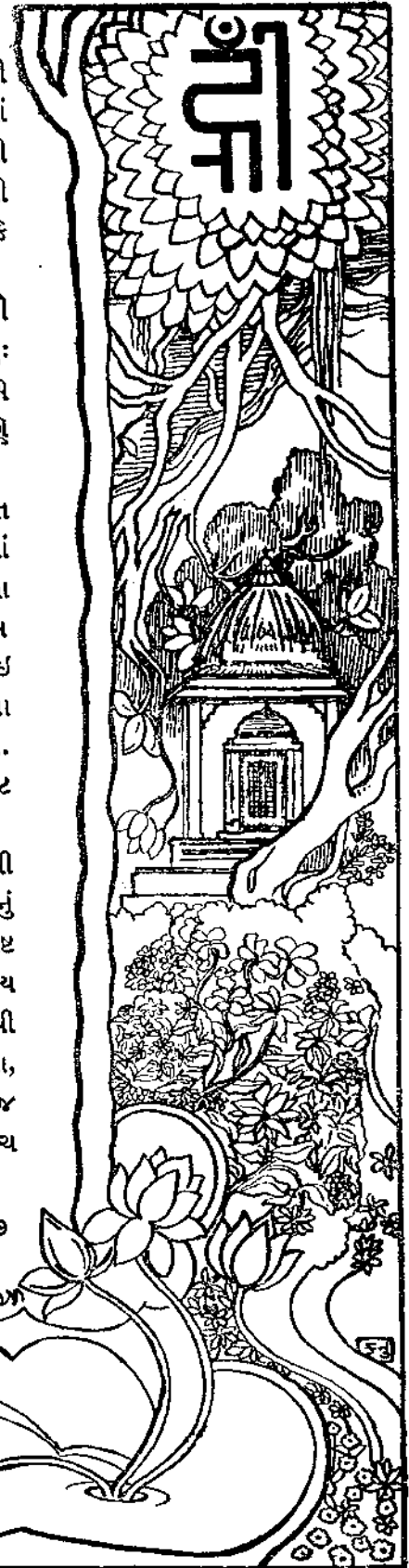
૨૬

બધે રોકકળ ચાલી રહી. સૌએ ધારશીને મુએલો માની તેના નામથી સ્નાન કરી લીધું. ખીજી તરફ સ્થાનકની દિવાલોમાં ધારશી પણ જગતની આ માયાને મરેલી માની માનસિક સ્નાનથી શુદ્ધ થઈ રહ્યો હતો. દિવસો વીતવા લાગ્યા. કાળદેવ પણ આ કથની પર વિસ્મરણનો હાથ ફેરવી રહ્યા હતા, ત્યાં પત્રીના એક શ્રાવકે ઘેલાશાને બળર આપ્યા : ‘માંડવીમાં મેં ધારશીને જોયો છે.’

કેટલીક વાતો દુઃખમાં હસાવે તેવી કઠંગી લાગે છે. સૌ આ વાત પર હસ્યા. પણ પેલા શ્રાવકે વધુ ખાતરી આપતાં કહ્યું : ‘માંડવીના સ્થાનકમાં ધારશીને કંઈક ગોખતો મેં જોયો છે. એ સાધુજેવા વેષમાં હતો. મેં એને ઘેર આવવા ઘણું કહ્યું પણ તેણે ના પાડી.’

ઘેલાશાને આ વાત પર સાધારણ વિશ્વાસ બેસતાં તે તરત ગાડું જોડી ધારશીના માસા સાથે માંડવી આવ્યા. સ્થાનકમાં જઈ જુએ છે તો ધારશી ત્યાં બેઠો હતો. આ જોઈ માસાજીનો ક્રોધ બચાંકર થયો. તેમણે ધારશીને કુળકલંક કહી ખૂબ સંભળાવ્યું. એ વખતે સામાન્ય રીતે પોતાના કુટુંબમાંથી કોઈ દીક્ષા લે તો નાનપ લેખાતી. ઘેલાશાનું પ્રેમાળ હૃદય પુત્રને આ દશામાં ન જોઈ શક્યું. તેઓ સમજ્યા કે ધારશી સાધુ થઈ ગયો. એ બેભાન થઈ પૃથ્વી પર પટકાઈ પડ્યા. મોહ-માયાના પછડાટ જ આવા હોય છે.

પિતા સ્વસ્થ થયા ત્યારે બળર પડી કે ધારશી સાધુ નથી થયો. ધારશીને સામાયિકમાં જોવાથી પેલા શ્રાવકે સાધુ થવાનું કલ્પેલું. એમણે પુત્રને ઘેર ચાલવા કહ્યું, પણ એણે તો સ્પષ્ટ સંભળાવી દીધું કે ‘મારે સાધુ થવું છે.’ પિતાનું પ્રેમધેલું હૃદય દીર્ઘ દષ્ટિથી જોવા તૈયાર નહોતું. તેઓ ધારશીને જબરદસ્તીથી પત્રી લાવ્યા. પિતા ધારશીને ત્યાંથી - સ્થાનકમાંથી ખસેડી શક્યા, પણ તેનું મન તેના લક્ષ્યબિંદુથી જરા પણ ખસ્યું નહોતું. એ રોજ પિતાને સમજાવવા લાગ્યો. પિતાને વહેમ આવ્યો કે, કદાચ સાધુઓએ ભૂરકી નાખી હશે !

૩

બંનેનો આગ્રહ ધીરે ધીરે દઢ થતો જતો હતો. પિતા એને રાખવા માગતા હતા, ધારશી જવા માટે સત્યાગ્રહ કરીને બેઠો હતો. પોતાની વાતની અસર થતી ન દેખાવાથી પિતાએ ધારશીને ચૌદમું રતન પણ ચખાડવા માંડ્યું. એને ઘરમાં પણ ગોંધી રાખવા લાગ્યા. ધારશી બધું સહન કર્યું જતો હતો. એને ખબર હતી કે જે એ માતાપિતાની રજા વગર જશે તો સ્થાનકમાર્ગી સંપ્રદાયના શિવાજ મુજબ એને દીક્ષા નહિ આપે. એને માટે એક જ માર્ગ હતો, અને તે પિતાની રજા લેવાનો.

આમને આમ પંદર દહાડા વીતી ગયા. ધારશીની ઉત્કંઠા ખૂબ વધી ગઈ હતી. પિતાના પ્રેમને એ સમજતો હતો, પણ આત્મવચના કે હૃદયદ્રોહનું મહાપાતક વહોરવા તે તૈયાર ન હતો: જે નિર્ણયથી પોતે બચ્યો એ નિર્ણયને કેમ ફેરવાય? હું પોતે પદેગમાં ગુજરી ગયો હોત તો પિતા શું કરત? એણે પિતાને ખૂબ સમજાવ્યા અને કહ્યું: 'મને પદેગમાં મરી ગયેલો માનીને પણ જવા દો! મને તે વિના જરા પણ ચેન નથી. હું અહીં છું છતાં મારું મન ત્યાં જ છે.'

પણ પિતાજી એમ માને તેમ નહોતા. એ કોઈ પણ રીતે મચક નહિ આપે એમ લાગ્યું ત્યારે એક દહાડો ધારશીએ ઘરના ઉંબરામાં જ ધરણું નાખ્યું. રજા આપશે તો જ ખાઈશ, નહિ તો અહીં જ મરી જઈશ, એવો પોતાનો નિશ્ચય કહી સંભળાવ્યો. પિતાજીએ પણ રજા ન દેવાનો પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો. બંનેનો સત્યાગ્રહ શરૂ થયો.

સવારના નવ થયા. બંનેમાંથી એકે હાતણુ પણ ન કર્યું. ખાર થયા પણ કોઈ ખાવા જ ન બેઠું. આખરે ત્રણ વાગ્યા. હવે ઘેલાશાને ક્રોધ ચઢ્યો. એમણે ફરી ધારશીને માની જવા કહ્યું. પણ એ તો હવાના અનેક અંબાવોમાં હિમાચલ જેવો નિશ્ચલ હતો. પિતાજીથી ન રહેવાયું. તેમના ધીરજના મે'રામણમાં અડપલેર ઓટ આવવા લાગી. પાસે ધગધગતા અંગારાથી ભરેલી હોકાની ચલમ પડી હતી. ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તેમણે તે

ધારશી-ધર્મસિંહ સ્વામી

ધારશીના શરીર પર મારી. એ દાઝ્યો પણ કંઈ ન બાલ્યો.
થોડીવારે ફરીથી એ જ શાન્તિથી પિતાને વિનવવા લાગ્યો :

‘પિતાલ ! મને મારી નાખો કાં સાધુ થવા દો !’

મનને અલડાવી બેઠેલો ક્રોધ-ચાંડાલ ક્ષણવારમાં દૂર થઈ
ગયો, એટલે ઘેલાશાને પોતાના કૃત્ય માટે પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો.
આંખોમાંથી અધુની ધારા વહી નીકળી. ધારશીનાં નેત્રો પણ
રેતાં હતાં. સાચા પ્રેમની અશ્રધારાથી પવિત્ર થયેલ પિતાએ
દીકરાની પીઠ પર હાથ ફેરવતાં કહ્યું :

‘બેટા ! તને મુખ ઉપજે તેમ કર ! ચાલ પંચ પાસેથી
તને રબા અપાવરાવું ?’

બીજે દિવસે ગામપંચ ભેગું કરી તેમણે ધારશીને
દીક્ષાની રમચિઠ્ઠી અપાવી. અને મુંદ્રાથી આઠ કોટી સંપ્રદાયના
પૂજ મજપાલજી સ્વામીને આમંત્રી ઉત્સાહપૂર્વક દીક્ષાની
તૈયારી કરી. ચૌદ દિવસ આ ઉત્સવ ચાલ્યો. વિ. સં. ૧૯૫૭ ના
શુભ મુહૂર્તે પૂજ મજપાલજી સ્વામીના હાથે દીક્ષા થઈ.
તેઓ મજપાલજી સ્વામીના શિષ્ય કાનજી સ્વમી ના શિષ્ય તરીકે
બહરે થયા.

પૂજજીએ તેમનું નામ ‘ધર્મસિંહ સ્વામી’ રાખ્યું.

ૐ

શાસ્ત્રાભ્યાસ

મુનિ ધર્મસિદ્ધિના સાધુપદનો ધ્રુવતારક આત્મકલ્યાણનો હતો; અને આત્મકલ્યાણની સાધના માટે જ્ઞાનસંપાદન કરવું અત્યંત આવશ્યક હતું. સાધુ થયા પહેલાં તેમણે સંપ્રદાયની સામાન્ય ક્રિયા પૂરતો અભ્યાસ તો કર્યો હતો જ. હવે તેમણે થોડા અને રાસા કંઠસ્થ કરવા શરૂ કર્યા. આ કંઠસ્થ કરવાનું કામ પરિપૂર્ણ થતાં તેમણે આગમ બત્રીસીનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો.

આ વખતે સ્થાનકમાર્ગી સંપ્રદાયની સ્થિતિ બહુ વિચિત્ર હતી. શાસ્ત્રનું સર્વસ્વ માત્ર બત્રીસ આગમો મનાતાં. આમાં પણ કેટલોક વર્ગ એવો હતો, જે અગિયાર આગમને માન્ય રાખી બાકીનાને યતિઓની સ્વચ્છંદ કૃતિઓ કલ્પતો. આમાં પણ વ્યાકરણ કે જે ભાષાના નિયત અર્થોને બરાબર સમજવા માટે ખાસ જરૂરી વસ્તુ છે, તેનો વિશેષ કરવામાં આવતો. તેમ જ કોઈ વિચારક ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસની વાત કરતો તો એકદમ વજ્રપાત જેવું જ લેખાતું.

જ્ઞાનની તદ્દન સંકુચિત સીમામાં કેટલીય બિનજવાબદારી ભરી વર્તાણુક ચલાવાતી. જિનમંદિર કે જિનપૂજનો કયાંય પણ પાઠ આવ્યો કે નિઃસંકોચભાવે એના પર હરતાલનો પીછો

(કુચકો) મારવામાં આવતો. કોઈ એવો જ શબ્દ આવ્યો કે જેનો અર્થ જોઈએ તેવો ન નીકળે તો બે ચાર મોટા મોટા સાધુઓ ભેગા થઈ પોતાની પસંદગીનો અર્થ ઉતારી દેતા. સંપ્રદાયની મૂડી મનાતા ગ્રંથો પર પૂર્વાચાર્યની ટીકા, લાખ્ય કે અવચૂળી જેવાની મનાઈ હતી. આ માટે ગુજરાતીમાં તૈયાર કરવામાં આવેલ અર્થ 'ટબા' સૌને આપવામાં આવતા. કોઈ આથી વધુ આગળ જોવાની કે જાણવાની ઇચ્છા કરે તો તેની સામે અનેક બંધનો રજૂ કરવામાં આવતાં.

આપણા ધર્મસિંહ ઋષિ જેમ જેમ અભ્યાસમાં આગળ વધતા ગયા, તેમ તેમ તેમની સામે આ બધી બાધાઓ ખડી થતી ગઈ. પણ જે અનેક બાધાઓને તોડી આત્માનું નિર્દોષ સામ્રાજ્ય મેળવવા સાધુ થયો હોય, એને આવી બાધાઓ પ્રગતિ કરતા કેમ અટકાવી શકે? તેમણે એક દહાડો આગળ વધી શરૂાને પૂછી લીધું :

‘આ બધા ગ્રંથોમાં ચોતરફ હરતાલ શા માટે લગાવવામાં આવે છે? બહુ બહુ વિચાર કર્યા છતાં, શરૂા! આપણું વર્તન કેમ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ લાગ્યા કરે છે?’

‘મુનિ! હજી તમે નાના છો!’ શરૂાની આંખો જરા લાલ બની! આપણા વાડાના બધા વૃદ્ધ ને પૂજ્ય પુરુષો જે કરતા આવ્યા છે અને કરે છે, તે શું ખોટું હશે? તમારે ફરીથી આવી શંકા ન ઉઠાવવી!’

વાસના ઉપર વિજય મેળવવા નીકળેલાઓ પર વાડા જેવી મૃગજળસમી વાતો વિજય મેળવે એ ધર્મસિંહ ઋષિને કેમ ગમે? એમનો વિચારક ને સત્યશોધક આત્મા સત્ય જાણવા વધુ ઉત્સુક બન્યો. ચીલે ચીલે ચાલવા એમણે સાધુવેશ નહોતો પહેર્યો.

સં. ૧૯૫૮ નું-બીજું-ચોમાસું ભૂજનગરમાં થયું. આ વખતે કાનજી સ્વામી સૂયગડાંગ સૂત્ર વાંચતા હતા. આ સૂત્રની વાચના કરતાં અનુક્રમે આદ્રકુમારના પ્રતિજોધનો પ્રસંગ આવ્યો : મગધદેશના મહામંત્રી અલયકુમાર એક જિનપ્રતિમા અનાર્થ

૩૩

દેશમાં વસતા આર્દ્રકુમાર પર મોકલે છે અને એ જિનપ્રતિમાનાં દર્શન કરવાથી એ કુમારને પ્રતિપ્રાપ્ત થાય છે. આ કથામાં પ્રતિમાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ હોવા છતાં કાનજી સ્વામીએ, ‘મુહ્યત્તિ-રજ્જેહરણુ મોકલ્યાં’ એમ અર્થ કરી શ્રોતાનાં મન રંજિત કરી દીધાં.

ધર્મસિંહ ઋષિ નિત્ય વ્યાખ્યાન પુરું થતાં એ શાસ્ત્રનાં પાનાં લઈ કહેલા અર્થ સાથે તેનું મનન કરતા. આજે પણ તેઓ પાનાં લઈ વિચારવા લાગ્યા. ‘ટબા’માં કેવલ આર્દ્રકુમારનું નામ હતું. આથી વધેલી જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવા એમણે કથાસંબંધ તપાસ્યો. પણ ત્યાં તો પ્રતિમાના ઉલ્લેખ ઉપર હરતાલ મારવામાં આવી હતી. જે આંતરહસ્ય સ્પષ્ટ રીતે સમજતાં તેમને મહિનાઓ લાગ્યા એ આજે એક ક્ષણમાં સમજાઈ ગયું. મુનિજીને લાગ્યું કે જે સ્તંભ ઉપર સ્થાનકમાર્ગી સાધુઓ-પોતે-પોતાની ઈમારત ચણવા માગતા હતા, તે સાવ ખોટો, મૂળ વગરનો ને ઠોકો બેસાડેલો છે. એ જ્ઞાન થતાં એમના હૃદયમાં મન્યતનું એક જબર આંદોલન ઉભું થયું. લાગણીઓની ચોરણ પર સત્યના હથોડા ટીપાવા લાગ્યા.

મેં સાધુવેશ લીધો તે આ માટે? અરે! ઘરનો ઢાઝબો વનમાં ગયો તો ત્યાં પણ દવ લાગ્યો. હવે સંપ્રદાય બળવું કે સત્ય? જીવાન મુનિના હૃદયમાં અવનવું મનોમન્યન બાગ્યું. અનેક લાગણીઓનાં તોફાન થવા લાગ્યાં. ધીરે ધીરે બધું થાળે પડતું ગયું, તેમ તેમ તેમને ખાતરી થવા લાગી કે,

- શાસ્ત્રોના અર્થ વિકૃત કરી દેવામાં કે છુપાવવામાં આવ્યા છે.
- સત્યશોધક માટે ન્યાય અને વ્યાકરણ બંધવું આવશ્યક છે.
- જિનમૂર્તિ અને જિનપ્રતિમાની નિંદા કરવી એ પાપ છે.
- અમારા સાધુઓની ક્રિયા શાસ્ત્રાનુકૂલ નથી.

જેમ જેમ આ સત્ય વધુ મજબૂત થતું ગયું તેમ તેમ ધર્મસિંહ ઋષિની મનોભાવનાઓમાં પરિવર્તન થવા લાગ્યું.

:૯:

સત્યને પંથે

સાધ્યની સાચી તમજા ત્યારે જ પ્રગટે છે, જ્યારે માનવી એના પૂરા રંગે રંગાઈ જાય, જીવનની દરેક પળે એનો જ વિચાર કરે, એનું જ મનન અને મંથન કરે. સાચા સત્યશોધકોના ઇતિહાસમાં આવી મનોમન્થનની ઘણી ગંભીર પળો આવેલી જોવાય છે. મુનિ ધર્મસિંહજીની બાબતમાં પણ એમ જ બન્યું. તેમની પ્રત્યેક ક્ષણ આ સત્ય કે પેલું, આ વાસ્તવિક કે તે વાસ્તવિક, એના જ વિચારોમાં વીતવા લાગી.

આવી તન્મયતામાં એક વખત રાત્રિના છેલ્લે પહોરે જીવનની સાધનાનું પ્રતિક હોય એવું સ્વપ્ન આવ્યું:

“અલૌકિક રોશનીથી ઝળહળતું અને હબરો ભાવિકની પ્રાર્થનાઓથી શુભ્રતું મુંબઈનું ગોડીજી મહારાજનું દેરાસર દેખાયું. મુનિજીએ ખૂબ આનંદપૂર્વક એમાં પ્રવેશ કર્યો અને લવનાં હબરો બંધનો ક્ષણમાં કાપી દે એવી મનોરમ પ્રભુમૂર્તિનાં દર્શન કર્યાં. હૃદય ગદ્ગદિત થઈ ગયું. નેત્રો પ્રભુની સામે જ જોઈ રહ્યાં. અપૂર્વ હર્ષ ને આનંદની લહેરોમાં ડુંવાડે ડુંવાડું ફરકવા લાગ્યું.”

સ્વપ્ન આગળ વધ્યું. “દેવદર્શન કરી મુનિજી ઉપર અગાશીમાં આવ્યા. એટલામાં ગગનાંગણથી રત્નમણિના તેજથી ઝળહળતું વિમાન આવતું દેખાયું. મુનિ ધર્મસિંહ એ દશ્યના

ન

આનંદમાં ક્ષણવાર પોતાની સ્થિતિનું ભાન ભૂલી ગયા. વિમાન પાસે ને પાસે આવતું ગયું. છેક નજીક આવી પહોંચ્યું ને વિમાનમાં બેઠેલ એક વ્યક્તિએ તેમને ઉદ્દેશીને કહ્યું :

‘મુનિજી ! આવો ! તમે જિનભુવનમાં પધાર્યા, દર્શન કર્યાં ને પાવન થયા છો. તેથી તમારું સ્થાન અહીં અમારી સાથે છે.’

“આનંદનો પાર ન રહ્યો. મુનિ ધર્મસિંહ વિમાનમાં બેસી ગગનવિહાર કરવા લાગ્યા. થોડીવારમાં તો સ્વર્ગની ઉજ્જવલ ભૂમિ પર જઈ ઊભા. ચારેકોર કોઈ મધુરું સંગીત બજી રહ્યું હોય, કોઈ ઉત્સવ ઉજવાતો હોય એવું વાતાવરણ પથરાઈ રહ્યું હતું. આનંદ, હર્ષ, ઉદ્દાસની આ ભૂમિમાં મુનિજીએ પ્રવેશ કર્યો.”

ને રાતના ગળતા પાછલા પહોરે ધર્મસિંહ સ્વામીનાં નેત્રો ઊઘડી ગયાં. સ્વપ્ન પુરું થયું. તેઓ જાગૃત થઈ બેઠા થયા અને સ્વપ્ન વિષે વિચાર કરવા લાગ્યા. ‘ખરેખર ! સાચો માર્ગ તો આ છે. પિતાને પૂજ્ય માનનાર, પિતાની પ્રતિમા સાથે શા માટે વિરોધ રાખે ? શાસ્ત્રને માનનાર શાસ્ત્રના અડધા પાઠો ભૂંસી નાખે ને અડધા શા માટે સ્વીકારે ? આ સ્વપ્ન મારા માર્ગને સત્ય જણાવવા ખાતર જ આવ્યું છે. આજે સવારે ગુરુજી પાસે તેનો અર્થ ને ફળ જરૂર પૂછીશ.’

સુસ્વપ્ન લાઘ્યા પછી નિદ્રા કે કુવિચાર ન કરવો, એ શાસ્ત્રઆજ્ઞાને સ્મરી મુનિ ધર્મસિંહજીએ ધર્મધ્યાનમાં ચિત્ત પરોવ્યું. સાધુની નિત્યક્રિયા કરી સૂર્યોદય થતાં ગુરુ કાનજીસ્વામી પાસે જઈ તેમણે સ્વપ્ન કહી સંભળાવ્યું, ને તેના ફલને કહેવા પ્રાર્થના કરી.

‘સ્વપ્ન ઠીક છે.’ કાનજીસ્વામીએ ખરફ જેટલી ઠંડાશથી જવાબ આપ્યો.

સ્વપ્નની વધુ વિવેચના એમને ડરાવી રહી હતી. જિન-પ્રતિમાનું જ્યાં નામ આવ્યું ત્યાં તેમનું મન એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારવાનું સાહસ ન કરતું ! મુનિ ધર્મસિંહજીને આ ઉત્તરથી-

સત્યને પંથે

આ ઠંડાશથી પોતાની વાત વધુ સત્ય લાગી. એમની શ્રદ્ધા વિશેષ પરિપક્વ થઈ.

આમ ને આમ થોડો કાળ વ્યતીત થયો !

ચતુર્માસ પૂર્ણ થતાં ભૂજથી સહુએ વિહાર કર્યો. વિહારમાં પૂજ વજ્રપાળજીનો ભેટો થતાં મુનિજીએ તેમને એકાંતમાં પોતાના સ્વપ્નની વાત કરી. પૂજજી સત્યશોધક અને શાસ્ત્રપ્રેમી હતા. જિનપ્રતિમાનાં દર્શન અને પૂજનની ખાનગીમાં હિમાયત પણ કરતા, છતાં વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે છડેચોક બહાર થઈ સત્યની બહેરાત કરતાં સંકેત કરતા.

એમણે આ જુવાન મુનિની આંખો સામે એકીટશે બોલ્યાં કહ્યું :

‘ભાઈ! તું ભાગ્યશાળી છે! આવું સ્વપ્ન કેકને જ લાગે!’

બે મૂર્તિનાં દર્શન સ્વપ્નમાં પણ થાય તો આટલો લાલ થાય, તો સાક્ષાત્ સલાન અવસ્થામાં કરેલાં દર્શન કેટલાં પુણ્યાનુબંધી થાય? આ સત્ય કે તે સત્યના વાવંટોળમાં ફસાયેલું મુનિ ધર્મસિંહજીનું ભાવના-જહાજ ધીરે ધીરે સાચા માર્ગ તરફ ફરી રહ્યું હતું. હૃદય પલટાઈ ગયું હતું. વ્યવહાર પલટાવાની વાર હતી. અને તે પણ થોડા વખતમાં થઈ ગયું.

વિ. સં ૧૯૫૯ નું ચતુર્માસ અંતરમાં થયું. શુરુજીનો આદેશ તો જન્મભૂમિ પત્રીમાં ચતુર્માસ કરવાનો હતો. પણ પોતાના વિચારની ભૂમિકા રચવા માટે પત્રી ઠીક ન જણાતાં શુરુજીને વિનંતિ કરી કે બીજે ચતુર્માસની આજ્ઞા આપો! આખરે શુરુજીએ ત્રણ મુનિઓ સાથે અંતરમાં ચતુર્માસ કરવાની આજ્ઞા કરી.

કેટલીક વાર નાનું નિમિત્ત પણ મહાન પરિવર્તનનું કારણ બને છે. સ્થાનક પાસે જ અંચલગચ્છનું દેરાસર હતું. વગર અડચણે ત્યાં અવાય જવાય તેમ હતું. મુનિજીએ આ સગવડનો લાભ લીધો અને વહેલા મોડા, બહુ બહેરાત ન થાય તે રીતે દર્શન કરવા જવા લાગ્યા.

૩

પણ ધીરે ધીરે આ વાત વાચે ચઢી. એક એ કાન પાસેથી પ્રચાર પામતાં ગામના સ્થાનકમાર્ગી શ્રીસંઘને ખબર પડી. આ ઘટના એમને મન લયંકર હતી. એક મુનિ વેશ છોડી દે, ક્યાંય નાસી જાય કે એ ચાર ગામ પર પાણીનાં પૂર ફરી વળે તેના કરતાં પણ આ વાત વધુ લયંકર હતી ! મુનિરાજને અનિચ્છનીય માર્ગથી પાછા હટવા ખાનગીમાં કહેવામાં આવ્યું. પણ તેની કંઈ અસર ન થઈ. મુનિજીએ પોતાની પ્રવૃત્તિ દૃઢ મને બારી રાખી.

આ બાબત આખા સંપ્રદાયની સહિસલામતીની હતી. આવી વર્તણૂક ચલાવી લેવાય તો ખીજા સાધુઓ પણ એ માર્ગ તરફ ખેંચાય, કંઈક વધુ જાણવાની ને વાંચવાની ઇચ્છા કરે અને આમ થાય તો ચણેલી ને જાળવેલી આખી ઇમારત જમીન-દોસ્ત થાય. મુનિ ધર્મસિંહજીની આ 'સ્વચ્છંદતા' માટે સંઘે મક્કમ પગલાં લેવાનો વિચાર કર્યો. આ માટે ધર્મસિંહજીને સવાક-જવાબ કરવામાં આવ્યા.

મુનિ ધર્મસિંહજીએ સ્પષ્ટ કહ્યું : 'મારાથી સત્યનો દ્રોહ નહિ થાય.'

'પૂજ્યોએ જે કહ્યું ને લખ્યું તે ખોટું ? એમનાથી પણ ડાહ્યા તમે ?' સંઘ પાસે કેવલ 'પરંપરા'નું હથિયાર હતું. યુક્તિ ને દલીલોને સ્થાન નહોતું.

સંઘનું અનૂન મુનિજીને ડરાવે તેમ નહોતું. એમના હૃદયમાં સત્યના પૂજારીની આત્મસમર્પણની જ્યોત જલી રહી હતી. એટલી જ શાન્તિથી તેમણે સંઘને ઉત્તર વાળ્યો :

'શાસ્ત્રોની પ્રામાણિકતા મારી દૃષ્ટિએ વિશેષ છે. અને તેથી જ શાસ્ત્રના સાચા માર્ગે અનુસરું છું. સત્યના માર્ગથી મને કદી પાછો ફેરવી શકશે નહિ. મારી વાત અસત્ય હોય તો સમજાવો ! પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા તૈયાર છું.'

અહીં ઇન્સાફની કચેરી નહોતી બેઠી કે સાચજૂઠનો ન્યાય તોળાય ! ગમે તેમ પણ ચાલતા ચીલાને જાળવી રાખવાની ભાવના સેવનાર ટોળું એકઠું થયું હતું. તેઓ સત્યનો નિર્ણય

કરવા નહોતા માગતા. નિર્બુધ્ધ કરવાની શક્તિ પણ નહોતી. સહુ સંપ્રદાયની દિવાલમાં ગાબડું ન પડે તેની શ્રીકરમાં હતા. આખરે સંઘે ધમકી આપવા માંડી :

‘મુનિવેશ બુધ્ધી લઈ ફળેત કરશું. સંઘની સત્તા બળે છે ?’

મુનિજીએ સહેજ હાસ્ય કરી એનો મૂક પ્રત્યુત્તર વાળ્યો. એમની નજરમાં સંઘ કરતા સત્યની સત્તા વિશાળ ને વિરાટ હતી.

સંપૂર્ણ વિચાર કર્યા પછી જ-નક્ષતોટાનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ લાવ્યા પછી જ કાર્યનો આરંભ કરવો એ શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિશાળીનું પ્રથમ લક્ષણ છે. અને એવી વિચારણા પછી શરૂ કરેલા કાર્યને પૂરું કરવું એ બુદ્ધિનું બીજું લક્ષણ છે, એમ શાસ્ત્રવચન છે. “આરબ્ધસ્ય અન્તગમનં દ્વિતીયં બુદ્ધિલક્ષણમ્”

મુનિ ધર્મસિંહજી પ્રથમ બુદ્ધિલક્ષણમાંથી પાર ઉતરી ગયા હતા. હવે તેનો પૂરેપૂરો અમલ કરવાનો હતો. સમય બરાબર પરિપક્વ થઈ ગયો હતો. કરોળિયાની બાળ જેવાં વાડાનાં બંધનો એમરે ગાઢ રીતે વીંટળાઈ બાંધ, તે પહેલાં તેને ભેદીને બહાર નીકળી જવાની જરૂર હતી. સારા કાર્યમાં હંમેશાં સહાય મળી રહે છે. અંબારના મૂર્તિપૂજક શ્રાવક સોમચંદ ધારશીભાઈ તથા બીજાઓ મહારાજશ્રીની મનોભાવનાથી પરિચિત થયા હતા. તેઓ ગમે તે ભોગે પણ મદદ કરવા તૈયાર જ હતા.

તપગચ્છીય ચતુર્માસ પુરું થવાની તૈયારીમાં હતું. મુનિરાજ શ્રી એક વળાવિયા (ભોમિયા) સાથે અંબાર છોડી ભચ્યાઉના માગે ચાલી નીકળ્યા. આ બિહાર બધાની બાળુ વગર કરવામાં આવ્યો હતો, પણ થોડીવારમાં તો બધે બાળુ થઈ ગઈ. સ્થાનકમાર્ગી સંઘમાં મોટો ફફડાટ બગ્યો. કવેટાના ધરતીકંપ જેવો આ કમ્પ હતો અને આ ફફડાટ બધે પ્રસરી વળે તે પહેલાં મુનિજીને કબજે કરવા ચારે તરફ માણસો દોડાવવામાં આવ્યા.

મુનિરાજ ભચ્યાઉના માગે એકદમ આગળ વધી રહ્યા હતા. એટલામાં પાછળથી ડમરી ચઢતી દેખાઈ. સવારથી ચાલતાં

આલતાં સાંજ પડવા આવી હતી. સંધ્યાનો આછો ઘેરો પ્રકાશ આખા વનપ્રદેશ પર છવાઈ ગયો હતો. થોડીવારમાં એક સાંઘ્યાસવાર આવતો દેખાયો. એની ઝડપ એટલી હતી કે થોડીવારમાં ભેટભેટ થઈ જાય. અને ભેટભેટ થઈ જાય તો એક દુઃખદ પરિસ્થિતિનો પુનર્જન્મ થાય.

મુનિજીએ સમય પરખી લીધો. માર્ગ પરના ઝાડની ઓથ લઈ લીધી. ઝડપથી આવતો પીછે પકડનાર સાંઘ્યાસવાર થોડીવારમાં સૂર્ય પરથી વાદળનો ખાલી ટૂકડો પસાર થઈ જાય તેમ પસાર થઈ ગયો! એનો માર્ગ ભ્રમ્યાઉનો હતો. મુનિરાજે રાત અહીં જ ગાળવામાં સલામતી સમજી. હિંસક પશુઓથી ભરેલા જંગલમાં ઝાડ નીચે, બગતી આંખે તેઓ બેસી રહ્યા. જે આત્માને વળગેલા હિંસક પશુઓને જીતવા નીકળ્યો હોય એ આવા જંગલી પશુઓથી કેમ ડરે? આ તો આત્મિક યુદ્ધની પ્રાથમિક ભૂમિકા હતી.

પ્રભાત થતાં મુનિજી, ચીરઈ વટાવી ‘ભ્રમ્યાઉ’ આવી પહોંચ્યા. આ પહેલાં સંપ્રદાયના વાડામાંથી નાસી છૂટેલને પાછા પકડી લાવવા માટે બધે સંદેશા પ્રસરી ચૂક્યા હતા. મુનિ ધર્મસિંહજી મૂર્તિપૂજક શ્રાવકો પાસે પહોંચ્યા. પોતાની વાત રજૂ કરી. શ્રાવકોએ મુનિરાજના આ સાહેસ અને નિર્ભયતાની ખૂબ પ્રશંસા કરી. પોતાનાથી બનતી મદદ આપવા પણ કબૂલ થયા. મુનિરાજને શેકાવું પાલવે તેમ નહોતું. કોઈ સદ્ગુરુ શોધી કાઢી તેમના શરણે બેસી જવાની ખૂબ ઉતાવળ હતી. તેમણે શ્રાવકો પાસેથી સંવેગી મતના સાધુઓની કેટલીક ક્રિયાઓ જાણી લીધી.

સવારના દશ વાગતાં અંજારથી રવાના થયેલા શ્રાવકોનું ઉપયુક્તિ (પ્રતિનિધિ-મંડળ) ભ્રમ્યાઉ આવી પહોંચ્યું. એમણે મુનિજીને પોતાની જીનવાણી દલીલોથી અને દરેક પ્રકારના ડરથી સમજાવવા માંડ્યા. તેમણે તો એક જ વાત કરી:

‘મને સત્ય લાગ્યું તે કરું છું. એ અસત્ય છે એમ મને સમજાવો તો હું પાછો ફરવા તૈયાર છું.’

સત્ય-અસત્યની ચર્ચાનું અહીં સ્થાન નહોતું. પહેલાં પાછા ફરો પછી બીજી બધી વાત થશે. આખરે મુનિરાજના દૃઢ નિશ્ચય આગળ શ્રાવકો હાર્યા. છેલ્લું શસ્ત્ર અજમાવ્યું : ‘ઠીક છે ત્યારે, બેઈ લેશું.’

મુનિજી અહીંથી આગળ વધ્યા. કચ્છતું રણ વટાવી માળીયા આવ્યા. તેઓનો વિચાર પાલીતાણા જવાનો હતો. તેઓની ધારણા હતી કે ત્યાં ઘણા સંવેગી સાધુઓનો પરિચય થશે અને દીર્ઘકાળથી દગાવી રાખેલી યાત્રાની મનોભાવના પણ તૃપ્ત થશે. આ વખતે કુશલવ્યંદ્રજી નામના ચતિવર્યનો તેમને ભેટો થયો. એમણે સલાહ આપી :

‘પાલીતાણા જવા કરતાં પ્રથમ જામનગર જાઓ! સુંદર જિનપ્રાસાદોનાં ત્યાં પણ દર્શન થશે, તેમ જ નામાંકિત મુનિરાજે પણ ત્યાં બિરાજે છે.’

મુનિજીએ જામનગરનો માર્ગ લીધો.

૫૦

: ૧૦ :

શ્રી ચારિત્રવિજય

ઉત્તુંગતુંગ જિનમંદિરો, રણયામણા રાજમાર્ગો અને નવીન ઢબની બાંધણીથી સુશોભિત જામનગર કાઠિયાવાડની અલખેલી નગરી છે. કીકેટ આલમના પ્રખ્યાત ખેલાડી રાજા જામ એના ગાદીપતિ હતા. અહીંના વ્યાપાર અને ખંદરી આવક-બાવકે ઘણા જૈન વેપારીઓનું લક્ષ ખેંચેલું છે. અને પરિણામે ઘણા લક્ષ્મીવાન જૈનો આ શહેરમાં વસે છે.

આ જૈનોએ બંધાવેલા જિનમંદિરોના શિખરોના સોનેરી કળશો વાદળ સાથે વાતો કરતા દેખાય છે. ઘણા જૈનો તેમ જ મુનિરાજો અહીં યાત્રા માટે આવે છે અને થોડો સમય સ્થિરતા પણ કરે છે.

વિ. સં. ૧૫૫૬ માં શાન્તમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી વિનય-વિજયજી અત્રે ચતુર્માસ રહ્યા હતા. આ ઉપરાંત બીજા પણ ઘણા વિદ્વાન અને નામાંકિત મુનિવરો આ વર્ષમાં અત્રે ચતુર્માસ રહ્યા હતા. શ્રી વિનયવિજયજી પરમ પ્રતાપી મુનિવર્ય બુદ્ધેશ્વરજી (બુદ્ધિવિજયજી) મહારાજના પ્રશિષ્ય શ્રી વિજયકમલસૂરિજી (તે વખતે પંન્યાસ કમલવિજયજી) ના શિષ્ય હતા. શાન્તિમાં, કિયારસિકતામાં તે સાધુધર્મમાં તેમનું નામ પંકાતું હતું.

સત્યની શોધમાં નીકળેલા ને ચતિજના ગ્રેયા જામનગર આવેલા સ્થાનકમાર્ગી ધર્મસિંહ ઋષિએ સંવેગી દીક્ષા લેવાની મનોભાવનાથી અનેક મુનિરાજોનો પરિચય સાધ્યો. તેઓ પોતાની

મનોભાવનાને તૃપ્ત કરે તેવા શુરની શોધમાં હતા. આખરે તેમનું મન શાન્તમૂર્તિ વિનયવિજયજી મહારાજ પર ઠર્યું. એમની દૃષ્ટી મુલાકાતે તેમના મનને આકર્ષિત કર્યું. ધર્મસિંહ ઋષિએ એ મુનિરાજ પાસે જઈ નમ્રભાવે પોતાની બધી હકીકત કહી સંવેગી દીક્ષાની માગણી કરી. આમાં શ્રી તારાચંદ તથા ઘેલાશા નામના બે શ્રાવકોની ખાસ પ્રેરણા ને સહાય હતી.

શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ તથા બીજા વિદ્વાન સાધુઓનાં દીર્ઘદર્શી નેત્રોએ આ યુવાન મુનિને એક વખત ધારીને નિહાળી લીધા. તેજથી ચમકતું લલાટ, કચ્છી શૌર્યની પ્રતિમૂર્તિ હોય તેવો દેહ, વાત કરવામાં સહેજે જાહેર થતી સરલતા અને સત્યપ્રિયતા : આ બધી વાતોએ તેમના મનમાં જોયો અભિપ્રાય બંધાવ્યો. થોડાએક દિવસો પછી દીક્ષા આપવાનું કહી તેમને વધુ પરીક્ષાના ઉદ્દેશથી પોતાની પાસે રાખ્યા.

આ કટકીયું મોતી નથી પણ સાચું આબદાર મોતી છે, એ વાત થોડા જ પરિચયમાં આવા વિદ્વાન ને સ્વાચારક્ષત મુનિને સમજતાં વાર ન લાગી. એમણે સારા ઠાઠમાઠથી વિ. સં. ૧૯૬૦ ના માગસર સુદ ૧૦ ને જુધવારે ધર્મસિંહ ઋષિને સંવેગી દીક્ષા આપી, અને ચારિત્રના વિજય માટે દૃઢપ્રતિજ્ઞ થઈને નીકળેલ આ યુવાન મુનિનું તેમણે ‘ચારિત્રવિજય’ નામ રાખ્યું.

ગઈકાલના મુનિ ધર્મસિંહ આજે મુનિ ચારિત્રવિજયજી બન્યા. આપણે પણ હવે તેમને એ નામથી ઓળખીશું.

આ પછી શુરમહારાજ પંન્યાસ શ્રી કમલવિજયજીને પત્ર આવતાં તેઓ વિહાર કરી તેમને મળ્યા. આ વેળા ધાંગપ્રા પાસે દેવચરાડી ગામમાં પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવ ચાલતો હતો. પંન્યાસજી મહારાજે આ શુભ અવસરે વૈશાખ સુદ ૧૦ ના રોજ તેમને પોતાને હાથે વડી દીક્ષા આપી; અને તેમને શાંતમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી વિનયવિજયજીના શિષ્ય સ્થાપ્યા.

ૐ

: ૧૧ :

તીર્થયાત્રાઓ

વીસ વર્ષની તરુણ અવસ્થાવાળા મુનિ ચારિત્રવિજયજીની વિચારસૃષ્ટિમાં, અંજારમાં આવેલું સ્વપ્ન રમી રહ્યું હતું. એ દેવમંદિર અને દેવવિમાનના જ વિચારો એમના મનમાં ઘોળાતા હતા. જામનગરનાં સુંદર અને રમણીય મંદિરોએ એમના મનને ખૂબ આનંદિત બનાવ્યું હતું, પણ એથી વધુ સુંદર દેવધામોના દર્શનની તેમની તૃષ્ણા વધતી જ જતી હતી.

વડીલ સાધુએને મુનિજીની આ ભાવના પરખી લેતાં વાર ન લાગી. તેઓ સૌ શત્રુંજયની યાત્રાએ પધાર્યા. અમરધામ જેવા શત્રુંજય સ્થળને નિરખી અને ગગનચુંખી દહેરાસરોના દર્શન કરી આપણા મુનિરાજનો આનંદ કેટલો વિશાળ થયો એનું માપ કોણ કાઢી શકે? સૂકી ખાખ મરુભૂમિમાં પ્રવાસ કરતા, તૃષ્ણાથી અકળાયેલા પ્રવાસીને કલકલ નાદે વહેતું મિષ્ટ ઝરણુ સામે આવી મળે ત્યારે એનો આનંદ કેવો હોય?

મુનિ ચારિત્રવિજયજીએ પ્રભુની ભવ્ય મૂર્તિ સામે આંસુઓનું પ્રક્ષાલન કરી અંતરનાં પ્રેમપુષ્પોની ભેટ ધરી. સંસારના કષાયક્રીયને ક્ષણવારમાં વેગળો કરે તેવી ભવભીરુ ભાષામાં પ્રાર્થના કરી. મહિનાઓ પહેલાંનું સ્વપ્ન આજે ફળ્યું તેમના આનંદને કોઈ સીમા નહોતી.

૪૨

નિત્ય નવનવા ભાવે વૃદ્ધિ પામતા આત્મોદ્ધાસ પૂર્વક મુનિજીએ ઘણી યાત્રાઓ કરી. આ પછી તેઓ વિહાર કરી ઘોળ આવ્યા. સંવેગી દીક્ષાનું પ્રથમ ચતુર્માસ વિ. સં. ૧૯૬૦ માં અહીં જ કર્યું.

પણ આ તીર્થયાત્રામાં મુનિજીના તીર્થપ્રેમી હૃદયમાં એક વાતે ઘર ઘાલ્યું, તેનો ઉલ્લેખ અત્રે કરવો જરૂરી છે. પાલીતાણુનો ઇતિહાસ પાદ્મિસાચાર્યના નામ અને કાળથી શરૂ થાય છે. શત્રુંજય તીર્થ પ્રાચીન કાળથી જૈનોમાં શાશ્વતા તીર્થ તરીકે પૂજાતું આવ્યું છે. આ તીર્થનો ઉદ્ધાર દરેક કાળે સમર્થ રાજાઓ અને સમર્થ શ્રીમંતોએ કરાવ્યો છે. છેલ્લા ઉદ્ધારક તરીકે ઇતિહાસમાં કર્માશાહની નોંધ છે. કેઈ કાળે ગારીયાધારના ગોહેલ ઠાકોરાએ શત્રુંજયનું સંરક્ષણ કરવાની પોતાની ફરજ સમજી અને એ નિમિત્તે જૈનો સાથે સંબંધનો તંતુ બેડ્યો.

જૈનોનો દયા-પ્રેમ અને તેનાથીય વધુ તીર્થપ્રેમ જગબહેર છે. તીર્થક્ષેત્ર માટેની જૈનોના મનની મૃદુતા ખૂબ વિશાળ છે, અને દરેક જૈન તેને માટે ગમે તેવો આકરો લોગ આપવા તૈયાર રહે છે. આ મનની મૃદુતાએ કેઈ કમનસીબ પળે ગોહેલ ઠાકોરના મન પર જીદી જ અસર કરી. જૈનોની શ્રીમંતાઈએ એમાં વધુ આકર્ષણ ઉમેર્યું. આકડે મધ હોય એમ એમને લાગ્યું. અને જે શત્રુંજયના જૈનો માલિક હતા, એના પર ગારીયાધાર નરેશની માલિકીની ભાવના બેર કરવા લાગી. એમને દબાવવા કનડગતો શરુ થઈ. દયાપ્રેમી જૈનો વધુ દયા તરફ દોરવાતા ગયા. ખીજી તરફ કનડગતો વધુ ઉગ્ર બનતી ગઈ.

મુનિરાજ ચારિત્રવિજયજી જ્યારે યાત્રાએ આવ્યા ત્યારે તેમણે ઝીણી નજરે નિહાળી લીધું કે, તીર્થની અને તીર્થના યાત્રાળુઓની સ્થિતિ કઠંગી છે. આ સમયે રાજા માનસિંહજી પાલીતાણુની ગાદી પર હતા. કેઈ અકળ કારણેએ આ રાજવીનું મન પણ તીર્થ તરફ ભાવભીનું નહોતું. પડખિયાઓ પાસે પૂર્વજોના ઇતિહાસનું જ્ઞાન નહોતું. દહેરાસરોની સેવા કરીને વૃત્તિ મેળવનાર

૫૦

ખારોટોના અભિમાનનો પારો પણ છેલ્લી ડીઝીએ હતો. તેમની હક્કની દુહાઈ વધુ ને વધુ તીવ્ર બનતી જતી હતી. રાજ્યની તીર્થ તરફની બેઠકારીએ એમની આ વિરોધી પ્રવૃત્તિમાં પ્રાણ પૂર્યો.

‘ગોળથી પતતું હોય તો ગળો પણ ન વાપરવી’ એવી જૈન-સમાજની વૃત્તિએ વધુ કંક્રાડી સ્થિતિ બિભી કરી હતી. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી વહીવટ ચલાવતી હતી, છતાં પેઢી અને રાજ વચ્ચેનો વ્યવહાર પણ પ્રેમ ભર્યો નહોતો.

ઘણીય વાર ખારોટોની તુંડમિજાળ નાનાં છમકલાં કરતી, પણ એ વાત આગળ વધવા ન પામતી. મુનિજીના શૌર્ય, સત્ય અને તીર્થસ્નેહપૂર્ણ હૃદયમાં આ બધા વાતાવરણે અકથ્ય વેદના જન્માવી. પણ આ તીર્થયાત્રા દૂંકા દિવસોની હતી. પ્રોલના અતુર્ભાસ દરમિયાન તેમણે પોતાના સાધુધર્મને પૂરેપૂરો ઓળખી લીધો ને અભ્યાસ આગળ વધારવા લાગ્યા.

મુનિજીના ગુરુ શ્રી વિનયવિજયજીની તબિયત સારી રહેતી નહોતી. મુનિજી પોતાના ગુરુની અને વડીલોની વૈયાવચ્ચમાં ખૂબ તક્ષીન રહેતા. ગુરુ-સેવાના પાઠ એમણે પહેલેથી પઢી લીધા હતા, તેથી સર્વ આંકાક્ષાઓને પરિપૂર્ણ કરનારી ગુરુ-સેવાથી તેઓ કદી વિમુખ ન થયા.

: ૧૨ :

સત્યની આણાએ

કેટલીક ઘટનાઓ દેખાવે નાની છતાં મૂળથી મહાન હોય છે. પણ ઘણીવાર એ ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠો નજીક નથી જ પહોંચતી. અથવા ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠો નજીક એને ઘસડી જવામાં આવે છે, તો એની મૌલિકતા અનેક રીતે ઘવાય છે. એાછી જાહેરાત અને વધુ મૌનમાં જ એ ઘટનાઓની મહત્તા જળવાઈ રહે છે. છતાં કલમપરસ્તો કયે દહાડે એવી ઘટનાઓના આકર્ષણથી વંચિત રહ્યા છે કે રહેશે ?

વિ. સં. ૧૯૬૦ માં તીર્થ રક્ષણની અપૂર્વ તમન્ના સાથે મુનિજી ધ્રોલથી નીકળેલા એક સંઘ સાથે શત્રુંજય ગિરિનાં પુનઃ દર્શન કરવા પાલીતાણા આવ્યા. આ વખતે એમના આત્મોદ્ધારે ઓર જ રૂપ ધારણ કર્યું હતું. એક તરફ બ્રહ્મચર્યના તેજે ઝળહળી રહેલી યુવાની અને ખીલ તરફ શાસન સેવાનો અદમ્ય તનમનાટ એમના મસ્ત હૃદયને અનેરા લાવે હોવાની રહ્યો હતો. આ પ્રસંગે દાદાશુર પંન્યાસ શ્રી કમલવિજયજી તથા શાન્તમૂર્તિ શ્રી હંસવિજયજી મહારાજ વગેરે સાધુઓ પણ અહીં જ વિરાજતા હતા.

આ વેળા શ્રાવક સમુદાય અને સાધુસમુદાયમાં તીર્થ અસાતનાની જૂદા જૂદા પ્રકારની ખબરો આવ્યા કરતી. માથાભારે

૪૫

૩

ખારોટોનું વર્તન કેવું ઉચ્છૃંખલ છે એની પણ ચર્ચા થતી. આ દુઃખદ ચર્ચાઓ દિવસે દિવસે વધતી જ ગઈ. યુવાન મુનિ ચારિત્ર-વિજયજીનું હૃદય આ ચર્ચાઓ સાંભળી અત્યંત દર્દ અનુભવી રહ્યું હતું. 'ન ધર્મો ધર્મિકૈર્વિના', ધ્યાતા વગરનો ધર્મ કેવો? જેને અનેકો ધર્મ માની પૂજનીય ગણી મસ્તક નમાવતાં હોય એની સાથે માનવી હલકી રમત રમે! ખારોટોની વર્તણૂક એમને અસહ્ય લાગવા માંડી.

ખારોટોના ઝગડાનો ઇતિહાસ જરા લાંબો છે. વિ. સં. ૧૮૮૬ ના વૈશાખ વદી ૧૦ ને સોમવારે ખારોટો સાથેના વ્યવસ્થાપત્રના લખત પછી લાંબા કાળ સુધી શાન્તિ અને શ્રદ્ધાથી બધું ચાલતું રહ્યું. એકે શ્રદ્ધા સાથે, નમ્રભાવે સેવા આપી. બીજાએ ઉદારતાપૂર્વક તેનો બદલો આપ્યો. પણ કાળ વહ્યો ને એ સેવા ને શ્રદ્ધામાં જોટ આવી. હક્કની મારામારી શરુ થઈ. વિ. સં. ૧૯૬૦ ના બીજા જેઠ વદી ૧૪ ના દિવસે એક સાધારણ અથડામણ ઉભી થઈ.

કેટલીક વાર મોટી ઘટનાઓનાં નિમિત્ત નાનાં હોય છે. દહેરાસરમાં અર્પણ થયેલી ચીજો મેળવવા ખારોટોએ રંગમંડપમાં બધે પાટલા બિછાવવા માંડ્યા. મુનિરાજેને અને યાત્રાળુઓને ચૈત્યવંદન કે દર્શનમાં આ પાટલાઓ બહુ અગવડ બની કરવા લાગ્યા. ખારોટોને તેમ ન કરવા સૂચન થયું. પણ ઘણા વખતથી એકાંત સત્તા ભોગવવાથી ને જેનોની ઉપેક્ષા વૃત્તિથી જન્મ પામેલી ને વૃદ્ધિ પામેલી તેમની અભિમાનવૃત્તિ ઉછળી આવી. તેઓએ પાટલા ખસેડવાની સાફ ના સુણાવી. સામેથી ખસેડવાનો આગ્રહ થયો. વાત જીદ પર ચઢી. અથડામણો ધીરે ધીરે વધવા લાગી.

અમદાવાદની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી સાથે થયેલો કેટલોક પત્રવ્યવહાર આપણને ઝગડાના પ્રથમ પ્રારંભની ટૂંકી પણ ઠીક માહિતિ આપે છે.

*

*

*

સત્ય ની આજ્ઞાએ

સં. ૧૯૬૦ માં ખીજા જોડ મહિનાની ચતુર્દશી.
દેરાસરમાં પાટલા મૂકાણા. ઝગડાનો જન્મ.

* * *

સં. ૧૯૬૦ અષાઢ સુદી ત્રીજ
પાલીતાણાથી ખારોટા શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીને લખે છે કે,
'અમોને ખીજા જોડ વડ ૧૪ થી આજ સુધી બધા અહીં હેરાન કરે છે.
માટે તમો કે' બંદોબસ્ત કરવા મહેરબાની કરો.'

* * *

સં. ૧૯૬૦ અષાઢ સુદી ૩, તા. ૧૫-૭-૧૯૦૪
પાલીતાણાથી એક યાત્રિક સંઘ સહી કરીને શેઠ આં. કં. ની
પેઢીને ઉપરના બનાવથી વાકેફગાર કરે છે.

* * *

આ જ દિવસે પાલીતાણાની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી
અમદાવાદની શેઠ આં. કં. ની પેઢીને ખબર આપે છે.

* * *

અષાઢ સુદ ૮ ને બુધવાર
જવક નંબર ૫૦૧ ના પત્રથી અમદાવાદની પેઢીએ પાલીતાણાની
પેઢીને પ્રસ્તુત ઝગડા માટે પૂછવું.

* * *

અષાઢ સુદ ૯ ને ગુરુવાર
મુનિ દીપવિજયજી અમદાવાદની પેઢીને ઝગડાની જાણ કરાવે છે ને
પં. કમલવિજયજી તથા હંસવિજયજી હાજર હતા તે જણાવે છે.

* * *

અષાઢ સુદ ૧૦ ને શુક્રવાર, તા. ૨૨-૭-૧૯૦૪
પાલીતાણાની શેઠ આં. કં. ની પેઢીએ જા. નં. ૪૮૭ થી
અમદાવાદની પેઢીના જા. નં. ૫૦૧ ને ૫૦૨ ના ઉત્તરમાં જણાવે છે. કે,
પાલીતાણા પહાડ પર ખુંડરિક સ્વામીના દહેરાના ચોકમાં પાટલા
પાથરી દીધા. જે પાછળથી ઉઠાવવામાં આવ્યા.

* * *

વિ. સં. ૧૯૬૧ ના બેસતા વર્ષે.

એક હેન્ડબીલ બહાર પાડી ઝહેર કરવામાં આવ્યું કે,
ખારોટોએ શ્રી હંસવિજયજીના (વિજયવલ્લભસૂરિજીના) શિષ્ય
સોહનવિજયજીને નાગા કરી કાંટામાં નાખી દીધા છે. આ રીતે ખારોટો
તોફાન કરે છે.

x

x

x

આમ ભવિષ્યના કોઈ જાંભીર બનાવની આગાહી આપતી
ખીનાઓ વૃદ્ધિ પામતી જતી હતી.

બ્યારે વિવેકનો દીપક ખુલાય છે ત્યારે માનવી સારાસારનો
વિચાર કરવા નથી થોભતો. એક દિવસ પહેલી ટૂંક પાસે કોઈએ
શૌચ નિવૃત્તિ કરી મંદિરની પવિત્ર ભૂમિને અપવિત્ર કરેલી જોવામાં
આવી. વધુ તપાસ કરતાં એ કૃત્ય જાણી-ખુઝીને ખારોટવર્ગ તરફથી
કરવામાં આવેલું જણાયું. યુવાન મુનિજીએ દુઃખી હૃદયે નીચે આવી
પોતાના દાદાશુર પં. કમલવિજયજી (શ્રી વિજયકમલસૂરિ)
સમક્ષ બધો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. મહારાજે લાંબા નિર્વાસ
સાથે ખારોટોના ઉચ્છૃંખલ વર્તનને અને રાજના પીડબળને સચોટ
શબ્દોમાં કહી બતાવ્યાં.

વાત આગળ વધવા માટે જ વધતી હતી. ખારોટોએ
દહેરાસરમાં ચોખા, સોપારી ને પાઈ-પૈસો મૂકાવવા આખા રંગ-
મંડપમાં પાટલા પાથરવાની પ્રથા ન છોડી. ચૈત્યવંદન
કરનારને કે જે ઘડી ધ્યાન ધરીને બેસનારને ખૂબ અગવડ
પડતી જોઈ, મુનિ ચારિત્રવિજયજી અને તેમની સાથેના એક
બીજા સાધુ દીપવિજયજીએ આ પાટલાઓ શ્રાવકો પાસે
ઉપડાવી લઈ જગા કરી દીધી. આ નિમિત્તે તા. ૧૨-૪-૧૯૦૫
સં. ૧૯૬૧ ચૈત્ર શુદ્ધ ૭ બુધવારે સવા બે વાગે ખારોટોએ
નાનકડું છમકડું કર્યું તથા એક સાધુનું ગળું દબાવવાની
હદ પહોંચ્યા.

નિમિત્તની જરૂર હતી અને નિમિત્ત આવી મળ્યું,
વળી ખારોટોએ નિશ્ચય કર્યો કે એ 'દીપવિજય' ને કાલે

પાલીતાણા ઠાકોર સાહેબ
મહારાજ બહાદુરસિંહજી સાહેબ.

સત્યની આજ્ઞાએ

આપણે ખરેખરે પરચો ખતાવી આપવો. મુનિ ચારિત્ર-
વિજયજીનું નામ ખારોટોમાં ચર્યાસ્પદ ન થયું.

બીજે દિવસે મુનિજી પોતાના દાદાશુરમહારાજ શ્રી
કમલવિજયજી પંન્યાસ, દીપવિજયજી તથા અન્ય સાધુગણો
સાથે યાત્રા કરવા ઉપર ચાલ્યા. આજના તોફાનની કોઈને
સહેજ પણ કલ્પના નહોતી. યાત્રા કરી સૌ સગાળ કુંડ પર
વિશ્રામ લેવા બેઠા હતા, એટલામાં ખબર આવી કે ૫૦
ખારોટો હાથમાં લાકડીઓ લઈ દારુના ઘેનમાં કુંગર પર
આવી રહ્યા છે.

કુંગર પર રક્ષા માટે રહેલા શ્રી આં કં ની પેઢીના
સિપાઈઓ એટલા મોટા જૂથમાં નહોતા કે આ ખારોટોને રોકી
શકે. એમણે દરવાજા બંધ કરી દીધા. કોંઈથી ધમધમતા, દારુના
નશામાં ઝૂમતા ખારોટો ઠેક આવી પહોંચ્યા ને તેઓએ ત્રાડ
પાડી : ‘ક્યાં છે પેલો દીપવિજય ! એને બોખરો કરવો છે.’

સિપાઈઓ સ્તબ્ધ બની બેઠા હતા. મુનિ ચારિત્ર-
વિજયજીએ ખારોટોના બહુ કોલાહલથી એક ખારી ઉઘડાવી.
તેમાં થઈ પ્રવેશદ્વાર વટાવી, નાનો ચોક ને થોડાં પગથિયાં ચઢી
ખારોટો સગાળ કુંડ પાસેના પગથિયા પર આવીને એલફેલ બાષામાં
બકવા લાગ્યા અને મુનિ દીપવિજયજીની શોધ કરવા લાગ્યા.

આપણા મુનિરાજ દાદાશુરમહારાજ અને અન્ય સાધુ
સમુદાય સાથે પાસે જ બેઠા હતા. એમણે કટોકટીની પળ
પરખી. અત્યારે આમનો સામનો કરે તેવો કોઈ દેખાતો નથી.
અને વખતસર તેઓને સમજાવવામાં નહિ આવે તો જરૂર અનર્થ
થઈ પડશે. એમણે શુરુજી પાસે આ ખારોટોને સમજાવવા
જવાની આજ્ઞા માગી, અને પંન્યાસજીએ તે સમયની પરિસ્થિતિ
પારખી હા પાડી. મુનિજી તરત જ પગથિયા પર આવી બેઠા
રહ્યા ને ખારોટોના બે નાયકોને કહ્યું : ‘ભાઈઓ ! આ તીર્થ
ક્ષેત્રમાં આવી વર્તણૂક ન શોભે !’

પણ આ કોઈ ઉપદેશ સાંભળવા આવેલા શ્રોતાઓ નહોતા, કે સમજી ગૂઢરથો પણ નહોતા, જેઓ કંઈ વિચારે કે સમજે ! તેઓએ સામે મુનિજીને ઉભેલા બેતાં બૂમ પાડી : ‘અધ્યા આ રહ્યો દીપવિજય, મારો !’

મુ. દીપવિજયજી ને આપણા મુનિજી દેખાવમાં લગભગ ઘણા મળતા આવતા. આથી ખારોટો તેમને દીપવિજયજી માની બેઠા.

‘આ રહ્યો, બેલ, ચાલ્યો આવ ! શો જવાબ બોધ્યો છે ?’ મુનિજીની પ્રચંડ કમ્પી કાયા લાંબી સોટા જેવી ટટ્ટાર થઈ બે પગથિયાં ઉતરી વધુ નજીક આવી. ખારોટો તો તૈયાર જ હતા. આગળના કદાવર ખારોટે ઘોકો ઉઠાવી મુનિજી ઉપર ઝીંક્યો. જરા પણ શરતચૂક થાય તો બોપરી બરાબર બે ભાગમાં વહેંચાઈ જાય ! હવે કટોકટીની પગ હતી. ઉપદેશ કે વાણીની કંઈ અસર નહોતી. મુનિજીએ શાસનદેવને સ્મરી સામે પોતાનો ઢાંઢો ધરી દીધો. ઘોકો ડાંઢો સાથે અથડાતાં ખારોટના હાથમાંથી છટકી નીચે પડ્યો. પણ હુમલો શરૂ થયો બાણી બીજા ખારોટો લાકડીઓ લઈ આગળ ધસી આવ્યા.

મુનિરાજ યુક્તિથી કામ ન લે તો સામે જીવસટોસટનો મામલો બિહો હતો. અથવા પોતે ખસી જાય તો અનૂને ચઢેલાઓ આજે કંઈક અનિષ્ટ કરી મૂકે તેમ હતા. તે પ્રસંગે એક વીર-કેસરીની માફક અચલ બિલા બિલા તેઓ પોતાનું કામ કર્યું ગયા. જળર તોફાન જાગ્યું. પેઢીના સિપાઈઓએ પણ મુનિજીની રક્ષા માટે યથાશક્તિ યત્ન કરવા માંડ્યો.

તોફાન લાંબો સમય ન ટક્યું. થોડીવારમાં ખારોટોને ખાત્રી થઈ ગઈ કે આ વીસવર્ષનો સાધુ એકલો નથી, એની સાથે કોઈ અદૃશ્ય દેવતા પણ લાગે છે. વીસ ખારોટો જમીન પર પડ્યા હતા. તેમને ડોળીમાં નાખી પચાસ ખારોટોનું ધાડું બૂમો મારતું પાછળ હઠ્યું ને કેટલાક ડોળીમાં તો કેટલાક ચાલતા, હાથપીટ કરતા રાજદરબારમાં જવા રવાના થઈ ગયા. જતાં જતાં

સત્યની આજ્ઞાએ

મુનિજીના ખસા ઉપરથી ખસી ગયેલી કામળી પશુ પુરાવા તરીકે લેતા ગયા. આ એક પરાજય લલે મળ્યો, બીજો તો વિજય મળશે તેની આશાએને તો ખાત્રી જ હતી. આ પ્રસંગ તા. ૧૩-૪-૧૯૦૫, સં. ૧૯૬૧ ના ચૈત્રશુદ્ધ ૮ ને શુક્રવારે બન્યો.

એ વખતે થયેલો કેટલોક પત્રવ્યવહાર ઘટનાની વધુ વિગતો આપે છે.

સં. ૧૯૬૧ ચૈત્ર સુદ ૭ શુક્રવાર (તા. ૧૨-૪-૧૯૦૫)

પાલીતાણાથી.....શેઠ અણ્ણંદજી કલ્યાણજીની અમદાવાદની પેઢી પર પત્ર લખે છે કે,

‘આશેઠ હડીસીંગના દીકરા દીપાએ દાનવિજયજીના શિષ્ય ધર્મ-વિજયજીને મોઢે કાંબળી ઢાંકી ગળું દબાવ્યું. (તખારી જતાં રસ્તામાં)

તા. ૧૨-૪-૧૯૦૫

શ્રી કૃષ્ણરામ ગોવિંદરામ શેઠ આં કં ની અમદાવાદની પેઢીને જણાવે છે કે,

તા. ૧૨-૪-૧૯૦૫ ના રોજ અપોરે આર ઉપર બે ને પંદર મીનીટે મારામારી થઈ છે.

તા. ૧૩-૪-૧૯૦૫

શેઠ આં કં ની અમદાવાદની પેઢી પર મારામારી અંગેનો તાર.

તા. ૧૩-૪-૧૯૦૫

આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી પર મહુવાવાળા આર ક ગાંડલાલ આણ્ણંદજી, લખમીચંદ, લાલચંદ રામજી, કપૂરચંદ ઝવેરચંદ તથા પડિત ત્રિભુવનદાસે પત્ર લખ્યો: તેમાં જણાવ્યું કે,

આજે આશેઠા બીડી પીતા પીતા પહાડ પર ચડ્યા. તેમને સગાળ-પોળના દરવાજાના સીપાઈઓએ અટકાવતાં મારામારી કરી છે. તેઓને ઇન્સ્પેક્ટરે રોક્યા છે. ચારિત્રવિજયજી તથા મુનિ ધર્મવિજય યાત્રાર્થી

૫૧

જતા હતા, તેની સાથે મારામારી કરી પૂરણ વગાડ્યું છે. અને ખારો ફરિયાદ કરવા ગયા છે.

*

*

*

તા. ૧૩-૪-૧૯૦૫

શ્રી અંબાશંકર જે. શેઠ આ. ક. ની અમદાવાદની પેઢીને લખે છે કે,

ગઈ કાલે તકરાર થઈ હતી. આજે પણ તકરાર થઈ છે. જેમાં દીપવિજયના મેલા ચારિત્રવિજયને (અહીં શરતચૂક થઈ છે. તેઓશ્રીના ગુરુનું નામ વિનયવિજયજી હતું.) એકાદ લાકડી મારી છે. જે તકરારમાં વચ્ચે પડ્યા છે. સગાજપોળના દરવાજા ઉપર, ખારોટો દરબારમાં અરજી કરવા ગયા છે. ગઈ કાલે ખારોટોએ દાનવિજયજીના શિષ્ય ધર્મવિજયજીને તળાટી જતાં ગળે (ફાંસો) બાંધ્યા હતા.

*

*

*

આ અનિચ્છનીય પ્રકરણને અહીં જ સમેટી લઈશું. ગઈકાલે રાજદરબારમાં વધુ ન ચર્ચાય એ ખાતર વડીલોની સલાહ મુજબ મુનિજી ઘેટીની પાગેથી નીચે ઉતરી ખીજે દિવસે બોટાદ પહોંચી ગયા. ખારોટોએ આ ખટલો રાજદરબારે ચઢાવ્યો, પણ પરિણામ જૈન સમાજના લાભમાં જ આવ્યું. કાંબળી કયા સાધુની છે એ ખારોટો પૂરવાર ન કરી શક્યા. કેસ આગળ વધ્યો ને ખારોટોને નમતું આપવું પડ્યું. શેઠ આ. ક. ની પેઢીના પણ કેટલાક હક્કોની સ્પષ્ટ સમજૂતી થઈ ગઈ.

છતાં કાળ ગયો અને કહેણી રહી ગઈ.

તીર્થરક્ષાની તમન્નાએ

એક વખત બહુ ઉઠેલી સારંગીનો તાર પૂરો સૂર બહાર કાઢી ન રહે ત્યાં મુઘી રણજણ્યા જ કરે છે. એ રણજણાટમાં જ—એ કમ્પનમાં જ એને મળ આવે છે, એન પડે છે. મુનિજીને અનેક પ્રતિસ્પર્ધીઓ સામે એકલો હાથે થઈ શરીર પર ઘા ખાવામાં જેટલું દુઃખ નહોતું થયું, તેટલું દુઃખ તીર્થની અસાતના માટે થઈ રહ્યું હતું. શરીર પરના ફટકાનું દર્દ તો, બાણે હૃદયના દર્દ ઉપર શેક કરી કંઈક કર્યાનું આશ્વાસન આપી રહ્યું હતું !

લોખા, ભવભીરુ, એકનિષ્ઠ મુનિજીના જીવાન દિલમાં એક નવો જ વિચાર બગી ઉઠ્યો. આપણા શાસનદેવોની શક્તિ અપાર છે. શા માટે એમની મદદની યાચના કરી આ અસાતના બંધ ન કરવી ? અને એમ કરતાં પોતાની બિન લાયકાતના પરિણામે કંઈ સહવું પડે તો તેનાથી આ શરીરનો વિશેષ ઉપયોગ શો ? એમણે મંત્ર જોળી કાઢ્યો. નક્કી કર્યું કે, કોઈ ઉત્તરસાધક શોધી ઉપાસના કરવી. જેણે આ વિચાર સાંભળ્યો એણે મુનિજીને રોક્યા પણ એમનું તો એક જ ધ્યેય હતું. ‘મારું ગમે તે થાઓ ! પુણ્ય હો કે પાપ ! આ અસાતના મારાથી નથી બેઠ શકાતી.’

ૐ

ઉત્તરસાધકની રાહ હતી. તેઓ પુનઃ પાલીતાણા આવ્યા. વિ.સં. ૧૯૬૧નું ચતુર્માસ અહીં જ કર્યું. આ વખતે પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય શ્રી રત્નવિજયજી તેમને આવી લેવા. બન્નેની તમન્નાએ મેળ ખાધો. પરિણામે શત્રુજયની તળાટી પાસેની કોટડીમાં ઉવસગહરં સ્તોત્રનો જાપ શરૂ કર્યો. મંત્રોની દુનિયા હતી અણઉકેલી ઊભી છે. એની લેદભરમની દિવાલો આજે પણ કોઈ લેદી શક્યું નથી. આપણે તેમના એક સુપરિચિત વ્યક્તિના શબ્દોમાં જ તે ઘટનાને અત્રે વાંચી લઈશું.

“ત્રણ દિવસનો અઠમ કરી બન્ને જણા દરેક રીતે શુદ્ધ થઈ જાપ જપવા બેઠા. આપણા ચરિત્રનાયક સાધક બન્યા અને રત્નવિજયજી ઉત્તરસાધક બન્યા. બે દિવસો બરાબર શાન્તિપૂર્વક અને નિર્વિઘ્નતાથી સંપૂર્ણ થયા. ત્રીજા દિવસનો ત્રીજો પ્રહર પણ સુખરૂપ પસાર થઈ ગયો.

“કહેવાય છે કે મંત્રસાધનાની છેલ્લી પળે એક નાગ ભયંકર રૂપ ધારણ કરી સામે આવે છે. દરેક રીતે ડરાવવા પ્રયત્ન કરે છે. પણ સાધક જેમ જેમ સફળ થતો જાય તેમ તેમ તે તેના શરીર પર ચઢતો જાય છે. આખરે એના મસ્તક પર આવી જીભોના ભયંકર લપકારા કરે છે. સાધક જરાપણ અચકાયા વગર જીભે જીભ મેળવી લે તો કાચું સિદ્ધ થઈ જાય છે.

“રાત્રીનો છેલ્લો પ્રહર થવા આવ્યો હતો. આઠેક મણકા બાકી હતા. ત્યાં ઉત્તરસાધકની શ્રમિત આંખો મીંચાઈ ગઈ. એટલામાં ભયંકર કૂંફાડો સંભળાયો અને ઉપરની છતમાંથી વિષધર જમીન પર ઊતરી આવ્યો. વિચિત્ર અવાજથી કોટડી ગાજી ઊઠી. ડાકલી અને વિષના વર્ષાદ જેવું વાતાવરણ થઈ ગયું. વિષધર કૂંફાડા મારતો આગળ ધસ્યો ! સાધક બનેલા મુનિજીનો ઉપયોગ તે તરફ જતાં હાથમાંથી માળા સરી ગઈ. આ સાથે એક ગંભીર અવાજ થયો ને સાધક અને ઉત્તરસાધક બન્ને એકદમ કોટડી બહાર નીકળી ગયા. બહાર લીંમડા નીચે સીપાઈઓ સૂતા હતા, તેમની પાસે આવી શાન્તિ લીધી”

તીર્થરક્ષા ની ત મ ત્રા યે

મંત્ર-તંત્રની કોઈ દુનિયામાં પ્રવેશી કરી ગયા હોઈએ, એવી આ વાત આજના જમાનામાં ન મનાય, છતાં આજે કેટલીય ચમત્કારની દુનિયા એવી લેહલરી રીતે ઉભી છે કે તેને ન્યાય આપવા એક મહાન અભ્યાસી આત્માની જરૂર રહેશે.

હીંમત઼ા નીચે આવીને બંને મુનિઓ પોતાનું કાર્ય નિષ્કળ ગયેલું જોઈ અતિ ખિન્ન થયા, ને ભાવીભાવને વિચારી બાકીને વખત ગાળવા સંચારો કરી ત્યાં જ સૂઈ રહ્યા.

આ વખતે એક સ્વપ્ન આવ્યું ને મુનિરાજને લાગ્યું કે, કોઈ કહે છે કે તમે તમારા કાર્યમાં સંપૂર્ણ પાર પહોંચ્યા નથી પણ ધૈર્ય ધરજો! ટૂંક વખતમાં જ તીર્થની અસાતના દૂર થઈ જશે અને તમારું ધારેલું કાર્ય પાર પડશે.

ચરિત્રનાયકે સવારમાં શહેરમાં જઈ દાદાશુર સમક્ષ બધી હકીકત કહી સંભળાવી. આ પ્રસંગ બન્યા પછી આપણે બાણીએ છીએ તેમ પરમ પૂનીત તીર્થાધિરાજની અસાતના બંધ થઈ છે. તેમ જ સીધી કે આડકતરી રીતે જૈનસમાજના ઘણા હકકોની સ્પષ્ટતા થઈ છે અને જૈનસમાજને લાભ મળ્યો છે.

મહારાજના માગસિદ્ધાન્ત મુજબ તા. ૨૮-૮-૧૯૦૫ ના દિવસે બધું.

વિદ્યાધામ કાશીમાં

વાદમુક્ત, એકનિષ્ઠ અને સ્વાનુભવની શોધમાં નીકળેલા મુનિજીની સામે સદા જીવનનો આદર્શ ધરાયેલો રહેતો. આજની સાધુતાનું લક્ષ, ગઈકાલની સંપત્તિને તરછોડવાનું કારણ, આ કષ્ટ સહન કરવાની ફરજ; એ બધું તેમની સામે એટલી સ્પષ્ટતાથી બડું થતું કે તેઓ જીવનના ધ્રુવતારકને કદી ન ભૂલી શકતા.

કેટલાક સાધુતાના સંસ્કાર સાથે સાધુ થવા નીકળે છે, પણ એ સંસ્કાર સાધુ થતા થતામાં પૂરા થઈ પછી નામમાત્રના સાધુ બની જવાય છે. કેટલાક સાધુ બની એશઆરામની સગવડમાં કે કીર્તિલોભમાં અડધે રસ્તે રહી જાય છે. પૂરેપૂરો માર્ગ પાર કરવાની તાકાત તે જ રાખે છે, જેની સામે જીવન-લક્ષનો તારક સદા ઝગમગતો રહે છે.

મુનિજી દરેક કાર્ય કરતા, પણ આગળ પાછળના પૂર્વગ્રહ કે કદાગ્રહ વગર. સેવા એમનું લક્ષ હતું. અને એને માટે જીવનને જેમ વધુ કસાય-જેમ વધુ સારી રીતે ઘડાય તેટલી જલદી ને સ્પષ્ટતાથી આગળ વધી શકાય, એવું તેમનું દૃઢ મન્તવ્ય હતું. આવા મુનિજીના મનમાં વિદ્યાપ્રાપ્તિના સુંદર વિચારો ઘોળાયા કરતા હતા. જેટલું જ્ઞાન તેઓ અત્યારે લઈ રહ્યા હતા, તેનાથી તેમને પૂર્ણ સંતોષ ન હતો. એમની આંખ સામે નાલંદા કે તક્ષશિલાનાં

વિદ્યાપીઠાનાં સ્વપ્નાં ખડાં થતાં. જે ભૂમિનું કણેકણુ વિદ્યાની ગરીમાથી સીંચાયેલું હોય એવી ભૂમિમાં જઈ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા વધતી જતી હતી.

સાધુઓ બ્રાહ્મણપંડિતો પાસે જૈનશાસ્ત્રો લાણે, અનેકાન્ત-શાસ્ત્રના અર્થો ઉકેલવા એમને એકાન્તવાદના પૂજારીઓ પાસે એસવું પડે, એવી દુઃખદ સ્થિતિ હતી. જૈન ગૃહસ્થનું સંતાન તો સંસ્કૃત-પ્રાકૃતના હાઉથી ધૂણી ઊઠતું. આવે વખતે પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીએ પહેલ કરી અને વિદ્યાધામ કાશીમાં જઈ, જૈનો તરફ સંપૂર્ણ સૂઝ ધરાવનારાઓ વચ્ચે, સ્વયંભૂ પ્રેરણા ને શક્તિએ પગપેસારો કરી એક વિદ્યાલય ખોલ્યું. જૈન સાધુઓ અને જૈનસંતાનોને વિદ્યતાના રંગથી રંગવાની તેમણે પહેલ કરી.

મુનિજીનું લક્ષ્ય એ વિદ્યાધામ કાશીમાં જવાનું હતું ને સુંદર ચારિત્રધર્મને ઉજ્જવલ બનાવે તેવી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા હતી; પણ પાલીતાણાથી કાશીનગરનો વિહાર એટલે સામાન્ય વાત નહોતી. ભયંકર માર્ગ ને અટવીઓ, માઇલો સુધી ગામ ન મળે, ગામ મળે તો કોઈ ઉન્હું પાણી આપવા પણ તૈયાર ન હોય, સતવાસાનું સુરક્ષિત સ્થાન નહિ, માઇલોના માઇલો ભયંકર જંગલોવાળા બિહામણા રસ્તા, સિંહ, વાઘ ને ચોરોનો ભેટો તો વાતવાતમાં થાય. જે માર્ગે જતાં આજે પણ ઘણા મુનિરાજો વિચાર કરે છે, એ માર્ગમાં એક જૈન સાધુના આચારને પાળતા જવાની કોણ હિંમત કરે? પણ મુનિજી એવી ભયંકરતાથી કયે દહાડે ધૂન્યા હતા? મનની મુરાદોના પૂજારીઓએ કયી મુશ્કેલીઓ નથી વેઠી?

વિચાર બળે છે તો ઘણીવાર પણ બે એ સાચા હૃદયની ઉર્મિઓથી રંગાયેલ હોય તો, વર્તન કરવાની સગવડ આપોઆપ મળી રહે છે. શાન્તમૂર્તિ કપૂરવિજયજી મહારાજ વિહાર કરીને કાશી જવાના હતા. મુનિજીને આ વાતની ખબર પડી. તેઓએ પોતાના ગુરુશ્રીને વાત કરીને વિનય સાથે જવા માટે આજ્ઞા માગી. પોતાનો શિષ્ય આવી તમત્તા રાખતો હોય તો એના સુંદર ભાવીને

રાકવા કોણુ ગુરુ કુચુરુ બને? છતાં વિહારની કઠિનતા અને ભયંકર અગવડો તેમને જરા વિચાર કરાવી રહી હતી, પણ સાથે મુનિજીના સાહસ અને સહિષ્ણુતાથી તેઓ પરિચિત હતા. મુનિરાજ ભક્તિવિજયજી(આજના વિજયભક્તિસૂરિજી)એ તેમાં પ્રોત્સાહન આપ્યું. પ્રેલવાળા શ્રીયુત માણેકચંદ મૂળચંદે કેટલીક સગવડો કરવા કહ્યું. આખરે તેમણે ખૂબ વહાલથી આશીર્વાદ સાથે મુનિજીને રજા આપી.

ઘઁચિતની સિદ્ધિનો આનંદ મુનિજીને પવનવેગે પ્રવાસ કરાવતો હતો. માર્ગમાં અનેક મુરકેલીઓ આવશે એની પહેલેથી કલ્પના હતી, પણ મુનિજીને તેની પરવા નહોતી. તેઓ વિહાર કરતા બનારસ પહોંચ્યા. આ વખતે શ્રી યશોવિજયજી જૈન પાઠશાળા, ઠઠેરી ગલી, અંગ્રેજ કોઠીમાં હતી. પાઠશાળાના પ્રાણુ પૂંપાંશ્રી વિજયધર્મસૂરિજી કાશીમાં જ હતા. મુનિ ચારિત્ર-વિજયજી એમની ભક્તિમાં અને સાથે વિદ્યાસાધનામાં તક્લીન બની ગયા. એ કાળે ગુરુકુળવાસની પ્રાચીન દૃઢ માન્યતાએ વિદ્યાના દરેક અર્થી ઉપર એવી છાપ બંદરી રાખી હતી કે, ગુરુસેવા વગર સાચી વિદ્યા પ્રાપ્ત થતી નથી.

મુનિજીએ જોતજોતામાં સૂરિજીનો પ્રેમ સંપાદન કરી લીધો. તેમનો અભ્યાસ પણ બહુ જ સુંદર રીતે ચાલતો હતો. અંગ્રેજ કોઠીના ત્રીજા માળની કોઠડીમાં બેસી એકચિત્તે જેણે તેમને અભ્યાસ કરતા જોયા હશે, એ એમની તમન્નાની સાચી સાક્ષી પૂરી શકે. સં. ૧૯૬૨નું ચતુર્માસ તેમણે અહીં જ કર્યું. મુનિ ચારિત્રવિજયજીની ખ્યાતિ અહીં બે રીતે પ્રસરી: એક વિદ્યાભ્યાસની તમન્નાવાળા વિદ્યાર્થી તરીકે અને બીજી બીમાર સાધુ વગેરેની સુંદર સેવા કરનાર તરીકે.

શ્રી વિજયધર્મસૂરિજી વિ. સં. ૧૯૬૨ના ચતુર્માસ પછી સમ્મેતશિખરની યાત્રાએ ગયા. અહીંથી કલકત્તા પધાર્યા. આ વખતે સૂરિજી અને પાઠશાળા વચ્ચે બગેલા પ્રકરણમાં આપણા મુનિજીએ સૂરિજીના એક પરમ વિશ્વાસુ તરીકેનું કામ કરી બતાવ્યું ત્યારથી તેઓ સૂરિજીના જમણા અંગરૂપ ગણાયા. ત્યારપછી

વિદ્યાધામ કાશીમાં

મુનિજી પણ કલકત્તા પહોંચ્યા. આ વિ. સં. ૧૯૬૩નું ચતુર્માસ સૂરિજી સાથે કલકત્તામાં જ કર્યું. આ વખતે પણ મુનિજીને વિદ્યાભ્યાસ તો બરાબર ચાલુ જ હતો. કલકત્તામાં પ્રસિદ્ધ વક્તા મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી તથા ન્યાયતીર્થ ન્યાય-વિશારદ ન્યાયવિજયજી આદિ છ જણાની દીક્ષા થઈ તેમાં પણ મુનિજીએ ઘણો જ સારો ભાગ લીધો.

ચતુર્માસ પછી કલકત્તાથી અજીમગંજ આદિ સ્થાનોએ થઈ કાશી જતાં ભાગલપુરમાં તેઓને સખત બિમારી થઈ; છતાં સમભાવપૂર્વક સહેતા, ધીમેધીમે પાવાપુરી આદિ તીર્થધામોની યાત્રા કરતા અને દુઃખમાં પણ અપૂર્વ આઢહાદ મેળવતા તેઓ બિહારશરીફ પહોંચ્યા. અહીં એક દેશીવૈદની દવાથી તેમને પૂર્ણ આરામ થયો. પછી ટૂંક સુદતમાં જ કાશી પહોંચી જઈ અભ્યાસ આગળ વધારવા માંડ્યો. કાશીમાં ખુબ શાન્તિ-એકાગ્રતાથી વિદ્યાધ્યયન ચાલતું રહ્યું. વિ. સં. ૧૯૬૪નું ચતુર્માસ કાશીમાં જ કર્યું.

ત્રણ વર્ષે આ પ્રદેશમાં ગાળી, પરમ પૂનીત તીર્થધામોની યાત્રા કરીને અને સારો અભ્યાસ કરીને તેમણે શુભરાત તરફ નિહાર કર્યો. કાશીપુરીથી અયોધ્યા, રત્નપુરી આદિની યાત્રા કરી લખનૌ થઈ કાનપુર અંસીથી શિવપુરી થઈ, મક્કીજી તીર્થની યાત્રા કરી ઉજ્જૈન, ખાંચરૌદ થઈ તેઓ રત્નલામ પધાર્યા. અહીં દાદા-ગુરુ શ્રી બાલબ્રહ્મચારી પંન્યાસજી કમલવિજયજી મહારાજ (વિજયકમલસૂરિજી) નાં દર્શન કર્યાં. અહીંથી ગોધરા થઈ પાત્રીતાણા ગયા અને શ્રી સિદ્ધગિરિજીનાં પુનઃ દર્શન કર્યાં. અત્રે ગુરુવર્ય શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજશ્રીને ભેટી, ગુરુજી સાથે ત્યાંથી વિહાર કરી, અમદાવાદ, કપડવંજ થઈ ગોધરા જઈ સં. ૧૯૬૫નું ચતુર્માસ ગોધરામાં કર્યું. ચતુર્માસમાં ગુરુજી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસને વધુ વિશાલ ને ગંભીર બનાવ્યો.

ચતુર્માસ પછી વિહાર કરી તેઓ વડોદરા પધાર્યા. અહીં તપગચ્છાધિપતિ શ્રી મૂલચંદજી મહારાજની ભૂતિની પ્રતિષ્ઠા તથા

ઉપધાનની માળાનો મહોત્સવ હતો. આ વખતે મૂલચંદ્ર મહારાજનો સમુદાય બહુ જ તેજસ્વી અને વિદ્વાન ગણાતો. પંન્યાસ શ્રી કમલવિજય મહારાજે વર્તમાન યુગની ભાવના પારખી મૂલચંદ્ર મહારાજના સમસ્ત સાધુઓનું એક મોટું સંમેલન એકઠું કર્યું. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવ બેઈ સાધુસંસ્થાની ઉન્નતિ થાય, વિદ્યાભ્યાસ, શાસ્ત્રજ્ઞાન વધે અને સાધ્વીસંસ્થાની પ્રગતિ થાય તે માટે સુંદર ઠરાવો કર્યા અને સારું બંધારણ ઘડ્યું. ચરિત્રનાયક આ વખતે અત્રે હાજર હતા.

ત્યાર પછી દાદાશુરુ શ્રી કમલવિજય પંન્યાસ (શ્રી વિજયકમલસૂરિ) શ્રી વિનયવિજય મહારાજ, શ્રી લાભવિજય મહારાજ, શ્રી મોહનવિજય મહારાજ, શ્રી મોતિવિજય મહારાજ તથા મુનિજી વગેરે મુનિમંડલ ત્યાંથી વિહાર કરી સિદ્ધાચલની યાત્રા કરવા પાલીતાણા પધાર્યું. સં. ૧૯૬૬નું ચતુર્માસ પાલીતાણામાં શ્રી સિદ્ધગિરિની છાયામાં જ કર્યું.

ચતુર્માસ બાદ ત્યાંથી વિહાર કરી ગિરનારની યાત્રા કરવા પધાર્યા. સિદ્ધાચલથી પહાડી રસ્તે સીધા જ ગિરનાર ગયા. બાદમાં કાઠિયાવાડમાં વિચરી પુનઃ સિદ્ધાચલ પધાર્યા અને સં. ૧૯૬૭નું ચતુર્માસ પુનઃ પાલીતાણામાં કર્યું.

ગુરુકુલ સ્થાપના

કાશીનાં ઠેર ઠેર પથરાયેલાં સદાવ્રતો, નાનાં નાનાં વિદ્યાસ્થળો, એક ધોતી અને એક અંશુભાર ગંગાને તીરે એસી અભ્યાસમાં તક્ષીન બનેલા વિદ્યાર્થીઓ ! એક તરફ ગંગાનો વહેતો પ્રવાહ કલકલ નાદ કરે. બીજી તરફ વિદ્યાર્થીઓના શબ્દોચ્ચાર મધુરું વાતાવરણ સરળે ! કાશી એટલે મોટું યાત્રાધામ. હજારો યાત્રિકો આવે ને જાય. રોજ મોટો મેળો જામે. એમની પાછંપેસાની મહદે આ વિદ્યાલયો ચાલે ! અને એમાંથી જ દિગ્ગજ વિદ્વાનો બહાર આવે !

પાલીતાણા પણ એવું જ એક મહાતીર્થધામ. દરરોજ હજારો યાત્રિકોની આવજા થાય. ત્યાંના મંદિરોમાં મૂકાયેલી એક એક બદામ એકઠી કરીએ તો નાનો શો ડુંગર ઉભો થાય ! રોજ ને રોજ નવકારશીઓ થાય, અઠાઈ મહોત્સવ ને ઉજમણું તો ચાલુ જ હોય. અનેક ધુરિણ સાધુઓનો સમાગમ થાય. સામે જ પવિત્ર શત્રુંજયના મંદિરના ઘંટારવ સંભળાય. આવા પવિત્ર સ્થળે શા માટે એક વિદ્યાલય ન ખોલવું ? હિન્દુઓનું વિદ્યાપુરી કાશી તો જોનાનું પાલીતાણા કાં નહિ !

શત્રુંજયની યાત્રા કરતાં કરતાં મુનિજીના મનમાં આ જ વિચારો ઘોળાયા કરતા હતા. કાશીથી વિહાર કરીને ગૂજરાતમાં આવતાં રસ્તામાં ઘોર જંગલો, વિકટ પહાડીઓ વટાવતાં મુનિજી એક જ વસ્તુનો વિચાર કરતા હતા. જેન સમાજનો ઉદ્ધાર

કેમ થાય ? કાશીમાં જોયેલાં છાત્રાલયો, તેમાં ભણતા અનામ બ્રહ્મપુત્રો; તેમ જ સિદ્ધાન-લંકા અને કોલમ્બોમાં ચાલતાં ઔદ્ધ વિદ્યાપીઠોની સંભળેલી પ્રશંસા; સાથે સાથે નાલંદા, તક્ષશિલા ને મિથિલાનાં વિદ્યાપીઠોનાં વાંચેલાં વર્ણનો. એક એક છાત્રાલયમાં ભણતા પાંચસો પાંચસો વિદ્યાર્થીઓ એ બધું તેમને યાદ આવતું. સાથે નવીન સ્થપાયેલ આર્યસમાજ લાહોર, બલધર, કાંગડી આદિમાં ગુરુકુલો સ્થાપી સ્વધર્મના પ્રચાર માટે જે અથાગ પરશ્રમ અને પ્રયત્ન કરતો એ બધું વિહાર દરમ્યાન સાંભળ્યું. તેઓશ્રીને ઘણીવાર એ વિચાર મુંઝવતો કે કોઈ બ્રાહ્મણપંડિત, કોઈ ઔદ્ધ વિદ્વાન કે આર્યસમાજ પંડિત કયાંક જઈ બહોરમાં જૈનધર્મ વિષે શંકા કરે તો તે વખતે ત્યાં કોઈ જૈન વિદ્વાન ન હોય તો કોણ જવાબ આપી શકે તેમ હતું ? કોણ શાસ્ત્રાર્થની રણભેરી બબલી મેદાને જંગમાં ઉતરી શકે તેમ હતું ? તો શામાટે ગૃહસ્થના પુત્રને એવા તૈયાર ન કરવા કે જેથી સમય આવે એમને મોં વિકાસી બેસી રહેવું ન પડે, અને શાસ્ત્રાર્થમાં, વાદમાં, ચર્ચામાં, જૈનધર્મના તત્ત્વ (પ્રીલોસોફી) નિરૂપણમાં સમર્થ શક્તિશાલી નિવડી, વિજયી ન બને !

આ બધાને માટે એક જ સરલ અને સુંદર માર્ગ છે. જૈનોના પવિત્ર તીર્થધામને બનારસ જેવું વિદ્યાપુરીનું ધામ-કેન્દ્ર બનાવવું. ત્યાં સુંદર સંસ્કૃત, પ્રાકૃત પાઠશાલાઓ સ્થાપવી. તેમાં ઊંચામાં ઊંચુ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન, ધર્મજ્ઞાન અપાય. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતનું ઉચ્ચજ્ઞાન અપાય. સાથે ઈંગ્લીશ અને બીજી પણ જૈનધર્મના પ્રચારમાં સહાયભૂત ભાષાઓનું જ્ઞાન અપાય. જૈનાચાર્યકૃત મહાન ન્યાયશાસ્ત્રના ગહન ગ્રંથોનું અધ્યયન થાય. અને જૈનોના પુત્રો સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર બને. દિગ્ગજપંડિતો બને. આવી સ્વયંભૂ પ્રેરણા નિરંતર તેમના હૃદયમાં બાજત રહેતી. રાખના ઢગલામાં છુપાયેલી અદરશ ચિણુગારી પણ જેમ ઉજ્જ્વળતા જ્વલંત રાખે છે તેમ આ સંસ્થા સ્થાપવાની ભાવના નિરંતર તેમના હૃદયમાં વિદ્યાધામ સરજવાની તમન્નાને બાજત રાખતી.

શ્રી સિદ્ધાચલજી તીર્થના વાતાવરણે ઉપર્યુક્ત ભાવના વધુ પ્રેરણા આપી; એમાં નવીન પ્રાણસંચાર કર્યો. જેનોના મહાન્ તીર્થધામ-તીર્થપુરીને વિદ્યાપુરી બનાવવાની ભાવના વધુ મજબુત બની. એટલે પોતાના આ દૃઢ વિચારો ત્યાં બિરાજમાન પૂ. પા. શ્રી સિદ્ધિવિજયજી મહારાજ (મુનશી) અને શ્રી મોહનવિજયજી મહારાજને (અત્યારે આચાર્ય શ્રી વિજય-મોહનસૂરિ) જણાવ્યા. મુનિશ્રીના આ વિચારો સાંભળી ઉપર્યુક્ત બંને મુનિશ્રીએ ઘણા જ પ્રસન્ન થયા અને સમાજ-શાસન ઉત્થતિના આવા વિચારો માટે મુનિશ્રીને ખૂબ ધન્યવાદ આપ્યો. તેમજ તે વિચારોને સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ આપી અને પોતાનાથી બનશે એટલી એ કાર્યમાં સહાયતા આપવાનું પણ જણાવ્યું. અહીં પોતાના વિચારોને સહાનુભૂતિ મળી એટલે મુનિશ્રીએ પોતાના દાદાશુર પૂ. પા. પંન્યાસ શ્રી કમલવિજયજી (શ્રી વિજયકમલસૂરિજી)ને ઉંઝા તથા પૂ. પા. આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીને બનારસ પત્ર લખી પોતાના દૃઢ વિચારો જણાવ્યા. બંને સ્થાનેથી મુનિજીને ઉત્સાહવર્ધક વિચારો મળ્યા અને એ શુભકાર્યમાં સહુએ પોતાની સહાનુભૂતિ અને પુરેપુરી સમ્મતિ દર્શાવી. સહાયતાનાં વચનો પણ આપ્યાં.

ખીજી તરફ કેટલાકોએ વિરોધ પણ બહેર કર્યો. શ્રાવકો અને સાધુઓની સુલાકાતે મુનિશ્રી જવા લાગ્યા. કેટલાક આ વાતોને હવાઈ તરંગ, મધુર કલ્પનાઓ કહી હસી કાઢતા; ત્યારે કેટલાક કહેતા ‘ચારિત્રવિજય ! એ કાર્ય મહામુશ્કેલીનું છે. તું તારું સંભાળ ! તું પંડિત થા એટલે બસ ! જગત્ની ચિન્તા તારે શા માટે !’ કેટલાકો એમ પણ કહેતા કે ‘વાણિયાના છોકરા પંડિત થયા હોય એમ કદી કોઈએ જાણ્યું છે ખરું ? વાણિયાના છોકરા તો વ્યાપાર કરી બાણે. એમને તે વળી સંસ્કૃત પાઠ્ય ભાષા આવડે ખરી ? એ તો બ્રાહ્મણો જ વિદ્યા ભણે અને કાંતો આપણા સાધુઓ જ ભણે. માટે ચારિત્રવિજયજી આ વિચારો જ છોડી દો.’

કાર્ય વિધાયકના ભાગ્યમાં ઉત્સાહ અને નિરુત્સાહ, કટાક્ષ અને આક્ષેપ, માન અને અપમાન હંમેશાં લખાયેલાં જ હોય છે. ખરેખર કાર્યકર્તા વિરોધ જોઈ સારું કામ કરતાં કદી પાછો ન પડે. એને જગતની પરવા રાખ્યે ન ચાલે. મુનિજીએ પોતાનો વિચાર વધું દઢ કર્યો.

અન્તે મુનિજીએ દઢ આત્મવિશ્વાસ અને સ્વયંભુ પ્રેરણાથી પ્રેરાઈ વિ.સં. ૧૯૬૮ની જ્ઞાનદાત્રી જ્ઞાનપંચમીના પ્રાતઃકાલે મોતીશાહની મેડીના ત્રીજામાળે એક બિલકુલ નાના સ્વરૂપમાં 'શ્રી યશોવિજયજી જૈનસંસ્કૃત પ્રાકૃત પાઠશાળા' સ્થાપી. જેની સ્થાપના સમયનું મંગળ મુહૂર્તનું શ્રીફલ પણ વેપારીને ત્યાંથી (ઠંડારા બહેચરભાઈ ગાંડાભાઈના) ચોપડે ઉધાર લખી મંગાવવું પડેલું. તે વખતે થોડા શ્રાવકોના છોકરા, ત્યાં બિરાજતા થોડા મુનિરાજો અને એક પંડિતથી શરૂઆત કરી. ધીમે ધીમે ત્યાં બિરાજતા સાધુસાધ્વીઓ જૈન પાઠશાળામાં ભણવા આવવા માંડ્યાં. મહારાજશ્રીએ યાત્રાળુઓ પાસે જઈ ઉપદેશ આપી સંસ્થામાં મદદ અપાવવા માંડી; શ્રી આ. ક. ની પેઢીના મુનિમને સમજાવી સંસ્થામાં મદદ અપાવવાનું વચન મેળવ્યું અને શરૂઆતમાં જેને માટે લોકોને આશંકા, અવિશ્વાસ હતાં તેમની આ શંકા મટી. અવિશ્વાસ ઘટ્યો અને સંસ્થા ઉત્તત થવા લાગી.

મુનિશ્રીનો જીવન મંત્ર હતો કાર્ય સાધયમિ વા દેહં પાતયમિ ઉપાડેલું કાર્ય જીવના જોખમે પણ પાર ઉતારવું. દિવસને રાત એક જ વિચારણા કરતા. સંસ્થા કેમ ઉત્તત બને અને સમાજમાં જ્ઞાન પ્રચાર કેમ વધે.

: ૧૬ :

વિપત્તિઓની વચ્ચેથી

મુનિજીમાં પરિશ્રમનો ઘણો મોટો શુભ હતો. કિશોરાવસ્થામાં જે ખંતથી રેતીના રણમાં વડલો શોધ્યો, જે નીડરતાથી સંવેગી સાધુ બન્યા, જે સાહસથી તેમણે તીર્થસેવા માટે ઝુકાવ્યું હતું, જે નિર્ભીકતા અને આત્મબળથી કાશીપથના ભયંકર જંગલો, ભીષણ અરણ્યો અને મોટા મોટા પહાડો વટાવી અપૂર્વ પરિશ્રમ અને જહેમત ઉઠાવ્યાં હતાં; તે જ ખંત, નિર્ભીકતા, આત્મ-વિશ્વાસ, પરિશ્રમ અને જહેમતથી આજે તેઓ કામ કરી રહ્યા હતા. ખીજ વવાઈ ગયું હતું. રોપ તૈયાર થતો હતો. એટલામાં એક બનાવ બન્યો.

વિ. સં. ૧૯૬૮માં કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગૂજરાતમાં ભયંકર ઢુબકાળ પડ્યો. એમાં પણ કચ્છની દશા તો ઘણી જ ખરાબ થઈ પડી. લોકોને જે દિવસે પણ એક વખત ભોજનના સાંસા પડવા લાગ્યા. સહુ દેશ છોડી પરદેશ તરફ વિદાય થવા લાગ્યા. પરંતુ ન્યાં ભય ત્યાં પણ દશા ખરાબ જ હતી.

આ વખતે એકઠા યાત્રા કરીને પાછા ફરતા મુનિજીએ એક જૈન ગૃહસ્થને પોતાના જે છોકરા સાથે યાત્રાળુઓની ગાડીઓ પાછળ દોડતો જોયો. જૈનનું સંતાન એક પૈસાની ભીખ માટે આમ દોડે, એ જોઈ મુનિજીના દયાળુ હૃદયમાં કારી ઘા થયો.

૬૫

૫૦

મુનિજીની દષ્ટિ સમક્ષ એક વખતના જૈનોની ઉદારતાનો નમુનો તરવરતો હતો. પોતાના ગામમાં આવેલા નવા જૈનને સૌ એક એક મુદ્રા આપતા, ઘર આપતા ને ધંધો કરાવતા. એક પણ જૈન ભીખ માગે એ લાંછન મનાતું. આજ એ જ મહાવીર પિતાના પુત્રની આ દશા ! એ જૈન ગરબો તળાટીના લાડવા પર ગૂજરાન ચલાવતો ને ભીખ માગી જે પાઈપૈસો મળે તેનાથી ગરબાનું પોષણ કરતો. મુનિજી એ કચ્છીને મળ્યા. એની આંખોમાંથી દુઃખના દેત્રે બધું જળ શોષી લીધું હતું. રહી'તી કેવલ રક્તની લાલાશ. આંખોમાં એ ઉભરાતી હતી. તેણે કહ્યું :

‘ મહારાજ ! દુકાળમાં ખાવા ધાન ન મળ્યું ત્યારે બધું વેચીને ખાધું. એ પણ ખૂટ્યું. ભૂખમરામાં પત્ની મરી ગઈ. ટળવળતાં જે બાળકોનો મારા સિવાય કોઈ આશરો ન રહ્યો. મહારાજ ! આ જીવન હવે તો કરડી ખાય છે. અયાચક હાથે ચાચવું પડે છે. આપઘાતના તો ઘણા મનમુગ્ધા ઉપડે છે, પણ આ બાળકોની મમતા રોકી રાખે છે. ’

ક્યાં જૈનોની ગગનચુમ્બી મહેલાતો ને ક્યાં ઝુંપડીઓના પણ સાંસા ! સ્વધર્મી વાતસલ્યની ભાવના ક્યાં ગઈ ? આર્યસમાજ અને ક્રિશ્ચિયનોને ત્યાં પરધર્મીને પણ પ્રેમથી આશ્રય મળે; જ્યારે જૈનોને ત્યાં સ્વધર્મીને પણ સ્થાન નહિ ? મુનિજીના પ્રેમાળ હૃદયમાં વધુ ને વધુ ચીરા પડ્યા. તેઓ બન્ને બાળકોને લઈ સ્થાનિક આશ્રમમાં મૂકવા ગયા. ત્યાંથી હિમ જેવો ઠંડો જવાબ મળ્યો. મુનિજીની મુંઝવણ ચોર વધી.

પણ એ મુંઝવણમાંથી જ માર્ગ નીકળ્યો. મુનિજીને વિચાર થયો કે પાઠશાળા સાથે છાત્રાલય શા માટે ન સ્થાપવું ? તેઓ વયોવૃદ્ધ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી પાસે ગયા. પોતાની બધી વાત કહી સંભળાવી. તેઓએ મદદ અપાવવાનું વચન આપ્યું. વૈશાખ સુદ ત્રીજ (અખાત્રીજ) ના દિવસે નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈના વંડામાં પાઠશાળા સાથે ગ્રોર્ડિંગ પણ સ્થાપન

વિપત્તિઓની વચ્ચે થી

કરવામાં આવી. પેલાં બે બાળકો તથા બીજાં પણ બાળકો એમાં દાખલ થયાં.

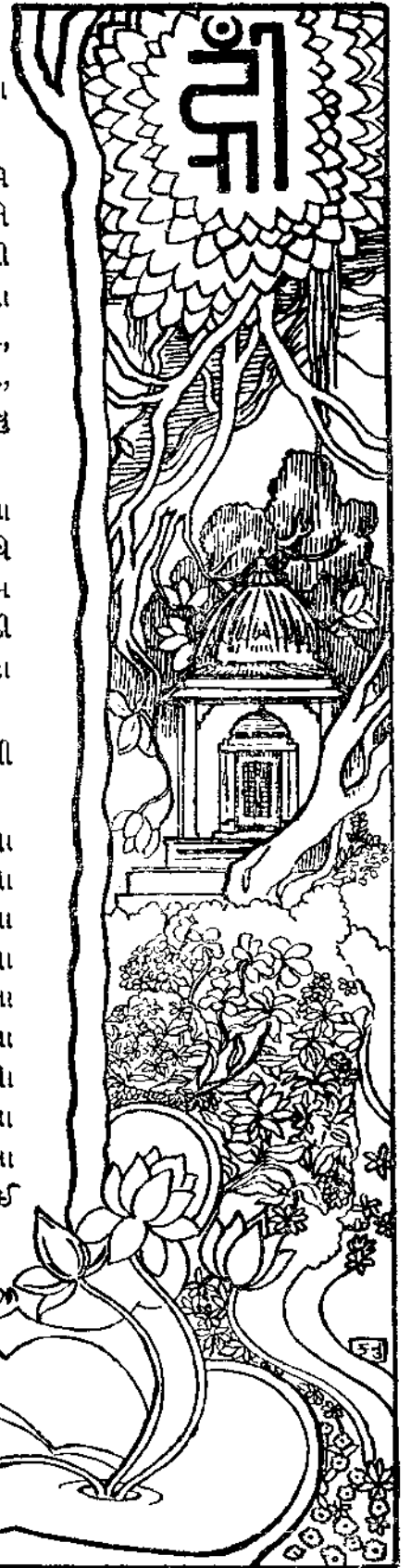
હવે કામ કરવું હતું. દ્રવ્યનો સંવાલ તરત જ સામે આવીને ખડો થયો. જે કાર્ય ૪૦ થી ૬૦ના ખર્ચામાં ચાલતું તે વિશાળ થયું હતું. મુનિજીને માથે ઉપદેશ દેવાની ફરજ આવી પડી. એ કાળે કેટલાક સાધુઓની એવી માન્યતા હતી, અથવા આજે પણ કેટલાક સાધુઓની માન્યતા છે કે, અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ, વરઘોડા, સ્વધર્મીવાત્સલ્ય અને પાંજરાપોળ માટે ઉપદેશ આપી, શ્રાવકોનાં નાણાં ખરચાવી શકાય, પણ પાઠશાળાને નામે સાધુ કંઈ કહી ન શકે, ઉપદેશ કે પ્રેરણા ન જ આપી શકે !

આ વિટંબનાઓએ મુનિજીની ચોતરફ ઘેરો ઘાલ્યો. કટાક્ષો અને આક્ષેપોની વર્ષા થવા લાગી. પણ લલા કર્મચોગી કંચે દહાડે કટાક્ષોથી ડર્યા છે ? એ બધી આપત્તિઓ વચ્ચે તેમણે કામ બરી રાખ્યું. કેટલીક વાર તો કરેલું કાર્ય જડમૂળથી ઉખડી જવાની દશા આવી પહોંચી. પણ મુનિજી વારે ઘડીએ પોતાના હાર્દિક વિશ્વાસથી પોતાના સાથીદારોને કહેતા :

‘સત્કર્મ કર્યા બાદ, પરિણામ સારું છે, વાચકવર્ય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પર વિશ્વાસ રાખો.’

અને બન્યું પણ એવું. વિપત્તિની વર્ષા અનેક ઝડીઓ વરસાવી ગઈ. માણસ નિષ્કર્મણ્ય બની બધું મૂકી દે તેવી પળો પણ આવી. છતાં મુનિજીની દૃઢતાએ વિપત્તિઓમાં જ પોતાના કાર્યને મજબૂત બનાવ્યું. કાર્ય આગળ વધતું ગયું. વિદ્યાર્થીઓ વધવા લાગ્યા. હવે તો મકાન નાનું પડવા માંડ્યું. શેઠ મોતીશાના મકાનની મેડી ઉપરથી પાઠશાળા તથા બોર્ડીંગ દયાળજી સુબડીયાના મકાનમાં લાવ્યા. અહીં બીજની કલાની જેમ સંસ્થાનો વિકાસ વધતો ચાલ્યો. આખરે માસિક ૧૫૦) રૂ. ના લાડાથી ઓસમાન શેઠના ત્રણ મજલાવાળા મકાનમાં સંસ્થાને લાવવી પડી. મુનિજીની તમન્ના ભારે હતી. કમળ પાણીમાં હતું પણ પાણીનો સ્પર્શ એને થઈ

૬૭

શકે તેમ નહોતો. પ્રત્યેક ધર્મશાળાએ સંસ્થાની મદદ માટે ઉપદેશ આપતા મુનિજના દિલમાં કેવલ જૈનોનાં સંતાનોનો ઉદ્ધાર ને શાસનસેવા રમી રહ્યા હતાં. તેમણે સંસ્થા સાથે સરસ્વતી મંદિર પણ સ્થાપ્યું. અનેક વિદ્વાનો સંસ્થાની મુલાકાત લેવા લાગ્યા. અનેક વિદ્વાન શાસનપ્રેમી મુનિશ્રેષ્ઠ તથા શ્રી વિજયધર્મસૂરિજ પણ આ કાર્યની પ્રશંસા કરતા તેમજ મદદ મોકલાવ્યા કરતા. આ વખતે આગ્રાના દાનવીર શેઠ લક્ષ્મીચંદ્રજી તથા શેઠ તેજકરજીજી ચાંદમલજીએ સંસ્થાને સૂરિજના ઉપદેશથી સારી મદદ આપી.

જે નાનકડા રોપ પર ઇર્ષ્યાનાં અનેક હિમકણ, વિરોધના ભયંકર ઝંઝાવાત ને આક્ષેપોની ઝડીઓ વરસતી હતી, તે રોપ એ બધા વચ્ચે ફાલ્યો, ફૂલ્યો ને વિદ્યાધામનો ઘટાઢાર ઘેઘૂર વડલો બની રહ્યો.

સેવાભાવથી સીંચાયેલી સદ્ભાવનાની પ્રવૃત્તિ કયે દહાડે અક્ષળ બની છે ?

* *
*

:૧૭:

જલપ્રલય

આ પાઠ તો આઘો હતો અને ધોમધખતું જેઠનું આકાશ વાદળાંનો ઘટાટોય જમાવીને ઝેડું હતું. સૂરજનારાયણ વાદળાંઓના થર નીચે છુપાઈ રહ્યા હતા. પાલીતાણા શહેરને માથે ધોળે દિવસે મેઘલી રાત જામતી દેખાતી હતી.

અજવાળી આઠમ હતી. ગરમીનો આતશ લયંકર હતો. આકાશ કાળું રચાહી બની ગયું હતું. મેઘગજનાઓ કાનના પડદાને ચમકાવી નાખતી હતી. રાત્રિનો પ્રારંભ થયો અને વરસાદ મૂશળધારે તૂટી પડ્યો.

મેઘની હેલીમાં કોઈથી બહાર નીકળાય તેમ નહોતું. અઠમીનો ચંદ્ર તો ક્યાંય લુપ્ત હતો. રાત વધતી ગઈ. નગરજનો નિદ્રાધીન થયા પણ વરસાદ તો ચાલુ જ રહ્યો. મધરાત થતાં તો એણે તોફાની રૂપ પકડ્યું. તેમાં પણ ડુંગર પર તો હેલી જમાવી. એ બધું પાણી નીચે વહી આવી લીંડિયા (નાની નદી) માં ભરાયું. સ્ટેશન તરફના કોઠેથી વહી આવેલી લાટીનાં પાટીયાં ને ખીમ ઓવન પૂલમાં ભરાયાં. પાણી ત્યાંથી શહેર તરફ પાછું ફર્યું. પાલીતાણાની ચેરીઓ ભેતભેતામાં જળખંબાકાર બની ગઈ.

ઘનધાર રાત, ધોધમાર વરસાદ, હવાના સુસવાટો ને વીજળીના કડાકા. ઉપરથી પાણીના પૂરનો ભયંકર તાદ. નગર-

૬૮

૫૦

વાસીઓનો મોટો ભાગ નિરાંતે નિદ્રા લેતો હતો. જગતાં હતાં તેમને ખહાર નીકળી તપાસ કરવાનીય હિંમત નહોતી. પણ એટલામાં પાણીના લોઢ ઘરમાં પેઠા ને ખાટલા-પલંગ સાથે માનવીઓને અને ખીલા સાથે જનાવરોને ખેંચ્યા. મૂળ સાથે ઝાડને જમીનદોસ્ત કરી વહાવ્યાં. પાલીતાણાની શેરીઓ અંધે ગળાખૂડ પાણીમાં ગર્ક થઈ ગઈ. શહેર અદૃશ્ય થયું ને મહાસાગર હિલોળા દેવા લાગ્યો. રાત્રિની ભયંકરતા વિષમ હતી. તણાતાં ડૂબતાં ઘેર અને માનવીઓના ચિત્કાર સિવાય કંઈ દેખાતું કે સંભળાતું નહોતું.

આ વેળા એસમાન બિલ્ડીંગમાં શ્રી યશોવિજયજી જૈનપાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓ શાન્ત નિદ્રા લઈ રહ્યા હતા. મુનિરાજ પણ પોતાના સ્થાને નિદ્રા લઈ રહ્યા હતા. આવતા ભયની કોઈ ને જરાય આગાહી નહોતી! એટલામાં મકાનની દિવાલો સાથે અક્ષળાતા પાણીના લોઢનો અવાજ વધુ ઉગ્ર બન્યો ને તણાતા માણસોની અને જનાવરોની ભયંકર ચીસો કાને અથડાઈ.

મુનિજી સફાળા જાગી ઉઠ્યા. મકાનના રવેશ આગળ આવી પહોંચ્યા. ક્ષણવારમાં નજર સામેની ભયંકર પરિસ્થિતિ પરખી લીધી. મહાફર જલદેવતાનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને સંહાર કરવા નીકળ્યા હોય તેમ પાણીના મોટા લોઢ વચ્ચે માનવીઓ ગડથોલા ખાઈ રહ્યાં હતાં. મૃત્યુની કરાલ દાઢમાં ફસાયેલાં એ પ્રાણીઓની ખૂમો ગમે તેવા પાષાણ હૃદયને પીગળાવી દે તેવી હતી. મુનિજીના દયાપૂર્ણ હૃદયમાં અજબ મનોમંથન ખડું થઈ ગયું. ક્ષણવારમાં અંતઃકરણમાંથી તેમને સદ્વૃત્તિના કર્તવ્યની હાકલ સંભળાઈ.

કટોકટીની પળ હતી. વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો ને નોકરચાકરો પણ જાગૃત થઈ ગયા હતા. સહુ આ ભયંકર આપત્તિને સામે ઉભેલી ભેઈ કિકર્તવ્યમૂઠ બની ગયા હતા. મુનિજીએ ક્ષણવારમાં સૌને સાવધ કર્યા ને તેમની ફરજનું ભાન કરાવ્યું. હવે એક ક્ષણનો પણ વિલંબ અપતો નથી એ વાત બરાબર સમજાવી.

એ જ દિવસે સવારમાં બનારસથી શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાલાનાં પુસ્તકોની મોટી પેટીઓ આવેલી. એના ઉપર

દોરડાના બાડા બંધ હતા. એ છોડી લેવાની થોડીવારમાં મોટું દોરડું બનાવી એક છેડા એસમાન બિલ્ડીંગના થાંભલા સાથે અને બીજો સામે સરકારી દવાખાનાના થાંભલા સાથે બાંધ્યો. આ દોરડાના સહારે સ્થિર રહી તણાતા જીવોને બચાવવાનું ભગીરથ કાર્ય શરૂ કર્યું. થોડે થોડે છેટે સૌ ગોઠવાઈ ગયા. પ્રવાહમાં તણાતા પ્રાણીઓને પ્રથમ દોરડાના આધારે અટકાવી લેવાય ને પછી ધીરે ધીરે મકાન ઉપર લઈ જવાય.

ઉપરથી વરસાદ ઝીંકાયે બધ, નીચેથી પાણીનાં પૂર ગર્જન કરે, ઉપર અધારી રાતનું આકાશ કાળજા વેરે. કેવળ એક જ દોરડાનો આધાર. જરા ચૂકાય કે નીચે જળરાક્ષસ પોતાના પેટાળમાં સમાવી દેવા તૈયાર જ હોય. છતાં સૌના એકધારા ઉત્સાહથી કામ નિર્વિઘ્ને ચાલુ જ રહ્યું. આ ભગીરથ કામ ત્રણ કલાક પહોંચ્યું. પછીથી તો પાણીનું પૂર એસ્યું.

આ વખત દરમ્યાન નગ્ન અને અર્ધનગ્ન દશાવાળાં ૩૫૦ થી ૪૦૦ માણસોને અને ઘણાં પશુઓને પૂરમાંથી ઉગારી લેવામાં આવ્યાં હતાં. દયામૂર્તિ મુનિરાજ કેટલીકવાર આ પ્રસંગની વાત નીકળતી, ત્યારે ખૂબ જ સ્નેહાદર્શ શબ્દોમાં કહેતા કે, ‘એ બધું તો ખરું પણ એક બિચારું કુમળું બાળ ખૂબ મહેનત કર્યા છતાં નહોતું બચાવી શકાયું’ અને ભેત ભેતામાં તો એ બિચારું પાણીના પેટાળમાં ગર્ક થઈ ગયું હતું.’ આટલા શબ્દો કહેતાં એમનાં નેત્રોના ખુણા ભીના બનતા. ખરેખર ભવભૂતિએ ઠીક જ કહ્યું છે કે, કર્તવ્યમાં વજીય કઠોર હૃદયવાળા મહાપુરુષોનાં હૃદય પુષ્પથી પણ કોમળ હોય છે.

આટલા પ્રાણી સમુદાયને કેવળ બચાવવા માત્રથી મુનિજીનું કામ નહોતું સંપૂર્ણ. રાતનો પવન ઠંડોગાર બન્યો હતો. ગરમી લાવવાના ઉપચારો કરવાના હતા. ઘાયલ થયેલાઓની કે એલાન થયેલાઓની માવજત કરવાની હતી.

તે પણ શરૂ થઈ. વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો એકી પગે ખડા હતા. પાઠશાળાનો વચ્ચેનાર ખાલી કર્યો ને બધાને વચ્ચે

ૐ

આખ્યાં. સવારમાં રસોઈ શરૂ થઈ ને યોગ્ય સાદાં અનુપાનો યોજનાં. સૌને હૂંફ વળે તેવી જગ્યામાં સ્થાન આપ્યું. જગતના સેવા અને સ્વાર્પણના ઇતિહાસમાં સૌનેરી અક્ષરે લખાય એવી આ જીવદયા બેનમૂત હતી. દયાની વાતો કરનારા ને ભાષણ આડનારા ઘણા મળી આવે છે. દયાધર્મની તાત્ત્વિક આલોચના કરનારા મહાપંડિતો પણ ઓછા નથી. છતાં એવી વાતો કરનારા પ્રસંગ પડ્યે સરકી જાય છે. એક યા બીજા બહાનાં કાઢી છટક-ખારીઓ શોધે છે. તાત્ત્વિક આલોચનાવાળી પ્રખર મેધા ત્યાં મુંઝાઈ જાય છે. પણ વખત આવે બધું વિસારી, પ્રાણીનીય તમા અળગી મૂકી ભૂતદયા કરનારા જગતમાં વીરલા મળે છે.

રાત્રિના મહાવિક્ષંસ ઉપર જ્યારે પ્રભાતનો સૂર્ય ઉગ્યો ત્યારે એ રાત્રિએ મહાઆત્મભોગ આપનાર એ નરવીરની કથાથી સૌ અજાણ હતાં. બચાવેલાં મનુષ્યો પાઠશાળાની બિલ્ડીંગમાં પોત પોતાની સારસંભાળમાં હતાં. કોઈ પુત્ર શોધતું તો કોઈ પત્ની. કોઈ દોલત તો કોઈ ઘર! મુનિજીનું સ્વાર્પણ અથોલ હતું. છતાં હજારો નજિયાથી છવાયેલા ઘરમાં ચાંદરણું પ્રવેશ કરી ભૂમિને ભાળી જાય છે, એમ આ જીવદયાના જીવન્ત ઉદાહરણને આંખે આંખ જોનાર એક વ્યક્તિ મૌનુદ હતી.

સરકારી દવાખાનાના સરજન ડોક્ટર શ્રી હોરમસજી એ વખતે જાગી ગયેલા. અને પોતાના ઝડપમાં ઉભા ઉભા એ ડોક્ટર સાહેબ સમસ્ત જગતના રોગને મટાડનાર એ મહાન ભાવ દાકતર મુનિજીના કૃત્યને નિહાળી રહ્યા હતા. જગતમાં બહુ ઓછી દેખા દેતી આવી મદાનગી જોઈ એમનું હૈયું વેંત વેંત ફૂલી રહ્યું હતું. સવાર થતાં જ પાલીતાણાના એડમીનીસ્ટ્રેટર મેજર સ્ટ્રોંગને પોતે જોયેલો સંપૂર્ણ વીગતવાર રીપોર્ટ લખી મોકલ્યો અને છેલ્લે લખી જણાવ્યું કે,

‘જોન ફેલીવુડની માફક આજ રાતે એક મહાત્માએ ભયંકર પ્રલયમાં અસંખ્ય માણસોને બચાવ્યા છે. અખંડ ત્રણ

જળપ્રલય વખતની મુનિરાજશ્રીની
માનવસેવાએ આ યુરોપીયન
સભજન પર ઝાડુ કર્યું. એક જોન
સાધુ આ કાર્ય કરનાર છે એ વાતે
એના ભક્તહૃદયને ઘેચુ કર્યું અને
આજીવન-રોહ સંબંધ બંધાયો.
એ પછી તો એમણે અનેક કાર્યો
કર્યા. મુનિરાજશ્રીની ઇચ્છાઓ એમણે
આરા માની સ્વીકારી. ય. જી.
ગુરુકુળની જમીન અપાવનાર,
ગુરુકુળનો પાયો નાખનાર તેમજ
મુનિરાજશ્રી દ્વારા અનેકવિધ સમાજ
સેવાઓ કરનાર એ યુરોપીયન
સભજન પાલીતાણાના ઇતિહાસમાં
એક ઉજળું પૃષ્ઠ રોકે છે.

પાલીતાણા સ્ટેટના ભૂતપૂર્વ
એડમીનીસ્ટ્રેટર
મેજર એચ. એસ. સ્ટ્રોંગ
તેમજ
તેમના ખાનગી મંત્રી,
શ્રી હરજીવનદાસભાઈ

કલાક સુધી મહાન ભોખમ વચ્ચે રહી, આટલા માનવોની જીવરક્ષા કરનાર એ સાધુનાં હિંમત, સાહસ ને બળ ભેઈ હું કિંગમૂઠ થયો છું.’

પાલીતાણાના રાજવી માનસિંહજી વિ. સં. ૧૯૬૦ના ચોમાસામાં ગૂજરી ગયા હતા, અને આજના નામદાર મહારાજા એ વખતે સગીર વયના હોઈ વિદ્યાભ્યાસ કરવા માટે યુરોપમાં રહેતા હતા. આ સમય દરમ્યાન સરકાર તરફથી એકમીનીસ્ટ્રેટર નીમવામાં આવ્યા હતા. આ વેળા મેજર સ્ટ્રોંગ નામના એક યુરોપીયન એ પદ પર હતા. એમની પાસે આ વાત આવતાં તેમને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. હિન્દને સાહસ અને શૌર્યથી વિરહિત માની બેઠલ એ જોરા સાહેબને ખૂબ આનંદ થયો અને એક હિન્દીમાં યુરોપના કેટલાય નીરને ગ્રાંખા પાડે તેવાં સેવા ને શૌર્ય ભેઈ એ એકદમ ઘોડા ઉપર બેસી મુનિજીની મુલાકાતે આવ્યા.

મુનિજી પોતાના કાર્યમાં મસ્ત હતા. મેજર સ્ટ્રોંગે અભિવાદન કરતાં કહ્યું : ‘મુનિજી ! આજે આપે એક સાચા સાધુ તરીકે એવી મહાન અને ઉત્તમ સેવા કરી છે, કે જે માટે પાલીતાણા સ્ટેટ આપનો ઉપકાર કદી પણ ભૂલી શકે તેમ નથી. આપની સંપૂર્ણ સેવા-પ્રવૃત્તિની નોંધ મને ડૉ. હોરમસજીએ જણાવી છે એ વાંચી હું ઘણો જ પ્રસન્ન થયો છું. સ્ટેટને તાગ્ય સેવા ફરમાવજો.’

મુનિજીએ આ વાતનો ઉત્તર બહુ જ ટૂંકા શબ્દોમાં બાળ્યો : ‘મેં મારી સાધુ તરીકેની ફરજ બજાવવા ઉપરાંત કંઈ કંઈ’ નથી. અમે એકેન્દ્રિય જીવને બચાવવા આ રબોહરણ સાથે રાખીએ છીએ, પછી આ તો પંચેન્દ્રિયની રક્ષા !’

મેજર સ્ટ્રોંગ મુનિજીની આ નિરભિમાનતાથી ખૂબ ખુશ થયા. હિંદી વર્તમાનપત્રોએ તો થોડા થોડા ઉતારા કર્યા પણ એમણે તો મુનિજીનો વિદ્યાર્થી સાથેનો ફોટો લઈ વિલાયતના પત્રોમાં મોકલ્યો. એની સાથે એક હિંદી સાધુ કેટલું સાહસ અને શૌર્ય દાખવે છે તેની ચર્ચા કરતો એક લેખ પણ મોકલ્યો.

૭૩

૫૦

આ કાળ બાંહેરાતનાં નહોતો. એક અઠાઈ ઉજમણામાં કોલમનાં કોલમ છાપાઓમાં ભરાવનાર કીર્તિલેખી યુગ નહોતો. આ વાત પર હિંદનું એણું લક્ષ ખેંચાયું. કેવલ ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા અને સુંબઈ સમાચારે ટૂંક નોંધ લેતાં લખ્યું કે:—

“એક મહાન જૈન સાધુએ પાલીતાણાના જલપ્રકોપ સમયે અનન્ય આત્મલોગ આપી જલમાં તણાતાં સેંકડો માણસોના બન બચાવ્યા હતા, અને હિન્દના ફેલીવુડ તરીકેની નામના મેળવી છે. એ અનાથ, નિરાધાર અને ગરીબ માણસોના અને નિરાધાર પશુઓના બચાવો-બચાવોના પોકાર કરતા અને બરાડા પાડતા સેંકડો પ્રાણીઓના બન બચાવનાર એ સાધુ પુરુષે પાલીતાણા સ્ટેટ પર ઉપકાર કરી માનવજાત ઉપર એક અનન્ય હાથકો બેસાડ્યો છે. તેઓ પોતાના ફેટા કે જીવન-ચરિત્ર બહાર નહીં આપતા ફક્ત પોતે પોતાની ફરજ બજાવી છે તેમ કહે છે.”

આ પધ્ધી મુનિજીની સેવાલાવનાની અને સાહસની બધે જૂળ ખ્યાતિ પ્રસરવા લાગી. પણ આ પ્રસંગે મુનિજીના સ્વાસ્થ્ય પર ઘા કર્યો. એક વાર શત્રુંજયની છ ગાઉની પ્રદક્ષિણામાં ચંદનતલાવડી પાસે છાતીભેર પડી ગયેલા. એ વખતથી છાતીના હુખાવો રહ્યા કરતો. એમાં ત્રણ ચાર કલાક શરદીમાં રહેવાથી છાતીનું દર્દ ઝોર વધી ગયું.

ખીજી તરફ એમની જૂળ ખ્યાતિ અને પાઠશાળાની દિન પ્રતિદિન તરકકી બોઈ કેટલાય દેરીઓને જરાય ચેન નહોતું પડતું. તેઓ સંસ્થાને વિકટ પરિસ્થિતિમાં મૂકવા તનતોડ પ્રયત્ન આદરી બેઠા હતા. આ દેખતું કારણ કેઈ પૂછે તો શું બતાવી શકાય? વર્ષા આવે ત્યારે સૌ વનવૃક્ષ ખીલે ને જવાસો મુકાય એનું કારણ બતાવશે?

વિક્રમ સંવત ૧૯૬૬ નું આ ચતુર્માસ તેઓશ્રીએ પાલીતાણામાં કર્યું. ચતુર્માસ ઉતરતાં પાલીતાણામાં પ્લેગ આવ્યો. પાઠશાળા અને મુનિજી તજાજા ગયા. છતાં ધીરે ધીરે બધાના વિરોધ વચ્ચેથી પાઠશાળા મજબૂત થતી જતી હતી.

સંસ્થા સ્થાપી રૂપ લે છે.

તાલધ્વજ ગિરિની છાયામાં પાઠશાળા ધણી દહાડા રહી. આ વખતે ભાવનગર સ્ટેટના મહારાજ ભાવસિંહજીના મામા કનુભાઈ તથા તળાજાના વહીવટદાર બાપુભાઈ મહારાજશ્રીના પરિચયમાં આવ્યા.

તેમને જૈન સાધુનો આ પ્રથમ પરિચય હતો. તેઓ મુનિજી સાથેના ટૂંકા પરિચયમાં પણ તેમનાં ત્યાગ, તપ ને નિરાભિમાનતા જોઈ આકર્ષાયા. આ પરિચય વધતો વધ્યો. મુનિરાજે તેમને જૈનધર્મનું ઉદાર સ્વરૂપ સમજાવ્યું. જૈન સાધુના આચારોનું બયાન કર્યું. સુંદર ઉપદેશશૈલી અને સચોટ દલીલોથી તેમને જૈનધર્મના પૂબરી બનાવ્યા. મુનિરાજશ્રીના થોડા પરિચયમાં તેઓને ખાતરી થઈ કે આ કોઈ સંસારથી હારીને-થાકીને-ડરીને સાધુતા સ્વીકાર કરનાર વ્યક્તિ નથી, પણ સાચા ધર્મને અનુસરનાર, પરથે પ્રવૃત્તિમય સંન્યાસનો પરમ આદર્શ રજૂ કરનાર એક મહાન સાધુ છે.

પરમ ભક્તિથી રંગાયેલ પરિચય આગળ વધ્યો. મુનિરાજશ્રીની સંસ્થા માટેની અપૂર્વ જહેમતે તેમને વધુ ભક્તિવાન બનાવ્યા. તેમને લાગ્યું કે આવા કર્મવીર સાધુ ભાવનગર રાજ્યને પોતાનું ક્ષેત્ર બનાવે, આવી સંસ્થાઓને સ્થાપન કરે અને વિકસાવે તો કેવું સુંદર! તેઓશ્રીએ નમ્રભાવે વિનંતી કરી :

‘સાહેબ! આપ આ સંસ્થાને ભાવનગર રાજ્યમાં લાવો તો જોઈએ એટલી જમીન મફત અપાવું. ખીલ બધી પણ શ્રીકરો આપને ઓછી થઈ જશે.’

૫૦

મહારાજશ્રીનાં સ્વપ્નાં જૂઠાં હતાં. એમણે બન્નેને જૈનધર્મ પર આસ્થા રાખવા અને અહિંસાધર્મનું પાલન કરવા સિવાય કંઈ ન કહ્યું, કંઈ ન માગ્યું. આ નિઃસ્વાર્થતાએ તેઓ ઉપર ઊંડી અસર કરી અને તેમને આજીવન લક્ષ્ય બનાવ્યા.

હવે પાલીતાણામાં પ્લેગ શમી ગયો હતો. મેજર સ્ટ્રોંગ થોડા દિવસ પહેલાં જ મહારાજશ્રીનાં દર્શન કરી ગયા હતા. પાઠશાળાને પાલીતાણા લઈ જવાનો વિચાર નક્કી થયો. પણ મુનિજીને લાગ્યું કે, સંસ્થા ત્યાં જાય તે પહેલાં સંસ્થાના મકાન માટે જમીનની વ્યવસ્થા થઈ જાય તો વધુ સારું.

નિશ્ચય કરવાની જરૂર હતી, તે થઈ ગયો. ખીજે દિવસે મુનિજીએ કમર કસી. મેજર સ્ટ્રોંગ ગોપનાથ ગયા હતા. મુનિજી ગોપનાથ જઈ પહોંચ્યા. મુનિજીને અચાનક આવેલા જોઈ મેજર સ્ટ્રોંગે નમ્રભાવે કહ્યું : ‘મહારાજશ્રી! પહેલાં સૂચના તો કરવી હતી! કંઈ વાહન મોકલત!’

‘જૈન સાધુને પોતાના જે પગ સિવાય ખીજું કોઈ વાહન કામ ન આવે!’ મુનિજીએ જૈન સાધુઓનો ધર્મ સમજાવ્યો. તેમના નિયમોનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. મેજર સ્ટ્રોંગ આ સાંભળી સ્તબ્ધ થઈ ગયો. એને તો આ બધું તદ્દન અવનવું જ લાગ્યું. સંસાર સાથે કશોય સ્વાર્થ નહિ, શરીરધર્મનું પણ આટલું કઠોર નિયમન, છતાંય આ સાધુ આટલી સેવા અને શ્રમ કરે! એ વાતે મેજર સ્ટ્રોંગની લક્ષ્મીમાં વધારો કર્યો. એણે કંઈ પણ આજ્ઞા હોય તો ફરમાવવા કહ્યું. મુનિજીએ સંસ્થા માટે જમીનની માગણી રજૂ કરી.

વારુ! સંસ્થાને જોઈશે તેટલી જમીન અપાવવાની વ્યવસ્થા કરી આપીશ.’ મેજરે હસતાં જવાબ વાળ્યો. મુનિજી આશીર્વાદ આપી પાછા ફર્યા.

સંસ્થા પાલીતાણે આવી. આ વેળા એસમાન બિદ્લીંગમાં વિદ્યાર્થીઓ રહેતા હતા. એટલામાં મકાન માલેક અને રાજ્ય વચ્ચે મકાનની માલિકી અંગે ઝગડો પેદા થયો. આ ઝઘડો થોડો

સંસ્થા સ્થાપી ૩૫ લે છે

સમય ચાલ્યો અને મકાનની માલિકી સ્ટેટની નિશ્ચિત થતાં બિલ્ડીંગ ખાલી કરવા સરકારી હુકમ છૂટ્યો. સંસ્થાને માથે એક નવી મુંઝવણ આવી પડી. ૬૦ થી ૭૦ વિદ્યાર્થીઓ રહી શકે તેવું મકાન જલદી મળવાની કોઈ સંભાવના નહોતી !

મુંઝવણમાંથી માર્ગ કાઢવાને ટેવાયેલા મુનિજી ફરીથી મેજર સ્ટોંગની મુલાકાતે ઉપડયા. મેજર સ્ટોંગ પાલીતાણા સ્ટેટના હવામહેલમાં હતા. મુનિજીને જોતાં જ તેમણે પ્રશ્ન કર્યો :

‘આપનું કેમ પધારવું થયું ?’

‘બિલ્ડીંગના બધા વિદ્યાર્થીઓને આપના બંગલે મુકવાના છે.’ મુનિજીએ જવાબ વાળ્યો.

‘એમ કેમ ?’ મેજરને મુનિજીના જવાબમાં કંઈ જાહેર અર્થ લાગ્યો.

‘ઓસમાન બિલ્ડીંગ ખાલી કરવાનો સંસ્થાને હુકમ મળ્યો છે. હવે સંસ્થાના ૬૦-૭૦ વિદ્યાર્થીઓને મારે ક્યાં રાખવા ? તમારા સિવાય મારા કોઈ ભક્ત પાસે એટલી સગવડ નથી. એટલે આ હવામહેલ માટે વિચાર કર્યો છે.’

મેજર સ્ટોંગને બધી પરિસ્થિતિ સમજતાં વાર ન લાગી. એણે નમ્રતા સાથે કહ્યું : ‘હવામહેલ સેવામાં તૈયાર છે. બાકી સંસ્થા માટે પસંદ થાય તે જમીન અપાવવા હું તૈયાર છું અને તેટલા સમય સુધી ઓસમાન બિલ્ડીંગ આપની સેવામાં જ રહેશે.’ નિઃસ્વાર્થમૂર્તિ મુનિજી જે જોઈતું હતું તે મેજની પાછા ફર્યા. નિઃસ્વાર્થતાને કંઈ સિદ્ધિ અપ્રાપ્ય છે !

સંસ્થાના પ્રમુખ શ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજી વેદ અને સંસ્થાના મુખી શ્રી હર્ષચંદ્ર ભૂરાભાઈ (આજના ઇતિહાસપ્રેમી શાન્તમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી જયન્તવિજયજી) પાઠશાળા માટે ક્યાં જમીન લેવી તે વિચારવા લાગ્યા. આખરે સ્ટેશનની સામે જ, છુટી કુદરતમાં શહેરની ધમાત્રથી નિવૃત્ત સ્થળ પસંદ કરવામાં આવ્યું. જમીનના બાવ-અને તેમાં પણ જૈનો માટે તો ખાસકરીને વધુ ભારે હતા.

૭૭

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી અને રાજ્યનો સંબંધ સરલ નહોતો. જૈનોને સાધારણ જમીન પણ મોંઘાભાવે ખરીદવી પડતી.

પણ મુનિજી માટે આ કોઈ જંગળ નહોતી. પાઠશાળા માટે જે લગભગ પાંચ વીધા જમીન પસંદ કરવામાં આવી, તે મેજર સ્ટ્રોંગે ૯૯ વર્ષના પટે લાખી આપી. આ ઉપરાંત મકાનનો પાથો નાખવાનું પણ પોતે કબૂલ કર્યું. રાજ્યની મદદથી મોટો સામીયાનો ઉલો કરવામાં આવ્યો અને બધા અધિકારીઓ, યાત્રાળુઓ અને પાલીતાણાની પ્રજાની મોટી હાજરી વચ્ચે વિ. સં. ૧૯૭૦, વૈશાખ સુદ ૩ ના શુભ સુદૃતે મેજર સ્ટ્રોંગને (H. S. Strong, Major) હાથે પાથો નાખાયો. એણે સંસ્થાની આબાદી ઇચ્છવા સાથે મુનિશ્રી પ્રત્યેની પોતાનાં ભક્તિ અને ભાવ રજૂ કર્યાં. પાલીતાણા સ્ટેટના ઇતિહાસમાં આ પ્રસંગ પહેલો જ મોંઘાતો હતો કે જ્યારે રાજ્ય જૈનોની સંસ્થાના કાર્યમાં આટલો ભાગ લે— આટલો સહકાર આપે!

ટૂંક સમયમાં મકાન અને બગીચો સુંદર રીતે તૈયાર કરવામાં આવ્યાં. વિ. સં. ૧૯૭૧ ના માગસર સુદી ૧૩ ના રોજ વિદ્યાર્થીઓએ ધામધૂમથી મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો. પાલીતાણાના પાદરથી થોડે દૂર, વિદ્યાર્થીઓના શાસ્ત્રાભ્યાસના કલકલ નાદે જંગલમાં પણ મંગલ બની ગયું. આ દરમિયાન સંસ્થાએ અસાધારણ ઉન્નતિ કરી. વિદ્યાર્થીઓ ખૂબ જ ઉત્સાહથી અને ચિવટથી અધ્યયન કરતા હતા. મુનિજીની સતત પ્રેરણા અને દેખરેખથી ટૂંક સમયમાં જ બાવીશ વિદ્યાર્થીઓએ કલકત્તા સંસ્કૃત એસોસિયેશનની વ્યાકરણ મધ્યમાની પરીક્ષાનો સંપૂર્ણ પાઠ્યક્રમ તૈયાર કરી લીધો. પરંતુ પ્રથમ વર્ષે ચાર જ વિદ્યાર્થીઓને કલકત્તા પરીક્ષા આપવા માટે મોકલ્યા. પરીક્ષા માટે વિદાય થતી વેળા આશીર્વાદ લેવા આવેલા વિદ્યાર્થીઓને ‘શાસનસેવક’ થવાના મુનિજીએ આશીર્વાદ આપી વિદાય કર્યાં. મુનિજીને પોતાનો રોપ પ્રકુલ્લતો જણાયો. હવે કમીટીને પાઠશાળા ભગાવી વિહાર કરવાનો વિચાર કર્યો.

શ્રી વિજયધર્મસૂરિજી આ વખતે ઉદેપુરમાં હતા. તેઓએ મુનિજીને મળવા માટે તેમ જ યાત્રા કરવા કેશરિયાજી આવવા લાખી જણાવ્યું. તેઓએ પણ કેસરિયાજીનાં દર્શન થશે, સૂરિજીની સાથે કંઈક વિચાર-વિનિમય થશે અને પાઠશાળાને પણ મદદ કરાવી શકાશે, એવા વિચારથી વિ. સં. ૧૯૭૧ ના માગશર વદી આઠમના દિવસે વિહાર કર્યો. આ વખતે પાલીતાણાના જૈનોનો, પાઠશાળાના વિદ્યાર્થી અને કર્મચારીવર્ગનો મુનિજી પ્રત્યે કેવો પ્રેમ હતો તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવ્યું. મહા સુધી સૌ સાથે સાથે ગયાં. જૂઠા પડતી વખતે સૌની આંખોમાંથી આંસુ સરતાં હતાં.

મહાથી વિહાર કરી તેઓ પોપ વદી ૮ મે ભોયણી આવ્યા. અહીં સ્વ. યોગનિષ્ઠ આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિજી મળ્યા. અહીં એક ગૃહસ્થની લાવના થતાં પાલીતાણાથી વિદ્યાર્થીઓને યાત્રા કરવા બોલાવ્યા. ઉછરેલે યાત્રા સમાપ્ત કરી મુનિજી આગળ વધ્યા. વડાલી ધર્મ ઈડરગઢની યાત્રાએ ગયા. અત્રે સ્વ. યોગનિષ્ઠ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીના શિષ્ય પં. શ્રી અનિત-સાગરજીનો મેળાપ થયો. બન્નેએ સાથે જ આગળ વિહાર કર્યો. ફાગણ મુઠ એકમે કેશરિયાજી આવ્યા. કેશરિયાજી તીર્થનો મહિમા આજે પણ જગજાહેર છે. મુનિજીના ભોળા ને ધર્મ-પ્રેમી દિલને એ મહિમાનો ટૂંક સમયમાં જ પ્રત્યક્ષ પરિચય થયો. કેટલાક દિવસ અહીં રોકાઈ મુનિજી સૂરિજીને મળવા ઉદેપુર ગયા.

એ બાબત પહેલાં પણ કહેવાઈ ગઈ છે કે સૂરિજી અને મુનિજી વચ્ચે સદ્લાવ લાંબા વખતથી હતો, તેમ જ સૂરિજીના દિલમાં તેમની કાર્યશક્તિ માટે, લીધેલું કામ પાર પાડવાની તમન્ના અને ધર્મશૂરવીરતા માટે ઘણું માન હતું. તેઓ ઘણી વાર રમૂજમાં તેમને ‘પ્રસિદ્ધ વીર ખુદીરામ બોઝ’ના ઉપનામથી સંબોધતા. મુનિજી ઉપર તેમનો અપૂર્વ પ્રેમ હતો. મુનિજીના દેહને સહેજ સુકાયેલો જોતાંની સાથે જ તેમણે કહ્યું:

‘આશ્વિવિજય ! શરીર સાચવીને કામ કરો ! શરીર સારું હશે તો ઘણીય સેવાઓ થશે.’

૫

: ૧૯ :

મતભેદ

મતભેદ એ તો જગત જેટલી જ અનાદિ વસ્તુ છે. કોઈ બુદ્ધિ ધરાવતો જીવ એનાથી પર રહી શકતો નથી. એવા જ કોઈ મતભેદે સૂરિજના અને મુનિ ચારિત્રવિજયજના દિલને અલગ કર્યું છે, એ ઉદ્દેપુરની ટૂંકી મુલાકાત દરમિયાન તરત જ જણાઈ આવ્યું. સ્નેહની અપૂર્વ ભાવના પાછળ કોઈ વિસંવાદી તરવો એમાં વિષ ભેળવી રહ્યાં છે, એ વાત બરાબર સ્પષ્ટ થઈ. આ મતભેદનાં નિમિત્તો નજીવાં હતાં. પણ પડખિયાઓનાં, હિતશત્રુઓના પ્રયત્ને એને વિષદ રૂપ અપાયું હતું અને એ રૂપ એટલે સુધી લઈ જવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં સમજુતી જ ગેરસમજુતીની જનેતા થાય. છતાંય કેટલીય વાટાઘાટો ચાલી, પણ મત-ઐક્યતા ન થઈ શકી. નૈનસમાજના કમનસીબે સમાજપટ પર વહેતો સંયુક્ત જલધોધ બે ભાગમાં વિભક્ત થયો.

કેટલાક માનસશાસ્ત્રથી અનભિજ્ઞો આ જાળતને જાહુ મહત્વની નજરે નિહાળી એકબીજાની મહત્તાને ઓછી કરવા છીછરો પ્રયત્ન કરે છે. પણ તેઓ અહીં જગતના નિયમને ભૂલે છે. મહારાષ્ટ્રના જાહેર જીવનના એક વખતના અગ્રણીઓ લોકમાન્ય ટિળક અને ભોજધારી આગરકર એક વખત 'એક' હતા, કાળે મતભેદથી જૂદા પડ્યા. પગવાર વાતાવરણ વિચિત્ર બન્યું ને

૯૦

આજીવન માટે બન્ને જૂદા પડ્યા. પણ બન્ને સેવક હતા. કેણું કહે છે કે, જુદી જુદી પણ તેમની સેવાથી મહારાષ્ટ્ર આજે તેમનું ઋણી નથી બન્યું? દરેક મહારાષ્ટ્રી બન્નેને આજે પૂજનાં પુષ્પ ધરે છે.

સૂરિજી અને તેઓ જૂદા પડ્યા, જખરી મતભિન્નતા રાખીને. પણ બન્ને સેવાના રસિયા હતા. બન્નેની સમાજસેવા ચાલુ રહી. આ વેળા પાલીતાણામાંની મુનિજીની ગેરહાજરીમાં કેટલાક બનાવો બન્યા. પાઠશાળામાં રહેલ ૫૦ વિં બૈન ગ્રંથમાલા પાલીતાણાથી તાકીદે ભાવનગર લઈ જવામાં આવી. સૂરિજી દ્વારા મળતી થોડી ઘણી મદદ પણ બંધ કરાવવામાં આવી. પણ એ તો બધું મતભેદવાળી દુનિયામાં સ્વાભાવિક જ હતું.

મુનિજી ત્યાંથી મેવાડની પંચતીથીની યાત્રા કરી દેવસૂરિની નાજ ઉતરી મારવાડની મોટી પંચતીથીની યાત્રાએ પધાર્યા. અહીં તેઓ પાઠશાળા માટે સારો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા, અને ઉપદેશ આપી પાઠશાળાને મારી મદદ મોકલાવી. પંચતીથીની યાત્રા કરી તેઓ શિવગંજ, સિરે હી થઈ દેલવાડા (આણુ) આવ્યા.

આણુનાં અનુપમ મંદિરોનાં દર્શન કરી તેઓ ખરેડી પહોંચ્યા અહીં કલકત્તા ખાતેથી પરીક્ષા આપી પાછા વળતા ચાર વિદ્યાર્થીઓ દર્શનાર્થે આવ્યા. મેસાણા, વીરમગામ ને રાણપુર થઈ પુનઃ સં. ૧૯૭૧ના ચૈત્ર વદી ૧૩ ના રોજ મુનિજી પાલીતાણા આવ્યા.

આ ચતુર્માસ અહીં જ થયું. આ વેળા પાલીતાણામાં પુનઃ ૧૨ેગે દર્શન દીધાં. પાઠશાળા ટાણા લઈ જવી પડી. સ્ટેટનું ફરમાન બહાર પડ્યું હતું કે, બહારના કેઈને પણ અહીં આવવા દેવા નહિ. પણ કાર્તિક પૂર્ણિમા પાસે આવી રહી હતી. બંગાળ, પંજાબ, મારવાડ અને દક્ષિણ જેવા દૂર દેશથી રાજ્યના ફરમાનથી અજાણ્યા યાત્રાળુઓ અત્રે આવી રહ્યા હતા. સ્ટેશન ઉપરથી જ તેમને ગાડીમાંથી પાછા વાળવામાં આવતા. સિહોરની ધર્મશાળાઓ અને સ્ટેશન યાત્રાળુઓથી ઉલરાઈ રહ્યાં હતાં.

દૂર દૂરથી દર્શન માટે આવેલા યાત્રાળુઓ ત્યાં બહુ જમાવી બેઠા હતા. હાડભારીઓનો પાર નહોતો. આ દરમ્યાન પાલીતાણાની શ્રી આણંદજી કચ્છાણીની પેઢીના મુનિએ યાત્રાળુઓને યાત્રા કરાવવા માટે વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ એમાં એને સફળતા ન મળી.

ટાણા ગયેલા મુનિજીને આ વાતની ખબર પડી. એક તરફ જનસુખાકારીનો સવાલ હતો ને બીજી તરફ ધર્મપ્રેમી જોનો દુઃખી થતા હતા. બહુ જ સાવધાનીથી માર્ગ કાઢવાનો હતો. તેઓ તરત જ મેજર સ્ટોંગ પાસે ઉપડ્યા ને આ વિષયમાં ચર્ચા ચલાવી. આ રસ્તે કે બીજે રસ્તે પણ લોકોને યાત્રાની છૂટી આપો, એવો મુનિજીનો આગ્રહ હતો. મેજર સ્ટોંગે એ આગ્રહ પાસે મસ્તક નમાવ્યું ને શુરુકુલમાં જ તેમને ઉતારવા એ શર્તે અને સાથે જનસુખાકારીને વાંધો ન આવે તેવા માર્ગથી યાત્રાળુઓને જવાની છૂટ આપી. આટલી હેરાનગતિ પછી આદિત્યર દાદાના દર્શનનો આનંદ સૌને કેવો હશે? લોકોએ મુનિજીનાં ખૂબ વખાણ કર્યાં.

સંસ્થાનો કેઠાર અને સ્ટોર ખુલ્લો મુકાવી યાત્રીઓને બધી સગવડ શુરુકુલે જ પૂરી પાડી.

*
* *

: ૨૦ :

માનપત્ર

અનેક અંગાવાતો વચ્ચે દૃઢતાથી આગળ વધતું નાવ હવે કિનારો દેખી રહ્યું હતું. છતાં હજી દિશાઓ જોઈએ તેટલી શાન્ત નહોતી બની. પચાસથી સાઠ વિદ્યાર્થીઓ, અનેક સાધુ સાધ્વીઓ ને ત્રણ પંડિતો સાથે સંસ્થા આગળ પ્રગતિ કરી રહી હતી. ત્યાં એક નવું જ તોફાન ઘેરાઈ આવ્યું.

શ્રી વિજયધર્મસૂરિજી દ્વારા આવતી મારવાડની મદદ બંધ થઈ હતી. જૂની કમિટી પડું પડું થઈ રહી હતી. ત્યાં સંસ્થાના મેનેજર શ્રી હર્ષચંદ્ર ભૂરાભાઈએ દીક્ષા લીધી. કમિટી નામશેષ બની રહી હતી. બીજી તરફ સંસ્થાના વિરોધીઓએ જબરો ઉઠાવોડ જગવ્યો. કિનારો દેખતું સંસ્થાનું નાવ ફરી એક વાર અજબ અંગાવાતમાં ઘેરાઈ ગયું. પણ જેનું સંપૂર્ણ જીવન જ એવા અંગાવાતો સામે ઝૂઝવામાં ગયું હોય એ કેમ હારે? મુનિજી ખૂબ ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરવા માંડ્યા. નવી કમિટી માટે સારા માણસોની શોધ કરવી શરૂ કરી અને વર્તમાનપત્રોમાં વાસ્તવિક સત્યને પ્રકાશમાં આણતા લેખો લખવા માંડ્યા. તોફાની જલતરંગ પર તેલ રેડાય ને નાવ પાછી શાન્તિથી મજલ કાપવા લાગે એમ બધો ઉદ્દેશો શાન્ત થઈ ગયો. મુનિજીએ આ વર્ષે અત્રે જ ચતુર્માસ કર્યું. બધી પુનર્ઘટના કરી. નવી કમિટી સ્થાપી.

૯૩

૫૦

કેટલાક દેરફારો કર્યાં. કાર્યકર વર્ગ મજબૂત બનાવ્યો. અભ્યાસ પણ બરાબર ચાલ્યો. ૨૨ વિદ્યાર્થીઓ કલકત્તા સંસ્કૃત એસોસિયેશનની વ્યાકરણ મધ્યમા અને ચાર વિદ્યાર્થીઓ 'તીર્થ' પરીક્ષા માટે તૈયારી કરવા લાગ્યા.

બધું થાગે પડી ગયું. પુનઃ મુનિજીની ભારના વિહાર કરવાની થઈ. આ વખતે કચ્છમાંથી ભક્તો ખૂબ વિનંતી કરતા હતા. કચ્છ તજ્યા બાર બાર વર્ષનાં વહાણાં વર્ષ ગયાં હતાં. એક વખત કચ્છ પધારવા અને ત્યાંની ભક્ત જનતાને પાવન કરવા ખૂબ આશ્ચ હતો. મુનિજીએ કચ્છમાં વિહાર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

આ વાત પાટીતાણામાં વાયુવેગે ફેલાઈ ગઈ. જલપ્રલય વખતની, પાઠશાળા અંગેની અને ખીજ અનેક સેવાઓ આગપૂર્વે એમની ખ્યાતિ પ્રસરાવી ચૂકી હતી. શું કૌન કે શું જનેતર; ફરેકના હૃદયમાં મુનિજીએ પૂજ્યતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. સહુએ નિશ્ચય કર્યો કે તેમની આટઆટલી સેવાઓ અંગેના આપણે આનંદ અને આભાર મુનિજીને જણાવવો જોઈએ. પરિણામે એક બહેર મેળાવડો થોજી માનપત્ર આપવાનો નિર્ણય કર્યો. મુનિજી આ વાતથી તદ્દન વિરુદ્ધ હતા, પણ સહુના સ્નેહ પાસે તેઓ નિરુપાય હતા.

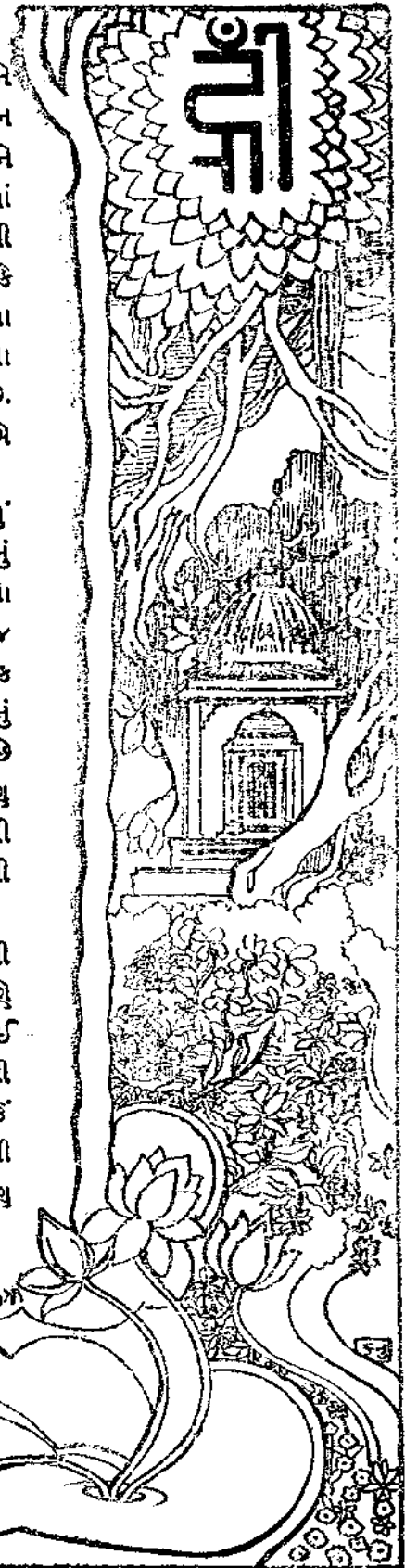
આ વખતે પાટીતાણા સ્ટેટના દિવાનપદ પર શ્રીચુત ન્યાયરત્ન નારણદાસ કાલીદાસ ગામી હતા. તેમના પ્રમુખપદ નીચે માનપત્રનો મોંઘો મેળાવડો થોજવામાં આવ્યો. ગામના મહાજનો, રાજ્યના અધિકારીઓ, આ ઉપરાંત પત્રોના અધિપતિઓની બહુસંખ્યક હાજરી વચ્ચે અનેક વક્તાઓએ મુનિજીની સેવાઓની ભૂરિ ભૂરિ પ્રશંસા કરી. નિઃસ્વાર્થી, સેવાભાવી તરીકે, વર્તમાન સ્થાના જન્મદાતા કે પ્રાણ તરીકે, રાજ્યના ઉપકારી તરીકે તેમને સૌએ વર્ણવ્યા.

પ્રમુખશ્રીએ પોતાના થોડા શબ્દોમાં મુનિજીના કાર્યોનો તાદશ ચિતાર રજૂ કર્યો. તેઓએ જણાવ્યું કે, 'મહારાજશ્રીના ગાઢ પરિચય પછી મારે કહેવું જોઈએ કે, તેમના ઉજ્જવલ

ચારિત્ર અને ઉત્તમ ત્યાગે મને આશ્ચર્યમગ્ન બનાવ્યો છે. અને આથી જ રાજ્યના અધિકારી વર્ગમાં આજે તેઓ બહુમાન પામી રહ્યા છે. તેઓશ્રીનો સંસ્થા માટે અપૂર્વ આત્મભોગ અને સેવા મેં નજરે નિહાળ્યાં છે. ગમે તેવા ક્ષુબ્ધ વાતાવરણમાં અડગતાથી ઊભા રહી એમણે સંસ્થાને ઉછેરી છે. જલપ્રલયની સેવા તો કરી નિસરાય તેમ નથી. આ કાર્ય અમેરિકા કે ઇંગ્લેન્ડમાં થયું હોત તો હોકો ન બાણે શુંય કરત! આ માનપત્ર તો આપણા હૃદયની ચકિંચિત્ અંજલિ છે. તેનો બદલો કોઈ રીતે વાળી શકાય તેમ નથી. તેઓ વિહારમાં બાંધ છે. સાધુઓ હમેશાં વિચર્યા જ કરે છે, પણ આપણે આશા રાખીએ કે તેઓ કદી સંસ્થાને નહિ ભૂલે! પુનઃ જલદી દર્શન દેશે.'

આ લાગણીઓનો જવાબ વાળતાં મુનિશ્રીએ જણાવ્યું કે, 'મને જે માન આપ્યું છે તે સર્વેની શુભ લાગણીનું પરિણામ છે. મારાં કાર્યો અને ગુણોની પ્રશંસા માટે સર્વેનો આભારી છું. બાકી મેં જે કાર્યો કર્યાં છે, તે મારી ફરજ બજાવવાથી કંઈ વિશેષ કર્યું નથી. છતાં આપ મને સ્થાપક અને નિયામકનું માન આપો છો, તે માટે આપનો આભાર માનું છું. આમાં મારું કંઈ નથી. સમગ્ર જૈન કોમ્પે આ કરેલું છે અને તેની જ આ સંસ્થા છે. તેઓ તરફથી જ એને પોષણ મળે છે. અમે તો સાધુ હોઈ માત્ર ધર્મવૃદ્ધિને લક્ષમાં રાખી પ્રયત્ન કરીએ છીએ. અને આપના વિચાર પ્રમાણે એ લક્ષની સિદ્ધિ થતી હોય તો મને પરન સંતોષ છે.

'ગૃહસ્થો! મારી પ્રવૃત્તિની દિશા થોડા સમયથી બદલવાનો મારો વિચાર હતો, પણ પાઠશાળાનું કાર્ય સ્વતંત્રપણે અને શુભ બુદ્ધિથી જે રીતે મેં ચલાવ્યું, તેવી રીતના કોઈ પુરુષની મને રાહ હતી. હાલ મુંબઈના કચ્છી જૈનોની કમિટી હસ્તક લાઈ કુવરજીભાઈને બધો સંસ્થાનો કાર્યભાર સોંપી બહુ છું. હું મારું છું કે તેઓ કાર્ય વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવશે. વળી તેમને સહાય કરવા ગામના ગૃહસ્થોની જે કમિટી છે તે પણ

ૐ

તેમને સહાય કરશે. જે વૃક્ષ રોપાયું છે, તે આપ સર્વેની શક્તિથી ફળો અને એનાં ફળો જૈન કોમને જલદી પ્રાપ્ત થાઓ.'

આ તકનો લાભ લેતાં તેમણે વિદ્યાર્થીઓને પણ હિતના શબ્દો કહેવા માંડ્યા :

‘વિદ્યાર્થીઓ! તમોને પણ હું આ વખતે અભ્યાસપ્રિય અને ચવિત્ર ચારિત્રવાળા થવાની સૂચના કરું છું. વડીલોની આમન્યા રાખજો ને દ્યેય ન ચૂકશો. તમે ગમે ત્યાં હો, ગમે ત્યાં જાઓ કે ગમે ત્યાં રહો, પરંતુ આ જીવનમાં જૈન શાસનની સેવા એ મુખ્ય લક્ષ્ય રાખશો. તમારું જીવન જૈન શાસનની સેવામાં અર્પણો. જ્યારે જ્યારે જૈનસમાજ તમારી પાસે સેવા માગે ત્યારે ખડે પગે હાજર રહેશો. જનધર્મની, જૈનશાસનની સેવા એ જીવનમંત્ર સદાયે રટતા રહેશો.

‘રાજ્યને અંગે પણ એ શબ્દો કહી લઉં! એ કહેવાની જરૂર નથી કે, આ સ્થાનમાં જૈનકોમને માટે આ પાઠશાળા હસ્તીમાં આવી, તે આ રાજ્યની સહાનુભૂતિનું પરિણામ છે. નામદાર એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબે જમીન આપી અને પાઠશાળાનું મકાન થઈ શક્યું. આ સિવાય દરેક બાબતમાં રાજ્યની તથા અધિકારીવર્ગની સંસ્થા પર પૂણું સહાનુભૂતિ છે. તેઓ હંમેશાં એ સહાનુભૂતિ આ પ્રમાણે કાયમ રાખે!’

આ પહેલાં મુનિજીના ગુરુજી શ્રીવિનયવિજયજી મહારાજ રંગપરબેલાવાળા શેઠ બુઠાભાઈ પ્રેમચંદના સંઘ સાથે પાલીતાણા પધાર્યા. મુનિજી ગુરુજીની સામે ગયા અને વિનય-લક્ષિત કરી.

આ માનપત્ર પછી મહારાજશ્રીએ ફાગણ સુદી ત્રીજના રોજ કચ્છ તરફ વિહાર કર્યો. વિદાયવેળાનું દશ્ય હૃદયભેદક હતું.

: ૨૧ :

કચ્છમાં

વહો વતન કચ્છમાં બાર બાર વર્ષ પછી મુનિરાજ આજે પધારતા હતા. કચ્છવાસીઓનો આનંદ ને ઉત્સાહ અપૂર્વ હતો. પોતાની જ ભૂમિનો એક બાળક સ્વયંભૂ પ્રેરણાથી આટલો વિદ્વાન, આટલો સેવાભાવી અને પૂજ્યપદ પામીને આવે ત્યારે કેને આનંદ ન થાય? મુનિજીને પણ પોતાનાં બાલ્યકાળનાં સ્મરણો તાબાં થતાં હતાં.

કચ્છમાં પ્રવેશ કરી પ્રથમ કટારિયા તીર્થની યાત્રા કરી સામંતયાળી પધાર્યા, અને ફાગણ વદિ ૧૩ ને શુક્રવારે એમણે બે બંચેને, દડવાના રહીશ શા મગનલાલ પાનાચંદ તથા ગદુલાના રહીશ ગુલામચંદભાઈ જીવણદાસ શાહને સાથે દીક્ષા આપી. એ બે દીક્ષિત તે આજના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન મુનિ દર્શન-વિજયજી અને મુનિ જ્ઞાનવિજયજી! આજે તેઓ પોતાનાં વિદ્યા અને વૈરાગ્યથી જૈનસમાજમાં સુપરિચિત છે. પોતાના શિષ્યરત્નની પસંદગી કેટલી સફળ નીવડી એ કહેવાની આજે જરૂર ન હોય!

મુનિજી અહીંથી ભચ્ચાઉ, આંબરડી વગેરે ગામોમાં વિહાર કરતા કચ્છમાં આગળ વધતા જતા હતા. તેઓએ પ્રારંભથી જૈનોની સુધારણાનું કાર્ય હાથ ધર્યું હતું. જ્યાં જતા, ત્યાં તડ, ઝણડા કે કુસંપ હોય તે દૂર કરાવતા, સમ્યક્ત્વની સાચી દૃષ્ટિ આપતા અને જૈનોની શી ફરજ હોય તેનું ભાન કરાવતા.

૮૭

ૐ

કેટલેક સ્થળે જૈનમંદિરોમાં અસાતનાઓ ચાલી રહેલી. મુનિજીએ તે સર્વેને દૂર કરાવી. કેટલાક ગામોમાં સાધારણ દ્રવ્ય તથા દેવદ્રવ્યની એક જ કોથળી હતી તેનો વિવેક કરાવ્યો. આમ ધર્મપ્રલાવના કરતાં તેમનો વિચાર અંબર રસ્તે પુરાણ-પ્રસિદ્ધ તીર્થ ભરેશ્વરની યાત્રા કરવાનો હતો. પણ કચ્છના પાટનગર ભૂજના શ્રાવકોને ખબર પડી કે, શ્રીચારિત્રવિજયજી અત્રે પધાર્યા છે, એટલે તેઓએ નિશ્ચય કર્યો કે, મહારાજશ્રીને અત્રે લાવવા જ.

મહારાજશ્રી આવતી કાલે તો આગળ વધવાના હતા, ત્યાં રાતોરાત રેંકડા બેઠાવી ભૂજના શ્રાવકોનો મોટો સમુદાય આવી પહોંચ્યો. તેઓ એક જ નિશ્ચય કરીને આવ્યા હતા. મુનિજી પાસે ભૂજ પધારવાની રહ લઈ બેઠા. શ્રાવકોના અત્યાશ્ર્વે અંતે તેમને ભૂજ તરફ વિહાર કરાવ્યો. આ વખતે ભૂજના જૈનોનો ઉત્સાહ અપૂર્વ હતો. તેઓએ સુંદર સામૈયું કરી તેમનું સ્વાગત કર્યું. મુનિજીએ પણ વ્યાખ્યાન-ધારા વહાવી લાંબા વખતનાં અતૃપ્તિ હૃદયોને તૃપ્ત કર્યાં. વિદ્વાન સાધુ અને પાછા પોતાની વતનલોભના! આ વખતે કચ્છી લાઈઓનું દિગ્ગ્ધ્રુવ આકર્ષ્યું. તેઓએ ચતુર્માસ મોટે વિનતિ કરી. મુનિજીએ કંઈ પણ નિશ્ચય તરત ન જણાવ્યો. તેઓ કોઈ એવું ક્ષેત્ર જોતા હતા, જ્યાં પોતાની સૌશ્રી વિશેષ જરૂર હોય. સીંચલામાં સીંચવા કરતાં મરુભૂમિને સીંચવામાં એમનો આનંદ વિશેષ હતો.

માનકુવા, મંજલ આદિ સ્થળોએ વિહાર કરતા તેઓ અંગીઆ પધાર્યા. અત્રે માંડવી, ભૂજ, મુંદ્રા અને અંબર વગેરે સ્થળોથી ચતુર્માસની વિનતિઓ આવવા લાગી. પણ અંગિયાના શ્રાવકોની વિનતિ હતી કે, ‘અમારી જિદગીમાં કોઈ સાધુનું ચોમાસું અત્રે થયું હોય એમ અમને ખ્યાલ નથી. આ વર્ષે તો અમને ખાસ લાલ મંળવો જ જોઈએ. અમે આપને અહીંથી કોઈ રીતે જવા દઈશું નહિ.’ અંતે મહારાજશ્રીનું સં. ૧૯૭૩નું ચતુર્માસ અંગિયામાં નક્કી થયું.

અંગિયા માંગપટ પ્રદેશનું મુખ્ય નગર ગણાય છે. મુનિજીના ચતુર્માસના સમાચાર બધે પ્રસરતાં લોકો રેંકડા (ગાડાં) જોડાવી વ્યાખ્યાન-વાણી સાંભળવા આવવા લાગ્યાં. મુનિજી તેઓનાં ભોળા ને અજ્ઞાન હૃદયોમાં જૈનધર્મનું અમૃત સીંચવા લાગ્યા, સાથે સામાજિક સુધારણા તરફ કચ્છીપ્રબળનું લક્ષ્ય દોર્યું. તેઓ માનતા હતા કે, 'ન ધર્મો ધાર્મિકૈર્વિના' જે સમાજના સભ્યો બલવાન તે સમાજ બલવાન, અને આ માટે તેમણે માંગપટ કોન્ફરન્સ પણ એકઠી કરાવી. તેટલા પ્રદેશના મુખીઓ, પંચપટેલો ને અગ્રણીઓને નોતરી વિચાર વિનિમય કરતાં શીખવ્યું તેમજ સંગઠન કરાવ્યું.

લગ્ન ખર્ચ, દહાડા તથા બીજા વ્યર્થ ખર્ચાઓ બંધ કરાવ્યા અને ભૂતકાળની ભાવના તાદૃશ ખડી કરી. એક વખતની ચેતનવંતી પ્રબળમાં સમાજ સુધારણા અને ધર્મશ્રદ્ધાનું અવનવું મોજું પ્રસરાવી દીધું. બાળકોમાં જ્ઞાનના પ્રચાર માટે પાઠશાળા ઉઘડાવી. અનેક ધર્મભાવનાનાં કાર્યો કરી તેઓએ ચતુર્માસ પૂર્ણ થતાં આગળ વિહાર કર્યો. અંગિયાના વીરબાવાજી (ત્યાંના ઠાકોર-રાજા) તથા અધિકારી વગેરે ઉપદેશ સાંભળવા આવતા અને અવારનવાર શાસ્ત્રચર્ચાઓ પણ થતી. તેઓશ્રીએ જેત્રણ જાહેર વ્યાખ્યાનો પણ આપ્યાં. હિંદુ, મુસલમાન સૌ તેમાં આવતા.

અંગિયા જેવું જ માંગપટનું બીજું શહેર મંજલ છે. અહીં મૂર્તિપૂજકોનાં માત્ર પાંચ ઘર હતાં. તેમાં પણ શાહ શામજી નત્યુ તથા શાહ ઘેલા નત્યુ નામના બે ભાઈઓનાં બે કુટુંબો અગ્રણી હતાં, પૈસાપાત્ર અને વગ-વસીલાવાળાં હતાં. પણ કોઈ કમનસીબ પળે બન્ને વચ્ચે કુસંપનાં બીજ એવાં દહ થયાં હતાં કે, એ બેના કુસંપના છાંટાથી આખું ગામ ત્રસ્ત હતું. ચૌદ ચૌદ વર્ષ એ પર વીતી ગયેલાં. કોર્ટમાં પૈસા વેડકાતા હતા ને એકબીજા પરરપરને હલકો દેખાડવાને રચ્યા-પચ્યા

ૐ

રહેતા. કેઈ સારું કામ એક સંપથી તો થઈ જ કેમ શકે? મુનિજી મંજલ આવ્યા અને આ વર્તમાન સાંભળી એમના હૃદયને બહુ દુઃખ થયું. એમણે આ કલેશ મીટાવવાનો નિર્ધાર કર્યો.

એક પણ હરફ લલોખૂરો કહ્યા વગર તેઓએ કોઈ તટસ્થ સ્થળે વ્યાખ્યાન આપવું શરુ કર્યું. ત્રણ દિવસ કેવળ ક્ષમાપના, મનની ઉદારતા અને આત્માના નિર્મળ પરિણામ ઉપર જ એક ધારો ઉપદેશ આપ્યો. ચંડકૌશિકની ક્રોધપ્રચૂરતા ને પ્રભુની ક્ષમાપરતા, ગોવાળોના ઉપસર્ગો અને પ્રભુની શાન્તિ વગેરે દષ્ટાન્તો એટલી સચોટતાથી રજૂ કર્યા કે વર્ષોનાં કલેશકીચ નરમ પડ્યા. ગ્રાથે દિવસે બન્ને ભાઈ મુનિજીને ચરણે પડ્યા, ને તેઓ કહે તેમ કરવા કબૂલ કર્યું.

મુનિજીએ એક તટસ્થ પંચ પાસેથી તેઓને ફ્રંસલો અપાવ્યો, અને પંદર વર્ષની કલેશ ઢોળીને સ્થળે સંગઠનની દીવાળી પ્રગટાવી. જે ગામમાં કેટલાય વખતથી અકુષ્ઠમિહોત્સવ, સ્વધર્મવાત્સલ્ય નહોતાં થયાં, ત્યાં બધું શરુ થયું. થોડા વધુ દહાડા રહી અનેક ધર્મકાર્યો કરી મુનિજી આગળ વધ્યા.

પણ આ વખતે પાલીતાણાથી પુનઃ દુઃખદાયી સમાચાર સાંપડ્યા. નવી કર્મીટી તૂટી ગઈ હતી, જેનો વિશ્વાસ હતો તેઓએ જ સંસ્થાને નેસ્ત નાખૂદ કરવા કમર કસી હતી. જૂના વિદ્યાર્થીઓને રજા આપવામાં આવી હતી. સંસ્કૃતની તીર્થ અને મધ્યમાની પરીક્ષાની તૈયારીમાં મસ્ત વિદ્યાર્થીઓની પણ દયા રાખવામાં આવી નહોતી. જૂના નોકરોને પણ ગડગડીયાં અપાયાં હતાં. મહદ બણીખરી બંધ થઈ હતી. સંસ્થાના કેટલાક કર્મચારી વગેરે મહારાજશ્રીને સમાચાર લખતાં જણાવી દીધું હતું કે, સંસ્થાનું તંત્ર કાવાદાવાથી ભરપૂર રાજતંત્ર જેવું બની ગયું છે. વિદ્યાર્થીઓની, અમારી અને સંસ્થાની સલામતી ધ્વંસતા હો તો કૃપયા જલદી પધારો.

આ સમાચારે સંસ્થાના જીવન માટે લોહીનું પાણી કરનાર મુનિજીને કેટલું દર્દ આપ્યું હશે તે કહેવું અશક્ય છે. પત્રથી બને તેટલું કરી, તરત જ પાછું ફરાય તેમ ન હોવાથી, એમણે

પોતાની સત્યનિષ્ઠા પર આધાર રાખી આગળ વિહાર લ'ખાવ્યો. અનુક્રમે ગામોગામ વિચરતા તેઓ પત્રી ગારમાં આવ્યા.

માતા તો ત્યારે શુભરી ગયાં હતાં, પણ પિતા ઘેલાશા હજી જીવતા હતા. એમને પુત્રના આગમનના સમાચાર મળ્યા. તેઓ એકદમ પુત્રનાં દર્શન કરવા આગળ દોડી આવ્યા, પણ પુત્રને જોતાં જ તેઓ પ્રેમવશ ખેલાન બની નીચે ઢળી પડ્યા. સંતાનની સ્નેહ-માયા અજબ હોય છે !

મુનિજીએ પિતાશ્રીને સાવધાન કર્યા અને ખૂબ આત્મસન આપી ધર્મપ્રેમમાં સ્થિર કરવા માંડ્યા. પણ ઘેલાશાની આંખોમાંથી અશ્રુ વહે જતાં હતાં. વર્ષોથી સંચિત કરેલો પુત્રપ્રેમ આજ આંસુના રૂપમાં સાક્ષાત્કાર પામતો હતો. ધીરે ધીરે તેઓ શાન્ત થયા ને જૈનધર્મમાં દૃઢ બન્યા.

અહીં એક ખીજી મુલાકાત થઈ. પોતાના સ્થાનકવાસીપણાના શુરુ કાનજીસ્વામી તથા પૂજ્ય શ્રી વ્રજલાલજી સ્વામી પણ આવે હતા. મુનિજી તેઓશ્રીને મળ્યા ને કુશળતાના પ્રશ્નોત્તર થયા :

‘ચારિત્રવિજય ! તું સાચો શૂરવીર નીકળ્યો જરા પણ ડર વગર, કલ્પિત આખર અને પ્રતિષ્ઠાને અળગી કરી તે સત્યધર્મ સ્વીકાર્યો.’ વ્રજલાલજીએ પ્રશંસા કરતાં કહ્યું.

‘હા, આપ પણ એ સત્ય સ્વીકારી શકો છો.’ મુનિજીએ જવાબ આપ્યો.

‘હવે તો અવસ્થા થઈ. નવા આચારને ક્રિયા બરાબર ન પળાય, ચારિત્રવિજય ! હવે આ દેહે તો અનુભવના જ કરવી રહી.’ વ્રજલાલજીના શબ્દોમાં પોતાની અસમર્થતાનો ધ્વનિ હતો. અસંમતિનો નહિ.

‘પણ જિનમૂર્તિનાં દર્શન પણ ન કરી શકો ?’

“હું દર્શન કરું છું અને મને વંદના કરવા આવનારને પ્રથમ જીનદર્શન કરી પછી જ શુરુવંદન કરે એમ સૂચવું છું. જો, આ કપાટમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથનું સુંદર ત્રિરંગી ચિત્ર છે.” વ્રજપાળજીએ સામો જવાબ આપ્યો.

“આ સાંભળી હું બહુ આનંદિત થયો છું. હવે આપનો શિષ્યવર્ગ પણ આ માર્ગને અનુસરે એવો પ્રબંધ થવો જોઈએ.”
‘પ્રભુચિત્ર થોડાં મોકલાવી આપ. બનશે તેટલો પ્રચાર કરીશ.’

મુનિજીએ પાલીતાણાથી જિનેશ્વરનાં બે ડઝન ચિત્રો મંગાવી આપ્યાં. તેમાં સુંદર ત્રિરંગી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું પણ ચિત્ર હતું. મજપાળજી પોતે એ ફેટાનાં દર્શન કરતા, ખીજાઓને ઉપદેશ આપી દર્શન કરાવતા ને કેટલાકને પ્રભુચિત્ર પણ આપતા.

પિતાને અને ભૂતપૂર્વ દાદાશુરને સાચા ધર્મમાં સ્થિર કરી મુનિજી ભદ્રેશ્વર તીર્થની યાત્રાએ પધાર્યાં. અહીંથી તેઓ અંતર ગયા. અહીં એક પાકશાળા તૂડ તૂડ થઈ રહી હતી. ઉપદેશ આપી તેને સ્થિર કરી. એક તરફ આ બધો પરિશ્રમ ચાલતો હતો ને ખીજી તરફ તેઓશ્રીને સંસ્થાની હિતચિન્તા વ્યગ્ર બનાવી રહી હતી. પાલીતાણાની સંસ્થા માટે અત્રે તેમણે પ્રયત્ન કરી ચારી મદદ મોકલાવી.

અહીંથી તેઓ ભચ્ચાઉ આવ્યા. પણ શરીરે કામ ન કર્યું. સંગ્રહણીના રોગે દર્શન દીધાં ને મુનિજીને એક મહિનો સંધારાવશ રહેલું પડ્યું. સ્વાસ્થ્ય મુધરતાં સામખીયાળી આવ્યા. કમ્મમાં વિચરતા દરેક સાધુઓને આ ગામ વિહારનું મધ્યસ્થળ છે. પણ સંવેગી સાધુઓ માટે આહારપાણીની ખૂબ અગવડ પડતી. આ સ્થાને શાન્તભૂતિ શ્રી હંસવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી થોડાક ભૂતિપૂજક જૈનો ધયા હતા, પણ તેઓ ખેતીનો ધંધો કરતા. ન કોઈ ઉપાશ્રયની વ્યવસ્થા કે ન કોઈ દેરાસરની! મુનિજીએ આ ક્ષેત્રને કામ કરવા યોગ્ય ધાર્યું અને પોતાની ઉપદેશધારા વહાવવી શરુ કરી.

ત્રણ દિવસ તો કોઈએ ઉપદેશની પરવા ન કરી, પણ ચોથે દહાડે સૌને ખેંચાણ બળ્યું. ધીરે ધીરે શ્રોતાસમૂહ ખૂબ વધ્યો. મુનિજીએ જિનેશ્વર, જિનભૂતિ, મંદિર, સાધુ, સંઘ, અહિંસા, અનેકાન્તવાદ વગેરે વિષયો પર, સુક્તિ અને દલીલોથી

ભરપૂર વ્યાખ્યાન આપવા માંડ્યું. જોતજોતામાં શ્રાવકોમાં અપૂર્વ ભગૃતિ આવી. એક પછી એક એમ સાઠ ઘર મૂર્તિપૂજક બન્યાં. એક મંદિરનું પણ નિર્માણ કર્યું. પણ આ બધા પરિશ્રમથી તેમજ આહારપાણીની અનાદાયતાના કારણે સંબ્રહ્મણીના રોગે પુનઃ દર્શન લીધાં. તેઓએ થોડો સમય અહીં સ્થિરતા કરી.

પણ વિશ્રામનું વિધાન ન હોય, પછી વિશ્રામ કેમ લેવાય ? પાલીતાણાની સંસ્થા પણ કૃષ્ણપક્ષના ચંદ્રની જેમ તેજહીન બનતી જતી હતી. એક દહાડો પાલીતાણાથી ખાસ માણસ આવ્યું. મુનિજીને પધારવા ને સુકાન સંભાળવા ખૂબ આગ્રહ કર્યો. મુનિજી કમર કસી તૈયાર થયા અને તે દિશામાં વિહાર કર્યો.

સ્વાસ્થ્ય જોઈએ તેટલું સુંદર નહોતું, પણ તેઓ રણ જોળંગી માળીયા આવ્યા. માળીયા ઠાકોરે મહારાજશ્રીના વ્યાખ્યાનનો લાભ લીધો અને તેમનો ભક્તિભાવ ખૂબ વધી ગયો. જૈનધર્મ અને જૈનસાધુ માટે તેમને ખૂબ માન થયું. અને મુનિજીની આજ્ઞા મુજબ ઠાકોર સાહેબે કંઈ ધર્મકાર્ય કરવાનો વિચાર બાહેર કર્યો.

કચ્છનું રણ જોળંગી આવતા મુસાફરોને પાણીની ખૂબ મુશ્કેલી નડતી ને ઝાંઝવાનાં જળના મોઢમાં કેટલાયનાં મૃત્યુ થતાં. ગરમીના દિવસોમાં ઢવ લાગ્યો હોય એમ લાગતું. તેમણે માળીયા નરેશને આ સંબંધી ઉપદેશ આવી સુંદર જળ મળે તેવી ને ભૂખ્યા પેટને ટાઢક વળે તેટલા જોળ-દાળીઆ અપાવવાની વ્યવસ્થા કરાવી. માળિયાનરેશ તો મુનિજીના ધર્મપ્રેમ અને વિદ્વત્તા પર મુગ્ધ હતા. તેઓએ શિકાર અને ઢારુનો ત્યાગ કર્યો અને વિહાર કરતા મુનિજીનાં ચરણોમાં આટલું ધર્મલાતું ધર્યું. આ ઉપરાંત પોતાની પૂજામાં જિનવરની મૂર્તિ પધરાવી તથા જૈન નકશાઓ અને સાહિત્યનો સંગ્રહ કર્યો. મુનિજી અહીંથી આગળ વધતા અનુક્રમે મોરબી વટાવી ચૈત્ર સુદ ૧૧ ના રોજ પુનઃ પાલીતાણામાં પધાર્યા.

સંસ્થાનો પુનરુદ્ધાર

તેલ ખૂટવા આવ્યું હતું અને પાલીતાણામાં સ્થાપેલી સંસ્થાનો દીપક યુગવાની અણી પર હતો. બીજેથી આવતી મદદ બંધ થઈ હતી. વિખવાદે બધે કલેશનાં વાદળ છાયાં હતાં. પહેલેથી છેલ્લે સુધી, વિદ્યાર્થીથી લઈને શિક્ષક સુધી અસંતોષ પથરાઈ ગયો હતો. ગુરુકુળ સંબંધમાં દિનરોઝા નવા નવા ગપગોળા સમાજ સમક્ષ મૂકવામાં આવતા હતા.

આવી સ્થિતિ વચ્ચે મુનિજીએ સંસ્થાના સુકાનને ધીરેથી હાથમાં લીધું. વિરોધી તત્ત્વોને એક પછી એક દૂર કરવા માંડ્યા. બીજી તરફ જીવનસિંચન શરૂ કર્યું. જેઓ અનેક અફવાઓથી જહોમાઈ સંસ્થાને મદદ નહોતા આપતા તેમને સમજાવ્યા. સંસ્થાને ઉખડતી અટકાવવા એમણે દિનરાત બૂલી બગીરથ પરિશ્રમ આદર્યો.

આ વેળા આઝાના દાનવીર શેઠ તેજકરજી આંદમલજી તથા શેઠ શ્રી લક્ષ્મીચંદ જી વેદ પાલીતાણા યાત્રાએ આવ્યા. બન્નેના કાને સમાચાર પહોંચેલા કે સંસ્થા ચાલતી નથી. મદદ કરવાની જરૂર નથી. પણ બાગ્યયોગે શેઠ તેજકરજીએ સંસ્થાના મકાનમાં ઉતારો રાખ્યો. તેમણે વિદ્યાર્થીઓની દિનચર્યા, અભ્યાસ, પઠનપઠન બધું બ્યવસ્થિત ચાલતું જોયું. સંસ્થાના હિસાબી ચોપડા પણ નીહાળ્યા. મુનિજીએ તેમને સચોટ ઉપદેશ આપ્યો અને આ જ્ઞાનગંગાને હરીબરી રાખવા સૂચના કરી. શેઠ તેજકરજીજીના હૃદય પર ઊંડી અસર થઈ અને તેઓએ તાત્કાલિક મોટી રકમની મદદ કરી તથા બવિગ્યમાં પણ નિયમિત મદદ આપવાનું કબૂલ કર્યું.

ઑટમાંથી બરતી ચાલુ થઈ એટલે પાણી પાછાં વળતો શો વિલંબ ? મદદ અંધ કરનારાઓએ પોતાની મદદ ચાલુ કરી. તેમજ ચૈત્રી પુનમના મેળા ઉપર યાત્રીસમૂહ પાસેથી પણ સંસ્થાને સારો લાભ કરાવી સંસ્થાની નોકાને તરતી કરી દીધી.

અનાયક કે બહુનાયક જેવી અનેલી સંસ્થાની કાર્યકર્તા મંડળીને સાચો નાયક મળતાં અધું થાળે પડી ગયું. દ્રવ્યચિંતા ખાસ રહી નહોતી. વિરોધીઓનો ડર નિર્મૂળ થયો હતો. ચિતા કેવળ સુંદર ને કાર્યતત્પર કમીટી તથા કાર્યવાહકોની હતી.

આ વખતે વડીલ શુરુવર્ચ, બાલગ્રહચારી, તપોનિષ્ઠ, શાન્તમૂર્તિ શ્રી વિજયકમલસૂરીશ્વરજી ચૈત્રી પુનમ પર સંઘ સાથે યાત્રા કરવા પધારેલા. મુનિજી શુરુવર્ચની સામે ગયા અને 'ખૂબ વિનયવંદન કર્યું', જૈનસમાજના પ્રસિદ્ધ ધર્મપ્રેમી જીવજીવંદ ધરમચંદ ઝવેરી યાત્રાર્થે આવેલા. મુનિજી સાથે તેમનો સમાગમ થયો. શ્રી જીવજીવંદભાઈએ પળમાં પરખી લીધું કે, આ સાધુ સેવારસિક ને શાસનોન્નતિની તમન્ના રાખનાર છે. તેઓએ પરસ્પર ખૂબ વિચારવિનિમય કર્યો. સંસ્થા સંબંધી પણ વિસ્તારથી ચર્ચા થઈ. મુનિજી સાચા જ્ઞાનરસિક અને શુરુકુળ બનાવવાની બાવના રાખનાર કોઈ પણ સદ્ગૃહસ્થને સંસ્થાનું સુકાન સોંપવા તત્પર હતા.

જીવજીવંદભાઈની ઇચ્છાને એક બીજી પ્રેરણા મળી. યોગનિષ્ઠ સ્વ. શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિજીની નજર આ કાર્યો તરફ ઘણા વખતથી હતી. તેઓનો મુનિજી સાથેનો ધર્મરેનેહ પણ બહુ ગાઢો હતો. તેમની શક્તિ, સેવા અને સમર્પણની બાવના જોઈ તેઓશ્રી બહુ પ્રસન્ન રહેતા. જેમ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી તેમને એક સાચા શાસનસુભટ તરીકે ઓળખી, સાહસવીર સમજી રમુજમાં 'ખુદીરામ જોસ'નું ઉપનામ આપતા, તેમ આ યોગનિષ્ઠ મહાત્મા પણ એમની કાર્યતત્પરતા, ચાતુર્ય, અને સંકટમાંથી પણ સહીસલામતી શોધી લેવાની તાકાત જોઈ 'નાના ફડનવીસ'નું ઉપનામ આપી ખૂબ મદદ કરતા. આ મહાત્માએ જ શ્રી

જીવજીવંદલાઈને તથા બીજા ગૃહસ્થોને મુનિજીના કાર્યમાં બરાબર સાથ આપવા પ્રેરણા આપી. સ્વાર્પણના રસિયાઓને સહાયકની ખોટ નથી પડતી!

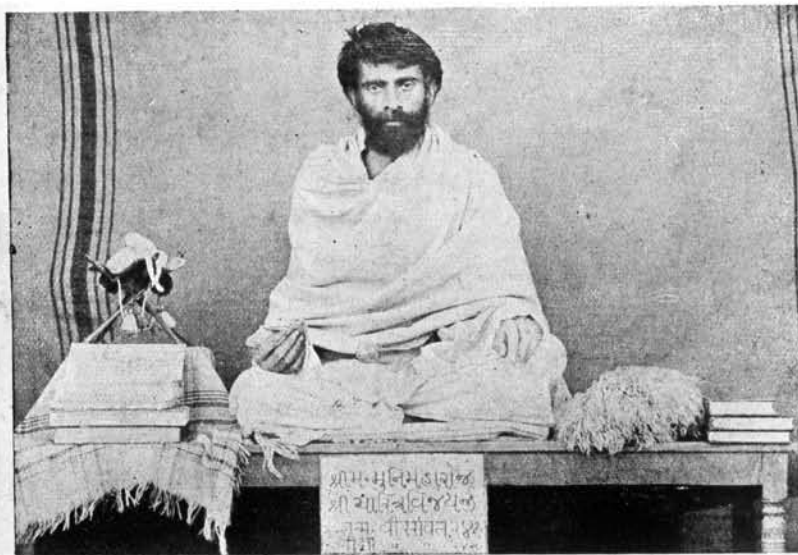
સમાજના એક સુંદર કાર્યને ટકાવી રાખવા આમ મદદ મળી રહી! પરિણામ એ આંચું કે, નવી કમીટી સ્થાપન થઈ. શેઠ જીવજીવંદ ધરમચંદ તથા શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદ જેવા સેવા-પ્રેમીઓએ તેનું મુકાન સંભાળ્યું. મહારાજશ્રીની ઇચ્છા અને ભાવના મુજબ પાઠશાળાને નવા ધ્યેય, નવ તેજ ને નવદષ્ટિને અનુકૂળ નવું નામ આપ્યું, અને આજ સમાજના પટપર ફાલતું, ફૂલતું, અને જ્ઞાનગંગાનો પ્રવાહ વહાવતું 'શ્રી યશોવિજય જૈન ગુરુકુળ' હસ્તીમાં આંચું. એ સંસ્થા અને તેની યશસ્વી કારકિર્દી આજે સમાજ સમક્ષ મૌન્યૂદ છે.

વિ. સં. ૧૯૭૩ નું ચતુર્માસ વડીલ ગુરુજી સાથે પાલીતાણામાં જ કર્યું. અત્રે નવદીક્ષિત મુનિરાજ શ્રી દર્શનવિજયજીને તથા મુનિરાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજીને સૂરિજીના હાથે વડી દીક્ષા અપાવી. આ ચોમાસામાં ખૂબ જ્ઞાનધ્યાન ચાલતું હતું, તેવામાં ૧૬જે પાલીતાણામાં પુનઃ દર્શન દીધાં ને મુનિજી પણ તેમાં ઝડપાયા. ગાંઠોએ દેખાવ દીધો. બીજી બાજુ વાતરોએ હુમલો કર્યો, અને શરીર બિલકુલ પરવશ બની ગયું. તરત જ શ્રાવકો તેમને ટાળીમાં મુવાડી પરચેગામના સુપ્રસિદ્ધ રાજવેદ નાગરદાસભાઈની સારવાર હેઠળ લઈ ગયા.

જૈનસમાજના નસીબ હજી જાગતાં હતાં. સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્ય-રાજની દવાએ મુનિજીને આઠ દહાડામાં રોગમુક્ત કરી દીધા. વૈદ્યરાજે જે સેવાભાવથી સેવા કરી તે ચિરસ્મરણીય હતી. પુનઃ સ્વાસ્થ્ય લાભ થતાં તેઓ રાણપુર આવ્યા. અને ગુરુદેવનાં દર્શન કરી આગળ વધ્યા. તેમનો વિચાર કચ્છને પૂરેપૂરા ખેંચાનો હતો—એ ભૂમિમાં જૈનધર્મના અંદર પૂરેપૂરા વાવવા હતા.

ભોરબી તથા માળીયા નરેશને મળી, તેમને ઉપદેશ—ધર્મ ખોધ આપીને કચ્છનું રણ વટાવી તેઓ કચ્છરાગડમાં ઉતર્યા.

ગુરુ અને શિષ્ય

ઉપર:

શાન્તમૂર્તિ મુનિરાજ
શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ

ખાલુમાં:

મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી

મુનિશ્રીનું મનોરાજ્ય

કેમજ વાગડમાંના લોકડિયા ગામના નરેશને કાને, એક અજબ જૈનસાધુના આગ્યાની કીર્તિ પહોંચી ચૂકી હતી. તેઓ એક દિવસ મુનિશ્રીના ઉપદેશમાં આવીને બેઠા. પણ એ ઉપદેશે તો એમના પર બદ્ધ થયું. તેઓ પ્રતિદિન રાજમંડળ અને પુરોહિત સાથે આવવા લાગ્યા. મુનિશ્રીનો ઉપદેશ તો શરદ ઋતુની સરિતાના પ્રવાહની જેમ શાન્ત ગતિથી આગળ વહે જતો હતો. લોકડિયાના રાજાશ્રીનું આકર્ષણ પણ તેટલું જ વધતું જતું હતું.

એક વખત આખા અંતઃપુર સાથે રાજાશ્રી વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવ્યા. મુનિશ્રી અહિંસાધર્મ, માનવલવની હૃદયલતા અને રાજપ્રજાના પ્રેમનું વિવેચન કરી રહ્યા હતા. આખી સભા સ્તબ્ધ બની સાંભળી રહી હતી. અ.ખરે વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થતાં રાજાશ્રી અને બીજા મંડળે પાસે આવીને વિનંતિ કરી.

‘મહારાજશ્રી! આપની બધી વાતો અમને રુચે છે, પણ અમોએ જૈનો માટે સાંભળ્યું છે કે, તેઓ ઇશ્વરને નથી માનતા, આ વાત અમને બહુ સાડ્યા કરે છે. કૃપા કરીને એનો ખુલાસો કરો તો હીક થાય.’

‘રાજાશ્રી! તમારી ભ્રમણા છે. જૈનો જેવા શુદ્ધ, સુંદર ઇશ્વરનો સ્વીકાર બીજો કોઈ ધર્મ કરતું જ નથી.’

‘મહારાજ! એ કેમ હોઈ શકે? જૈનો તો જગતકર્તા ઇશ્વરને જ માનતા નથી.’

‘હા, હા, એ વાત સાચી,’ મુનિશ્રીએ સ્વિત્ત કરતાં કહ્યું. ‘જૈનો ઇશ્વરને સ્વીકારે છે, પણ જગતકર્તા તરીકે નહિ. એનો

ઈશ્વર તો પરમ કલ્યાણમય છે. એ આ સૃષ્ટિને રચવાના અને સંહાર કરવાના પચડામાં કદી પડતો નથી.’

રાજાજી અને રાજમંડલ માટે આ વાત તદ્દન અપૂર્વ હતી. મુનિજીએ ધીરે ધીરે જૈનમાન્ય ઈશ્વરના સ્વરૂપને વર્ણવી ખતાવ્યું. સહુ મંત્રમુગ્ધ જેવા બની ગયા હતા. આ પછી તેઓએ અહિંસા, સત્ય વગેરે સિદ્ધાન્તો દર્શાવતા જૈનોના સિદ્ધાન્ત કેટલા સુંદર છે તે કહી ખતાવ્યું. આ બધી વાતોએ સૌ પર મોહિની છાંટી. કેટલાય દિવસ સુધી સ્થિરતા કરવી સૌએ ખૂબ ધર્મશ્રવણ કર્યું. અનેક આશંકાઓ ટળી. આવા ત્યાગી, વિદ્વાન ને નિરુપદ્રી સાધુના વિહાર વખતે રાજાજીથી લઈ આખું ગામ વિયોગનું દર્દ અનુભવવા માંડ્યું. નિસ્વાર્થીને સ્નેહસીમાડા રોકી શકતા નથી! વાગડમાં એક વિદ્યાલય-સ્થાપવાની યોજના વિચારી ઉપદેશ આપવો શરૂ કર્યો. આ અજ્ઞાન પ્રદેશમાં જ્ઞાનની અનિવાર્ય આવશ્યકતા સમજાવી.

લાકડિયાથી વિહાર કરી તેઓ અંજાર આવ્યા. અને અહીંથી ભદ્રેશ્વર તીર્થની યાત્રા માટે ગયા. અહીં વૈશાખ વદ બીજના રોજ ખેડાનિવાસી શા ડાહ્યાલાલ હીરાલાલને દીક્ષા આપી. તે જ આજના ન્યાય-વ્યાકરણના જ્ઞાતા શ્રીમાન ન્યાયવિજયજી !

કચ્છનો વિહાર ચાલુ હતો. પણ સમાજસેવાના વિચાર તો નિરંતર વહ્યા કરતા હતા. એક સંસ્થાને તેઓએ સમૃદ્ધ બનાવી સમાજને સોંપી હતી, પણ હજી તેમની દૃષ્ટિમાં તો અનેક સંસ્થાઓ સરજી શાસનસેવા કરવાની અખંડ તમન્ના જાગતી હતી. જૈનોના અને જૈનેતરોના દીનહીન બાળકો-અનાથ અપંગ બાળકો માટે તેઓ અનાથાશ્રમની યોજના વિચારી રહ્યા હતા, ને રૂપરેખા પણ તૈયાર કરી ચૂક્યા હતા. મહાત્મા ઇસાનું ધામ જેમ કોઈ પણ વર્ણ કે જાતિ વગર ગમે તે અપંગ અને અનાથનું રક્ષણ કરે છે ને પોતાના ધર્મનો પ્રચાર કરે છે, એવી જ આ યોજના હતી.

પાલીતાણામાં શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ ચાલ્યું કરતું હતું. એક વેળા પ્રમુખ અને સેક્રેટરીઓ મહારાજશ્રીને વિહારમાં મળી સલાહ સૂચના પણ લઈ ગયા. તેઓએ એક જ વાત કરી : 'જે લક્ષા ઉદ્દેશ માટે સંસ્થા સરજી છે એ ઉદ્દેશ પૂરા કરજો ! બાર બાર વર્ષની કુમળી વયે નોકરી શોધતા કે ખેતીમાં લાગી જતા જૈન બાળકોને કેળવજો, સાચા હીરા બનાવજો, શાસનસ્થંભ બનાવજો !' આટલા શબ્દો પાછળ પણ એમનું હૈયું ગળગળું બની ગયું હતું. લક્ષ્મી તમન્ના શું નથી કરાવતી ?

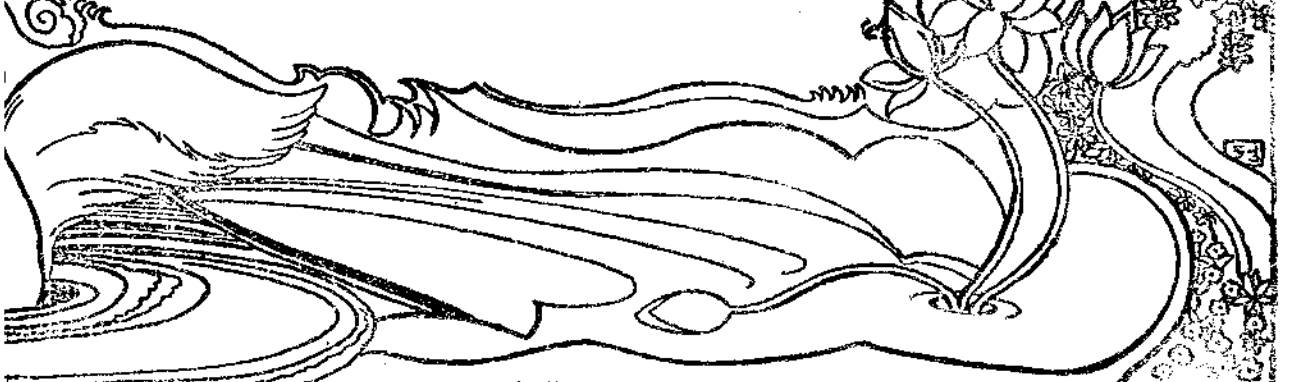
જૈન સાહિત્યના ઉદ્ધારની અનેક યોજનાઓ તેમના મનમાં ઘૂમી રહી હતી. શ્રીયુત ગોવર્ધનરામના સરસ્વતીચંદ્રના મનોરાજ્યની જેમ, પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિક શ્રી ગજજરની મનારામની યોજના જેવી એ પણ યોજના હતી. જૈન વિદ્વાનોને આશ્રય આપવો, તેમની પાસે તુલનાત્મક રીતે દરેક સાહિત્ય તૈયાર કરાવવું, તેમને યુરોપ મોકલવા અને સાહિત્યની સારી કૃતિ સરજનારને 'નોબેલ પ્રાઇઝ' ની જેમ ઓછામાં ઓછા પાંચ હજાર રૂપિયા ઈનામ આપી શકાય. એક સાહિત્યાશ્રમ દ્વારા જૈનોના ધર્મગ્રંથો સારી રીતે તૈયાર કાઢી સમાજ સામે ધરવા. જૈન સાધુઓને પણ અભ્યાસ કરવાની અને સાહિત્યનિર્માણ કરવાની સગવડ કરી આપવી. તેમ જ તીર્થરક્ષક મંડળ પણ યોજવું.

આ બધા વિચારો યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળને સ્થિર કરી તેનાથી નિવૃત્તિ મળતાં એક પછી એક અમલમાં મૂકવાના હતા. પણ મનોરામની યોજના જેમ અસફલ રહેવા નિર્માયી હતી તેમ આતું પણ બન્યું.

મનની વાત મનમાં જ રહી. કલ્પનાઓની ઈમારતો કલ્પનમાં જ જીવતી રહી. તેઓ કચ્છમાં વિહાર કરતા આને માટે પ્રયત્ન કરતા રહ્યા. કચ્છમાં ઘૂમી તેઓ આંગીવા આવ્યા.

અને વિ. સં. ૧૯૭૪નું ચતુર્માસ અહીં જ ક્યું.

જા

૫

: ૨૪ :

કાળધર્મ

ધૃત્વીવાર મૃત્યુ માનવીને મારે છે, પણ કેટલીકવાર મૃત્યુ ખુદ સંજીવની બની માનવીને અમર બનાવી જાય છે-એને મારીને પણ સલામ મારે જવાડી જાય છે.

વિક્રમની ૧૯૭૪ની સાલમાં ઇન્ડિયન-આ મોતાનો દૂત બની હિંદમાં આવ્યો. ભેતભેતામાં એણે કેટલાંય ભયાં શહેરોને ઉજાડ કરી મૂક્યાં. કલશ્વ કરતાં કુટુંબોનાં કુટુંબોને નામશેષ કરી મૂક્યાં. મૃત્યુનો આંકડો હજારે-લાખે પહોંચી ગયો !

અંગીયામાં ચતુર્માસ રહેલ સાધુઓ પર પણ એણે પોતાનો પંજો ઉગાર્યો. પર્યુષણ તાબાં જ વીત્યાં હતાં. મુનિ દર્શનવિજયજી અને મુનિ જ્ઞાનવિજયજી તાવમાં પટકાયા. ઇન્ડિયન-એન્ઝાની કાળડાકડી વાગવા લાગી. મુનિજીએ પોતાના શિષ્યોની આ દશા જોઈ અખંડ ઉન્નગરા વેઠી દિનરાત તેમની સેવા કરવા માંડી. ન ખાવાનું લાન, ન પીવાનું. થોડા દિવસમાં શિષ્યોને વળતાં પાણી દેખાયાં !

આ વખતે મહારાજશ્રીના નાના ભાઈ શ્રીયુત મોણશીભાઈ મળવા આવ્યા. તેઓએ તેમને ખૂબ ધર્મધ્યાન કરવા ઉપદેશ આપ્યો. 'કોણ જાણતું હતું કે, આ છેલ્લું મિલન હતું' !

ચતુર્માસને એકાદ માસ જ બાકી હતો. તેટલામાં આસો શુદ્ધ ૧૦ના રોજ આચાર્ય શ્રી વિજયકમલસૂરીશ્વરજીના સ્વર્ગ-

૧૦૦

વાસનો તાર આવ્યો. આ સમાચારે મુનિજીના હૃદય પર ઊંડી અસર કરી. તેઓએ ખબર સાંભળી ઊંડા નિસાસ નાખ્યો : 'અરેરે ! ચારિત્રનો જાંડાર અને સમાજની એક તેજેમૂર્તિ આદી ગઈ !' સીવાજ મુજબ સહુએ દેવવંદન કર્યું. ગામમાં પાખી પગાવી. ખૂબ ધર્મક્રિયા થઈ.

થોડા દિવસો વીત્યા, ત્યાં એક દિવસ મુનિજીને સાધારણ તાવ ચઢી આવ્યો. ત્રણ દિવસ સુધી તાવ ઉતર્યો જ નહિ. તેઓ કાળનાં પગલાં પરથી ગયા. તેમણે શન્તસ્વરે સુચના આપી :

‘હવે વખત પૂરો થયો છે. હું આમાંથી ઊભો નહિ થાઉં !’

શ્રી ન્યાયવિજયજી સેવામાં ઊભા હતા. તેમણે કહ્યું : ‘આપશ્રીને કંઈ પણ નહિ થાય !’

પણ મુનિજી કંઈ આશ્વાસન નહોતા માગતા. જીવનકાય સમેટવાની ચિંતામાં હતા. તેમણે પોતાના આ બાળમુનિ સામે જોઈ હસીને કહ્યું :

‘ભાઈ ! એમાં તું ન સમજે !’

આ પછી તેમણે શ્રી મોનજી હેમચંદ નામના આગેવાન શ્રાવકને બોલાવી કહ્યું : ‘જે ! આ મારા ત્રણ બાળશિષ્યોને મારા શુરુ પાસે પહોંચાડી દેજે ! ઉંમર નાની છે માટે ખાસ ફીકર રાખજે !’

શ્રાવકને મહારાજજીની આ વાર્તા ન સમજાણી. પણ એને સમજતાં બહુ વિલંબ ન લાગ્યો. માંદગી એકદમ વધી ગઈ. બંને શિષ્યો હજી માંદા જ હતા. કચ્છ-ભૂજથી સીવીલ-સર્જનને તેડું મોકલ્યું. સીવીલ સર્જન ડૉ. દુલ્લેરાય એકદમ આવ્યા, પણ મુનિજીએ પ્રથમ શિષ્યોના ઉપચાર માટે રહ્યું. દાકતરે ‘પડેલાં આપને તપાસ કરવાની જરૂર છે,’ એમ આગ્રહ કર્યો છતાં એમણે કહ્યું : ‘મને દવાની જરૂર નથી. તમે એ બાળકોની ચિંતા કરો !’

દાકતરે બંને શિષ્યોને તપાસ્યા, અને ચિંતા જેવું નથી તેમ કહી દવા આપી. પણ તેણે મુનિજી માટે ખાસ બાર મૂકી દવા

ઉપચાર માટે કહ્યું. દવા લાવવામાં આવી. પણ મહારાજશ્રીએ સ્પષ્ટ કહ્યું: 'ભાઈ! આજે દવા નહિ લઉં!'

શ્રાવકોના ખૂમ ખૂમ આગ્રહ છતાં દવા ન જ લીધી.

આશ્વન વદિ નવમીની સાંજ ગોસ્વમાં ભળતી હતી. મુનિજી નાડ પારખી ગયા હતા. તેમણે શ્રાવક અને શિષ્યો સાથે પ્રતિક્રમણ કર્યું. સંધારા પોરસી લણાવી. એ ચાર શ્રાવકો પાસે બેઠા હતા.

ખરાખર ખાર વાગે મુનિ દર્શનવિજયજી તેમની પાસે ગયા. તેમણે સૌને બહાર નીકળી જવા સૂચના કરી અને સૌને ક્ષમાપના કરી આસન લગાવ્યું. વીર, વીર, વીરનો બપ શરુ કર્યો.

ખરાખર ખાર ને ટપ મીનીટે એમનું પ્રાણ પંખેરુ સ્વર્ગધામ સીધાવી ગયું. જીવનભર જે કાયાને સાધન બનાવી શાસનસેવાનો જંગ ખેડ્યો હતો, એ કાયા નિશ્ચેતન બની ગઈ.

તેજ સત્તિએ, તેજ વખતે નિદ્રામુક્ત બની ઘર બહાર આવેલ શેઠ હેમચંદભાઈની બેન કંકુબાઈએ આકાશમાં ચાંદ્યા જતા એક દીવાને જોયો. તેમણે સવારે ઉપાશ્રયમાં ત્રણે મુનિઓને વાત જણાવી. ગુરુમહારાજના સ્વર્ગગમનનો આ જ સમય હતો.

મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી ગયા, સદાને માટે ગયા! પણ તેમનું ધસસ્વી નામ સદાને માટે સ્થાયી થયું. જીવતાં પણ એ જીત્યા ને મરીને પણ એ જીત્યા. જયનું જીવન ગાળી એ ચાંદ્યા ગયા. જેમ બાગ બગીચાને નવપ્રકુલ્લ કરી વસંત ચાકી બપ તેમ.

અંગિયાની એક સુંદર જગાએ એમના દિવ્યદેહને અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો. ને કેટલેક દિવસે એના પર સ્તૂપ ઉભો કરવામાં આવ્યો. કાળની ઘરેડ એ અવસાન પર ઘસીને કેટલીય વર વહી ગઈ, પણ એ નિર્બીક, નિઃસ્વાર્થી વીર સંસારમાં સદા અમર છે.

ત્યાગ, શુણ્ય ને શીલના પૂનરીઓ એને સદા અધ્ય અર્યે છે!

અમરતાના ઓલ

સિંહને શસ્ત્ર શાં, વીરને મૃત્યુ શાં, મૃત્યુના અમૃતને આગવો છે ?

—મહાકવિ નાનાશાસ્ત્રી

૩૪ વર્ષની ભર યુવાનવયે મુનિજી આ સંસાર તજી ગયા. શાસનના સાચા મુલત મુનિજી એટલી દૂંકી વયમાં પણ અમરતાનું -શહિદીનું જીવન માણી ગયા. જીવનભર એમણે જંગ ખેડ્યો. જ્યાં અન્યાય જોયો ત્યાં સામે થયા. જ્યાં શાસનહેલણા જોઈ ત્યાં તન-મન બધું વિસારે મૂક્યું. એમની જાચી ગૌર કચ્છી કાયા શાસનસેવાની પછળ જ ગાળી નાખી. દેહ પર દમકતા તારણ્યનું તેજ એ સેવા પાછળ જ અચ્યું.

એમનો છેલ્લી ઘડી સુધીનો જાપ હતો કે, જૈનખચ્છો અનાથ ન હોય. જૈનસંતાન અજ્ઞાન ન હોય, જૈનધર્મનો પાગનાર રોટી માટે તલસતો ન હોય. અને આ માટે તેઓ બધું કરી છુટયા. અનેક અપવાદો પણ વેઠયા, અનેક સાથીઓ પણ ખોયા, મુખનાં આસનો અને શોલાની પદવીઓ પણ ન લીધી. શરીરના દુઃખને આલોક જીતવાનું સાધન માન્યું.

તેઓ સૈનિકની સહનશીલતા ને સૈનિકના શૌર્યે અજુમ્યા ! શાસનસેવાના જંગમાં એ બહાદુર યોદ્ધાનું નામ સદા અમર છે. ચંદ્ર ચળકે અને દિનકર તપે ત્યાં સુધી માનવતાના જગમાન્ય ઇતિહાસમાં તેઓ ધિરંજીવ છે.

સૈકાઓ વીતી જશે એ સ્વર્ગદિન પર, જગતમાં કેટલાય પલટા આવી જશે, પણ અમરતા પર કોઈ કાળ, કોઈ દિશા કે કોઈ સલ્તનત આવરણ નહિ નાખી શકે. કોઈ નિયમ-ઉપનિયમની જાળ એમને ઝાંખા નહિ પાડી શકે !

મુનિ ચારિત્રવિજયજી સદા અમર છે.

એમની અમરતા સદાય વંદનીય રહેશે !

અને જૈનસમાજ એવા અમર આત્માઓ માટે સદા પ્રાર્થનો રહેશે !

કેટલીક ઘટનાઓનો વર્ષવાર ઉલ્લેખ

વિ. સં. ૧૯૪૦ આસો વદ ૧૪ જન્મ, પત્રીગામમાં	વિ. સં. ૧૯૭૧ માગશર સુદ ૧૩ વિદ્યાર્થીઓનો
" " ૧૯૪૭ ધારણી નિશાળે	મકાનપ્રવેશ
" " ૧૯૫૪ ભણવા ગયો	" " ૧૯૭૧ પોષ વદ ૮ ૨૫. બુદ્ધિસાગરસુરિજી
" " ૧૯૫૪ મુંબઈમાં	સાથે ભોયણીમાં મેળાપ
" " ૧૯૫૬ ધ્યેગના સપાટામાં	" " ૧૯૭૧ કેશરિયાજીની યાત્રાએ
" " ૧૯૫૭ સ્થાનકમાર્ગી દીક્ષા	" " ૧૯૭૧ વિજયધર્મસુરિજી
" " ૧૯૫૮ શ્રીજીં ચોમાસું, જુજ	સાથે મતભેદ
" " ૧૯૫૯ ત્રીજીં " અંબાર	" " ૧૯૭૧ ચતુર્માસ, પાલીતાણા
" " ૧૯૬૦ માગશર સુદ ૧૦ સંવેગી દીક્ષા	" " ૧૯૭૨ કાર્તિકપૂર્ણિમા યાત્રાછૂટ અપાવી
" " ૧૯૬૦ વૈશાખ સુદ ૧૦ વડી દીક્ષા	" " ૧૯૭૨ માહ વદ ૧૨ માનપત્ર
" " ૧૯૬૦ ચતુર્માસ, ધ્રોળમાં	" " ૧૯૭૨ ફાગણ સુદ ૩ કચ્છ તરફ હિંદાર
" " ૧૯૬૧ ચૈત્ર સુદ ૮ આરોટો સાથે ઝવડો	" " ૧૯૭૨ ફાગણ વદ ૧૩ બે ભગ્યોને (મુ.
" " ૧૯૬૧ પાલીતાણામાં ચતુર્માસ	દર્શનવિજયજી, જ્ઞાન-
" " ૧૯૬૨ પ્રારંભમાં	વિજયજીને) દીક્ષા
" " ૧૯૬૨ કાશીમાં ચતુર્માસ	" " ૧૯૭૨ માંગપટ કોન્દરન્સ ભરી
" " ૧૯૬૩ પ્રારંભમાં સમેતશિખરની યાત્રાએ	" " ૧૯૭૨ મંજલમાં કુસંપ દૂર કર્યો
" " ૧૯૬૩ કલકત્તામાં ચતુર્માસ	" " ૧૯૭૨ ભચ્યાઉમાં, સંગ્રહણીનો
" " ૧૯૬૪ કાશીમાં "	વ્યાધિ
" " ૧૯૬૫ ગોધરામાં "	" " ૧૯૭૨ માળિયાનરેશને પ્રતિબોધ
" " ૧૯૬૬ પાલીતાણામાં "	" " ૧૯૭૨ અંગ્રજમાં ચોમાસું
" " ૧૯૬૭ "	" " ૧૯૭૩ પોષ સુદ ૬ પંદર વર્ષે વતનમાં-પત્રીમાં
" " ૧૯૬૮ જ્ઞાનપંચમી	" " ૧૯૭૩ ફાગણ વદ ૫ પાલીતાણામાં આવી
" " ૧૯૬૮ અખાત્રીજ	સંસ્થાને સ્થિર કરી
" " ૧૯૬૮ પાટશાળા સાથે	" " ૧૯૭૩ ચૈત્રી પૂનમ વિજયકમલસુરિજી સાથે
" " ૧૯૬૮ મોડિંગ ખોલી	મેળાપ. કમિટી હસ્તક પાટશાળા
" " ૧૯૬૮ પાલીતાણામાં ચતુર્માસ	મોંપી તેનું નામ ગુરુકુળ રાખ્યું.
" " ૧૯૬૮ જેઠ વદ ૮ જલપ્રલયની સેવા	" " ૧૯૭૩ પાલીતાણામાં ચતુર્માસ
" " ૧૯૬૯ પાલીતાણામાં ચતુર્માસ	" " ૧૯૭૩ ચતુર્માસમાં પુનઃ રક્ષેગમાં ઝપડાયા.
" " ૧૯૭૦ "	" " ૧૯૭૪ પુનઃ કચ્છપ્રવેશ
" " ૧૯૭૦ વૈશાખ સુદ ૩ મ. જી. ગુરુકુળના	" " ૧૯૭૪ લાકડિયા નરેશ પ્રતિબોધ
રેશન સામેના	" " ૧૯૭૪ વૈશાખ વદ ૨ મુ. ન્યાયવિજયજીને દીક્ષા
મકાનનો પાયો	" " ૧૯૭૪ આસો વદ ૧૦ સ્વર્ગવાસ

જંદન હો એ પુણ્યપુરુષને, એની ઓમણીસમાં સ્વર્ગારોહણ તિથિએ !

મુનિરાજ શ્રી યાશ્વંતી યાશ્વંતી સ્પર્શેલાં વિશિષ્ટ ક્ષેત્રો

❁ नि वा पा ज्ञ लिः । ❁

अथ जैनाः भूरिदैव्या निरालंबं गुरुकुलं
सज्जनाः दुःखिता स्वर्गं चारित्रविजये गते ॥ १ ॥

अथ लोकः पूर्णशोकः निराधारा धियां वराः
साक्षराश्च हतोत्साहाः चारित्रे दिवसीयुषि ॥ २ ॥

अथ धारा दीनास्यानां पतति नयनाश्रूणां
को निवारयति नृणां चारित्रविजये गते ॥ ३ ॥

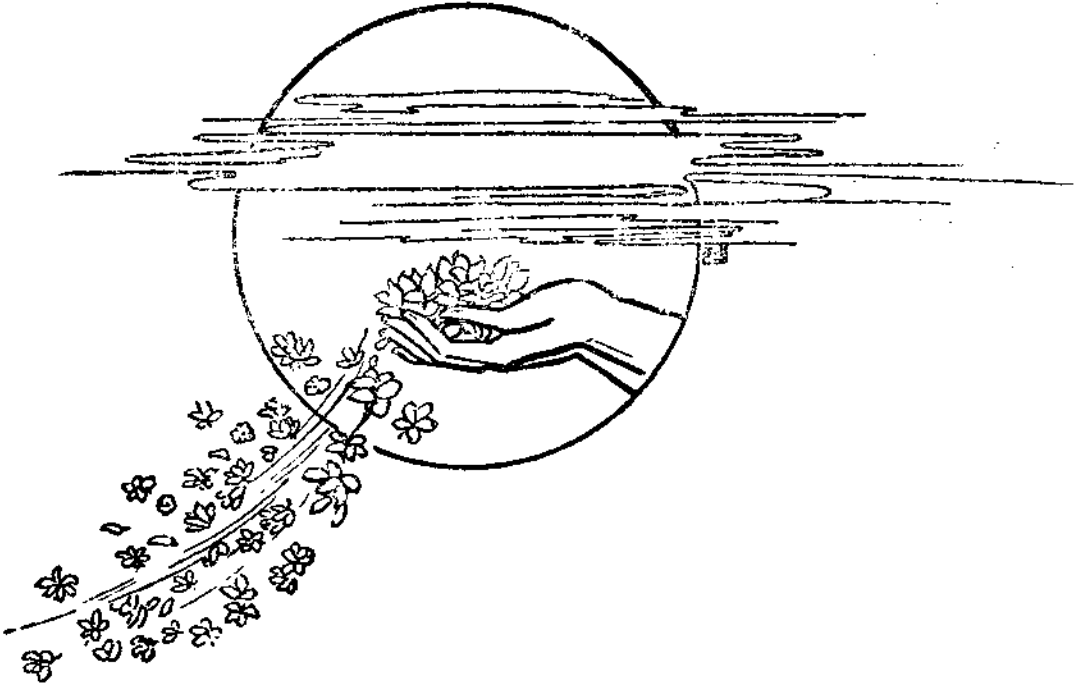
अथ संघो गतस्तंभो कलाः शून्यफला अतः
अथ बाला गलद्बाष्पाः श्री चारित्रे दिवं गते ॥ ४ ॥

अथ विद्वाः निरानंदा व्युच्छिन्नाः शिष्यवृत्तयः
छात्रा हतसहायाः धां गते चारित्रसद्गुरौ ॥ ५ ॥

ता. ११-११-१८

पंडित त्रिभूवनदासः ।

સ્મરણયાત્રા

*** પીલે આહી સ્મરણનાં ફૂલડાં સદાએ.

આ સ્મરણયાત્રાના બધા પ્રવાસીઓ ન સાહિત્યકારો કે ન લેખકો છે. દિલની ઉર્મિએ જન્મેલાં અને સાદી કલમથી આલેખેલાં આ સ્મરણો ક્રોધ પશ્ચ જાતની આલંકારિક મિશ્રણતા વચરનાં જીવનધર્મને રજૂ કરનારાં છે. સ્વર્ગસ્થ મુનિરાજના અનેક સહવાસી, પરિચિત તથા ભક્તો તરફથી આવા ઘણાં સંસ્મરણો મળ્યાં છે, પણ મંથમાં અત્રે તેમાંથી જૂજ રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે. જીવનચરિત્રમાં અધુરી લાગતી કેટલી વિગતોની પૂર્તિ આ વિભાગ સાથે છે. જીવનચરિત્ર પછી આ સંસ્મરણોની યાત્રા એ મદદ મૂર્તિનાં વિશેષ પ્રકાશમય દર્શન કરાવશે એ નિર્વિવાદ છે.

લેખસૂચિ

૧ એ સંતની વિચારણા	સં. કે. વી. બાલાશ્વી ૧
૨ શ્રીમદના આંતરજીવનમાં દષ્ટિપાત	શાહ કૃતેશ્વરજીંદ અવેરભાષ ૧૫
૩ જીવનના ચમકાર અને ચમત્કાર	ભારતર ઉમેશ્વરજીંદ અમીચંદ ૨૦
૪ ગુરુકુળના સ્થાપક,	શ્રી અવેરચંદ માધવજી મોહીર ૮
૫ એ પુણ્ય સ્મૃતિ	મુનિરાજ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી ૩૨
૬ ગુરુકુળવાસના ઉદ્ધારકો	શ્રી મગનલાલ કપૂરચંદ શેઠ ૪૫
૭ એ પ્રજાતાની પ્રતિમા :	ડૉ. માધવલાલ નાગરદાસ ૩૮
૮ સાચા સમાજ સુધારક	યતિસિંધુ જમનલાલજી ૪૧
૯ જલપ્રલય	શ્રીમુત અમીચંદ ભારતર ૪૫

એ સંતની વિચારણા

લેખક:-સં. કે. વી. ખાલાણી.

મુંબઇ.

૪ ૪ ૪

હું ધરવીસન ૧૯૧૭ના ઓકટોબર માસમાં પાલીતાણા ગયેલો. ત્યારે એક પ્રકારનો કંટાળો હતો. કોઇ શાન્તિદાતાની મને જરૂર હતી. એકદા પાટણવાળી ધર્મશાળામાં ગયો. પૂજ્ય શ્રી હંમરાજજીભાઈ ત્યાં હતા. તેમણે મારી આવશ્યકતા પરખી. મને ઉપરના ભાગમાં એક સેવાની ધગશવાળા સાધુ પાસે જવા સૂચના કરી. હું સીધે સીધો ઉપર ચાલ્યો ગયો. જેની વિચારણા અત્રે રજૂ થાય છે, એ તેજસ્વી મૂર્તિનાં પ્રથમ દર્શન મને ત્યાં થયાં.

૪ ૪ ૪

સાધુ સન્માન વિધિથી હું તદ્દન અનભિદ્ય હતો. પણ તેમણે જે સહાનુભૂતિથી મારી સાથે વાત કરી, જે શાન્તિ અને હમદદીનો પરિચય આપ્યો, એથી મને ધણો હર્ષ થયો. થોડીજવારમાં મારા હૃદયમાં તેમના માટે જાડી છાપ પડી. મેં પ્રથમ જ જાણ્યું કે, તેઓશ્રી ‘શ્રી ચારિત્રવિનયજી’ છે, જેઓની ખ્યાતિ મુંબઈમાં આજ પૂર્વે ધણીવાર સાંભળી હતી. મને જે શાન્તિ જોઈતી હતી તે તેમના તરફથી મળી. તેઓશ્રી પાસે કલાકો સુધી ખેસી મેં કટલીય બાબતોની વિચારણા કરી. કટલાય મુંઝવતા પ્રશ્નોના તેમની પાસેથી ખુલાસા મેળવ્યા. તેમાં સાત ક્ષેત્રની વિચારણા સંબંધી એક દિવસ ચર્ચા ચાલેલી. એ અતીવ ઉપયોગી ને તેઓશ્રીના ઉદાર સ્વભાવની દ્યોતક હોવાથી તેનો સારાંશ અત્રે રજૂ કરું છું. યદ્યપિ ભાષા લેખકની છે છતાં ભાવ તો તેઓશ્રીના જ છે.

સાત ક્ષેત્રો

પ્રશ્ન:—સાહેબ ! આપે પરમ દિવસે સાતક્ષેત્રો માટે ઉલ્લેખ કર્યો હતો, તો તેનું શું ?

ઉત્તર:—સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, જ્ઞાન, જિનપ્રતિમા અને જિજ્ઞોદ્ધાર, સમાજના ઉદ્ધારની વિચારણા પ્રસંગે આ સાતે ક્ષેત્રો પર દષ્ટિપાત કરવો જોઈએ.

શ્રાવક

પ્રશ્ન:—આ વિચારણામાં શ્રાવકનું સ્થાન શું છે ?

ઉત્તર:—શ્રાવક એ સાતે ક્ષેત્રનો પાયો છે. તે ક્ષેત્ર જેટલું મજબૂત તેટલાં સાતે વધારે સ્થિર. તીર્થંકરને જ પૂર્ણ પુરુષ માનનાર ગૃહસ્થનું પણ સંઘમાં અચળ અને અણુમૂલું સ્થાન છે. શ્રાવકની વૃદ્ધિ એટલે જ જૈનધર્મનાં પ્રચાર અને પ્રભાવનાં.

પ્રશ્ન:—આજનો જૈન તો ‘કાયર’ લેખાય છે. એની વૃદ્ધિથી શો લાભ ?

ઉત્તર:—જૈનધર્મ મુખ્યત્વે ક્ષત્રિયધર્મ છે. કેવળ વ્યાપારી ભાવનાવાળી પ્રજાના હાથમાં આવવાથી ઉક્ત પરિણામ અનુભવાય છે. વાસ્તવિક રીતે તો ધર્મને નીચું જોવાયે એવો માંચકાંગલો જૈનશ્રાવક ન હોઈ શકે ! જે દેવ-ગુરુ-સંઘ અને મંદિરની રક્ષા કરી શકે, સંતોષી, સ્વાશ્રયી અને દાની હોય એ જ શ્રાવક કહેવાય. તેમ જ વ્યાપારમાં શ્રાવકો અગ્રપદે હોવાનું કહેવા માત્ર છે. આંતર જીવન ઉકેલીએ તો જળરો ધસારો અનુભવાય છે. તે દરદની દવા તો કરવી જ જોઈએ. વ્યવહાર ચલાવવામાં પણ અસમર્થ ગૃહસ્થ, ધર્મ જાણવાની પણ નિવૃત્તિ ક્યાંથી મેળવી શકે ! આટલી નિવૃત્તિ મેળવી શકે તેટલો તે સાધન સંપન્ન હોવો જોઈએ. શીદાતા જૈન કુટુંબોને ભાતૂભાવે પોષે, જૈનેતરોને દાનાદિ ગુણથી આકર્ષે, જૈનધર્મપ્રિયી બનાવે તેવો સમૃદ્ધ જોઈએ. જૈન દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ ને ભાવના પરિણામનો દર્શી, અહંત પ્રવચનનો જ્ઞાતા હોવો જોઈએ.

પ્રશ્ન:—એ કેમ બની શકે ?

ઉત્તર:—જૈનધર્મ વિશ્વધર્મ હતો ત્યારે શરૂમાં શાળા, દવાખાનાં અને પાંજરા-ચોળોથી લોકપ્રિય બન્યો. જેણે પ્રજાને જૈનત્વના ઉદાર રંગે રંગી નાખી.

તદેશીય ભાવાને પણ જૈન સંસ્કારથી ઓતપ્રેત કરી દરેક રીતે કાન્તિ કરી. આ વિશાળ ભાવના હવે ફરીવાર ખીલવવાની જરૂર છે. વીરધર્મ જગદ્-વ્યાપી બનાવવા જૈનોએ પોતાનું ઘડતર એ પુરાણી એરણુ પર જ ઘડવાનું છે.

પ્રશ્ન:—અત્યારે તો અમો દસાવીશામાંથી ઊંચા આવવાના નથી. પછી આ તમારો કર્મયોગ જૈનોને કેમ પચશે ?

ઉત્તર:—એ બધુંય બ્રાહ્મણી સત્તાનું ફળ છે. ઓસવાળ, શ્રીમાળ, દશા, વીશા આ બધા રગડા ઝગડા ઊઠાવી ફેંકી દેવા પડશે, એ સિવાય રસ્તો જ નથી. જાતિનું અભિમાન વધી ગયું છે. ધર્મની દૃષ્ટિએ જાતિની કિંમત કૂટી બદામની નથી. રહાય તે હો, જૈન હોય એટલે તેમાં રાટી-મેટીની આપલે કરવી એ ધર્મ છે. બ્રાહ્મણની કન્યા આવે-જૈની બને તો એમાંય કાંઈ અનુચિત નથી. બ્રાહ્મણી કન્યા લાવનારને જૈનને ગુન્હેગાર માનવો એ જાતિ-ઝેરનો નશો છે. સાધર્મિક સંબંધની મહત્તા ખ્યાલમાં આવે તો આ છુદ્ધ વમળો આપો આપ વીંઝાઈ જાય. જૈનમાત્રમાં જાતિનું એકય સાધવું એ પણ સાધર્મિક વાતસલ્ય જ છે.

પ્રશ્ન:—અમે તો એક ‘નવકારશી’ માં જ બધું માનીએ છીએ.

ઉત્તર:—મહાનુભાવ ! એ નવકારશી—સાધર્મિક વાતસલ્ય એ અદ્વિતીય ભક્તિ છે. ‘ખાર ભૈયા અને તેર ચોંકા’ ની વિષમ ભાવનાથી વ્યાપ્ત જગતમાં ઊભેલો જૈનસમાજ આ સાત્વિક સંગઠન દ્વારા પોતાના ગૌરવને સાચવી રહ્યો છે. શ્રીમાળી, પોરવાડ, ઓસવાળ, હુંબડ, લાડવા, ભાવસાર, દશા, વીશા વિગેરે ટૂકડામાં વહેંચાયેલ તથા કન્યા વ્યવહારમાં છિન્નભિન્ન થઈ ગયેલ જૈનસંઘ ‘સાધર્મિક વાતસલ્ય’માં એક પંગતમાં આવી જમે છે. પૂર્વાચાર્યોએ આ યોજના દ્વારા જૈનોને બંધુત્વની એક માળામાં પરોવી રાખ્યા છે. રખેને કોઈ પોતાને જુદા ન માને ! આ ભાવના ભૂંસાય નહીં એ સર્વથા ધ્યેયનીય છે. આજ રીતે જૈનો સ્વચ્છિ અનુસાર જૈન કુટુંબોને પાળે, તપસ્વી અને પ્રતીની ભક્તિ કરે, બોર્ડિંગ ચલાવે, જૈનોને સહાય કરે, છાત્ર વૃત્તિઓ આપે, આ બધું પણ સાધર્મિક વાતસલ્ય જ છે. આ માર્ગ દરેક રીતે આદરણીય છે, ભક્તિનું અમોઘ અંગ છે. આ ભક્તિનાં દ્રષ્ટાંતો ભરતરાજ, દંડ

વીર્ય, પુણ્યોશ્રાવક, કુમારપાલ રાજ, ચંદ્રાવતીના જૈનો વગેરે અનેક છે. મારા બંગાળના વિહાર દરમ્યાન હું જોઈ શક્યો છું કે, અન્ય સમાજો કેટલી પ્રગતિ સાધે છે. કાશી બનારસમાં વિદ્યાર્થીઓ માટે ૩૬૦ અન્નક્ષેત્રો છે. આર્યસમાજીઓ અનેક ગુરુકુલો ચલાવે છે. જ્યારે દાનવીર જૈનો કંઈ ન કરે? લગ્ન, મોજમજ, કોટ, મહેફિલ, દહાડા-દફતીમાં હબરો ઉડાવાય છે. ખર્ચનો હિસાબ રહેતો નથી. જ્યારે સાધર્મિક સેવા કે જ્ઞાનવૃદ્ધિના કામોમાં મૂઠી ખીકવામાં આવે છે. આ અધઃપાતની નિશાની નહિ તો બીજું શું? અત્યારે તો જૈનોની એ જ ફરજ છે કે ગામોગામ ગુરુકુળો, બોર્ડિંગો, જ્ઞાનાલયો ખોલી દેવાં જોઈએ. જ્યાં ભાવી જૈન સંતાનોને વ્યવહારિક, ધાર્મિક જ્ઞાન પૂરતી રીતે મળે! આજ પરમ સાધર્મિક ભક્તિ છે. જૈન નોકર રહે તો જૈનમાં રહે. અને નોકર રાખે તો જૈનને પ્રથમ પસંદ કરે. ગરીબ જૈનોને પ્રથમ પસંદ કરે. ગરીબ જૈનને સહાય આપી પગભર બનાવી જૈન વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરે. વિદ્યાર્થીને સંગીન કરે. આ દરેક સાધર્મિક પૂજનાં જ અંગો છે.

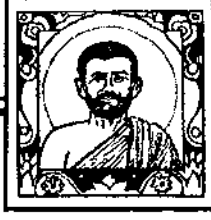
પ્રશ્ન—નીલ માલિકો માટે સાધર્મિક વાતસહ્યની આ ઉમદા તક ન ગણાય?

ઉત્તર—પંદર કર્મોદાનનો પૈસો સારા ખાતામાં મુશ્કેલીથી જ વપરાય છે. એ તો ભાગ્યશાળીઓ જ કરી શકે. બાકી આ કાર્ય કંઈ અચુક માટે જ નથી. પ્રત્યેક જૈન કોઈ ને કોઈ રીતે સાધર્મિક ભક્તિ કરી શકે છે. એકંદરે 'સાધર્મિક એ જ મારો સાચો બંધુ છે. મારા ધનનો એ પરમાર્થથી ભાગીદાર છે.' આવી ઉદાત્ત ભાવના ઉઠવી જોઈએ. આ કોટીનો જૈન શ્રાવક એ ભાવ જૈન છે. તે ત્યાગી બને તો પણ શાસનની અધિકાધિક પ્રભાવના કરી શકે છે.

શ્રાવિકા ક્ષેત્ર

પ્રશ્ન—સાત ક્ષેત્રોમાં શ્રી સમાજનું સ્થાન કયાં છે?

ઉત્તર—સાત ક્ષેત્રોમાં શ્રી (શ્રાવિકા) સમાજનું સ્થાન બીજું છે. પણ માતા તરીકે તેનું મહત્વ વધુ છે. સજ્ઞાન ધર્મિણી માતાનું સંતાન ધર્મધોરી બની શકે. અજ્ઞાન સ્ત્રીનો પુત્ર અવિવેકી કે ધર્મરહિત બને એ સહજ છે. શ્રાવક એ પુરુષ પ્રધાન છે. જ્યારે શ્રાવિકા માટે વિશેષતા એ છે કે, શ્રાવકના બાલકવનનું ઘડતર શ્રાવિકાને આધીન છે. મતલબ કે બાલકનો ઉછેર માતા અને ભગિની કરે છે.

સાધર્મિક વાતસલ્યમાં તો જેટલો શ્રાવકનો હક છે, તેટલો જ શ્રાવિકાનો છે. સાત ક્ષેત્રોની રક્ષામાં શ્રાવક શ્રાવિકા સમાન ભાગીદાર છે. જૈન સ્ત્રીને આદર્શ શ્રાવિકા બનાવવા માટે કન્યા પાઠશાળા, શ્રાવિકા-શ્રમ, વિધવાશ્રમોનો પ્રબંધ કરવો જોઈએ. તેઓને ઉન્માર્ગથી રાકી સંયમ શીલની મહત્ત્વતા તથા જીવન નિર્વાહ માટે નિર્દોષ ઉદ્યોગ વિભાગ પણ અનિવાર્ય છે. સ્ત્રી જાતિ પ્રમાદી ન બને, ધર્મ વિધિમાં વિવેક પૂર્વક રસ લે તથા કૌટુંબિક સંગઠનમાં સૂત્રધાર બની રહે આવી કેળવણી બહુ ઉપયોગી છે. આવી માતાઓ દ્વારા જૈન રત્નો પાકવાં સુલભ છે.

શ્રાવિકાને જ્ઞાન આપવું, ધર્મના શુદ્ધ સાત્વિક અને દૃઢ સંસ્કારો આપવા, સ્વાશ્રયી બનાવવી એ ઉદ્ધારવાદીઓની આવશ્યક ફરજ છે.

સાધુ ક્ષેત્ર

પ્રશ્ન:—આ ઉદ્ધારના યત્નમાં જૈન સાધુનું શું સ્થાન છે ?

ઉત્તર:—જૈનશાસનની જડ સાધુ છે. તેના પોષણમાં સાતે અંગોનું પોષણ છે. સાધુ સંસ્થા જેટલી ઉન્નત એટલું સમાજ જીવન ઉન્નત. જૈન મુનિ સિવાયનો સાધુ પ્રાચીન આર્ય સંસ્કૃતિને ભાગ્યે જ વફાદાર રહેલ છે. જૈન સાધુ એટલે ત્યાગ છે, જ્ઞાન છે, ઐક્ય છે, વ્યવસ્થા છે. જૈન સાધુ ન રહે તો ઉન્નત જૈનશાસન પણ ન રહે.

દરેક દેશમાંથી સાધુ વધારવા જોઈએ, જેથી પોતાના દેશનાં હવા પાણીમાં નીરોગી રહી ત્યાં જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરી શકે. આમ કરવા માટે એક વાર પ્રતિકુલ હવા-પાણીનાં હુન્ગો સહીને પણ વિહારનું ક્ષેત્ર વિશાળ કરવું જોઈએ. એટલે એવી રચનાત્મક પદ્ધતિ સ્વીકારવી જોઈએ કે પ્રત્યેક દેશમાં સાધુ સ્થિતિ રહે.

પ્રશ્ન:—દીક્ષા માટે આપ શું ધારો છો ?

ઉત્તર:—દીક્ષા માટે દરેક વય ઈષ્ટ છે. ખાનદાની કુટુંબના યુવાન નબીરાઓ વૈભવોને તિલાંજલી આપી સાધુમાર્ગ સ્વીકાર કરે તો તેઓ આત્મકલ્યાણ સાથે શાસનનો ઉદ્યોત કરી શકે છે. પ્રભાવક બની શકે છે. અવિકારી બાલજીવન, ચારિત્ર, અભ્યાસ, બુદ્ધિ વિકાસ, કુલીનતા આ બધાં પ્રભાવક

દશાનાં લક્ષણો છે.પરંતુ ધર્મની નિંદા થાય, તેને નુકશાન પહોંચે તેવી પદ્ધતિ અનિષ્ટ છે.

પ્રશ્ન:—સાધુઓની જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે આપ શું ધારો છો ?

ઉત્તર:—જ્ઞાનના માટે તો ગુરુકુળ પદ્ધતિ અગત્યની છે. કોઈ સંઘાડો એવો ન હોવો જોઈએ કે જેમાં દરેક વિષયના પારંગત મુનિ ન હોય.

પ્રશ્ન:—સાધુ ભાષણ આપી શકે ? ગુરુકુળનો ઉપદેશ આપી શકે ?

ઉત્તર:—ઉપદેશશૈલીમાં વસ્તુત્વકળાને ખાસ સ્થાન આપવું જોઈએ. ધર્મ પ્રચાર માટે એ કળા ખાસ જરૂરની છે. પહેલાના જન આચાર્યો રાજસભામાં કશાય ઠાક વગર જઈને ઉભા રહેતા. પ્રતિખેદ દેતા, રાજા પ્રબળને જૈન બનાવતા અને પછી પૂજતા. ઉભા રહીને ધર્મોપદેશ આપવો તે જૈન સાધુ માટે અનુચિત નથી. સાધર્મિક વાત્સલ્યની અનુપૂર્તિમાં ગુરુકુળો, બોર્ડિંગોને સંગીન બનાવવાનો ઉપદેશ જરૂરી છે. જેમ જૈન સાધુ પાટ પર બેસી સંઘલક્ષિત, મંદિર, ઉપાશ્રય, ધર્મશાળા, પાંજરાપોષા આદિનો ઉપદેશ આપે છે. તેમ એ દરેક શુભ કાર્યોના કારણે રૂપ જ્ઞાન સંસ્થાનો ઉપદેશ આપે એ પણ જરૂરી છે.

મહામહોપાધ્યાય શ્રી ચરોત્રવિજયજી વાચક સાહેબો છે કે—ભગવાને સમાજને કુમાર્ગથી રોકવા અને ન્યાયશીલ બનાવવા કળાનો ઉપદેશ કર્યો. મતલબ કે ભગવાને કળાઓ દેખાડી. કેશી ગણધરે પ્રદેશીરાજને પ્રિય રહેવા સુચવ્યું. શ્રી રત્નપ્રભસૂરિએ એસવાળ વંશ સ્થાપ્યો. આ રીતે અધર્મની ધસી પડવાની ભેખડે જઈ ચઢેલા જૈનોને બચાવી લેવા રક્ષણના દોર બાંધવા જ જોઈએ. તો ગામે ગામ ગુરુકુળો, સ્કૂલો, બોર્ડિંગો સ્થાપી તેની વ્યવસ્થા અતુલવી ધર્મજોને સુપ્રત કરવી જોઈએ. સાધુઓ ઉપદેશ મારફત આવી સંસ્થાઓ ખોલી ધર્મના ઉદ્ધારમાં મહત્વનો ફાળો આપી શકે છે.

જૈન ઉપદેશકાર સીદ્ધાતા ક્ષેત્રના પોષણમાં પાછો કેમ હશે ! પ્રત્યેક શ્રાવકને ગુરુદ્વારા સાધર્મિકબંધુ એ રહસ્યનું સાચું જ્ઞાન મળવું જોઈએ. આ બાબતમાં જૈનોની અજ્ઞાનતા તે ઉપદેશની ભૂલને આભારી છે. જે જૈન સાધર્મિક બંધુને ઓળખી શક્યો નથી તે વસ્તુતઃ પરમાર્થ જ્ઞાનથી દૂર ઉભો છે.

પ્રશ્ન:—આપ નવા જૈનો વધારવામાં શું માનો છો ?

ઉત્તર:—પ્રથમ તો જૈનોમાં આલતા બાતિ પાંતિના લેદો તોડી ફેડી એક થવું. નવા બનતા જૈન કુટુંબોને પોતાનામાં દાખલ કરી દેવા જોઈએ. પ્રાચીન જૈન આચાર્યોએ ક્ષત્રિઓને જૈન બનાવ્યા. તે દરેકને તે અરસાના જૈનોએ પોતાની સાથે મેળવી દીધા છે. આ દરેક કામો મુનિવર્યોના ઉપદેશને આધીન છે. જેઓ ધારે તો એક સામાન્ય શાસન બનાવી શકે.

પ્રશ્ન:—અમોને પશુસણમાં વખત મળે. ત્યારે તમો કલ્પસૂત્ર જ વાંચો એટલે અમોને આવું બધું જ્ઞાન ક્યાંથી મળે ?

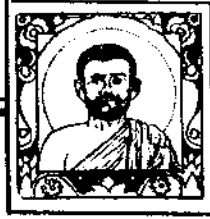
ઉત્તર:—શ્રી કલ્પસૂત્ર એ માંગલિક વાંચન છે. તેમાં આ દરેક વિષયો આવે છે. પશુ જલદી જલદી વાંચવાથી ચા શ્રોતાની ત્રુટક હાજરીથી સમજવામાં ન આવી શકે. શ્રી કલ્પસૂત્ર યોગોદ્ધન કરેલ સાધુએ જ વાંચવાનું છે. બીજાઓએ વાંચવું ન જ જોઈએ. અયોગ્ય પુરુષ ગણધર ભગવાનની પાટ પર બેસી એ મહા મંગલકારી સૂત્રને વાંચવા માંડે એ તો સંઘને તુકશાનકારક છે. શ્રમણતા અને યોગોદ્ધન એ યોગ્યતાનો અભ્યાસ છે. એ પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયા સિવાય જે તે મુનિ, સાધ્વી, ચતિ, ગૃહસ્થી કે વેશધારી શ્રી કલ્પસૂત્રને સંભળાવવા માંડે એ આજ્ઞા બાદ્ય છે. તેથી શ્રી કલ્પસૂત્રનું અપમાન થાય છે સંઘને મંગળ મળતું નથી, બદ્ધિ અવિધિ અશાતનાનું કળ મળે છે. શ્રી કલ્પસૂત્રના યોગોદ્ધાહી મુનિ ન હોય તો પશુસણમાં શ્રાદ્ધવિધિ, શ્રાવકપ્રશ્નિ, મહાવીરચરિત્ર, પ્રશમરતિ કે તત્વાર્થ સૂત્ર આદિ કોઈપણ ગ્રંથો વાંચવા જોઈએ.

પ્રશ્ન:—અને આ પદવીઓનો મોહ બગ્યો છે તેનું શું ?

ઉત્તર:—પદવીદાનમાં યોગ્યાયોગ્યની પરીક્ષા ન રહેવાથી આપણી છિન્નબિન્ન દશા થઈ છે. યોગોદ્ધવહન પૂર્વક આગમબલ્લે તેને જ પંચાસપદ સમર્પવા ઉચિત છે. હાલનો પુરુષ સૂરિપદને યોગ્ય સામર્થ્યવાળો હોતો નથી, પરિણામે પદવી નિંદાય છે, તો આચાર્ય પદવી દેવાનું સદંતર લાભકારક નથી.

સાધ્વી

પ્રશ્ન:—ઉપયુક્ત દષ્ટિએ તો સાધ્વીઓ ઘણું કરી શકે. તેઓ ધારે તો નારીશિક્ષણમાં સુંદર સાથ આપી શકે.

ઉત્તર-જરૂર ! શાસનધુરાનુ અંગ છે. પરમાર્થતઃ તેનું સ્થાન ખીલું છે. સામાજિક દૃષ્ટિએ સાધ્વી વર્ગના હાથમાં મહત્ત્વની સત્તા છે જે અવ્યવસ્થાના કારણે વેડફાઈ જાય છે. સાધ્વી વર્ગ ધારે તો કેટલેક અંશે સાધુશ્રીયે વિશેષ શાસનપ્રભાવના કરી શકે તેમ છે. જ્યાં સૂર્ય સમાન પ્રકાશ ફેંકવો હોય ત્યાં આચાર્યો બલે લાભ લે, પણ જ્યાં દીપિકાની જરૂર છે ત્યાં તો સાધ્વી વર્ગ જ સફળ થાય. અંતઃપુરમાં પ્રવેશ, બાલિકાને ધાર્મિક જ્ઞાનદાન ઇત્યાદિ કામો સાધ્વી વિના કોણ પાર બિતારી શકે ?

વિદુષી સાધ્વીઓ જૈન પ્રભાવકોની માતાને સુશિક્ષિત બનાવી શકે. તે માતાની નાક સાધ્વીના હાથમાં છે. તે ધર્મ ધન્વંતરી બની માતાને નીરોગી બનાવી પુત્રમાં ધર્મબળનો વારસો ઉતારી શકે છે.

સાધ્વીવર્ગમાં સામયિક જ્ઞાન, વ્યાખ્યાન શક્તિની ખીલવણી અને પ્રવર્તિની પદ વગેરે જરૂરી છે તથા સાધ્વી વર્ગને પંન્યાસની આજ્ઞાને બદલે પ્રવર્તિનીની આજ્ઞામાં દાખલ કરી દેવો જોઈએ જે પ્રવર્તિની પંન્યાસની આજ્ઞા માને.

દરેક દર્શનોમાં ત્યાગીઓ મળશે, ત્યાગિનીઓ જવલ્લે જ મળશે. આ બ્રહ્મચારિણી યોગિનીઓનો ભંડાર જૈન સમાજના ભાગ્યમાં જ નોંધાયો છે. સમાજ સાધ્વી સમુદાયને પ્રગતિવાન બનાવી તેનો લાભ લ્યે. આ રીતનો જ ભક્તિ પાઠ ભણે.

જ્ઞાન

પ્રશ્ન:-હવે જ્ઞાન માટે સંભળાવો ! ચાલુ જમાનો કેળવણીમાં જોર આપે છે. જૈનશાસ્ત્રો પણ તેને સંયુક્ત પાંચમું અંગ માને છે.

ઉત્તર:-આ કળિકાળમાં તો જિનપ્રવચન જ તીર્થંકરની ગરજ સારે છે. તેના પ્રચાર માટે ઘણું કરવાનું છે.

જે બાળક શાળામાં જઈ “ઓ ઇશ્વર ! તું એક છે” ભણે, તેનામાં જૈનત્વના સંસ્કારો દાખલ કરવાનું બહુ કઠીન થઈ પડે છે. તો જૈનોએ પ્રથમ શરૂઆતમાં પોતાની સ્વતંત્ર શાળાઓ જ બિલી કરવી જોઈએ કે જ્યાં દેશ, સમાજ, વ્યવહાર અને ધર્મનું સાચું જ્ઞાન આપી શકાય.

गुरुवर्य तथा शिष्यो साथे
मुनिराज श्री नारिचविजयल-भिन्न भिन्न अवस्थाभां

પાઠ્ય પુસ્તકો પણ એવાં તૈયાર થાય કે જેમાં નિરુપયોગી વિષયો રદ કરવામાં આવે, નૈતિક જીવન પર પ્રકાશ પાડવામાં આવે અને આદ્ય અભ્યાસમાં જ ધર્મતત્ત્વ મળે.

જૈન શાળાઓમાં પણ ચૈત્યવંદન, ગુરુવંદન અને સામાયિક પછી તરત તત્ત્વાર્થ, ધર્મખિંદુ, નવતત્ત્વ તથા લોકપ્રકાશ વગેરેનો અભ્યાસ કરાવવો જોઈએ. આથી શિશુવયમાં જ જૈનત્વના દૃઢ સંસ્કારો પડશે. દિગંબરોની પેઠે આજનો વિદ્યાર્થી ૧૭ વર્ષનો થાય કે તરત તેનામાં ધર્મનાં તત્ત્વો ભરી દેવાં જોઈએ કે જેથી ગમે ત્યાં જઈને પણ પોતાના તત્ત્વને ન ભૂલે-ખેવકા ન બને.

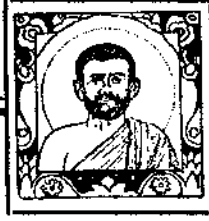
એ ખસુસ છે કે એકલી પાશ્ચિમાત્ય કેળવણી જડબાદની પોષક છે. ધર્મના સંસ્કારો વિના તે વિષ રૂપ છે. તે માટે બાલ્યવયથી જ દૃઢ ધાર્મિક સંસ્કારો આપવા જરૂરી છે. પરીક્ષાના પરિણામે સ્કોલરશિપ, ઇનામ તથા પદવી, ઉત્તેજન માટે દેવાય. જૈનેતરો માટે પણ નિયત જૈન ગ્રંથની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારને યા તે તે વિષયનો નિષ્ઠા લખનારને ઇનામ આપી જૈનધર્મમાં રસ લેતા કરી શકાય. જૈનતત્ત્વની પરીક્ષામાં ઊંચા ઇનામો રખાય. તેવાં ઇનામો મેળવવા સેંકડો ઉમેદવારો બહાર પડે. ઇનામ તો અમુકને જ મળે. સિવાયનાને મળેલ જૈન જ્ઞાન નકામું જતું નથી.

પ્રશ્ન:-પૂજ્ય મુનિઓ માટે પરીક્ષા ખરી કે ?

ઉત્તર:-સાધુ સાધ્વીઓ માટે પણ આ જ રીતે પાઠ્ય પુસ્તકો પ્રમાણે જૈન વ્યાકરણ-ન્યાય-આગમની પરીક્ષાઓ રહે. ઉત્તીર્ણ થયેલાઓને બૂવણ, તીર્થ ઇત્યાદિ પદવીદાન રહે અને ત્યારબાદ જ ગણીપદ વગેરેનો અધિકાર રહે.

પ્રશ્ન:-જૈન પુસ્તકો મળતાં નથી. આ ફરિયાદ છે તેનો શો ઉપાય છે ?

ઉત્તર:-પુસ્તકો પ્રગટ કરનારી પુસ્તક પ્રકાશિની સંસ્થાઓએ પરસ્પરને સહકાર સાધી ભાષાવાર કે વિષયવાર વિભાગો વહેંચીને પુસ્તકો છપાવવાં જોઈએ. આમ કરવાથી એક જ પુસ્તક ફરી ફરી વાર નહીં છપાય. અને કેટલાએક ગ્રંથોના પ્રકાશનનો વારો આવતો જ નથી તે ગડબડ નહીં થાય. દરેક ગ્રંથોમાં જૈન ગ્રંથાંક રહેવો જ જોઈએ. જૈન તત્ત્વના ટ્રેક્ટો બનાવી મીશનરી શૈલીથી

ધર્મપ્રચાર કરવો એ પણ વીસમીસદીનું આદરણીય સૂત્ર છે. લોકોપયોગી જૈન ગ્રંથોને વિવિધ ભાષામાં સંપાદન કરાવી સસ્તી કિંમતે વેચવાની પણ વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.

પુસ્તકો છપાય છે પણ વ્યવસ્થાની ખામી છે, જેથી જૈન સમાજને મોટા ખર્ચમાં ઉતરવું પડે છે, તેમજ અભ્યાસીઓની ન મળવાની ફરીયાદ ઉભી જ હોય છે. વ્યવસ્થિત રૂપે બંડારો ખોલવામાં આવે તો ૩૦૦ પ્રતોથી જ કામ ચાલી જાય. તેમ સમાજને ખર્ચ ઓછો થશે અને ઇન્ટરનેશનલ પુસ્તક સુલભતાથી મળી શકશે.

પ્રશ્ન:-તે કઈ રીતે ?

ઉત્તર:-હિંદમાં જ્યાં જૈન વસ્તી સારા પ્રમાણમાં હોય, તેવાં પ્રસિદ્ધ શહેરોમાં (ગામોમાં) વ્યવસ્થિત રીતે જૈન જ્ઞાન બંડારો રાખવા.

- ૧ મહાવીર બંડાર (૩)-ત્રણે દિરકાના હસ્તલિખિત-મુદ્રિત ગ્રંથોનો સંગ્રહ હોય. હસ્તલિખિત પુસ્તકની જિંદગી લાંબી હોય છે, જેથી છપાએલા પુસ્તકોથી સંતોષ માનવો નહિ. હસ્તલિખિત પ્રત્યે બેદરકાર બનવું નહીં. સાચું ધન હસ્તલિખિત ગ્રંથો જ છે, એટલે પ્રાચીન બંડારોને જ સુરક્ષિત બનાવી તેને જ આ નામ આપવું જોઈએ.
- ૨ દેવધિંગાણીબંડાર (૧૦)-હસ્તલિખિત જૈન ગ્રંથો તથા ઇતર ગ્રંથો પર વિવરણ રૂપ જૈન ગ્રંથો, જુની પ્રતિઓ પરસ્પર મેળવી શુદ્ધ કરી રાખવા.
- ૩ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ બંડાર, (૧૦૦)-દરેક મુદ્રિત જૈન ગ્રંથો અને જૈન ધર્મની ચર્ચાવાળા જૈનેતર ગ્રંથોનો સંગ્રહ.
- ૪ શ્રી હીરવિજયસૂરિ, જિનદત્તસૂરિ કે આર્યરક્ષિતસૂરિ બંડાર (૩૦૦)-ધર્મજ્ઞાન મેળવવામાં ઉપયોગી ચાલુ ભાષાના ગ્રંથો, વ્યાકરણ સાહિત્યના ગ્રંથો તથા લોકપ્રકાશ વગેરેનો સંગ્રહ.
- ૫ શાસ્ત્રમંજૂષા-દરેક ઉપાશ્રયમાં, દરેક મંદિરમાં-ઠૈનિકવિધિ, બાળ વાંચન, સ્ત્રી વાંચન, પ્રાથમિક અભ્યાસ તથા પ્રકરણ ગ્રંથોની પેટી.

આ રીતે અલ્પ ધનવ્યયથી ઘણાં પુસ્તકાલયો થશે. જ્ઞાનનો પ્રચાર થશે. ગામોગામ જિનાલય, ઉપાશ્રય અને પુસ્તકાલય તો હોવાં જ જોઈએ.

ઉજમણું જ્ઞાનનું હોય છે. ઘણું સાધનો એકઠું કરાય છે. જ્યારે મુખ્ય જ્ઞાન તરફ કે જ્ઞાનની વૃદ્ધિ તરફ બેદરકારી હોય છે. આ બૂલથી ઉજમણું નિંદાય છે. સાચી રીતે જ્ઞાનની વૃદ્ધિમાં કે ગ્રંથોના પ્રચારમાં ધનવ્યય કરવો, એ જ ઉદ્ધાપનનો સાચો અર્થ છે. જ્ઞાન માટે તો આ સિવાય પણ ઘણું ઘણું વિચારવા જેવું છે.

જિનખિંબ

પ્રશ્ન:—પ્રતિમાઓ ઘણી છે: એમાં તો વધારો કરવાની કેં જરૂર નથી ?

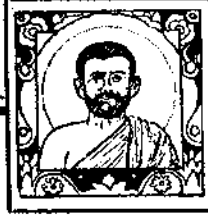
ઉત્તર:—આ સમયમાં જિન-આગમ બેટલી જ જિનપ્રતિમાઓ ઉપકારક છે. પૂર્વાચાર્યોએ અનેક જિનખિંબો ભરાવી મહાન ઉપકાર કર્યો છે. શ્રાવક સંખ્યા વધે તો તે સંખ્યામાં વધારો કરવાની પણ જરૂર રહે. હાલ તો જૈનોની સંખ્યા નાની છે. હજારો મૂર્તિઓ ભંડાર દાખલ છે. આ પરિસ્થિતિમાં નવી મૂર્તિઓ ભરાવવી એ બેખમ ભરેલું છે. માત્ર પ્રતિમા બનાવીને સંતોષ માનવાનો નથી. પહેલાં તેના પૂજકો વધારવા બેઠાં—તેમાં જ અભિમાન લેવું બેઠાં.

હાં...નવા વસેલા શહેરના જૈન વસવાટમાં કે પૂજા કરનાર શ્રાવકોની વૃદ્ધિમાં બલે જિનાલય બનાવાય. સિવાય તો જીર્ણોદ્ધારનું જ કંઈ લેવું.

વસ્તીના પ્રમાણમાં શિખરબંધી મંદિરને બદલે ઘરમંદિરને અધિક પસંદ કરવું બેઠાં. ઓછી વસ્તીમાં શિખરબંધી મંદિર શરૂ થાય છે ત્યારે ઉત્સાહ હોય છે પણ પાછળથી બહુ ખર્ચાવું પડે છે. આવું થવાથી સંઘમાં વૈમનસ્ય જન્મે છે. મંદિર કરતાં આ દરેક બાબતનો સતર્ક રહીને વિચાર કરવો ઘટે.

મંદિરો બનાવવાને બદલે હેયાત મંદિરોની સદ્વ્યવસ્થા કરવી એ સંપૂર્ણ વિવેકદષ્ટિ છે. પૂજનારાઓ માટે મંદિરો બનાવાય છે. ભાડુતી પૂજારીઓ માટે નથી બનાવાતાં. તો પૂજકોની સંખ્યા ઉપર જ મંદિરોની કે પ્રતિમાઓની સંખ્યા નિર્ભર છે.

પ્રશ્ન:—ખીજ ગામવાળા પૂજા વિના રહે, તો પણ અમારા જાઈઓ મૂર્તિ આપવા બેટલા ઉદાર નથી, તો તેનું શું ?

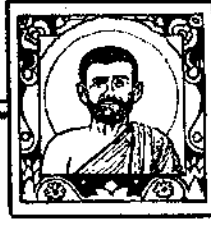
ઉત્તર:—ખરી પૂજા કરનારા ન હોય, અશાતના થતી હોય, તેા પણ ખીજા ગામ-વાળાને પ્રતિમા ન આપવામાં આવે; આ ભૂલ સુધારવા જેવી છે. પ્રતિમા, મંદિર કે ઉપાશ્રય એ વસ્તુઓ કોઈ એકની માલિકીની નથી. એ ચીજો સાર્વજનિક છે. ભક્તિભાવે સદુપયોગ કરનાર કોઈ પણ જૈન તેમાં હકદાર છે. પ્રતિમાજી કે મંદિરમાં મારા તારાની બુદ્ધિ સંસારવર્ધક છે. તે છોડી વિશાળ જૈનત્વ ધરવું જોઈએ. હું પૂજા વિના કેમ રહું? આવી અંતરંગ ભાવના ખીલવવી એ શ્રાવકની જિનભક્તિનું ખાસ અંગ છે. શ્રાવકો સ્વયં પૂજી શકે એટલાં પ્રતિમાજી રાખે! અજ્ઞાની, અધર્મી કે ભાડુતી મનુષ્ય પાસે પૂજા કરાવવાની ભાવના રાખી નામના માટે પ્રતિમા બેસારવાં યા વધારવાં તે પ્રશંસનીય નથી.

પ્રશ્ન:—તીર્થોમાં મંદિરો પર મંદિરો વધ્યાં જાય છે. બેસાડનાર નકરે. આખી બેસારી દે, શિલાલેખ ચોડી દે, પૂજારીને ભરોસે આદ્યા જાય. પરંતુ પૂજારીઓ પૂરી પૂજા કરી શકતા નથી. આનું શું કરવું?

ઉત્તર:—તીર્થરક્ષણ અતિ કિમતી છે. તેમાં મંદિરોની વૃદ્ધિ કરતાં સદ્વ્યવસ્થા અને શાંતિમય વાતાવરણ પર વધારે લક્ષ્ય આપવાનું છે. વ્યવસ્થામાં જેટલી પોલ અને અવિચારી ભલમનસાઈ છે, તેનું કદુ કળ ખીજાઓ તરફથી મળે છે. એવા ભદ્રિક વ્યવસ્થાપકો ન જોઈએ. તીર્થોનો શિલાલેખી ઇતિહાસ પણ સાલવારી પ્રમાણે રાખવો જરૂરી છે. યાત્રિકો ભક્તિલાભ અધિક પ્રમાણમાં હવે તેવાં સાધનો પણ વસાવવાં જરૂરી છે.

યાત્રિકોમાં પરસ્પર અનહદ પ્રેમ અને મૈત્રી જોઈએ. ધર્મશાળા કે ખીજાં સાધનો માટે ઉદાર વર્તન રાખવું ઘટે. મારું તારું છોડી સમભાવે તીર્થ મહાત્મ્ય વધે તેમ કરવું જરૂરી છે. તીર્થોની ધર્મશાળાનો ઉપયોગ સેનીટેરીયમ તરીકે થાય તે પાપરૂપ છે. આ પાપ ધોઈ નાખવું જોઈએ.

મંદિરની પેઢીઓમાં સુનીમો, ગુમાસ્તા વગેરે જૈન જ જોઈએ. તે માટે સાધારણ ફંડ સદ્ગત બનાવવું. સાધારણ ફંડ એ માટે જ સુકરર કરાયેલ છે. તે જૈન હશે તો વ્યવસ્થા સારી રહેશે. મંદિરની કે તીર્થની સદ્વ્યવસ્થા માટે સાધારણનો ભંડાર ભરવો એ જ ખરો ભંડાર છે.

જીર્ણોદ્ધાર

પ્રશ્ન:-જીર્ણોદ્ધારમાં શું શું કરવાનું છે ?

ઉત્તર:-ધર્મવીરોએ ધન ખર્ચી આલિશાન જિનાલયો બિભાં કર્યાં છે, તેનું રક્ષણ કરવું એ જૈનોની ફરજ છે. તેમાં જ સાચી જિનભક્તિ છે. નવાં મંદિર કરતાં પ્રાચીન મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં આઠ ગણું ફળ છે. તો પછી નવાં મંદિરો કરતાં જીર્ણોદ્ધારનો મહાન લાભ કાં ન લેવો ?

મેં વિહાર દરમ્યાન ખંગાળ, મારવાડમાં અનેક ક્વસ્ત જિનાલયો દેખ્યાં છે. જેનો વિચાર કરતાં આંખમાં આંસુ આવે છે. એ દુઃખદ દૃશ્ય તો નજરે જોનારની દૃષ્ટિમાં જ યથાર્થ 'ખડું' થાય. તેનો નહિ જોયેલાને શું ખ્યાલ આવે કે શું લાગી આવે ? ધનનો લાભ એ સ્થાનોમાં લેવા જેવો છે.

હુંઢક સાધુઓ તો જિનમંદિરમાં કાંટા દેવરાવવામાં જ ધર્મ માને છે. તેઓ મંદિરમાં જ અહો જમાવે છે. મંદિરની અગાસીમાં જ માતરું પરઠવે છે. મારવાડમાં કે કચ્છમાં આવા અભ્યાચારો પૂરજોસથી ચાલી રહ્યા છે. શ્વેતાંબર મુનિવરો ત્યાંની ઘટતી જતી મૂર્તિપૂજક જૈન વસ્તી માટે વિહારક્ષેત્ર વધારે અને તેવાઓનો સામનો કરે તો સાચા સ્વરૂપમાં જીર્ણોદ્ધાર થાય.

પ્રશ્ન:-અમારા દેરાસરોમાં કરોડોની પુલ છે, તેમાંથી બીજાં મંદિરોને આવે તો ?

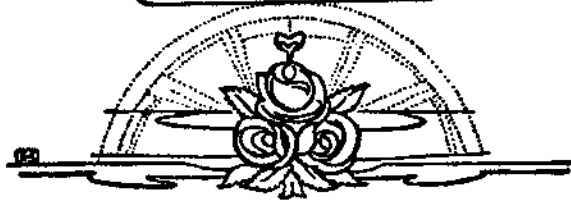
ઉત્તર:-૧૫ કર્મોદાન સિવાયના શુદ્ધ રસ્તે દેવદ્રવ્ય વધારવું, ભંડાર ભરવો એ ઈષ્ટ છે. પણ અમારો ભંડાર મોટો, એમ ગણાવવા ખાતર નહિ. ભંડારગમે ત્યાંનો હોય. દરેક જિનાલયો તેમાં સમાન હકદાર છે. અહીં તીર્થંકર છે ને ત્યાં પણ તીર્થંકર છે. જૈનોને તીર્થંકર માત્ર પૂજનીય છે. બીજા દેરાસરે પૂજા-આરતી પણ ન ઉતરતી હોય, તો અહીંનો ભંડાર વધારવાથી શું લાભ ? આ પ્રકારની મમતા માત્ર સંસારવર્ધક છે.

દ્રુસ્ટીઓની ફરજ છે કે, મંદિરના ઓચિંતા ખાસ કામ માટે અમૂક પૂંછ રાખી બાકીની બીજાં મંદિરોની વ્યવસ્થામાં લગાડવી. જિનભક્તિનું આ નમ્ર સત્ય છે. આ દ્રવ્ય જ ખરું દેવદ્રવ્ય છે. કોઈ પણ મંદિરનું હિત કરવું એ જ દેવદ્રવ્યનું ફળ છે. સિવાયનું દ્રવ્ય કૃપણની લક્ષ્મી જેવું છે; જેમાં પાપના ભાગીદારો તેના દ્રુસ્ટીઓ છે.

છોડોદારમાં પણ પ્રાચીનતા, મજબૂતાઈ, કળા અને શિક્ષાલેખો સાચવીને કામ લેવાનું હોય છે. ઘણા દોઢડાઘાઘોએ મંદિરને લાલ કર્યો, પણ બીજી રીતે નુકશાની પણ કરાવી નાખી છે. શત્રુજય પર જૂઓ ? નથી રહ્યા પ્રાચીન શિક્ષાલેખો કે નથી રહ્યાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણો ! એ બધું અવિવેકી છોડોદારનું પરિણામ છે. તો આ દરેક બાબતો લક્ષ્યમાં રાખી જૈન શિલ્પવિધિ પ્રમાણે ઉદ્ધાર થાય એ જ હિતકારક છે. પ્રાચીન તીર્થના ઉદ્ધાર માટે પણ આપણે પછાત છીએ. મંદિરનો ઉદ્ધાર થાય કે ન થાય, નવું તીર્થ ખોલો કે ન ખોલો, પણ પ્રાચીન તીર્થોદ્ધાર સહુથી પ્રથમ જરૂરી છે. શૌરીપુર, મથુરાજી, મિથિલા, કંપિલાજી, ભદ્રિપુર ઇત્યાદિ અનેક તીર્થભૂમિઓ વેરાન હાલતમાં છે. જોનારને આનન્દ આપે છે, પણ એ વેરાનતા હૃદયને કેતરી ખાય છે. ક્યાં શત્રુજયનાં ગગનચૂંબી મંદિરો ને ક્યાં આ ચોતરાઓ કે ટેકરીઓ પર દેખાતા ધ્વસ્તાવશેષો; આટલું છતાં તેની પવિત્રતા જેવી ને તેવી જ છે. સદ્ગ્રંથોનું કૃણ આ સ્થાનોમાં લેવા જેવું છે. આ કામ મંદિરોના દ્રવ્યથી પણ થઈ શકે તેમ છે. એ દેવપુંજી છોડવાની ઉદારતા દ્રુતીઓના દિલમાં આવવી જોઈએ. ખરી વાત તો એ જ છે કે ત્યાં જૈનોની વસ્તી થાય કે જે તીર્થનું રક્ષણ કરે. આવા પ્રકારના ઉપદેશદાન, જ્ઞાનદાન તથા ધનદાનની અગત્ય છે.

શ્રીમદ્ના આંતરજીવનમાં એક દૃષ્ટિપાત

લે: શાહ કૃતેચંદ ઝવેરભાઈ. ભાવનગર.

जयति तेऽधिकं जन्मना जगत् ।

કેટલાક મહાન આત્માઓનું જીવન પ્રખર તેજસ્વી સૂર્યની સાથે સરખાવાય છે. કેટલાક આત્માઓની શાન્ત અને તેજસ્વી ચંદ્રની સાથે સરખામણી થાય છે. ત્યારે કેટલાએક આત્માઓનું જીવન શુકના તારાના પ્રકાશની સાથે સરખામણીમાં મૂકાય છે. જીવનનું સમગ્ર અવલોકન તપાસતાં શ્રી મૂલચંદજી મહારાજના જીવનને સૂર્યની ઉપમા, બાલગ્રંથચારી શ્રી વિજયકમલસૂરિના જીવનને ચંદ્રની ઉપમા અને પ્રસ્તુત જીવનચરિત્રના નાયક શ્રી ચારિત્રવિજયજીના જીવનને શુકના તારકની ઉપમા આપી શકાય.

શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજી કે જેમનેસર્વ વિરતિ અવસ્થામાં આધ્યાત્મિક વારસા તરીકે સૂર્ય અને ચંદ્રના ઉભય ભાવોની ઉગ્રતા અને શાંતતા મળી હતી, તેઓ હુંક વખતમાં-અદ્યાયુવમાં પણ અદ્ભુત જીવન જીવી ગયા છે. અને પોતાની ચિરંજીવ યશોગાથા દ્વારા અન્ય મુનિજનોને શુભ અનુકરણનું દર્શાવ આપી ગયા છે.

તેઓ શાન્તમૂર્તિ, બાલગ્રંથચારી અને તપસ્વી આચાર્ય શ્રી વિજયકમલસૂરિના પ્રશિષ્ય હતા. પ્રસ્તુત વિજયકમલસૂરિ શ્રી ભુટેરાયજી મહારાજના પ્રશિષ્ય તરીકે સુવિખ્યાત છે.

ધર્મચંદ્રજી તરીકે હુંકમતની દીક્ષા લીધા પછી મૂર્તિપૂજા-ભક્તિનું વાસ્તવિક રહસ્ય સમજતાં સંવેગી પક્ષમાં મળી જવું એ અસામાન્ય હૃદયબળની ખાત્રી આપે છે. આ પ્રસંગે પ્રચંડ આત્મવીર્યનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. અનાદિ મિથ્યાત્વી આત્મા અપૂર્વકરણ વડે આત્મવીર્ય ફેરવી ગ્રંથીલેદ વડે જેમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. તેને જ લગતી લગભગ આ પરિસ્થિતિ ગણી શકાય. પૂર્વકાલીન સ્થાનકમાગી દીક્ષાગુરુઓના વિરોધનો સામનો કરીને જ પુરુષાર્થ વડે સંવેગપક્ષમાં

આવી શકાય છે. સત્ય વસ્તુ જ્યારે આત્મ સાક્ષીએ બલવાન બને છે; ત્યારે સત્યની જાળ તોડી ફેડી નાંખતાં આત્માને વાર લાગતી નથી.

શ્રી વિજયધર્મસૂરિના સ્નેહી અને સહાયક તરીકે બનારસ જેવા દૂરના પ્રદેશમાં વિહરી જ્ઞાનાધ્યયનની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવા સતત શ્રમ કરવો એ એમની બદ્ધ જ્ઞાનપિપાસા સૂચવે છે. ભાવચારિત્રને સ્પર્શવા પૂર્વે સ્થાનકમાર્ગી સંપ્રદાય તથા મૂર્તિપૂજન સ્વીકાર દ્વારા પ્રભુભક્તિ તરીકે દર્શન પ્રાપ્ત કર્યું; ત્યારપછી કાશીમાં વ્યાકરણ, ન્યાય અને આગમીય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે ત્રણ વર્ષ સતત પ્રયત્ન કર્યો એ રીતે વર્ણજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ એ સૂત્રની સાર્થકતા સિદ્ધ કરી.

પાલીતાણામાં ૧૯૬૬ ના જ્યેષ્ઠ માસમાં મધરાતે ભયંકર જલપ્રલય થયો; અનેક મકાનો પડી ગયાં; આખું ગામ જલબળાકાર થયું; મનુષ્યો તથા પશુઓ તણાવા લાગ્યાં; તે વખતે શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજીએ નિદ્રા ત્યજી વિચાર્યું કે મનુષ્ય અને પશુ સેવાનો અમૂલ્ય અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, તે સંપૂર્ણ શક્તિ વાપરી સાર્થક કરી લઉં. ત્યાર પછી તરતજ ખેડીગના મકાનમાંથી સામેના દવાખાનાના સ્તંભો સાથે દોરડાં બાંધ્યાં. અથાગ બળ વાપરીને દરેક મનુષ્ય કે પશુઓને પકડી પકડી મકાનમાં ઉતાર્યાં અને જીવસંતોષક સહસ્ર ખેડીને લગભગ ત્રણસો મનુષ્યો તેમજ તેટલા જ પશુઓને અભયદાન આપ્યું. આ દૃષ્ટાંતથી એમના આત્માનો જીવદયા ગુણ કેટલાક વિશાળ પ્રમાણમાં ખીલ્યો હશે તે સમજી શકાય છે. તે વખતે તેઓશ્રી એવા તર્કવાદ કે વિચાર પરંપરામાં નહોતા પડ્યા કે સર્વ વિરતિધર સાધુ સચિત પાણીને સ્પર્શ કરી શકે કે કેમ? આ સાધારણ પ્રસંગમાં તો નફા તોટાનો હિસાબ કરતાં પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય અને પશુદયા મુખ્ય હતી. અને સમયને ઓળખી તે ગુણને બરાબર ખીલવી બતાવ્યો; આ અદ્ભુત રોમાંચક પ્રસંગ છે. એમનો આત્મા કાંકોટીઆ શરીરમાં હોવા છતાં કેટલે દરજ્જે વિકાસ પામેલો હતો તેની આપણને અલ્પ નજરે કાંઈક અંખી થઈ શકે છે.

એમના આ ઉચ્ચ સ્વાર્પણના આંદોલનોથી આકર્ષાઈ તે વખતના પાલીતાણા સ્ટેટના એડમીનીસ્ટ્રેટર મેજર સ્ટ્રોંગ સાહેબે એમના સેવાભાવને પીછાણ્યો. એમની ઉચ્ચ મનુષ્ય અને પશુદયાની પ્રશંસા કરી અને સ્ટેશન ઉપર જૈન ગુરુ-કુલ માટે વિશાળ પ્રમાણમાં જમીન નજીવી કિમતે આપી અને એ રીતે પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ મળ્યું.

મેડીકલ ઑશીસર

ડૉ. પદ્મશીભાઈ અરદેશર

ન્યાયમૂર્તિ

શ્રીયુત નારણદાસ કાલીદાસ જામી

પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ

શ્રીયુત નાથાલાલભાઈ

પાલીતાણા રાજ્યના ત્રણ ધર્મપ્રેમી અધિકારીઓ

સંવત ૧૯૬૮માં શ્રી સિદ્ધજેત્રમાં બોર્ડિંગની સ્થાપના તેમના હાથે થઈ. તે માટે જે પ્રસંગ નિમિત્તભુત થયો તે પણ હૃદયદ્રાવક હતો; કચ્છમાં ભયંકર દુષ્કાળ હતો; એક ડોસો કચ્છમાંથી નીકળી પોતાના બે પુત્રો સહિત પાલીતાણે ઉદરનિર્વાહ અર્થે આવેલો. ભિક્ષા માંગવાથી ઉદરપૂર્તિ ન થઈ તેથી પ્રસ્તુત બન્ને બાળકોને મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીને સોંપીને ગફગફ કંઠે કહ્યું, કે ‘મહારાજ શ્રી ! મારાં બે બાળકોને સાચવો અને તેમના જીવનનું રક્ષણ કરો.’ આ સાંભળીને મહારાજજીએ બન્ને બાળકોને પોતાની પાસે લીધાં અને આવાં અનેક બાળકો કેળવણીનો લાભ લઈ, જીવનસાર્થકતા કરી, સ્વાવલંબનવાળા બને અને જૈનધર્મમાં સ્થિર થઈ જૈનસંપ્રદાયને અજવાળે તે ખાતર, બોર્ડિંગની સ્થાપના શુભ મુહૂર્તે કરી. એ મંગલમુહૂર્તે એવું સફલ બન્યું કે, ભવિષ્યમાં તે બોર્ડિંગ ગુરુકુલ રૂપે બની ગઈ-પલટાઈ ગઈ. જ્યાં અત્યારે લગભગ દોઢસો વિદ્યાર્થીઓ શારીરિક, માનસિક; ધાર્મિક અને તથોમય જીવનની તાલીમ લઈ રહ્યા છે. અને જે સ્થળે લગભગ એક લાખ રૂપિયાનાં ભિન્ન ભિન્ન વિસ્તીર્ણ મકાનો ઊભાં થયાં છે. જેમાં પ્રાર્થનામંદિર, ધ્યાનમંદિર, ભોજનાલય, વિદ્યાર્થીજીવન, સ્કૂલ વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે, શેઠ જીવણચંદ ધરમચંદ, શેઠ ફકીરચંદ કેસરીચંદ, શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદ અને ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ વગેરે તેમના સંચાલકો તરફથી ભવિષ્યની ઉન્નતિ માટે વિશેષ પ્રયાસો ચાલુ છે.

તીર્થરક્ષાના પ્રસંગમાં પણ તેમણે યથાશક્તિ આરોટના ઝગડા પ્રસંગે ભાગ ભજવી તીર્થભક્તિ પ્રદર્શિત કરી હતી. અને એ દ્વારા આત્માનો વિકાસક્રમ (Evolution theory) સાધ્યો હતો.

એમના બે શિષ્યો, કે જેઓ પ્રાથમિક અવસ્થામાં બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીઓ હતા; તેઓ મુનિજીવનમાં તેમના શિષ્યો શ્રી દર્શનવિજયજી અને શ્રી જ્ઞાનવિજયજી તરીકે થયા. પાછળથી મુનિ ન્યાયવિજયજીનો શ્રી દર્શનવિજયજીના શિષ્ય તરીકે ઉમેરો થયો. આ વર્તમાન વિદ્વાન ‘મુનિ-ત્રિપુટી’ પોતાના ગુરુએ ઉછેરેલા જૈન ગુરુકુલ રૂપી કલ્પવૃક્ષને તનમનથી પલ્લવિત રાખવા સતત પ્રયાસ સેવી રહી છે. એમના ગુરુની પ્રતિકૃતિની સ્થાપના દ્વારા ચારિત્રમંદિર બનાવવાની અભિલાષા રાખે છે. પ્રસ્તુત ગુરુકુલની ઉન્નતિનું અહર્નિશ ચિંતન કર્યા કરે છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ તેઓ રચનાત્મક દષ્ટિબિન્દુવાળા (Constructive point of view)

હોઈ, પ્રસ્તુત પ્રસંગે સાધુસમાજ અને શ્રાવકસમાજમાં વધી ગયેલા કુસંપમાં ઈધન નહિ નાખતાં, ઉલટું તે કેવી રીતે શાન્ત થાય, તે માટે 'રેડસીગ્નલવાળી' અપીલો બહાર પાડ્યે બાય છે.

શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજીના સમગ્ર જીવન તરફ દૃષ્ટિપાત કરતાં, ગૃહસ્થાવાસમાં કચ્છમાંથી મુંબઈ વ્યાપાર અર્થે એઓશ્રી સાહસ કરીને ગયા. એ બાળપણથી જ તેમની હિમ્મતવાળી પ્રકૃતિનું સૂચન હતું. એટલું જ નહિ પરંતુ સ્વકુટુંબી ૧૭ મનુષ્યો મુંબઈમાં પ્લેગનો ભોગ થઈ મરણને શરણ થયાં. એ આઘાત પણ પ્રચંડ હૃદયબળ વડે સહન કરી, સંસારનાં બંધનોને લાત મારી મોહની જાંજીર તોડી દીક્ષિત થયા. તેમને પણ પ્લેગ થયેલો; પરંતુ ચારિત્રમોહનીયના ક્ષયોપશમનો ઉદય ભવિષ્યમાં નિયત હતો; જેથી બચ્યા અને વૈરાગ્યરંગથી રંગિત થયા.

એમનો જીવનપલ્લો આકસ્મિક ન હતો; પરંતુ હૃદયના વૈરાગ્યરંગથી વાસિત થયો હતો. એમનું હૃદય ઊંડા ઉતરીને અવલોકવું એ મારી શક્તિની બહારનો વિષય છે. છતાં તેઓની મૂક શાસનસેવા, જીવદયા વિગેરે તપાસતાં એમના હૃદયની વિશાળતાનો અચ્છો ખ્યાલ આવી શકે છે.

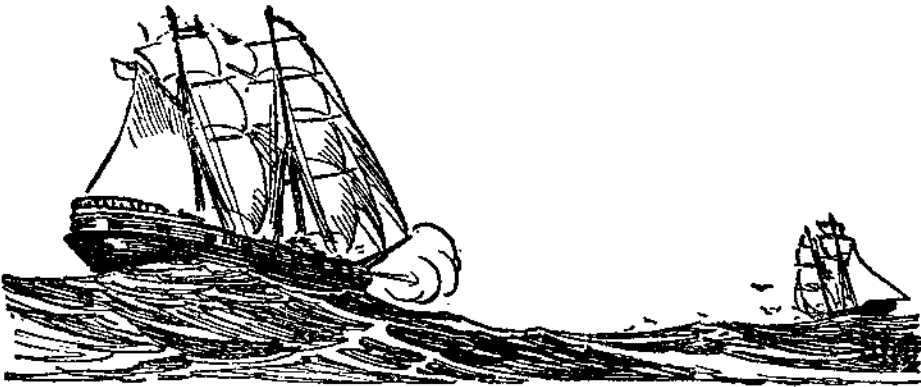
Life is service, life is sacrifice અર્થાત્ જીવન એ સેવન છે. જીવન એ સ્વાર્પણ છે. એ ઉક્તિને તેઓશ્રીએ સાર્થક કરી બતાવી છે. બાકી જેની પ્રાપ્તિમાં મનુષ્ય પોતાના જીવનની સફળતા અને કૃતાર્થતા સમજતો હોય, તથા જેની અપ્રાપ્તિ કરતાં પણ પ્રાણપાપ વધારે ઇન્દ્રિય ગણતો હોય તે તેના જીવનની બાવના (Ideal) થઈ કહેવાય. એ ન્યાયે એમનું દૂકું પણ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ ઉચ્ચ જીવન વ્યતીત થયું છે. એમણે સર્વ-વિરતિ જીવનનું ઉચ્ચ સાક્ષ્ય પોતાની શક્તિઓના શ્રેષ્ઠ વ્યયમાં સાધ્યું છે, નહિ કે પોતાની કીર્તિ અથવા અન્યના દોષો શોધવામાં.

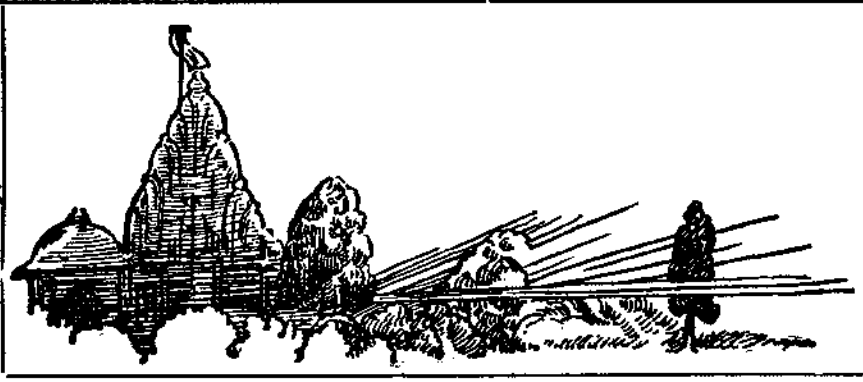
એમની સાથેના વ્યક્તિ તરીકેના સામાન્ય પરિચયમાં હું આંવેલા હતો. એમનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન કેવું અને કેટલું હતું તે અનુભવગમ્ય થયું નથી. એમણે લેખો અથવા વિદ્વતાથી બરેલાં પુસ્તકો લખ્યાં નથી. પરંતુ ખુદિ કરતાં હૃદય ચડિયાતું છે, એ એમણે ચારિત્ર જીવનમાં પ્રગટ રીતે બતાવી આપ્યું છે. સેવાને પોતાની આધ્યાત્મિક ફરજ સમજી (Inspired by the spiritual sense of duty) કટોકટીના પ્રસંગે મનુષ્ય અને પશુદયા એ એમના અહિંસામય શુદ્ધ કર્તવ્ય

પરાયણ જીવનની પીછાન કરાવે છે. વિદ્યાર્થીઓના કલ્યાણ સંબંધમાં એમની ભાવના એવી જ્વલંત હતી કે ઉગતા બાળકોનું ધાર્મિક જીવન ઉન્નત કરવા માટે એમને શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક કેળવણીની જરૂર છે એ એમણે અમલમાં મૂકીને કરી બતાવ્યું છે. એમના વાવેલાં બીજમાંથી ફળો તૈયાર થાય તે પૂર્વે તેઓશ્રીનો આત્મા સં. ૧૯૭૪ માં લગભગ ૩૪ વર્ષની વયે ટૂંકું પણ ઉન્નત જીવન પૂરું કરી આ સ્થુલ દેહમાંથી ચાલ્યો ગયો; એમનો અમર આત્મા સાધુજીવનને ઉચિત પંડિતમૃત્યુ વડે શુભભાવનાના બળને સાથે લઈને દેવગતિમાં ગયેલ જ હશે, એમ માનવા આપણને એમના જીવનકળાના રંગો પ્રેરે છે. ઉદાત્ત, વિશાળ અને કલ્યાણકારી ભાવનાભર્યું એમનું આશિષમય જીવન અન્યને દષ્ટાન્ત રૂપ હોઈ પોતાની સૌમ્ય પ્રભાથી વિરાજિત અને ચિસ્ત્રમરણીય થઈ ગયેલું છે. અને જયતિ તેઽધિકં જન્મના જગત્ એ ઉકિત સાથેંક કરી રહેલું છે. અસ્તુ.

વિ. સં. ૧૯૮૮; આશ્વિન; પૂર્ણિમા.

જીવનના ચમકાર અને ચમત્કાર

લેખક:-માસ્તર ઉમેદચંદ અમીચંદ, જેસર.

દરેક સામર્થ્યશાળી આત્મા માટે ધણે ભાગે બને છે તેમ, તેમની પાછળ એક ચમત્કારની દુનિયા જિભી થાય છે. સામર્થ્ય હોય ત્યાં ચમત્કાર હોય જ, એવી એકાન્ત વ્યાપ્તિ ન હોવા છતાં, સસારના ધણા જીવો આ ચમત્કારમાં જ સામર્થ્ય નિહાળવાના રસિયા હોય છે, અને તે જ કારણે આજ સુધીમાં આવી દંતકથાઓ લોકસાહિત્ય કે લોકકથાઓને નામે એકડી કરી સંગ્રહવામાં આવી છે. ઇતિહાસના પૃષ્ઠો પર ન આવેલી, અતેવાસી કે અતિ પરિચય ધરાવતા માનવીઓના ભોળાં હૈયાઓમાં સંઘરાયેલી આ દંતકથાઓ પણ ટેટલીક વાર ઇતિહાસ જેટલી જ આધારભૂત બને છે.

આ ચમત્કારની દુનિયાનો ઉદ્ભવ જીવનના અજળ એવા ચમકારામાંથી જ જન્મે છે. અને એ જ ખાતર ચમકાર અને ચમત્કારને એક જ પ્રકરણમાં સામેલ રાખવામાં આવે છે. ન લેખક કે ન ગ્રંથકાર, એવા ભક્ત હૃદયને હાથે ચીતરાયેલ આ પ્રસંગો પાઠકને જરૂર એ મહાપુરુષની વધુ પીછાત કરાવવા મદદગાર નીવડશે.

સંપાદક

ગુરુ મહારાજશ્રીને ઉ. યશોવિજયજી મહારાજશ્રી ઉપર અટલ શ્રદ્ધા હતી અને દરેક સંકટની પ્રાથમિક ચેતવણી તેમના તરફથી મળતી, તેમ તેઓ માનતા. ઘણી વાર તેઓને સ્વપ્નમાં આવી નિર્ભય રહેવાનું કહી જતા. અત્યારે પણ ગુરુકુળના કાર્યકર્તાઓને એ વિશ્વાસ છે કે ગુરુકુળને કોઈ દિવસ મદદ છે.

ખરેખર, તેઓશ્રીમાં શાસનસેવાની ધગશ સાથે વચનસિદ્ધિ પણ હતી. મને સાંભરે છે કે ઉક્ત સંસ્થાના મેનેજર ઝવેરચંદ માધવજી હતા. તેમના લગ્ન થયાં ઘણો સમય વ્યતીત થયેલ. લગભગ આઠ દસ વર્ષ થયેલ. પોતાને સંતાનપ્રાપ્તિ થવાની આશા છોડેલ. એવામાં એક સમયે પોતે (શેઠ ઓસમાન

જમાલના) બહાદુર બિલ્ડીંગમાં બગીચા તરફના એક ચોરડામાં બેઠા નામું લખતા હતા. ચોપડા સામા પડેલા હતા. તેવામાં આ મહાત્માએ એક નવ સુંદર (ગલ્લુડિયું) કુતરાનું બચ્ચું દર્શાવી ઉક્ત મેનેજરને કહ્યું, કે 'લે આ દીકરો! દીકરો દીકરો શું કરે છે. જા ! એને નવરાવી ધોવરાવી સારી રીતે દૂધ પાળે, ને તેનું પાલન કરજે.' એમ થોડોક સમય સુધી કયું. ત્યારબાદ પોતાને ઘેર પણ ગુરુદેવના વચનનો પ્રકાશ જણાવા લાગ્યો ને નવ માસે તેમને ઘેર પુત્રરત્ન પ્રાપ્ત થયું. અત્યારે તે જ બાળક ઉક્ત સંસ્થામાં અભ્યાસ કરે છે.

*

વિ. સં. ૧૯૬૯માં બહાદુર બિલ્ડીંગમાં શ્રી. ય. વિ. જૈન પાઠશાળા સ્થાપી. ત્યાર પછી તે પાઠશાળાની સ્થિતિ ડાલમડોળ થઈ ગઈ. મેનેજરે સાંજે આવી ગુરુજીને કહ્યું, કે આજે સીલીકમાં કંઈ નથી. રાત્રી વીતી ગઈ. સવારે ગુરુદેવે ઉઠતાં સાથ જ કહ્યું, કે 'ભાઈ આજે જ રૂ. ૧૮૧૫ નું મનીઓડર આવશે. ફીકર કરીશ નહિ. મનીઆરડર રવાના થઈ ચુક્યું છે.' બન્યું પણ એમ જ. પોસ્ટમેન આવ્યો ને કહ્યું કે આજે રૂ. ૧૮૧૫નું મનીઓરડર છે તેમ કહી રૂ. ગણી આપ્યા.

*

ત્યારબાદ આ સંસ્થા સ્ટેશન પરના સામેના મકાનમાં આવી ત્યારે પણ મેં નજરે જોયેલ છે કે એક વેળા આ સંસ્થા નાણાં પ્રકરણમાં ઘણી દુઃખી સ્થિતિમાં આવી. અનેક કપોટો વેઠવાં પડ્યાં. એક રાત્રી પાઈની પણ આવક નહીં અને કીલીદાર આવી ગુરુ મહારાજને કહે કે 'સાહેબ! હવે આપણી સંસ્થાને નામે-ખાતે કોઈ માંડે તેમ નથી. કોઈ ઉધારે માલ આપતું નથી, અને બજારમાં રૂપિયા બસો ચુકાવાના છે; અને લેણદારો બુમો પાડે છે. એક પાઈ પણ સીલકમાં નથી, બજારની લેવડદેવડના પૈસા ક્યાંથી ચુકાવવા?' ત્યારે મહારાજ સાહેબ તેને હીંમત આપતા ને કહેતા કે "જા, ચિંતા મત કર, કાલે બધું ઠીક થઈ જશે. સત્યની પ્રવૃત્તિને કદી આંચ આવતી નથી." અને તે જ પ્રમાણે બન્યું હોય.

જે સમયે આ સંસ્થા સુબઈ જનરલ કમીટીને હાથે સોંપી, તે સમયે એમ બનેલ કે આ સંસ્થાના મેનેજરને તથા પં. ત્રિભુવનદાસભાઈને સુબઈ શ્રીયુત શેઠજી સાહેબ જીવજીવંતલાઈ ધરમચંદે કમીટીના બંધારણ માટે બોલાવેલ. તે વખતે નવું બંધારણ થડતા લગભગ કાંઈક સમય થયેલ, ને સુબઈ

તરફથી પત્રવ્યવહાર પણ બિલકુલ નહીં. એવા સમયે બપોરના ગુરુમહારાજશ્રી બધા બાળકોની વચમાં બેઠા હતા. ત્યાં પોતે ઓચીંતા બોલ્યા કે ‘છોકરાઓ આજે કમીટીનું બંધારણ ઘડાઈ જવાનો તાર આવશે.’ ત્યાં બન્યું પણ એમ. તે જ દિવસે સાંજના ચાર વાગે સમાચાર મળ્યા કે કમીટી બંધાઈ ગઈ છે. એ સમયે સ્વપ્નમાં ખ્યાલ નહિ કે કાગળ પણ આવે !

*

ગુરુમહારાજ સ્થાનકમાર્ગીના સાધુ હતા, ત્યારે તેમને અંબરમાં એક રાત્રે સ્વપ્ન આવ્યું કે, પોતે મુંબઈમાં ગોડીજીના મંદિરમાં ગયેલ છે. ત્યાં એક વિમાન આવ્યું જેની ઉપર બેસી દેવલોકમાં ચાલ્યા ગયા. બસ, આ સ્વપ્નની રાત પૂરી થતાં જ સવારે વડીલ સાધુને સ્વપ્ન કહી સંભળાવ્યું. વડીલે ઉત્તરમાં ટાલમ-ટુલમ કરી, પણ ગુરુજીએ મનમાં નક્કી કર્યું કે—આત્મ કલ્યાણ માટે જિનમૂર્તિ જરૂરી છે, એટલે બીજા દિવસથી જ સ્થાનકમાર્ગી સાધુના વેશમાં જ જૈન મંદિરમાં જવા આવવા માંડ્યા. પરિણામે આત્માને સત્ય જ્ઞાન થયું. સંવેગી માર્ગનો સ્વીકાર કર્યો અને મહાન પ્રભાવિક થયા. તેમના સ્વર્ગજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ દીપક સ્વસ્તિક વગેરે નિશાનીઓથી નિશ્ચિત છે.

વચન સિદ્ધિના તો અનેક અનુભવો થયેલ છે.

એકવાર મોરબીના જૈને આવીને કહ્યું, કે ‘મહારાજ ! તનતોડ મહેનત શા માટે કરો છો, એક સાંધો ત્યાં તેર તૂટે એમ સંસ્થા ક્યાં ચાલવાની છે ?’ ગુરુમહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે ‘મહાનુભાવ ! તને મારા શરીર માટે લાગી આવે છે, મને સંસ્થા માટે લાગી આવે છે. તું ડાયરીમાં લખી રાખજે કે આ સંસ્થાને અંશ પણ નુકશાન થવાનું નથી.’ આ શબ્દોની સત્યતા આજે જગજગહેર છે.

*

વિ. સં. ૧૯૬૬ ના જેઠ માસમાં પાલીતાણામાં હોનારત થઈ. ત્યારે રાત્રે માસ્તરે ગુરુ મહારાજશ્રીને કહ્યું : ‘આ બાળકોનું શું કરશો ? મકાન ધસી પડશે. બચવું પણ મુશ્કેલ છે !’ ગુરુમહારાજે તરત જ જણાવ્યું કે એક પણ વિદ્યાર્થીને નુકશાની થવાની નથી. એની સહાય માટે પૂજ્યપાદ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી ઉભા છે બધાને મોરડામાં સુવાડી દો.’ (આટલું હોવા છતાં વિદ્યાર્થીઓના રક્ષણ માટે સાંકળો વગેરે સગવડો તૈયાર રાખી હતી.)

*

વિ. સં. ૧૯૭૧ માં પાલીતાણામાં પ્લેગ હતો. ગુરુમહારાજ તથા ઉક્તા સંસ્મા શ્રી ટાણા મુકામે હતા. ઓર્ચીતા ચૌદશની સવારે ઊઠીને પાલીતાણા તરફ વિહાર કર્યો. મેનેજરે પુછ્યું કે 'આમ એકીલા કયાં ચાલ્યા ?' ગુરુમહારાજે કહ્યું કે 'પાલીતાણામાં યાત્રાળુઓને હેરાનગતિ થઈ છે.' એમ કહી પોતે પાલીતાણા આવ્યા. અહીં તપાસ કરી તો પાલીતાણામાં યાત્રિકોને યાત્રા માટે ન આવવા દેવાની નોટીસ નીકળી ચુકી હતી. તેમાં આ. ક. પેઢીના મુનીમે માત્ર પુનમે યાત્રિકોને આવવા દેવા માટે યોગ્ય મહેનત કરેલ જે નિષ્ફળ ગઈ હતી. ગુરુમહારાજે અત્રે આવતાં જ પોલીસ સુપ્રી. નાથાલાલભાઈ તથા મેંજર સ્ટ્રાંગને મળી યાત્રિકો આવે, ગુરુકૃપાતા મકાનમાં ઉતરે, ગામમાં આવ્યા સિવાય બારોબાર રસ્તેથી યાત્રા કરી ચાલ્યા જાય એવો બંદોબસ્ત કરાવ્યો.

*

વિ સં. ૧૯૭૪ ની સાલમાં આસો વહીર ના દિને મહારાજે અંગીયાકચ્છના સંઘને બોલાવ્યો અને એકત્ર કરીને કહ્યું કે 'હવે હું આઠ દિવસનો મહેમાન છું. તમે ગભરાશો નહિ. મારા શિષ્યોને મારા ગુરુ પાસે પહોંચાડી દેશો.' આ સમયે મુનિમહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજી તથા મુ. મ. શ્રી જ્ઞાનવિજયજીને એન્ડ્ર્યુએન્જલોનું જોર હતું. મુનિ ન્યાયવિજયજી તાંદુરસ્ત હતા. તેમણે કહ્યું : 'સાહેબ ! આપને કે થવાનું નથી.' ગુરુમહારાજે જણાવ્યું કે 'મહાનુભાવ ! તું બાળક છે, ન સમજે.' બરાબર આસો વદ ૬ ની રાત્રે એક વાગે સ્વર્ગપ્રયાણ કર્યું.

આજ આસો વદ ૬ ના સવારે જૂજથી ડો. દુલેરાય આવી પહોંચેલ. તેજ વખતે મુનિ ન્યાયવિજયજીને એપેન્ડિક્સ ઉપકચું. ગુરુ મહારાજે દાકતરને કહ્યું કે પહેલા ન્યાયવિજયજી પાસે જાઓ. ત્યાં જ તમેને સફળતા મળશે. ડોક્ટરે શ્રી ન્યાયવિજયજી પાસે આવી શરીર તપાસી મોરફીયાતું ઇન્જક્શન આપ્યું. પછી ગુરુમહારાજ પાસે આવ્યા. તેમનું શરીર તપાસ્યું. દવા લેવા સૂચવ્યું. ગુરુમહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે 'એક દિવસ સાઈં શા માટે વિલાયતી દવાથી દેહ બ્રષ્ટ કરું ! એ નહીં બને.' સંઘને ગુરુમહારાજશ્રીનું આસો વદ બીજે કહેલ વચન યાદ આવ્યું. અને દવા લેવા માટે બહુ આગ્રહ કર્યો નહિ. સંઘને નક્કી હતું કે આજની રાત પસાર થઈ તો કાલે ગુરુમહારાજને વિના દવાએ જ આરામ થનાર છે.

આવા ઘણા ઘણા પ્રસંગો આવેલ ત્યારે મને પણ ચોક્કસ થતું કે આ મહાત્મા કેઈ અજબ ચમત્કારિક છે, નહીં તર આમ કેમ અને? ખરેખર શુદ્ધ વૈરાગ્ય, શાસનસેવાની ધગશ, શાસન પ્રત્યે પ્રેમ અને અલૌકિક શ્રદ્ધાના બળે તેઓ મહાત્મામાં વચનસિદ્ધિનો પ્રભાવ તો હતો જ.

*

વિ. સં. ૧૯૬૮ ના ચોમાસામાં પાઠશાળા દયાળજી સુખડીયાના મકાનમાં હતી. ગુરુજી પણ ત્યાં જ હતા. એક દિવસે સાંજના પોલીસે આવી ગુરુ મહારાજને કહ્યું કે ‘આપને કાલે ફોજદાર સાહેબે બોલાવ્યા છે.’ ત્યારે ગુરુજીને લાગ્યું કે પાઠશાળા સંબંધીનું કંઈ કામકાજ હશે. ચાલ જઈ આવું. ત્યાં ગયા અને કહ્યું કે શું કારણે મને તેડાવેલ છે?

ફોજદારે હસીને કહ્યું:- આ તમારા જૈન છે. ફરીયાદ કરે છે કે મને સુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીએ મુંઠ મારી છે.

ગુરુમહારાજે અદૃહાસ્ય કયું ને મુંઠ દેખાડવા સાથે કહ્યું કે, ‘અત્યારે હું તો સાધુ છું એટલે કોઈને મારવાની પ્રતિજ્ઞા છે, પણ હું જો કોઈને આ મુદ્દિ મારું તો તમારી પાસે ફરીયાદે આવવા અગર જીવતો જ રહેવા ન પામે. આ સિવાય બીજી મુંઠમુંઠ કંઈ હું જાણતો નથી !

*

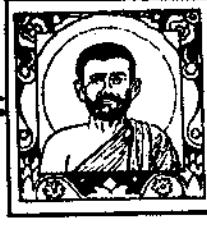
વિ. સં. ૧૯૬૬ માં એક બાઈએ આવી ગુરુ મહારાજને કહ્યું કે, બાવા આ મદુલી કેટલા દિવસ ટકશે? (પાઠશાળા કયાં સુધી ચાલશે?) ગુરુદેવે હસમુખે ચહેરે જણાવ્યું કે આ મદુલીના પાયા શાસનપ્રેમ રૂપી સીસું રેડી પાકા કરેલ છે, અર્થાત શીસું પાચું છે. આ બાવો દેહ વ્યાપી છે ને મદુલી બ્રહ્માંડ વ્યાપી છે. તેની સુગંધ દશેદિશામાં ફેલાશે. એ મદુલી છે માટે અમર બનશે. ’

*

ગુરુ મહારાજને વિ. સં. ૧૯૬૬ માં છગાઉની યાત્રામાં પ્રદક્ષિણા કરતાં પડી જવાથી છાતીનું દરદ લાગુ પડ્યું હતું. દરદ ઠંડીમાં પીડા કરતું હતું. એકવાર એવી તબિયત બગડી કે ૧૦૫ ડીગ્રી તાવ આવી ગયો. ડો. પદમશી અરદેશર તથા કનૈયાલાલ બાઈએ ત્રણ કલાક ઊભા રહી ગુરુ મહારાજશ્રીને આરામ કર્યો. ત્યારબાદ તેઓ ગુરુ મહારાજશ્રી પાસે અવારનવાર આવ્યા જ કરતા. એક વખત સ્ટેશન પરના મકાનમાં

આચાર્યવર્ય શ્રી વિનય કમલસૂરીશ્વરજીના પ્રમુખપદે વડોદરા ખાતે મળેલ તપગચ્છાધિપતિ
શ્રી મૂલચંદ્ર મહારાજ (મુક્તિવિનયજી) ના સાધુસમુદાયના સંમેલન વેળાની સમૃદ્ધિખી.

પણ ડૉ. પદમશીભાઈ પોતાનાં પત્ની સાથે દર્શને આવેલ. વાર્તાલાપ ચાલતો હતો. ડૉક્ટરે મળમાં કહ્યું, કે ‘માફ કરજો. આપ જેવા મહાત્માઓને પણ રોગ આવે છે. આપની દવા હું કરું કે આપ મારી દવા કરો?’ ‘ગુરુ મહારાજશ્રીએ ટૂંકો ઉત્તર વાળ્યો કે ‘ભૂમિ ખેડૂત પાસેથી ધાન્યનું ફળ લે અને કણસહુ’ આપે, આ તો જાહેર વ્યવહાર છે.’

*

એક વખતની વાત છે. તેઓશ્રી પાઠશાળા માટે ઉપદેશ આપતા હતા. ત્યાં એક શ્રાવકે બીડી સળગાવી અને બબડ્યો: ‘શું આ સાધુ છે? છોકરા, છોકરા ને છોકરા! એને છોકરાનું શું કામ છે? હું તો આવડે વહોરાવું પણ નહીં!’

ગુરુજીએ કહ્યું:—મારી પ્રત્યે અણુગમો હોય તો રોટલીના ટુકડા ના આપતા! પણ આ બાળકોએ તમારું શું બગાડ્યું? આ પછી તેને સુંકર ઉપદેશ આપ્યો. શ્રાવકે હસતે મુખે પાઠશાળા માટે મદદ આપી

પછી શ્રાવકે કહ્યું, કે ‘સાહેબ વહોરવા પધારો.’ ગુરુજીએ હસીને કહ્યું કે ‘તારી નહીં વહોરાવવાની પ્રતિજ્ઞા ભાંગી જશે.’ અને તેને ત્યાં વહોરવા પધાર્યા!

*

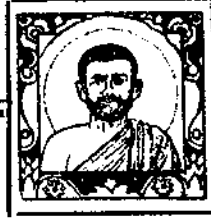
ગુરુ મહારાજ વિહાર કરતા એક વખત સામખીયાળી ગામે ગયા. બે દિવસ વ્યાખ્યાન વાંચેલ નહિ, તેવા અરસામાં એક સ્થાનકવાસી શ્રાવિકાએ કહ્યું, કે ‘મહારાજ ભણે લાગે નાંઈ.’

ગુરુ મહારાજે ત્રીજે દિવસે વ્યાખ્યાન આપ્યું અને સભામાં બેઠેલ શ્રાવક-શ્રાવિકાદિ મુગ્ધ બન્યાં અને બોલવા લાગ્યાં, કે ‘આ તો પંડિત છે, વિદ્વાન છે. હવે આપણે સંઘ એકઠો મળી, મહારાજને રહેવાની વિનંતિ કરો.’ તે સમયે સ્થાનકમાર્ગી બાઈ બોલી કે, ‘અહો હો! મહારાજ ભણ્યાં છે શું કાંઈ?’

મહારાજશ્રીએ કહ્યું, કે ‘માણ! તમો મોટાં પરીક્ષક છો! હું તો કંઈ ભણ્યો નથી.’

*

સં. ૧૯૭૩ માં એક ગૃહસ્થે પોતાની ધર્મશાળામાં પાઠશાળાની ટીપ બંધ કરેલ. કર્મસંયોગે ઘોઘાવાળી ધર્મશાળા પાસે ગુરુજી મળ્યા. પૂ. દર્શનવિજયજી તથા પૂ. જ્ઞાનવિજયજી પાછળ જ હતા. ગુરુજીએ તેમની દાઢી પકડી કહ્યું: ‘ભાઈ! પાઠશાળાની ટીપ કેમ બંધ કરી છે?’ તે ભાઈ ગભરાઈને બોલ્યા: ‘અરે! ચારિત્રવિજયજી!

હું હું.....મદદ બંધ કરું કે?' મહારાજશ્રી હાસ્યથી બોલ્યા: 'યાદ રાખજે! ચારિત્રને ઠંડો માર! ખુલ્લે શીર તારી સન્મુખ ઉભો છે તે સહન કરી લેશે. પણ સંસ્થામાં પથરા શા માટે રેડવો છો? ચારિત્રવિજય એ સહન નહીં જ કરે!' ત્યાર પછી એ ભાઈને બરાબર હૃદયમાં લાગી આવ્યું ને સંસ્થાને મદદ આપવા તરત પોતાના ભક્તજનોને તાર કર્યો ને કહેવરાવ્યું કે 'સંસ્થા સારા પાયા ઉપર ચાલે છે-વિદ્યાર્થીઓ પણ ૪૦ થી ૫૦ છે. માટે એ ખાતાને તાકીદથી મદદ ચાલુ કરી દેશો!'

*

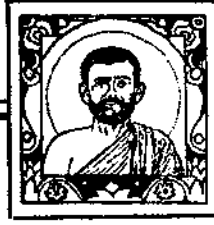
એક વખત માળીયાનરેશે ગુરુમહારાજશ્રીને રાજમહેલે પધારવા નિમંત્રણ કર્યું. ગુરુમહારાજ સહશિષ્ય ત્યાં ગયા. પ્રથમ તો તેમણે પોતાની પૂજા દેખાડી. જેમાં જિનેશ્વરદેવનો ફોટો વગેરે હતા. પછી એક સ્થાન પર બેઠા. રાજાએ એકવાર ટીખળમાં કહ્યું, કે 'મને..... મોડું જોવું ગમતું નથી!' ગુરુ મહારાજે કહ્યું: 'તે આર્થસમાજના સહોદર છે એટલે સ્વામીનારાયણને તેડું મોડું જોવું ન જ ગમે!' પછી બીજી કેટલીક વાતચીત ચાલ્યા પછી ગુરુ મહારાજ ચાલ્યા. ઉઠતાં ઉઠતાં રાજાજીએ બુદ્ધિની તીક્ષ્ણતા જોવા માટે જ ફરી એ જ ઉચ્ચાર કર્યો: 'મોડું ઠીકે ગમતું નથી.' ગુરુ મહારાજે હાસ્યથી કહ્યું કે—'મોડું બાંધ્યું છતાંય ડુંગળીની વાસ આવતી હશે! નાસિકા શક્તિ તો તીવ્ર લાગે છે?' રાજાએ મોડું હાસ્ય કર્યું. ગુરુ મહારાજશ્રીના ચરણે સ્પર્શ કર્યો.

*

વડાળા પાસેના ગામમાં એક જૈન હતો. જિન મૂર્તિનો કટ્ટો વિરોધી. તેને એક શ્રાવકે વેશ્યાપુત્ર કહીને બોલાવ્યો ને આ ઝંઘડો ગુરુમહારાજ પાસે આવ્યો. ગુરુજીએ તે જૈનને પૂછ્યું:—'સાતાસૂત્રમાં દ્રોપદીએ કરેલ જિનપૂજનો અધિકાર છે તો તે મૂર્તિ કોની હતી?' તેણે ઉત્તર આપ્યો, કે 'તે જિનની-કામદેવની.' ત્યારે કહ્યું, કે 'જિન એટલે કામદેવ અને જૈન એટલે કામદેવનો પુત્ર. વેશ્યાનો પુત્ર એ તમે તમારે મોઢે જ સ્વીકાર કરો છો તો હવે ધ્યાન રાખશો કે, જિનનો અર્થ તીર્થંકર જ કરશે કે તમે જૈન એટલે તીર્થંકરના પુત્ર કહી સૌ બોલાવશે. બસ બન્નો તમારો કજીઓ પત્યો.'

*

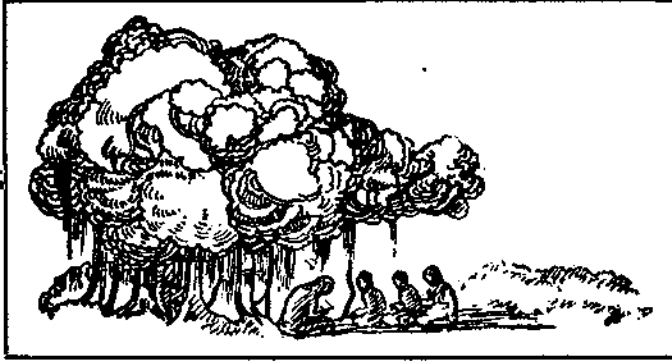
સં. ૧૯૭૪ ના મહા માસમાં મહારાજશ્રી લાકડીયા ગામે પધારેલા. લાકડી-

યાના રાજા સાહેબ, ગુરુ મહારાજના વ્યાખ્યાનમાં હમેશાં આવતા. ચૌદશે શ્રાવિકાઓએ પૂછ્યું, કે “મહારાજ સાહેબ, સાંજે મોટું પડિઠ્ઠમણ્ણ કરાવશો?” ગુરુમહારાજે કહ્યું, કે ‘તમને પ્રતિક્રમણ કરાવવાની અમારા ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા નથી.’ શ્રાવિકાએ કહ્યું, કે, ‘પણ રોટલા તો અમારી પાસેથી લેવા છે ને!’ ત્યારે ગુરુમહારાજે હાસ્યમાં કહ્યું, કે ‘બહેન, રોટલી ચોપડેલી આપતી હોય તો; હુજી આપજે. પણ અમારે તો ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણ છે.’ આ ગામમાં ગુરુ મહારાજના ઉપદેશથી ૬૦ ઘર જૈન થયેલ છે. દેરાસર થઈ રહ્યું છે. સામગ્રીઆળીના શ્રાવકે મુનિ દર્શનવિજયજી તથા મુનિ જ્ઞાનવિજયજીની જે સ્થાનમાં દીક્ષા થયેલ તે આખું ખેતર ગોચર કરેલ છે.

આવી વચનસિદ્ધિ, નિર્ભીકતા ને વિનોદલયો મહાત્મા મળવા દુર્લભ જ છે. આ સેવાલાવી સંતનો મને પૂરતો પરિચય હતો. મને ખરેખર ધર્મનું જ્ઞાન કરાવી જ્ઞાનને રસ્તે દોરનાર એ જ હતા. એ પૂજ્ય ગુરુદેવના જેટલા ગુણગાન કરું, તેટલા ઓછા જ છે. મહારાજશ્રીના અલૌકિક ગુણો અને ઉજ્જવળ પ્રેમ યાદ આવતાં હૃદય ભરાઈ જાય છે. અંતમાં હું ખરા અંતઃકરણથી પ્રાર્થું છું, કે એ અમરઆત્માને શાંતિ મળે! તેમના ત્રણ શિષ્ય (ખાલ્લભજીવારી ત્રિપુટી) રત્નો શ્રીમાન્ મુનિ મહારાજ દર્શનવિજયજી, જ્ઞાનવિજયજી, ન્યાયવિજયજી વગેરે શાસનસેવામાં ઉજ્જવળ ફાળે આપી ગુરુવર્યાના પંથે ચાલી ગુરુજીની નામના વધારી રહ્યા છે; એ જાણી કયા જૈનને હૃદયમાં આનંદની ભરતી નહિ આવે?

ગુરુકુળના સ્થાપક

લેખક : શ્રીયુત ઝવેરચંદ માધવજી મોદી.

હાલમાં પાલીતાણા સ્ટેશન ઉપર હસ્તી ધરાવતા શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળના મુળ સ્થાપક મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી ‘કચ્છી’ એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે. એ મહાત્મા ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) મૂળચંદજી મહારાજના સંઘાડામાં આચાર્ય વિજયકમલસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના શિષ્ય જામનગરવાલા વિનયવિજયજી મહારાજશ્રીના શિષ્ય હતા. તેઓશ્રી સંવત ૧૯૧૭ ની સાલમાં પાલીતાણામાં આચાર્ય શ્રી વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજના સાથે યાત્રામાં હતા. તેમણે ચોમાસું ઉતરતાં જ્ઞાનપંચમીને દિવસે શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત-પ્રાકૃત પાઠશાળાની સ્થાપના કરી. તે જ વર્ષના ફાગણ મહિના લગભગમાં કચ્છમાંથી આવેલ એક કચ્છી ડોસો શાહ નાથાભાઈ માંડન તેના ૬-૭ વરસના બે છોકરા નામે લખમશી તથા વીરજીને લઈ પાલીતાણામાં પોતાનું ગુજરાન આલશે, તેમ ધારી આવેલો. કચ્છી ડોસો નાથાભાઈ પોતાના બે છોકરાને લઈ હમિયાં ટલાટીએ યાત્રા કરવા જતો. બપોરે સૌ તલાટીમાં લાડુ જમતા આવે. સાંજના તો કોઈ કોઈ વખત જ જમવાનું બને. આજે સવારે તલાટીએ એક કે અરધો લાડુ મળે તો બીજે દિવસે સવારે એટલે કે ચોવીસ કલાકને અંતરે પાછું નજીવું જમવાનું મળે. આવી રીતે આ ડોસો તથા તેના બે બાળકો પોતાના દિવસો નિર્ગમન કરતા હતાં.

ઉપરાંત તલાટીથી આવતા ગૃહસ્થોના ટપા ગામમાં આવતા હોય તેની પાસે યાચના માટે પાછળ દોડતા આવે. પાછં પૈસા લે ને આવી રીતે થોડા દિવસ ગુજરાન ચાલ્યું.

એક વખત આવી રીતે તે ત્રણે જણે માગતા મહારાજશ્રીના જોવામાં આવ્યા. તેમના આત્માને મહાન ખેદ થયો કે જૈનનાં બચ્ચાંઓને ટપાઓની પાછળ માંગવાનો વખત.....?

આવી રીતે સાઠ વરસના ડોસાને પોતાના બે બાળકો સાથે ટપાઓની પાછળ લાગતા જોઈ આ દયાળુ અને સમાજની દાઝવાળા મહાત્માનું હૃદય ચીરાઈ જતું હતું. અને હંમેશાં તે જ વિચારોમાં તેમનું મન સંતપ્ત રહેતું હતું. થોડા દિવસ 'આનું શું કરવું?' આ વિચારમાં પસાર થયા બાદ, તેમને એક જ વિચાર આવ્યો, કે આ છોકરાઓને કોઈ પણ સંસ્થામાં દાખલ કરીએ તો ઠીક.

આ વખતે હસ્તી ધરાવતું જૈન બાલાશ્રમ પોતાની બાલ્યાવસ્થામાં હતું. તેમના કાર્યકર્તાઓને મહાત્માશ્રીએ કહેવરાવ્યું, કે આ બે જૈન બાળકોને તમારા હસ્તક ચાલતા બાલાશ્રમમાં દાખલ કરશો? પણ તેમાં કાંઈ ન બની શક્યું. મહાત્માશ્રીને ખૂબ લાગી આવ્યું.

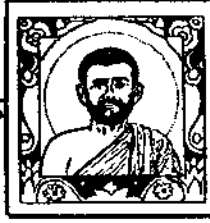
જ્યારે આ જૈનબાળકો કયાંય આશ્રય ન મેળવી શક્યા ત્યારે મહાત્માજીને એક ચોર વિચાર ઉદ્ભવ્યો. અને તેને તરત અમલમાં મૂક્યો: તે એ કે—

કાશી જેવા ધામમાં સેંકડો અજ્ઞેત્રો અને પાઠશાળાઓ હોય છે. તો જોના આ મહાન તીર્થોધિરાજમાં એવી સંસ્થા ક્યાં ન હોય? પાઠશાળા તો ખરાબર ચાલે છે. અને એની સાથે જ બોર્ડીંગ હાઉસ હોય તો ઘણું લાભ થાય. આમ વિચારી વૈશાખ સુદ ત્રીજે પાઠશાળાની સાથે બોર્ડીંગની સ્થાપના કરાવી. આ વખતે વિજયમોહનસૂરિજી ત્યાં જ બિરાજતા હતા. મદદને માટે તેમણે કપડવણજ એક આદમીને પત્ર લખીને મોકલ્યો. ત્યાંથી ૨૦૦ રૂા. મળ્યા. સ્થાનિક આવક પણ વધવા લાગી. કામ આગળ ચાલ્યું.

બાદમાં શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા સાથે એક અનાયાસમ પણ શરૂ કર્યું. આમાં અલ્પબુદ્ધિના જૈન બાળકોને ઉદ્યોગ અને ધાર્મિક શિખવવામાં આવતું. ઉદ્યોગોમાં શરૂઆતમાં ફોટોગ્રાફી, નામું અને એવું જ રાખેલું.

બોર્ડીંગની શરૂઆતમાં શ્રી રણુશી દેવરાજની ધર્મશાળાના ધર્મનિષ્ઠ મુનિમજી શ્રીયુત્ મુજળભાઈએ પણ સારી મદદ કરેલી. બોર્ડીંગ સ્થપાયા પહેલાં પણ મહારાજશ્રીના કહેવાથી કચ્છી ડોસા અને એના બે છોકરાને પણ પોતાને રસોડે જમાડતા હતા. બોર્ડીંગ સ્થપાયા પછી તો એ છોકરાઓ એમાં જ રહીને ભણવા લાગ્યા.

ત્યાર બાદ આ સંસ્થાને પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજના ઉપદેશથી આગ્રાવાલા શેઠ તેજકરજીજી ચાંદમલજી નહાટા તથા શેઠ લક્ષ્મીચંદજી બેદ તરફથી માસિક રૂા. ૩૦૦) ત્રણ વરસ સુધી મળવાનો પ્રબંધ થયો.

અને સંસ્થાની કાર્યવાહક સ્થાનિક કમીટીની નીમણુંક કરવામાં આવી. જેમાં શેઠ અમરચંદ્ર જોડ, શ્રી ચુનીલાલ કાતુની, શ્રી મોહનલાલ મગનલાલ ઝવેરી વગેરે તથા ગામના આગેવાન ગૃહસ્થોની કમીટી નીમણુંક કારોબાર ધમધોકાર ચાલવા માંડ્યો. દિવસેદિવસે આ સંસ્થાની વધારે ને વધારે પ્રગતિ થવા લાગી.

સંસ્થામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૫૦ ની આસપાસ થઈ ચૂકી. હવે મોટા મકાનની ખાસ જરૂર પડી; કારણ કે આ વખતે ૭૫ માણસનો સમુદાય થઈ ચૂક્યો હતો. આ વખતે મેનેજર તરીકે કામ કરતા પાલીતાણાના રહીશ મોદી ઝવેરચંદ માધવજી તેમજ પડિત શ્રી ત્રિલોચનદાસ અમરચંદ; આ બંને મહારાજશ્રીની બે ભૂબાઓ હતા. તેમણે વિચાર કર્યો, કે હવે આ સંસ્થાને સારામાં સારું સગવડતાવાળું મકાન બેઠકો. આ વખતે પાલીતાણામાં પન્નાલાલ બાણુની ધર્મશાળા સામે શેઠ ચોસમાન જમાલવાળું બિલ્ડીંગ બની ચા સાથે વાર્ષિક રૂ. ૧૫૦૦ના ભાડાથી રાખવામાં આવ્યું. આ વખતે આ સંસ્થા પાસે બીલકુલ મૂડી હતી નહિ. આવા મોટા ભાડાના મકાનનું સાહસ કર્યું. તે પૂજ્ય મહારાજ સાહેબના વચનસિદ્ધિનો જ પ્રતાપ છે.

આ સંસ્થાની સ્થાપના કરતી વખતે પૂજ્ય મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજીએ વચનો ઉચ્ચારેલાં : ‘આ સંસ્થા ભવિષ્યમાં એક સારામાં સારી, ગુરુકુલના નામે પ્રસિદ્ધ સંસ્થા થશે.’ આ આગાહી-વાણીનો પ્રભાવ, દિવસે દિવસે વધારે ને વધારે દૃષ્ટિગોચર થતો ગયો. દેખતા દેખતામાં આ સંસ્થા જૈનગુરુકુલના રૂપમાં હયાતીમાં આવી.

મહારાજશ્રીનું આત્મબળ એટલું બધું હતું, કે પોતે જે ધારે-ચીંતવે તે કરી શકતા હતા. સંસ્થાને માટે પોતે શાન્તિથી ઊંઘ પણ લેતા નહોતા. પાણીની હોનારત થયા પછી, અહીંના રાજ્યમેનેજર મેજર સ્ટ્રોંગ સાહેબ પાસેથી, તેમને ઉપદેશ કરી; આ સંસ્થા માટે સ્ટેશન ઉપર ૬૬ વર્ષના પટે માત્ર આશરે રૂ. ૨૫ ના સાલિયાણાથી જમીન મેળવી. એકસો વિદ્યાર્થીની સગવડતા થાય તેટલું ‘સાફ’ મકાન બનાવ્યું.

આ વખતે માત્ર સ્થાનિક કમિટી સાધારણ કામકાજ કરતી હતી. હવે સંસ્થાનું ‘પાકું’ બંધારણ થાય તો સારું, આવા વિચારથી મહારાજશ્રીએ ખુબઈની કમિટીની નિમણુંક કરી. જેમાં નીચેના ગૃહસ્થોની નિમણુંક કરવામાં આવી.

૧ શેઠ હીરજી વેલાભાઈ બણસી [કચ્છી]	૨ શેઠ લખમશી હીરજી મૈશરી
૩ ઝવેરી મોહનલાલ મગનલાલ	૪ શેઠ વેલસી પુનસી વકીલ
૫ શા મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ	૫ ડૉક્ટર (નપુનેણસીવાળા) પુસીભાઈ
હાઇકોર્ટ જ્ઞીડર	હીરજી મૈશરી

૬ મોહનલાલજી લખમીચંદજી બેદ વગેરે વગેરે.

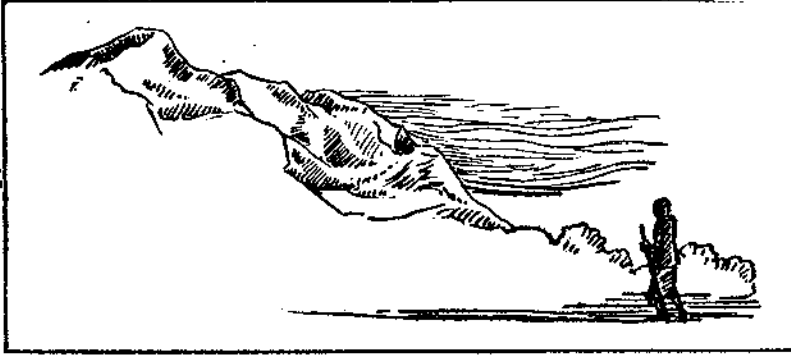
આવી રીતે મજકુર ગુરુકુળની છેલ્લી કમીટી નીચેના ગૃહસ્થોની નીમી. ૧ શેઠ જીવણચંદ ધરમચંદ ઝવેરી ૨ શાહ લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ ૩ શેઠ કેશરીચંદ ભાણુભાઈ હા. શેઠ ફકીરચંદભાઈ ૪ શાહ હીરાલાલ સરૂપચંદ નાણાવટી ૫ ડૉક્ટર નાનચંદ કસ્તુરચંદ ૬ શાહ મોહનલાલ ખોડીદાસ વગેરે વગેરે કમીટીઓ મુખ્ય ખાતેની નીમી, તેમજ ભાવનગરની શાહ ગુલાબચંદ આણંદજી, શાહ વલ્લભદાસ ત્રીભોવનદાસ ગાંધી, શાહ કૃતેહચંદભાઈ ભાઈચંદ વગેરે વગેરે ગૃહસ્થોની કમીટી નીમી.

પાલીતાણાની સ્થાનિક કમીટીઓની નીમણુંક કરી મહારાજ શ્રી સંવત ૧૯૭૩માં વિદ્યાર્થીઓ, મકાન, તેમજ સ્ટાફ વગેરે ગુરુકુળની હબરોની મીલકત મુખ્યની કમીટીને ભળાવી કચ્છમાં ગયા.

કચ્છમાં બે વખત ગયા અને બે વખત આવ્યા. ત્રીજી વખતે કચ્છમાં જઈ પાલીતાણામાં એક મોટા પાયા ઉપર જૈન કળાભુવન ખોલવા માટે ઉપદેશ કરી પ્રથમ ૩૦ હજાર ફોરી ખર્ચ કરવાની કબુલાત લીધી. ચાતુર્માસ ઉતરતાં અહીં તરફ આવવા વિચાર થતો હતો એ અરસામાં જૈનસમાજના કમનસીબે તખિચત બગડવાથી તેઓશ્રીનો સ્વર્ગવાસ થયો.

પૂજ્ય મહાત્માશ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) મહારાજશ્રીએ આ સંસ્થાને સારામાં સારી ફોટીએ મૂકી જૈન સમાજની સારામાં સારી સેવા બજાવી છે, એ તેમણે કરેલા પ્રયાસથી સમજી શકાય છે. ખરેખર! મહારાજશ્રીએ પોતાની દરકાર કર્યા સિવાય તન-મનથી અનહદ શ્રમ ઉઠાવી આ સંસ્થાને પરિપૂર્ણ કરી મુખ્યના ગૃહસ્થોને સોંપી છે. અને આજે તેનું ગુરુકુળ તરીકેનું નામ મશહુર છે તે સહુ કોઈ જોઈ શકે છે.

મોદીશેરી, પાલીતાણા

એ પુણ્યસ્મૃતિ!

લેખક: મુનિરાજ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી

(યોગનિષ્ઠ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીના પ્રશિષ્ય)

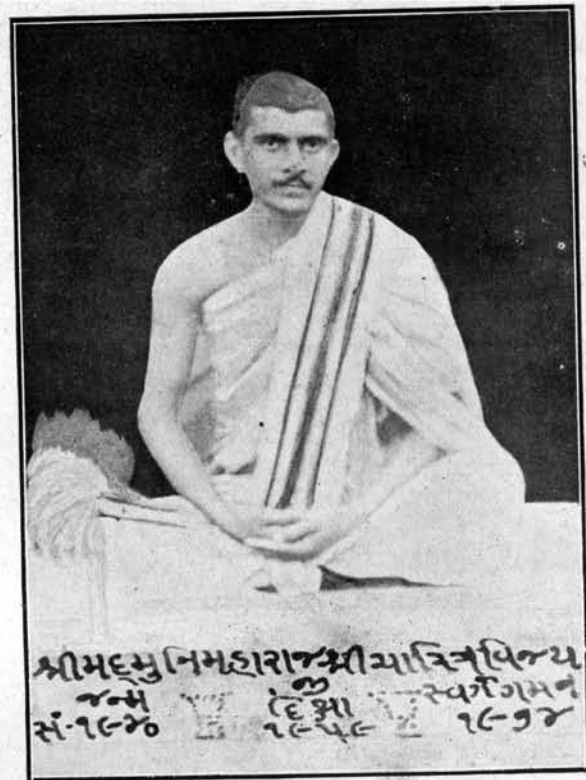
સ્વર્ગસ્થ મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી અને સ્વ. યોગનિષ્ઠ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી બંને પરસ્પર જીવનકાલમાં ખૂબ જ સંકળાયેલા હતા. અધ્યાત્મદષ્ટિ સૂરિજીએ આ મુનિરાજશ્રીમાં શાસન સેવાની અપૂર્વ ધગશ અને તાકાત નિહાળ્યાં હતાં. અને એનું જ કારણ છે કે તેઓએ જીવનભર મુનિરાજશ્રીને પોતાના કરી માન્યા હતા, બંને તેટલી સહાય આપી હતી અને વારંવાર માર્ગદર્શક બન્યા હતા. આજે એ સમર્થ સૂરિજી હયાત હોત તો ? આ સ્મરણો કોઇ અનેરા રૂપરંગે તેઓ આપી શકત. પણ આજે તેઓ નથી. તેમની ચિરંજીવ કીર્તિને સ્મૃતિ મેળવે છે. છતાં આશ્વાસન એ વાતનું છે કે તેમના સુયોગ્ય અતિવાસી મુનિરાજ તેમની પાસેથી ઝીસેલાં સ્મરણો આજે આપણને આપે છે. એ પણ કયાં ઓછું સહભાગ્ય છે ?

સંપાદક

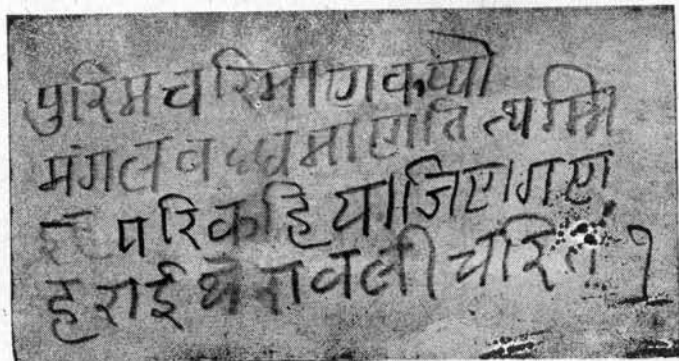
પરમ સેવાલાવી સ્વર્ગસ્થ મહાત્મા ચારિત્રવિજયજીનાં સંસ્મરણો અનેક વિધ તેજસ્વી રંગોથી રંગાયેલ દષ્ટિગોચર થાય છે. શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈનોના વસુ અને વગથી વિશાળ સંસારમાં ગુરુકુળોની આદિ સ્થાપના કરનાર કોઈ નિરભિમાની વીરપુરુષ હોય, તો મહાત્મા ચારિત્રવિજયજી જ દષ્ટિગોચર થાય છે.

જીવનભર સમાજસેવા અને શાસનપ્રેમથી જેનું રક્ત સંચાલિત થતું હોય એવા, પ્રાતઃકાલ અને સંધ્યા સમયે વિદ્યાર્થીઓને પુત્ર તુલ્ય માની જ્ઞાન ઘેરણ પર એમના ચારિત્રનું ઘડતર કરનાર કોઈ મહાપરિશ્રમી મહાત્મા જેવાય તો સમજવું કે એ શ્રીમાન ચારિત્રવિજયજી મહારાજ છે.

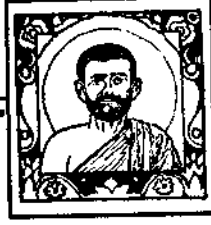
એવા પરમ આદર્શ સાધુ પુરુષ માટે શું લખી શકું ?

तारुण्ये अने तपनी मूर्ति
 मुनिराज श्री यश्विनय—सर्वेगी साधुता स्वीकारी ते वेला.

स्वर्गस्थना हस्ताक्षरेभां येक मंगलश्लोक.

નાની એવી વયે સંસારના સંપૂર્ણ સારાસારને એ પ્રત્યક્ષ કરે છે. જ્યારે સંસારમોહનાં આકર્ષણો ઉભરાય એવી અવસ્થા, એવી કમાણી ને એવા સુયોગ હતા, ત્યારે તેઓ વૈરાગ્યવાસિત બને છે ! એમના પરાક્રમ પાસે યમદેવનો પણ પરાજય થાય છે. એ સ્થાનકમાર્ગી સાધુ બને છે.

નાની વયે મુખપરથી હજી બાહ્યાવસ્થાની કુમાશ પણ પલટાઈ નહોતી, ત્યાં સત્ય ધર્મના રંગે રંગાય છે. પોતે ધારણ કરેલ શ્રદ્ધા ઠોલવા લાગે છે. એક તરફ ભય ને બીજી તરફ સાહસ, એક તરફ ધમકી ને બીજી તરફ ધૈર્ય જુદાં ચહે છે. સાથ કાંચળી ઉતારે એમ એ વેષ તજી સંવેગી સાધુ બને છે.

વીશ વર્ષની યુવાન વયે તો એ પુરુષસિંહ કાશી તરફ વિદ્યાભ્યાસ માટે પ્રયાણ કરે છે. અંગાળ-પૂર્વદેશનાં પુનિત તીર્થસ્થળોની યાત્રા કરી આત્મકલ્યાણ સાથે પર-કલ્યાણ કરવા ભગવાન મહાવીરનો અહિંસાનો જાડો લઈ એ ચોતરફ ધૂમવા માંડે છે.

અઠ્યાવીશ વર્ષની ઉંમરે એ મહાન શાસનસેવક સિદ્ધગિરિની પુનિત છાયામાં સમાજોદ્ધારનો મહાન યજ્ઞ આરંભે છે. —ભાવિ ગુરુકુલના બીજ સરીખડી શ્રી યશો વિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા-બોર્ડીંગ સ્થાપે છે. અનેક વિદ્યન વાદ્યોને ભેડી, અપમાનના વિષમ ખ્યાલાઓને અમૃત સમ ગણી, તેને હસતે મુખડે ગળી જઈ; આજ તુટે કે કાલ તુટે તેવા ભયંકર પ્રસંગોમાં પણ મેરુની જેમ અડગ રહી જૈન શાસનના ઉદ્ધાર અર્થે એ સંસ્થાને ઉન્નતિના પથે ચઢાવે છે. જૈન સમાજને પ્રથમ ગુરુકુલ અર્પણ કરે છે. બેશક ગુરુકુલનાં મીઠાં ફળો અને તેની ઉન્નતિ જોવા તેઓશ્રી વધારે સમય જીવંત ન રહ્યા, પરંતુ ગુરુકુલ આટલી પ્રગતિ, ઉન્નતિ અને વિકાસ સાધી રહ્યું હોય તો એ બધો મહાત્મા શ્રી ચારિત્રવિજયજીના આત્મભોગનો જ પ્રતાપ છે—તેનું જ ફળ છે.

પાલીતાણાના ભયંકર જલપ્રલય સમયે જેમ જેમ મેઘનું પાણી વધતું જતું હતું, તેમ તેમ શ્રીમદ્દના હૃદયસરમાં દયાનું-કરુણાનું પુર વધતું જ જતું હતું. તે સમયે અનેક નિરાધાર મનુષ્યોને અને અનાથ દીન પશુઓને બચાવી કરુણાના એ ધોધને સફળ બનાવ્યો હતો. આવા નિરુપદી સેવાભાવી આત્માને ત્રિકાલ વંદન હોય !

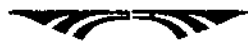
શ્રીમદ્દ મારા ગુરુશ્રીના પરમ મિત્ર હતા. કેસરિયાજીની યાત્રા કરવા સાથે મળેલા. તે વખતનાં ઘણાં મધુર-મીઠાં સ્મરણો મારા ગુરુશ્રી કહેતા. આજે મારા ગુરુશ્રી હાજર હોત તો તે સ્મરણો કાન્યમય ભાષામાં આમેલુબ આલેખી શકત.

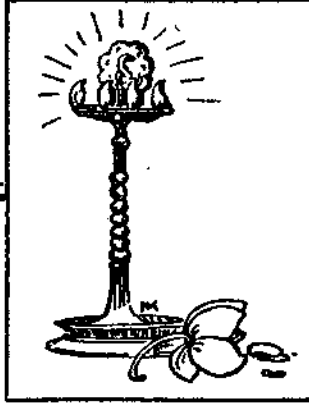

સમાજમાં અનેક કલહો આજ સુધીમાં થયા છે. તે બધામાં ચારિત્રવિજયજી મહારાજ અલગ જ રહ્યા છે. પોતાની અજબ વીજ્ઞાનિક શક્તિનો ઉપયોગ જૈન સંતાનોને સાચા શાસનસેવક બનાવવામાં, સમાજની-સંઘની સેવામાં જ કર્યો છે. આવા નિરુપૃહી પરમ ત્યાગી મહાત્માઓનું સ્મરણ યુગોના યુગો સુધી અવિચલ-અખંડ રહેશે. અનેક જન્મમાં અને આશ્રમો ગયા-આદ્યા ગયા, પરંતુ શ્રી ચારિત્ર-વિજયજી મહારાજની પુણ્યસ્મૃતિ જૈનસમાજ હયાત હશે ત્યાં સુધી સદા પ્રકાશમાન રહેશે. એ અમર આત્માને અમર શાંતિ હો!

આજે જૈનશાસનમાં આવા ઉદારચરિત સાધુ પુરુષોની ઘણી જ જરૂર છે. જીવનમાં શાસનસેવા એ જ મુખ્ય મંત્ર હોતો, સમાજ હિતસાધના એ જ ધ્યેય હતું. કોઈ પણ જાતની ખટપટમાં પડ્યા સિવાય-કલહથી સદાય દૂર રહી નિરુપૃહવૃત્તિથી, નિરભિમાનપણે, મૂકભાવે તેઓશ્રીએ જે શાસનસેવા અને સમાજ-હિત સાધ્યાં છે, એવા સેવાભાવી આત્માઓ અત્યારે પ્રગટે અને સમાજહિત સાધે, શાસન અને સંઘસેવા બળવે તે બહુ જરૂરી છે.

આનંદમય જીવન બનાવનાર જ આનંદ માણી શકે છે, તેમજ બીજાનાં આનંદમય જીવન બનાવી શકે છે. શ્રી ચારિત્રવિજયજી ઉદારચરિત અને બહુ આનંદી હતા. ગુરુકુલના બાળકો-વિદ્યાર્થીઓ સાથે બહુ ઉદારતાથી વર્તતા અને તેમને વિનયી, વિનીત, સદાચારી, ઉદમી અને પરમ પુરુષાર્થી બનવાનો એવી સુંદર રમુજી ભાષામાં ઉપદેશ આપતા-ટકોર પણ એવી કરતા, જેથી વિદ્યાર્થી આનંદથી હસતા હસતા સમજી જતા. વળી વિદ્વાનો-પંડિતો સાથે બરાબર પંડિતાઈભરી વાતો કરી જૈન-દર્શનનું રહસ્ય સમજાવતા. બાળક સાથે બાળક જેવી વાતો કરી તરવ સમજાવતા અને પંડિત-વિદ્વાનો સાથે ગહન વિષયમાં ઉતરી તરવ સમજાવતા, ગુરુકુલમાં તમે કોઈને જુઓ, તો સમજવું કે એ ચારિત્રવિજયજી મહારાજ જ છે. એવા આત્માઓ આજે વિરલ છે. મહાત્મા શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજનાં અનેક ગુણસ્મરણો મારા ગુરુ શ્રી કહેતા. આજ એમાનાં આ એ શબ્દો રજૂ કર્યા છે.

ગુરુકુળવાસના ઉદ્ધારકો

લેખક: મગનલાલ કપુરચંદ શેઠ

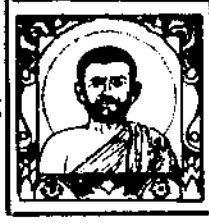
પરમાત્મા મહાવીરનું શાસન અજોડ છે. જેનું પ્રબલ કારણ તેમણે નિરૂપણ કરેલ સ્વાદ્વાદ સિદ્ધાંત તથા જ્ઞાનની જાગૃતિ માટેની ગુરુકુળવાસની પ્રથા છે.

પૂર્વકાળમાં હજારો જૈન મહર્ષિઓ ગુરુકુળની નિશામાં રહી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને ચારિત્રની ઉજ્જવળતા સાધતા હતા. શ્રમણોપાસકો સિદ્ધપુત્રો પાસે જૈન તત્ત્વોનું ઢોહન કરી પરમ શ્રાવક બનતા હતા. આ રીતે તે કાળે-તે સમયે જૈન સમાજ ઉન્નતિને શિખરે હતો. પરંતુ કૂર ભસ્મગ્રહ આ ઉત્કર્ષને ઢેખી શક્યો નહીં અને તેણે આ સુંદર કલ્યાણમય માર્ગમાં એક પછી એક અનેક રોડા ફેંક્યાં.

શ્રી ગણેશાય નમઃમાં, પુણ્યમિત્ર રાજાએ જૈન તથા બૌદ્ધોને ફટકો માર્યો. તેણે જગતની સન્મુખ એક જ આજ્ઞાપત્ર રજુ કર્યું કે મુનિનું માથું કાપી લાવનારને એક સુવર્ણ મુદ્રા ધનમ ! આ મારો એટલો ભયંકર હતો કે શાંતિમાં ધર્મ માનનાર નિર્ગંથોમાં છિન્નચિન્નતા વ્યાપી ગઈ. પુણ્યમિત્રે મૈત્ર્ય-કાલીન જૈન સ્થાપત્યોનો વિનાશ કર્યો. જૈન મંદિરોમાં વૈદિક શાળાઓ સ્થાપી.

વારંવાર બારબાર ઢુકાઢી પડી, જેણે નિર્ગંથોના ગુરુકુળવાસને સફાને માટે દેશવટો અપાવ્યો. જૈનોના ત્રણ કાફલાઓ પડી ઉત્તર, પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં વ્યાપ્યા ગયા. દક્ષિણનો જૈન નિર્ઐશ્વર્યમાળ ગુરુ પરંપરાના જ્ઞાનથી વંચિત રહ્યો. તેમાં ગુરુકુળ પદ્ધતિ છુટી ગઈ. જેથી તેમણે તેા નક્કી કરી નાખ્યું કે હવે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના વચનોનો સંગ્રહ રહ્યો નથી.

ઉત્તરીય તથા પશ્ચિમીય નિર્ગંથોએ પુનઃ ગુરુકુળ સ્થિતિને ઊભી કરી. નિર્ગંથ જ્ઞાનને સાચવી રાખ્યું. આ અરસામાં ત્રણે સમુદાયોમાં એવા સુધારા વધારા થઈ ગયેલ કે પુનઃ શાસનનિર્માણની આવશ્યકતા લાગી. અને શ્રીચંદ્રસૂરિના શિષ્ય

શ્રી સમંતલદ્રસૂરિએ વનવાસ સ્વીકારી મહાન્ પ્રયત્ન કર્યો. દરેક નિર્ગ્રંથોએ તેમને અપનાવ્યા. થોડા વર્ષો સુધી ઠીક ચાલ્યું પણ તેઓના સ્વર્ગગમન બાદ પાછી પૂર્વની સ્થિતિ ઊભી થવાથી આખરે નિષ્ફળતા નિવડી, સંઘ ભેદ થયો અને સ્વેતાંબર દિગંબરની શાખાઓ નીકળી. બન્ને શાખાઓએ શ્રી સમંતલદ્રાચાર્યને સિદ્ધ ભિક્ષુ દષ્ટિએ પૂજ્યા-માન્યા. બાદમાં ઉત્તરાપથ તથા પશ્ચિમ વિભાગના નિર્ગ્રંથોએ જિન આગમને લેખબદ્ધ કર્યાં.

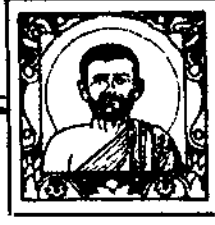
વિક્રમની નવમી શતાબ્દીમાં વળી ધર્મોદ્ધતાનું યોગ્યું ફરી વળ્યું. શ્રી શંકરાચાર્યે પણ રાજ્યાશ્રય નીચે જૈન મુનિઓના માનચ્છેદનું મહાત્મ્ય ગાયું. જિન પ્રતિમાઓને ફેંકી દઈ જિનભુવનમાં શિવપિંડીઓ બેસાડી. ઉપાશ્રયોમાં વેદ-શાળાઓ સ્થાપી. દક્ષિણમાં શિવભક્ત સુંદરપાંડય રાજાએ પણ આ જ શંકરપદ્ધતિ અપભ્યાર કરી. પરિણામે જૈન સાધુઓમાં રહી સહી શક્તિ પણ નાશ પામી. ગુરુકુળ પદ્ધતિ તો તદ્દન હુમપ્રાય બની ગઈ. ત્યારે જૈનાચાર્યોએ પણ સાધુઓના વિભાગ પાડી જુદા જુદા પ્રદેશો વહેંચી ધર્મસ્થિતિ ટકાવવાને જ માત્ર મુખ્ય ઉદ્દેશ રાખ્યો. જે વિભાગો પાછળથી ૮૪ ગચ્છ તરીકે બહાર થયા.

ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ જૈન જ્ઞાનને સમૃદ્ધ બનાવવા મહાન જેહ્મત ઉઠાવી. પણ દેવ પ્રતિકુળ હતો. મુસ્લીમ રાજ્યના પાયા પડ્યા, જેમાં જૈન ધર્મ કે શિવધર્મ દરેકના શિર પર ખીલી ઠોકાણી. જૈનધર્મમાં વિશેષ મંથન ચાલ્યું અને મુસ્લીમ રીતભાત તથા ભાવનાથી એક નવો જૈન પંથ નીકળ્યો !

આ રીતે જૈનમાં ગુરુકુળનું કે ગુરુકુળપદ્ધતિનું નામ નિશાન ન રહ્યું કે જ્યાં મ્રમણો-શ્રમણીઓ જૈન તત્ત્વનું પાન કરી સંયમ કૃતાર્થ કરી શકે.

અતે આ દિશામાં પૂજ્યપાદ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ સાહેબે દષ્ટિ ફેંકી. તેઓ જન્મથી કચ્છના હતા. સાહસ એ કચ્છના પાણીનું પરિપકવ ફળ છે.

એ ૨૮ વર્ષના મહર્ષિએ જૈન સમાજમાં જ્ઞાનમંદિરનાં દ્વાર ખોલ્યાં. એ સેવા ભાવી મહાત્મા ગુરુકુળની ઝંખનામાં હતા, આર્યસમાજીઓની ગુરુકુળ શૈલીને અનુભવી ચૂક્યા હતા. કાશીના ૩૬૦ અન્નક્ષેત્રોએઈ આબ્યા હતા. તેઓને લાગ્યું કે:- પાંચમા આરાના વિષમ અધિકારમાં જિનાગમ અને જિનખિંબ એ બે જ પ્રકાશમય જ્યોતિઓ છે. પરમ પવિત્રભૂમિ સિદ્ધક્ષેત્રમાં એક પ્રકાશ બલ્લવદયમાન છે. બીજો પ્રકાશ કાં નહીં ? પાલીતાણા એ સિદ્ધક્ષેત્ર છે તે જ્ઞાનતીર્થ પણ કેમ ન બને ?

ઇતર સમાજવાળાએ કાશીને મંદિરોથી અને પાઠશાળાઓથી સમૃદ્ધ બનાવી છે. તેમ જૈનો સિદ્ધાચળજીને ગિતાલયો સાથે જ્ઞાનાલયોથી સમૃદ્ધ કાં ન બનાવે? હાની જૈનકોમને એ કંઈ મુશ્કેલ નથી.

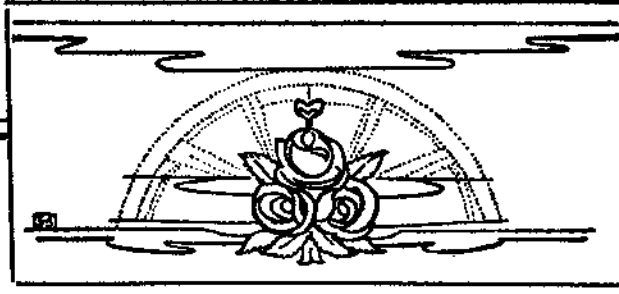
બસ ! આ જ ભાવનાના ફળરૂપે એ પૂજ્ય મહર્ષિએ સં ૧૯૬૮ની જ્ઞાન જયંતીમાં ગુરુકુળનું ખીજ વાળ્યું. ટુંક સુદતમાં તેને ભાવિ જૈન ગુરુકુળ તરીકે જાહેર કયું અને અંતે શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ નામ આપી પોતાની ભાવનાને મૂર્તરૂપ આપ્યું.

તે પુણ્યસ્થાનક મહાત્મા આજે હયાત નથી પણ તેમની આ જ્વલંત કીર્તિ આપણી સન્મુખ જાણી છે.

તેઓએ શિશુવયમાં પોતાની જન્મભૂમિમાં વેરાન પ્રદેશમાં એક વડ રાખ્યો, જે અત્યારે અનેક જીવોને શાંતિપ્રદાન કરી રહ્યો છે, તેમ જ આ જ્ઞાનવૃક્ષ પણ સમૃદ્ધ બની સમાજને ઉન્નતિના પંથ તરફ ધપાવી રહ્યું છે. તેઓની ઉત્પાદકકળા કોઈ અજબ હતી. મારી યાદ પ્રમાણે જૈનસમાજની સામાજિક ધાર્મિક જાહેર સંસ્થાઓમાં સૌથી પ્રાચીન “ જૈન ગુરુકુળ ” જ છે. અને એ રીતે શ્રી ચારિત્રવિજયજીને આધુનિક ગુરુકુળવાસની પ્રથાને સંજીવન કરનાર પ્રથમ જૈન શ્રમણ કહી શકીએ.

તેઓશ્રી અનેકવાર દુરભાવતા હતા કે આવી જ્ઞાનસંસ્થાઓ સાધર્મિક વાતસહ્યનું જ અંગ છે. સાધર્મિક વાતસહ્ય, પ્રભાવતા, પારણા, અંતર વારણા, તપસ્વી ભક્તિ, આયખીલ તપ, સેવા, સંઘભક્તિ, જીવદયા વિગેરેમાં દાતાઓની ફળ-દર્શક બુદ્ધિ હોય છે, પણ તેઓ ખાઈને તેનો શું ઉપયોગ કરશે એ સર્વથા જોવાનું હોતું નથી. આ જ રીતે આ સંસ્થાઓમાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ, દર્શનશુદ્ધિ, ધર્મતત્ત્વવૃદ્ધિ ઇત્યાદિ મુખ્ય ઉદ્દેશો હોય છે તેથી પૂજ્યશ્રીએ આ જ્ઞાન પરબ ખોલીને શાસનના ઉદ્ધારમાં અમૂલ્યો ફાળો આપ્યો છે.

જો કે તેમાં હાલ શ્રમણોપાસકો માટે જ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનાં સાધનો છે. પણ સમાજ દુરંદેશી બતલાવી તેના કાર્યવાહકોને ઉત્સાહિત કરી સેકંડો જૈન સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ જ્યાં આવી જ્ઞાનપાન કરી શકે એવું ગુરુકુળ બનાવી ૨૦૦૦ વર્ષના પ્રાચીન વાતાવરણને પુનઃ પ્રકટાવે તો પૂજ્ય મુનિશ્રીની ભાવનાને ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ સહિત ન્યાય આપ્યો મનાય. શાસનદેવ દરેકને એ અતુલ શક્તિ અર્પે !

એ પ્રભુતાની પ્રતિમા

લેખક : શ્રીચુત માધવલાલ નાગરદાસ દાકતર, સાણંદ.

એ સાધુ મહાત્માની ઉંમર બહુ નાની હતી, છતાંય બહુ ઉદાર હતા. તે યુવાન હતા, છતાંય સાગરસમ ગંભીર હતા. નેત્રકમલો વિશાલ અને દૃઢતા સૂચક હતાં, છતાંય તેમનું હૃદય પુષ્પથી પણ વધુ કોમળ હતું. બહારથી જોનારને બદામનાં છીલકા સમાન કઠોર લાસતા એ સાધુપુરુષ, પરિચિતોને બદામના મીઠા જેવા મીઠા અને મૃદુ હતા. ખરે જ સાચી સાધુતા અને સ્વયંમનો સુંદર સંગમ તેમનામાં જોવાતો. અહિંસા અને સત્યના તેઓ અખંડ પૂજારી હતા. શત્રુ અને મિત્રને સમાનભાવે સત્કારતું-સન્માનતું ઉદારદિલ હતું. શાસનોદ્ધારની પરમ તમન્ના હતી. વીરનો એક પણ અનુયાયી દીન, દુઃખી કે અનાથ ન રહે તે જોવા તેમનું હૃદય અને નેત્રો તલસતાં હતાં. અખંડ બ્રહ્મચર્યનું તેજ તેમના મુખમંડળ ઉપર તરવરતું હતું. તેમનામાં શાસનનું સૂત્ર ચલાવવાની અપૂર્વ શક્તિ હતી; છતાંય શાસનસેવક-સિપાઈ હોવામાં જ તેઓ ગૌરવ માનતા. ઉપકાલીન અપૂર્વ તાજગી અને તનમનાટ તેમના જીવનમાં હતો, છતાં સ્વચ્છંદતા કે ચંચળતા ન હતી! પ્રથમ દર્શને જ પ્રેક્ષકને આકર્ષે તેવાં લોહચુંબક સમ તેમનાં નેત્રો હતાં.

હું એ દયામૂર્તિ સાધુપુરુષના પ્રથમ દર્શને જ આકર્ષાયો અને તેમના ઉદાર હૃદયમાં એક પૂજારી તરીકે સ્થાન પામ્યો. ખરેખર તેઓ મારા પૂજ્યપાદ હતા. પૂજ્યપાદને લાયક હતા, છતાંય તેમણે પૂજકને-પૂજનને કદીયે શાસનનું સ્વરૂપ નથી આપ્યું; પ્રેમભાવે હિતોપદેશ, સ્નેહભાવે મીઠાં સૂચનો અને યોગપાઠો આપ્યા છે. તેઓ વિદ્વતામાં બૃહસ્પતિ ન હતા છતાં તેમની વાણીમાં અપૂર્વ બાહુ બહુ હતું એમ કહું તો ચાલે! જ્યારે જ્યારે તેઓ વિદ્યાર્થીઓને ઉપદેશ આપવા

મેસતા, ત્યારે જાણે તેઓ ઉપદેશક નહિ પરંતુ વિદ્યાર્થીઓમાંના જ એક હોય તેમ વિદ્યાર્થીઓનું હૃદય રળુ કરતા. ઉપદેશ સાંભળી ભલભલા ઉદ્ધત વિદ્યાર્થીઓ પશુ શાંત થઈ જતા, અથ્ર પાડતા અને બીજે દિવસે વિનયી બની જતા જોવાયા છે. તેમની વાણીમાં એવી અપૂર્વ શક્તિ-તાકાત હતી કે, ચમડી દુટે પશુ હમડી ન છુટે એવા કૃપણશિરોમણી સદ્ગૃહસ્થો (?) પાસેથી ગુરુકુલ માટે વસુનો વરસાદ વરસાવતા ઘણાને યાદ છે. ગમે તેવા કુરમાં કુર શિકારીને, માંસાહારીને જીએ કે તેઓશ્રીના હૃદયમાં કરુણાનો ઘોષ વહે અને તેની પાસે જઈ તેનું શિકાર ને માંસાહાર આજીવન છોડાવી દેતા. અનેક રજપુતો અને ઠાકોરો, અગ્રેજો અને પારસી કે મુસલમાન અધિકારીઓને તથા પૂર્વદેશના અનેક બંગાળીબાળુઓને એમણે મૃદુ વાણીથી નિરાત્રીપાહારી બનાવ્યા છે.

તેમણે દિગ્ગજ પંડિતોની સભામાં વાદવિવાદ નથી ચલાવ્યો, છતાંય જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ આવ્યો છે; ત્યારે શું આર્યસમાજ કે શું મીશનરી, શું સનાતની કે શું મુલ્લાંજી; દરેકની સાથે સમભાવે ચર્ચા કરી જૈન દર્શનનાં મૂલભૂત તત્ત્વો-હાદં સમજાવી જૈન દર્શનના અવિરોધી બનાવી, તેમાંના કંઈકને જૈન દર્શનના અનુરાગી બનાવ્યા છે. તેમણે પોતાના ચિરંજીવી યશસ્વી કાર્યોનાં બજ્રગાં નથી કુંકાવ્યાં, તેમણે દેશ વિદેશમાં પોતાનો યશોદુહાંબી નથી વગડાવ્યો, છતાં તેમનાં શાસનોપયોગી અને સમાજોપયોગી શુભ કાર્યો આજે પણ મોનભાવે યશોગાથા ગાઈ રહેલ છે. તેઓશ્રીએ નિરાડંબરપણે, નિઃસ્વાર્થભાવે, મૂકપણે તનમનથી શાસન સેવા બજાવી છે.

ખરેખર તેમનામાં ઉદાર મહાનુભાવતા, અપૂર્વ સાધુતા અને સુંદર જ્ઞાનશીલતા એ ત્રિવેણીનો સુંદર સંગમ થયો હતો. એ ત્રિવેણી સંગમ જોઈ ભક્તિભાવે હૃદય અને મસ્તક અવનત થઈ તેમના ચરણાર્વિંદમાં ઝુકે છે. તે મહાત્માનું નામ છે—સ્વર્ગસ્થ મહાત્મા શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ.

એક સુભાગી પળે મારી અને તેમની સુહૃદકાત થઈ અને આજીવન હું ભક્તિભાવે તેઓશ્રીનાં પ્રેમસૂત્રમાં બંધાયો. જેમ સાગરમાં મીઠો મહેરામણ પ્રાપ્ત થાય તેમ મને તેઓશ્રીના પરિચયથી લાભ થયો. થોડા દિવસોનો સત્સંગ

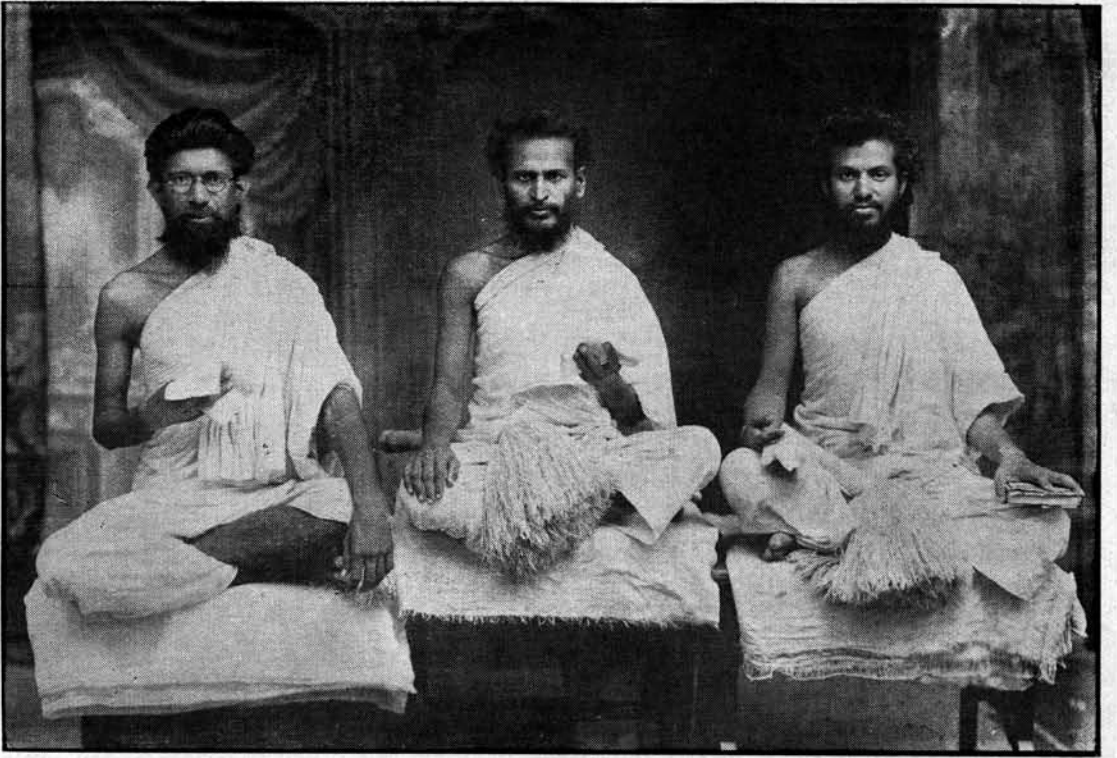
હજીયે મને નિરંતર યાદ આવે છે. તેમનું ધૈર્ય, પવિત્રતા અને પરિશ્રમશીલતા આદિ ગુણો ખાસ ગ્રાહ્ય હતા. તેઓશ્રી સાધુ હતા એટલે જ તેમના તરફ આકર્ષણો અને પ્રેમભર્યા ધ્યાનો એમ ન હતું; પરંતુ તેઓશ્રીની અપૂર્વ સાધુતા, શીલ, સંયમ, શાસનઉદ્ધારની ધગશ, ઉદાર હૃદયભાવના, સ્વાદ્રાદનો વિજય ડંકો વગડાવવાની તમજા અને નિરાકંખરી જ્ઞાન, જે મહાન્ ગુણો તે મહાત્માને સદાય જીવંત રાખશે, આવા અનેક ગુણોથી હું તેઓશ્રી પ્રત્યે આકર્ષણો હતો. એ મીઠા સત્સંગનાં સ્મરણો જીવનમાં પુનઃ પુનઃ મળે એમ મારા હૃદયની ભાવના ત્રદાય જાગૃત રહે છે. સમાજ સાથે જ ભાગ્યશાળી છે કે મુનિરાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી જેવા યથાનામા તથાગુણ મહાત્મા તેની સામાજિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિના સુકાની-નેતા બન્યા હતા.

જ.....ય.....ન્તી ગી.....ત

(રાગ-ભૈરવી લાવણી)

ચારિત્રવિજય મુનિની સેવા,	સાચા જોનો નિત્ય સ્મરે;	
ગુરુ કુલ કલ્પતરુને પેખી,	ગુરુ ગુણ ગાઇ ઉરમાં ઠરે.	ચારિત્ર ૧
“મુનિ નથી હું છું સંઘસેવક”	એ વચનો વદતા નિત્યે;	
ઝણી સંધનો સમજી મનમાં,	ગુરુકૃણ કાળે મથતા પ્રીતે.	ચારિત્ર ૨
પત્થર કે છોટાના આજુઓ,	એક અવાજે એમ કહે;	
અમર આત્મા એ ગુરુવરનો,	અમ અંતરમાં નિત્ય રહે.	ચારિત્ર ૩
સેવાના રંગે રંગા છ,	મરત બનીને એ ભગતા;	
“મારું ગુરુકુલ એનો હું છું,”	માની મનમાં દુઃખ ખમતા.	ચારિત્ર ૪
“સીપાછું પ્રભુ મહાવીરનો”	એમ મુખે નિત ઉચરતા;	
ઉત્સાહ, સાહસ, ધીરજ ગુણથી,	વિધ વિલોકી નવ ડરતા.	ચારિત્ર ૫
કચ્છી પાણી છાતું ન રહે,	કિમ્મત છે એ પાણીની;	
પાણી વિના કિમ્મત કો ન કરે,	અસિ, મોતી, નર, વાણીની.	ચારિત્ર ૬
કચ્છી જોનો કેમ વિસારે,	એ બહાદુર કચ્છી નરને;	
સેવાથી શોભાવું છું વન,	નમન કરો એ નરવરને.	ચારિત્ર ૭
સ્મારક સમજી ગુરુ કુળને,	સદાય કરો સદ્ભાવ ધરી;	
આ યુગના મુનિઓ એ પદે,	તારી સંધને જશે તરી.	ચારિત્ર ૮
ભાવી સંધ નિર્માણ કરોને,	તન ને મનના રાગ ઢરી;	
તનમનના બહાદુર બનાવો,	શિવ કહે વરણી શિવસુંદરી.	ચારિત્ર ૯

શાહ શિવજી દેવસિંહ, મહાઆમમવાળા.

ચરિત્રનાયકનો શિષ્ય સમુદાય

મધ્યમાં: મુનિરાજ શ્રી દર્શનવિજયજી, ડાબી બાજુ: મુનિરાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી,
જમણી બાજુ: મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી (મુનિરાજ શ્રી દર્શનવિજયજીના શિષ્ય)

મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજી
(મુનિરાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજીના
શિષ્ય) તથા મુનિરાજ શ્રી નય-
વિજયજીના ફોટોઓ ન મળી
શકવાથી અત્રે આપી શકાયા
નથી.

સાચા સમાજસુધારક

લેખક : યતિશિષ્ય હગનલાલજી, આંબેડી (કચ્છ).

આપણે ઘણીવાર જોઈએ છીએ તેમ, મોટા ગગનચૂમ્બી પહાડો નાની નાની બંદુકો કે થોડાશા દારૂના ભડાકાઓથી નથી ખળભળતા. મુશળધાર વર્ષા આવે કે દાવાનળ પ્રગટે, કેદાળાના ઘા કરે કે ઘણના, નાની એવી કાંકરીઓ ખરવા સિવાય તેના પર કંઈ સ્થાયી અસર થતી નથી. એને ઉડાવી દેવા માટે ધરતીકંપના આંચકાઓ જોઈએ છે, જલપ્રલયના ધમસાણની જરૂર છે, જબરદસ્ત સુરંગોના ધડાકા જ તેને ખળભળાવી શકે છે.

સમાજ સુધારાતું કામ પણ કંઈ અંશે આવું જ છે. રૂઢિફી મોટા પહાડો એ માટી—પથ્થરના પહાડો કરતાં વધુ અવિચલિત ઊભા હોય છે. અને કદી કદી ધર્મનું રક્ષણ પામી એ પહાડો અનાદિ સ્થિર બને છે. એની એક પણ કાંકરી ખેંચવાતું સાહસ કરનાર ધર્મદ્રોહીનું જિરુદ મેળવે છે ! તેને ઉખેડવા જનાર કંઈક અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગયા છે, જેનું નામોનિશાન પણ નથી રહ્યું. પરંતુ જેઓએ બેધડક ખડાદરીથી આગળ આવી એમાં વજ્રહુદયે સુરંગો મૂકી છે એ સમાજ સુધારાના ક્ષેત્રમાં અમર બની ગયા છે.

આવું જ રચનાત્મક કાર્ય કરનાર એક સુધારક કેાઈ સુભાગી પળે કચ્છને આંગણે ઉતરે છે. તેનું શુભ નામ શ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી). તેમની ભાષામાં દર્દ છે, અવાજમાં ગંભીર ગર્જનાઓ છે, દિલમાં સમાજ હિતની તમન્ના છે. તેમના એક એક વાક્યની પાછળ સામાજિક રૂઢિઓના કિલ્લા હથ્થમચાવી મૂકે તેવી સુરંગો છે. અપૂર્વ તન-મનાટ ભર્યા દેહમાં પ્રજ્ઞાચર્ચનાં તેજ કિરણો ફૂટી રહ્યાં છે. છતાં કયાંય ઉચ્છેદક કે વિનાશક પદ્ધતિને લગારે અવકાશ નથી.

કચ્છની ધર્મને ધર્મના ક્ષેત્રની કાયરતા તેમના દયાપૂર્ણ હૃદયને વલોવી નાખે છે. કચ્છની આ અજ્ઞાનતા, આ હીનતા, આ માયકાંગલાપણું તેમની જિન્હાને ખૂબ કડક બનાવે છે. કન્યાવિકચ, બાળલગ્ન, વૃદ્ધલગ્ન, મરણ પાછળનાં લખલૂટ ખર્ચો, લગ્નના મિથ્યા આડંબરી ખર્ચો સમાજજીવનને કોરી ખાતાં તેઓ જુએ છે. કેટલેક સ્થળે

મહાજનના નેતાઓ પાંજરાપોળ, દેવદ્રવ્ય ને સાધારણ દ્રવ્ય; ત્રણે દ્રવ્યોનો ખીચડો કરી બેઠા છે. ન હિસાબ, ન સુવ્યવસ્થા! ન જૈન યુવાનો ભણે છે ન ગણે છે. નાની ભમરે ખેતી પર જાય કે દુકાને બેસે! ધર્મની વાતો તો ક્યાંથી પાસે આવે!

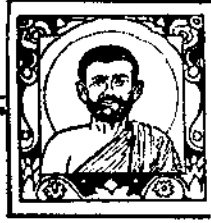
કચ્છના વાગડ, કંઠી ને માંગપટ પ્રદેશની આ સ્થિતિ હતી. આપસમાં કુસંપ દેવતાની ઉપાસના જોરમાં હતી. આમાં કેટલાક સ્થાન સાધુઓ વધુ ઉમેરો કરતા હતા. મહારાજશ્રીએ આ સ્થિતિ સામે યુદ્ધ આદ્યું. પ્રથમ શિકારપુરમાં ગર્જના કરી. અહીંથી આખા કચ્છને આંચકા આપવા શરૂ કર્યો. એ ગર્જનાનો સ્વ જ્યાં જ્યાં સંભળાયો ત્યાં ત્યાં કબુતરખાનામાં ફફડાટ થાય તેમ ફફડાટ થઈ રહ્યો. ‘આ તે વળી કેાણુ આપણું નિદ્રાસુખ હરી લેવા આવ્યો છે? એ તો ચાલતું હશે તેમ ચાલ્યું જશે!’

છતાં જગૃતિના પણ પૂઝરીઓ હતા. વાંઢીયા, જંગી, સમખીયાળી વગેરે ગામોએ મહારાજશ્રીને આમંત્ર્ય. તેમણે ધીરે ધીરે અજ્ઞાનનિદ્રાનું સુખ તોડવા પ્રાથમિક ભૂમિકાઓ તૈયાર કરી. એક એક પાઠશાળાની સ્થાપના શરૂ કરી. વ્યાખ્યાનમાં શાસ્ત્રના ખોટા અને સાચા અર્થોની મીમાંસા શરૂ કરી.

આગળ ધણે જ ગયા. દુધઈ, આઘોઈ, ધમણુકા, આંબરડી, ભરચાઉ આદિ ગામોમાં તેમના ઉપદેશે અજબ અસર કરી. સમાજ સુધારાનાં મૂળ અહીં નાખ્યાં. પાઠશાળાઓ સ્થાપન કરી. બાળલગ્ન અને વૃદ્ધલગ્નના પ્રતિબંધ કર્યા. મૃત્યુભોજનને અટકાવ્યાં. ધર્મોદ્દાખતાને સ્વચ્છ કર્યાં. ચોપડા ચોકખા કર્યાં. ઉપરાંત સંપ સ્થાપન કર્યો. મહાજનના અગ્રેસરો પાઠશાળા સ્થાપન કરવા માટે તેમ જ બીજા સુધારા માટે તૈયાર હતા. પણ મંદિરોના વહીવટ માટે-તેના દ્રવ્ય માટે ચર્ચા કરવા તૈયાર નહોતા. તેઓ મહારાજશ્રીની ખુશામત કરતાં જો ખાનગીમાં હાથ જોડી કહેતા: ‘બાપણ! જ્ઞાનશાળા, પાઠશાળા સિવાય બીજી વાત આપ ન છેડશો.’ કેઈ સુખી પટેલ પગે પડી વિનવતો: ‘બાપણ! કન્યાવિક્રય, બાળલગ્ન બંધ કરવાનું કહો છો તે બહુ સારું છે, પરંતુ ધર્મોદ્દાખતામાં- પૈસાની બાબતમાં આપ માથું ન મારો! આપ તો ત્યાગી છો. આ દ્રવ્યની વાતો છે. અમે બધું બરાબર કરી લઈશું.’

મહારાજશ્રી એક જ જવાબ આપતા. ‘ચોપડા ચોકખા કરો! નીતિનું ખાવા ઇચ્છો, હવે જોગો, સવાર થઈ સમજી અધારાની વાતો ભૂલી જાઓ!’

મહારાજશ્રીનું કથન બધાયને સારું લાગતું. ઘણા ગામોમાં પાઠશાળા સ્થપાણી. ઘણાને કન્યાવિક્રય, બાળલગ્ન અને વૃદ્ધલગ્ન કરવાની બાધાઓ કરાવી અને

ઘણાં ગાયોનાં ધર્મોદ્ધારાં ખાતાં ચોકખાં કરાવ્યાં. કેટલાય સ્થાનોના જ્ઞાનભંડારો કે જેમાં ભિષેક અને કીડાઓ પાનાંઓ ફેરી ખાતાં હતાં; કેટલાંય મહત્ત્વનાં પુસ્તકો કચરામાં પડ્યાં હતાં; અને કેટલાય ગ્રંથોનાં પાનાં આપસમાં ચીપકી જઈ ગ્રંથરત્નને ખરબાદ કરી રહ્યાં હતાં, તે બધાને સૂર્યનો પ્રકાશ બતાવી, તેનું લીસ્ટ કરાવી ઉત્તમ પ્રબંધ કરાવ્યો.

કચ્છમાં ઓસવાલ જ્ઞાતિમાં ઘણા ખેતી કરે છે, તેમને પણ ઉપદેશ આપી ધર્મકાર્યમાં જોડ્યા. નિરંતર પ્રભુદર્શન, સામાયિક કરવાં, અભક્ષ્ય-ભક્ષણ તથા શિલોજનનો ત્યાગ, ખેતીમાં પણ ઉપયોગ રાખવા સાથે બીજાં જીવોનો સંહાર ન થાય, કોઈ જીવને મારી ન નાખવો, બીજાની ગંજીઓ તથા ઉકરડા આદિ ન ખાળવા વગેરેનો ઉપદેશ આપી, તેમને સન્માર્ગે દોર્યા.

અનુક્રમે મહારાજશ્રી જ્ઞાનદીપિકા લઈ માંગપટમાં પધાર્યા. અહીં સાધુઓ તો કવચિત જ આવતા. આ પ્રદેશમાં અજ્ઞાનતાના ઘેરો બાકી ગયેલા હતા. કુસંપ રાક્ષસે પોતાનો અહીં જમાવ્યો હતો. ઘેરઘેર હોળી સળગતી હતી. અરે! એક મંજલની જ વાત કરું: સગી માના જણ્યા બે ભાઈ લઢ્યા-ખૂબ લઢ્યા. બંનેના ઘેર સેંકડો વીઘાં જમીન હતી-ખેતરો હતાં. બંનેના પક્ષમાં ત્યાંના મોટા મોટા રાજપુત્રો-ઠાકોરો હતા. બંને ભાઈ પોતપોતાના પક્ષના વિજય માટે હળનાં રૂપિયાનો ધુમાડો કરી રહ્યા હતા. અને છેવટે એકબીજાનાં ગળાં રેંસવાની તૈયારીમાં હતા. નવયુગના આ સુધારક સાધુપુરુષનાં પગલાં ત્યાં થયાં. ઉપદેશનો ઘોષ વરસાવ્યો. બંને ભાઈઓએ તે સાંભળ્યો. મહારાજશ્રીની વૈરાગ્યવાસિની સુધારકાદિની દેશનાએ તેમનાં હૃદય લીજવ્યાં. એક દિવસ એ પાષાણહૃદય બનેલા ભાઈઓ પોતાની ભૂલથી બળગળા થઈ ગયા. એકાન્તમાં ગુરુમહારાજના ચરણે હાથ રાખી, અશ્રુ સારતા બોલ્યા: ‘ગુરુદેવ, હવે હદ થઈ. એવાં પાપો કર્યા છે, કે કંઈ ભવે છૂટશું. આપ જે કરો તે અમને મંજૂર છે.’ પછી મહારાજશ્રીએ બહારગામના પંચને બોલાવરાવી, તટસ્થભાવે ચૂકાદો અપાવ્યો. બંને ભાઈઓએ પ્રેમથી બાથ લીડી. સ્વામીવાતસદયમાં લેગા જમ્યા. આખા ગામને જમાડયું અને કોર્ટમાં થતો હબરો રૂપિયાનો ધુમાડો બચાવ્યો.

માંગપટનો ચોખરો લેગો કરાવી ત્યાં કોન્ફરન્સ ભરાવી. અનેક કુરૂદિઓના કિલ્લા નીચે સુરંગ પુરાવી તેને જમીનદોસ્ત કર્યો. પાઠશાળાઓ સ્થાપવાની પ્રતિજ્ઞાઓ કરાવી કચ્છને આગણે એક સુંદર ગુરુકુલની યોજના રચી. યશોમુક્તિ

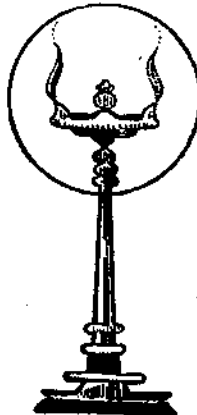

જૈન ગુરુકુલની રચના, કાર્યક્રમ અને ફંડની યોજના રજુ થઈ ને મંજૂર થઈ. નવીન યુગનાં પનોતાં પગલાં સૌએ વધાવ્યાં

મહારાજશ્રીએ આ કેન્દ્ર-સમાં બહુ જ વિચારશીલ. ગંભીર અને વિદ્વતાપૂર્ણ વ્યાખ્યાન આપી જનતાને ખૂબ આકર્ષિત કરી. આરંભેલું કાર્ય પૂર્ણ કરવા આગ્રહ કર્યો. આરંભશૂરા ન બનવા સમજાવ્યા. આખા થોડામાં આનંદ આનંદ પ્રવર્ત્યો. બધે જ્ઞાનદીપકની આભા પ્રસરી.

કચ્છની જૈન સમાજમાં જાગૃતિનાં પુર આણનાર, નવયુગનાં દર્શન કરાવનાર, જ્ઞાનદીપકની જ્યોતિ પ્રગટાવનાર, રૂઢિરૂપી ઇન્ધન માટે જ્ઞાનયજ્ઞ આરંભનાર, મંત્રદષ્ટા, પ્રકાશના પુરોહિત મુનિજી એ પછી થોડું જીવ્યા. છતાં આજે એમના આદેશો કચ્છમાં ગાજ્યા કરે છે.

ધન્ય છે એ પરમયોગી, મહાન શાસનસેવક, નિઃસ્વાર્થ ભાવે ભૂતલમાં વિચરી જૈનતત્ત્વની વિજય પતાકા ફરકાવનાર, શાંત, ધીર, વીર અને ગંભીર યથાર્થનામા શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહાત્માને !

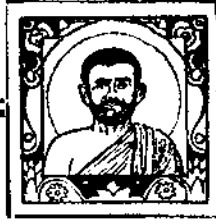
જળપ્રલય

લેખક : શ્રીયુત અમીચંદ માસ્તર, બેંગલોર.

એ સં. ૧૯૬૯ના જેઠ વદી આઠમની અંધારી રાત હતી. સંધ્યા સમય-થીજ આકાશમાં વાદળો ચઢ્યાં હતાં. પ્રલયકાળનો ભયંકર મેઘ વરશી રહ્યો હતો. અર્ધી રાત વીતી ગયા છતાં ચંદ્રમા કે તારાગણ કાંઈ દેખાતું ન હતું. આકાશપટમાં ચોતરફ અંધકારના પહાડના પહાડ ખડકાયા હોય તેમ ભયંકર ઘનઘોર વાદળો ઉપરા ઉપરી છવાઈ ગયાં હતાં. ચોતરફ નાખી નજર પડતી ન હતી. કડાકા કરતી વીજળીઓ અને ભયંકર ગર્જના સાથે મેઘરાજની સવારી આવી પહોંચી હતી ટૂંક સમયમાં પૃથ્વી ઉપર પાણી પાણી કરી મૂક્યું જાણે માનવી-ઓના પાપ પુનઃ પોકારતો હોય તેમ મહામેઘ ભયંકર ગર્જના સાથે વરસવા લાગ્યો. પ્રલયકાળ નજીક જ આવ્યો હોય તેમ જળ અને સ્થળ એકાકાર જળમય બની ગયાં. તેમાં વળી દુકાળમાં અધિક માસની જેમ સુસવાટા કરતો પવન કુંકાવા લાગ્યો. મોટી મહેલાતો કંપવા લાગી. પહાડોના પહાડોને પણ તોડી નાંખે તેવા જોસથી પાણીનો ઘોધ વહેવા લાગ્યો.

અનેક મકાનો જમીનદોસ્ત થયાં. ઝુપડાંઓના કૂરચા થઈ ગયા, અને મોટાં મોટાં વૃક્ષો કરાડ કરાડ કરતાં મૂળમાંથી ઉખડી ભૂમિસાત થઈ ગયાં. અનેક સુષુપ્ત માનવીઓ પાણીમાં તણાવાં લાગ્યાં. ખરાડા પાડતાં ઢોરો ધસડાવા લાગ્યાં. નાનાં બાળકો, નાનાં વાછરડાંઓ તથા અન્ય પશુપક્ષીઓના હૃદયભેદક કરુણ પોકારો સામે જાણે મેઘરાજ અદ્વૃહાસ્ય કરતો હોય તેમ, પુનઃ પુનઃ ગર્જના સાથે કડાકા બંધ વરસવા લાગ્યો. વીજળીઓ થવાથી એ કરુણ પોકારો તેમાં વિલીન થઈ જતા હતા. એ મેઘરાજની ગર્જનાઓ તેમજ મનુષ્ય તથા ઢોરોના હૃદય વિદારક પોકારો સાથે એવું રોદ્ર-ભયંકર રૂપ લીધું હતું કે જેનું વણન આ જડ લેખિની કેટલું કરી શકે?

જીવનની આશાએ તણાતાં એ માનવીઓ અને ઢોરો પોતાના પોકારો નિષ્ફળ થતા જોઈ નિરાશાના ઓળાનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરી મૃત્યુના મુખમાં જવાની

તૈયારી કરી રહ્યાં હતાં. શરીરમાંથી અનન્ય ઘટતું હતું; નાડીઓ શિથિલ થતી જતી હતી. હૃદયના ધબકારા બંધ પડવાની આણી પર હતા. બસ જીવનદીપક આમ જ પુઝાઈ જશે ? કોઈ માનો જણ્યો વીરપુરુષ અમને નહિ બચાવે ?

આ વખતે એક ૨૮ વર્ષનો, મજબૂત બાંધાનો, બ્રહ્મચારી, દયામૂર્તિ જેનસાધુ પોતાના કમરામાંથી બહાર આવી, મુશળધાર વરસાદ અને ઘેર અંધકારને ભેટતી તીક્ષ્ણ નજરે પરિસ્થિતિ નીહાળી રહેલ હતો. તેના હૃદયમાં એકદમ દયાનો સાગર ઉપજ્યો. અંદરથી અંતર આત્માએ અવાજ કર્યો : ‘ભ્રૂ! તું શું જૂવે છે ? એકેન્દ્રિય જીવોના રક્ષણ માટે દયામૂર્તિ ભગવાન મહાવીરનો જંડો લઈ ફરે છે અને આ પંચેન્દ્રિય જીવોના રક્ષણ માટે તું કેમ વિચાર કરે છે ? કંઈ શાનો છે ? જીવનનો ? નાના જીવોને અભય આપનાર અભય જ બને છે-સદાય અમર રહે છે. ભ્રૂ! કાંઈક કરી લે ! આ અમૂલ્ય અવસર પ્રાપ્ત થયો છે. લાભ લઈ લે ! તારી સાધુતા, તારો સંયમ અને તારું પાંડિત્ય હીંચે, જેબ આપે તેવી રીતે વીચ ફેરવ ! ભગવાન મહાવીરનો ઉપદેશ વિચાર ! અંડકૌશિક નાગ જેવાને ઉદ્ધારનાર, સંગમદેવ જેવા માટે કરુણાનાં આંસૂ વહાવનાર એ દયામૂર્તિ મહાવીરનો અનુયાયી, પરમ ઉપાસક તું કેમ બિલો છે ? ઝુકાવ.....!’

મહાભારતના મેદાન પર શ્રી કૃષ્ણના કર્તવ્યબોધ જેવી અંતરાત્માની વાણી સાંભળી, પોતાનો ધર્મ સમજી-પોતાની ફરજ સમજી એ કરુણાનાગર માનવજાત અને પશુઓના આત્મસંરક્ષણ માટે કટીબદ્ધ થયા. એ અમર આત્માનું નામ મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી).

પાણીના લોઠ વધતા જતા હતા. મુનિરાજની પણ કરુણાનાં પૂર હૃદયને ધમધમાવી રહ્યાં હતાં. અનાથ બનેલા જીવોની કારમી ચીસો એમના કર્ણપટ પર ભયંકર ઘોષ કરતી હતી. દયા યાચતાં એ હાથ ને પગો પાણીની સપાટી પરથી સહાયનો સંદેશો ભેજતા હતા. ઉપર આકાશમાં ગડગડાટ કરતો મેઘ ભલભલાં હિમતવાળાં હેયાને ડારી દેતો હતો.

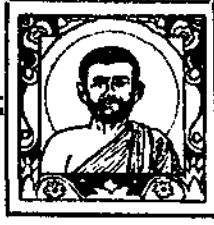
પૂર વધે જતાં હતાં. ક્ષણવારનો વિલંબ પોષાય તેમ ન હતો. સાધ્વી સ્ત્રીના શીલની રક્ષા માટે યાહોમ કરનાર કાલિકાચાર્ય, જિનશાસનની પ્રભાવના માટે રાજદરબારના પૂની ભયકા વચ્ચે અધ્યાત્મવાદની અહાલેક પોષારનાર હેમચંદ્રાચાર્ય, હીરવિજયસૂરિ, હરિભદ્રસૂરિ, એ બધાની મહત્તાના વારસદાર મુનિજીને પોતાને

ધર્મ સમજતાં વાર ન લાગી, તેઓ કરુણાપૂર્ણ, હિંમતભર્યા હાથ અને હૈયા સાથે આગળ વધ્યા !

ઉપર્યુક્ત પ્રસંગ પાલીતાણાના ભયંકર જળપ્રલયનો છે. શ્રીમદ્ ચારિત્ર-વિજય મહારાજશ્રીએ એ કારમી અંધારી રાત્રિમાં, પોતાના એ ઉત્સાહી નવયુવાન શિષ્યોને જગાડ્યા. યશોવિજયજી ગ્રંથમાળાના પુસ્તકોના ગુડઝ (goods) ઉપર અંધારીને આવેલ મજબૂત રસ્તીઓ, સામેના હોસ્પીટલના પીલર સાથે અંધારી. પોતાના બનની પણ દરકાર રાખ્યા સિવાય એ નિષ્કારણ અંધુ, પરમ ઉપકારી, દયામૂર્તિ સાધુમહાત્માએ કોઈ અદ્ભુત દૈવી ચમત્કાર બતાવ્યો હોય, તેમ જળપ્રલયમાં ડુબતાં અને તણાતાં ૩૫૦ થી ૪૦૦ મનુષ્યો તથા ૬૦૦ થી ૭૦૦ ઢોરોને બચાવી જીવનદાન આપ્યું. જેમ ગાંડીવધનવા રણગણમાં ખેલે અને વિજયપતાકા માટે પ્રાણની પણ દરકાર ન રાખે, તેમ આ દયાસાગર સાધુપુરુષે પ્રાણની પણ દરકાર રાખ્યા સિવાય જળપ્રલયનો સોગ બનતાં, અનેક પ્રાણીઓને બચાવી, દયાનો વિજયસ્થંભ રોપ્યો. તણાઈ આવેલાં એ માનવીઓમાં કેટલાંક મૂર્છિત અને કેટલાંક તો અર્ધમૂર્છિત હતાં. ન હતું કપડાનું ભાન કે ન હતું શરીરનું ભાન. કેટલાંક સ્ત્રી-પુરુષો તો તદ્દન દિગમ્બર હતાં. આ બધાંની આકૃતિ એવી ભયંકર અને બિહામણી, તેમજ કુત્સિત થઈ હતી, કે સામે જોવાનું મન પણ ન થાય; છતાં કોઈ પણ બતની ધૂણા સિવાય સમસ્ત માનવજાતિના આ સેવકે દરેક બતની સગવડો કરી-કરાવી. ગુરુકુલનો અન્ન અને વસ્ત્રો ભંડાર ખુલ્લો મૂકાવી ઠંડીમાં હુંઠવાતા અને કાંપતા મનુષ્યોને આશ્વાસન આપ્યું.

આ ભયંકર રાત્રિનું વિષદ વર્ણન અને અવલોકન પાલીતાણા સ્ટેટના મેડીકલ ઓફીસર ડોક્ટર સાહેબ શ્રીયુત હોરમસજીએ સુંદર શબ્દોમાં લખ્યું. એક જૈન યતિનો—સાધુનો ઉચ્ચ કોટીનો પરમાર્થ અને નિઃસ્વાર્થી અમોઘ સેવાનો ઉલ્લેખ કર્યો. પાલીતાણા સ્ટેટના એડમિનિસ્ટ્રેટર મેજર સ્ટ્રોંગ પાસે આ સમાચાર ગયા. મેજર સ્ટ્રોંગ આ સાચા જૈન યતિ-સાધુનાં દર્શન કરવા તરત જ ભારતે ઘોડે ગામમાં આવ્યા. મહારાજશ્રીને સહર્ષ વંદન કરી સ્ટેટ તરફથી સુંદર શબ્દોમાં આભાર માની બોલ્યા: “આપના જેવા સેવાપ્રિમી પરાંપકારી પાદરીઓ-સાધુઓથી આ સ્ટેટ ગૌરવવંતુ છે.” અતે મહારાજશ્રીનો ફોટો લઈ પાલીતાણા ઠાંકાર સાહેબને વિલાયત મોકલ્યો. અને તેમને સ્ટેટના પરમ હિતૈષી-ઉપકારી સાધુનો પરિચય આપ્યો.

જળપ્રલયની ભયંકર રાત વટાવી જીવન પામેલ કેટલાક કૂર માન-વીઓ, બાણે ગર્ધ કાલનો પ્રસંગ ભૂલી જ ગયા હોય તેમ જળપ્રલયનો બદલો વાળવા પાણીનાં ખાખોચિયાં અને જુદાં પાણીથી ભરેલાં સ્થાનોમાં જળચર જીવોનો સંહાર આરંભ્યો; આ સમાચાર મહારાજશ્રીના કાને આવ્યા. એકદમ બધે ફરી વળી ઉપદેશ આપીને સંહાર કામ બંધ કરાવ્યું, અને મેજર સ્ટ્રોંગે પણ મહારાજશ્રીના અનુરોધથી તે અંગેનો મનાઈ હુકમ કાઢ્યો.

આ કાર્ય પછી સ્ટેટના નાના મોટા દરેક અમલદારો મહારાજશ્રીના ભક્ત બન્યા. ખુદ મેજર સ્ટ્રોંગ પણ મહારાજશ્રીના અનન્ય ભક્ત બનેલ. આ ઉપકારના બદલામાં જ તે ઋણ વાળવા ખાતર મેજર સ્ટ્રોંગે જૈન શાસનનો અમર કીર્તિસ્થંભ રોપવા મહારાજશ્રીને પાંચ વીધા જમીન ભેટ આપી; બાવી ગુરુકુળનો પાયો સ્વહસ્તે જ નાખ્યો. આજે એ કીર્તિસ્થંભ મહારાજશ્રીની યશઃપતાકા આકાશમાં ઊડાડતો ઊભો છે. મહારાજશ્રીના અભૂતપૂર્વ કાર્યની એ સાક્ષી આપે છે!

વંદન હો એ દયાસાગરને!

श्री जन्मपत्रिका

ॐ नमः गौतमस्वामिगणपतये ॥ स्वस्ति श्री कच्छ देशे, कंठी विभागे, पत्रीग्रामे, ओसवंशे, वेढागोत्रे, श्रीपालात्मज घेलाशाह गृहे भाग्यवती देव्याः कुसितः। वि. सं. १९४०, गुर्जरवर्षे शाके १८०६ वर्षे, आश्विन कृष्ण १४, रुपचतुर्दशी घ. ५४, प. ४३ परंअमावास्या, शुक्रवारः उ. फा. भं. घ. ६ प. १, परंहस्तने, ऐन्द्रयोगः घ. २७ प. २६ परंवैधृति योगः, विष्टिकरणं घ. २४ प. ० परंश परंनीय करणं कन्यायाः चन्द्रः १२ बुधात् तुलार्कं पारम्भः गतांशाः २ (ता. १७-१०-१८४४) सूर्योदयात् प्राग् सिद्धलशं इत्येवं शुभ समये वर्तमाने पुत्रस्य जन्म। तन्नाम धारशीति

तज्जन्म लग्नकुंडलिका

सो बु रा. ६	४
रवि ७	गुं शु०
मंगल ८	शनि ३
९	२
१०	११
१२ केतु	१

बुध-भोम-केतवः स्वगृहे
अर्धकुंडलीकायां ग्रहसंस्था

तत्कालिन ग्रहचारः

र.	सो.	मं.	बु.	गु.	शु.	श.	रा
६	५	७	५	४	४	२	५
१	९	१	१९	९	१८	३	२०
३०	१५	२२	२४	४५	५५	७	२८
१५	९	५०	४	१५	३६	१२	३०
५९	७६६	४५	८९	९	१८	०	३
४७	३६	१४	९६	२	१४	५७	११

पं. रामदत्त वर्मा.

ચારિત્રનાયકના સ્મરણાર્થે સ્થપાયેલ

શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા તરફથી પ્રગટ થયેલાં
વિક્રતાપૂર્ણ ઊંડી શોધખોળવાળા શાસ્ત્રીય ગ્રંથો

૧ શ્રી તપગચ્છ અમણ્ય વંશવૃક્ષ (પ્રથમાવૃત્તિ)	૦-૧૦-૦
x ૨ મહાવીર જન્મોત્સવ	૦-૧-૩
x ૩ અષ્ટપ્રકારી પૂજા	૦-૨-૦
x ૪ પૂજા સંગ્રહ	૦-૨-૦
x ૫ વિહારદર્શન ખંડ ૧ શ્લો	૦-૧૦-૦
૬ આદિનાથ શકુનાવલી	}
૭ રમણ પ્રશ્ન	
૮ લગ્ન પ્રશ્ન	
૯ જૈન તીર્થોત્તો ઇતિહાસ	૦-૪-૦
x ૧૦ જૈનાચાર્યો (સચિત્ર)	૦-૪-૦
૧૧ વિશ્વરચના પ્રમંથ (સચિત્ર)	૧-૮-૦
૧૨ દિન શુદ્ધિ વિશ્વપ્રભા	૨-૮-૦
૧૩ મહાવીર જન્મંતી પૂજા	૦-૨-૦
૧૪ પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ	૦-૪-૦
૧૫ દીવાલી પૂજન	૦-૧-૩
૧૬ અષ્ટપ્રકારી પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ	૦-૨-૦
૧૭ જૈન તીર્થોત્તો નકશો	૦-૮-૦
૧૮ બૃહત્ તીર્થ પૂજા	૦-૧-૩
૧૯ બૃહત્ ધારણા મંત્ર	૦-૮-૦
૨૦ વિહાર દર્શન ખંડ ૧, ૨	૧-૪-૦
૨૧ એકાક્ષરી કોષ	૦-૨-૦
૨૨ પદ્માવલી સમુચ્ચય ભા. ૧	૧-૮-૦
૨૩ પંચ કલ્યાણીક પૂજા	૦-૧-૦
૨૪ શ્રી તપગચ્છ અમણ્ય વંશવૃક્ષ (પુસ્તકાકાર દ્વિતીયાવૃત્તિ)	૧-૦-૦
૨૫ ચારિત્ર સ્તવનાવલિ	૦-૨-૦
૨૬ શ્રી ચારિત્રવિજય	૧-૪-૦
x આ નિશાનીવાળા ગ્રંથો સ્ટોકમાં નથી	

મળવાનું ઠેકાણું.

શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા

ખોરડીબજાર, વીરમગામ, કાઠિયાવાડ

રસધુઆ નવીન નેહથી
મનહારી સુકયા સુધાવતા,
ભૂત, ભાવિ ચ વર્તમાનની
મહત્તી સૌ વિભૂતિ ખિલાવતા.

*

મથાનાં ગ્રંથ માઇને, દ્રુકેં જીવન ચૂંબવું
સ્મૃતિનાં નીર પાઇને, સૂકું જીવન છતવું.
—દેશજી પરમાજી

प्रशस्ती

(१)

रूप में अनङ्ग रंग, तेज में ही सुरचन्द, ज्ञान में गुरु अमंद, इक सङ्ग आयो है ।
दसमत्य सूरवीर, भालपट्ट है अमीर, भूज शेष की लकीर, मस्त जोग छायो है ॥
चाणक्यक मतिदक्ष, वाणीवाण ही प्रतक्ष, ब्रह्मचारी बद्ध कक्ष, धर्मपक्ष गायो है ।
चारित्र विजय संत, एसो महामतिवंत, दरस भयो राजकंत, भट्ट मुनिरायो है ॥

(२)

सूर भयो सो तपन लगे तब राहु ने आकर मान घटायो ।
जलधि भयो सो सूम भयो तब नीमक जाकर बास बसायो ॥
शेष भयो सो मानी भयो तब तीरग देहमें जाई फसायो ।
इससे चारित्र मुनि नरींद में, तेज, गम्भिर, क्षमागुण आयो ॥

(३)

सागर क्षोभ भयो बस आज ही, कलजुग आय रहो फट् धिक्को ।
आज ही शेष चलित भयो, भयो कंप सुपेरगिरि शशि फिक्को ॥
आज ही छीप गयो सूर बादल, चार हु ओर अन्धेर भूमि को ।
गुम हुओ इस आलम में अह राज चारित्रविजय मुनिटीको ॥

सामखियाली,

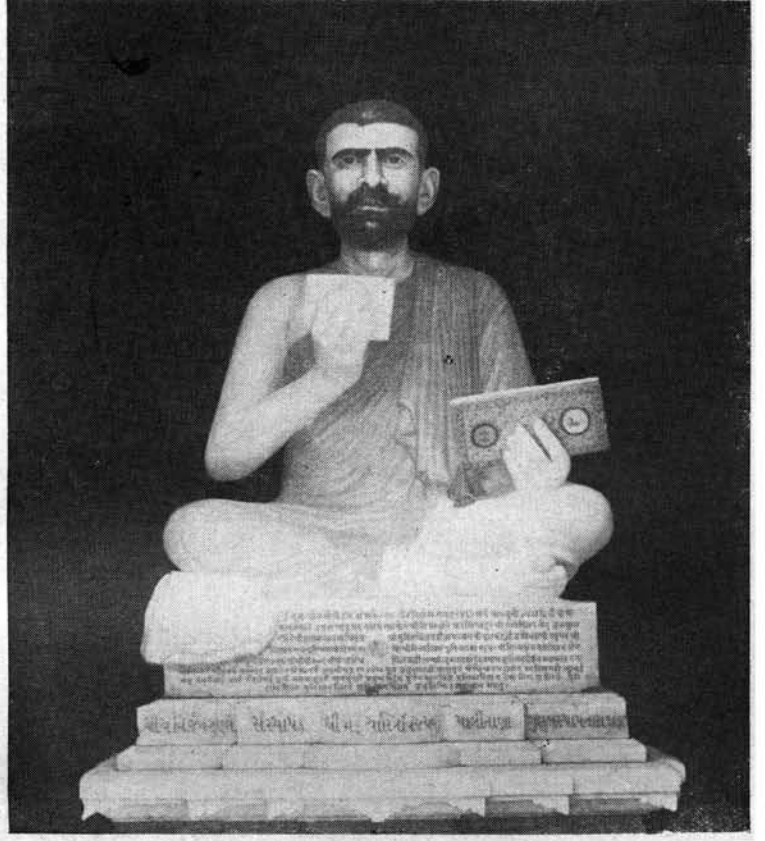
वागड (कच्छ).

सेवक,

राजा रूपा (कवि)

आ. कविराज चरित्रनायकना अनन्य लक्ष्य होता. जेभनी कविता जे वातनी पूरती जातरी जाये
छे. कवि राजा रूपाजे कही निशाने जेध पाटी पर धूण नाभी वरुक्षर धूँवो नहोतो. पीगणपाठ पुरतकमांथी
जे नहोता पढ़या. कुदरतना जे कवि होता. अने आ कवित पद्य जेभना हृदयसरमांथी प्रगटेली लक्ष्मिनी
सरमाथी छे. तेमजे मुनिराजश्रीना स्मरण निमित्ते 'चारित्र-लक्ष्मि-संग्रह' बनायो छे. उपरनां प्रत्ये कवित
तेमांन छे. मुनिराजश्रीनी मांदगीमां पद्य तेमोजे शिष्यलावे सेवा जगवी होती, अने आश्चर्य तो जे छे,
के मुनिराजश्रीना स्वर्गवास पछी पंदर दिवसे तेमो पद्य पाछण आदी गया होता. आगियाना संघे तेमनी
शुश्रूषा पिछानी तेमनो अस्मिंस्कार, मुनिराजश्रीना समाधिभट्टिरेनी सामे न कर्यो छे.

गुरुभूर्ति

पालीताण्डा भाते यशोविजयञ्च नैन गुरुकुणता गुरुभर्तिरभां
संस्थापित यश्चित्रनायकनी आरभभूर्ति.

ॐ

माण्डुभां

श्री य. नै. गुरुकुणतो शिलाक्षेभ.

नै
श्रीमुक्तिविजयगणिपट्टधर श्रीकमलविजय
पन्पासशिष्य श्रीमद्विनपविजयशिष्य
श्रीमच्चारित्रविजयमृनिनास्थापिता
श्रीसिद्धक्षेत्रयशोविजयजैनसंस्कृत-प्राकृत
पाठशालाचोर्दिगनामाकिनेयंसंस्थाविरे
जयन्तुराम वीरसंयत् २४३८
कार्तिक शुक्लपञ्चम्याम् भृगुवासरे.

તેઓની શાસન સેવાને માટે તો શ્રી પાલીતાણા -- શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુલ એક જ્ઞાત દેશાન્ત, જીવતું જાગતું નજરે પડે છે કે જેના માટે કોઇને પણ શંકા કરવાનું સ્થાન જ નથી. વળી શ્રી દર્શનવિજયજી, જ્ઞાનવિજયજી જેવા ચારિત્રપાત્ર ચારિત્રરત્નો, એ જ ગુરુકુલરૂપ ઝવેરાતની આણુના પાટલા, ગુરુકુલના સંસ્થાપક શ્રી ચારિત્રવિજયજીના શિષ્યો સર્વ કોઇની દૃષ્ટિ અને શ્રુતિમાં આવી રહ્યા છે, એ જ સદ્ગતની શુભ કીર્તિની પ્રસાદી છે.

સાદરી, તા. ૧૩-૮-૩૨

શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી

૪

તેઓશ્રીનો મને ઘણો પરિચય હતો. પ્રથમ મેલાપ સં. ૧૯૧૧માં શ્રી શત્રુંજયની શીતલ છાયામાં થયો હતો. તેઓના વિચારો ઘણા જ ઊંચા હતા. મનુષ્ય જન્મ પામીને કાંઈ પણ ઉત્તમ કામ આપણા હાથે ન થાય તો મનુષ્યજન્મ પામ્યો શા કામનો? અને આ માટે શાસનદેવની સહાય મેળવવા તેમણે પદ્માવતીદેવીને પ્રસન્ન કરવા શંખેશ્વરજી તીર્થમાં મહારાજ શ્રી ગુલામવિજયજીના શિષ્ય મુનિ મણિવિજયજી સાથે પ્રયાસ કર્યો હતો પણ તે નિષ્ફળ નીવડ્યો હતો.

સાહસિક વૃત્તિ ધણી હતી. જે કામ હાથ લીધું તે ક્યેં જ છૂટકો! આચાર્ય શ્રી વિજય-વલ્લભસૂરિજીના શિષ્ય સોહનવિજયજીને જંગલમાં હેરાન કરી મારીને કાંટાની વાડમાં નાખી દેવાથી તેમ જ દેરાસરમાંથી ચોરી કરવાથી અને તે સામે વિરોધ થવાથી ભાટોએ ઘણું તોફાન કરેલ. આ વેળા અગ્રેસર ભાગ લઇને ભાટોને પાછા હઠાવ્યા હતા. વડોદરામાં આવતા, રસ્તામાં જૂલા પડેલા ત્યારે પણ સાહસ કરી આગળ જઇ રસ્તો તેઓ જ શોધી લાવેલા.

સં. ૧૯૬૫ માં હું લુણાવાડામાં ચતુર્માસ હતો. તેઓ ગોધરામાં હતા તે વેળા વેળલપુરમાં હુકમમુનિ સામે સાત્ત્વાર્થ થયેલ. મેં તેમની જૂલ કજૂલ કરાવેલ. તે વખતે પણ મુનિ મહારાજશ્રીએ મને ઘણી સારી મદદ કરી હતી. પાલીતાણામાં હીરાચંદ કાનુની કેટલાક ગરીબ ઓકરાઓને શિક્ષણ આપી તેમની કેળવણીમાં રસ લઇ રહ્યા હતા. મુનિજીનો આમાં પણ અગ્રેસર ભાગ હતો.

પાલીતાણામાં સ્થાપન કરેલ પાઠશાળામાં તેમણે સહન કરવામાં કંઈ બાકી રાખી નથી. પોતાની પાછળ પોતાની ભાવના વિસ્તરે અને જૈનસમાજને ધર્મવીરો પ્રાપ્ત થાય, તે ધારણાએ પોતાનું સ્થાપિત ઉજ્જવળ ગુરુકુળરૂપી કીર્તિવૃક્ષ તેઓ મૂકી ગયા છે અને તેમના શિષ્યો તેને પોષણ આપી પાણીનું સિંચન કરી રહ્યા છે, તે આનંદની વાત છે. તેઓનું સંપૂર્ણ જીવન સાદસ, ધૈર્ય, હિંમત અને મનુષ્યજનની સફળતારૂપી ભાવનાથી છોકોછલ ભરેલું હતું. અને તે મુજબ જનસમૂહને કરી બતાવી તેઓ એક આદર્શ જીવન જીવી ગયા છે.

પાલીતાણા, ભાદરવા સુદ ૧૩,

શ્રી વિજયદેવસૂરિ

ગુરુદય શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ સાહેબનો મારા ઉપર અનહદ ઉપકાર છે. કારણ કે પ્રથમ હું અંજનમાં ગૃહસ્થાવસ્થામાં જૈન માસ્તર હતો, ત્યારે તેમના સહવાસમાં આવેલો. તેમની મારા પર જોડી અસર નીપજેલી. તેમના જ ઉપદેશથી બારમાસમાં ચારિત્ર ન ગ્રંથ લખી થાય તો જ વિજયનો ભાગ કરવાનું નક્કી કરેલું.

છેવટે જેઠ માસમાં તેઓશ્રી સમીપ હું સિદ્ધસ્થાનમાં પહોંચ્યો. ચારિત્ર ગ્રંથ લખવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી, પણ તેઓશ્રીએ નિસ્પૃહપણે પોતે દીક્ષા ન આપતાં વિજયમોહનસૂરિ પાસે મોકલી ચારિત્ર અપાવી મહાન ઉપકાર કર્યો. સં. ૧૯૭૪ માં લાકડીયામાં મારા પગે અપાર પીડા જન્મેલી તેમણે મારી સારવાર કરી મારા પર અપાર ઉપકાર કર્યો. ગુરુદેવે કચ્છમાં પણ દરેક ગામમાં વિચરીને મહાન ઉપકાર કર્યો છે. અમે બન્ને ઠાણા-હું તથા તપસ્વી હુકમવિજયજી તેઓશ્રી સાથે જ હતા.

આશોષ. તા. ૬-૧૦-૭૨

મુનિરાજ હર્ષવિજયજી

શ્રી ચારિત્રવિજયજી મં ૦ ની કાશી જવાને ઇચ્છા થઈ, ત્યારે શ્રી વિનયવિજયજી મં ૦ પાસેથી સમ્મતિ મેળવી આપવા તેમજ વિહાર વગેરેની સમવડની મદદ શ્રી પ્રોત્સાહના માણેકચંદ મૂળચંદ મારફત કરાવી આપવામાં સહાયક તો મુનિરાજ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજ હતા.

શ્રી ચારિત્રવિજયજી કાશી જમને આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિની પ્રેરણા અને અનુભવથી જૈન પાઠશાળા—ગુરુકુલથી અનેક સાક્ષરો—વિદ્વાનો પ્રાપ્ત કરી શકાશે તે જ ઇચ્છાએ પાલીતાણા ગુરુકુલને અર્થે પોતાની જિંદગી સમર્પણ કરી, અને છેવટના સમયમાં પણ મંદવાડમાં પાઠશાળા સંચાલન—પાઠશાળા સારા પાયા ઉપર સંગીન થાય તે જ વિચારો હતા. આજે વિશ્વમાન પાલીતાણા ગુરુકુલ તેનું જ ફલ છે.

મુનિશ્રી ચારિત્રવિજયજી બાહોશ અને નિરૂઝ માણસ હતા. તેમ જ પાલીતાણામાં ભાટની તકરાર સમયે પણ સમાજ સેવા સારી બજાવી હતી.

પાટણ, ભાદરવા વદ પાંચમ

મુનિરાજ જશવિજયજી

आपकी शासन सेवा गिरिराज की छाया में रहने वाली प्रजा भली भाँति से जानती है। आपका नाम ही चारित्र था तो फिर दोषों का तो संदेह हो कहाँसे।

आसपुर २५ सितम्बर १९३२

मुनिराज पुण्यविमलजी

કાલધર્મ સાંભળી અપાર ખેદ થયો. જૈન સમાજનો કોહીનુર આવ્યો ગયો.
વીરમગામ, કારતક સુદ ૧૦.

મુનિરાજ દેવેન્દ્રવિજયજી

મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજના જીવનચરિત્રમાં મારો પરિચય માગ્યો એ માટે મારે આનંદ માનવો જોઈએ. વડોદરા સાધુ સંમેલનમાં તેઓનો અને મારો પરિચય થયો હતો. પ્રાણીમાત્રની દયા એ સાધુતાનો સિદ્ધાંત તેમણે જીવનમાં ઉતાર્યો હતો અને જલપ્રલય વખતે તાદૃશ કર્યો હતો. તીર્થરક્ષા એ તેમનું મુખ્ય ધ્યેય હતું. આરોગ્યના ઝંખકાર્થી તે મળી આવે છે. જ્ઞાનદાનના પૂરા પ્રેમી હતા અને તેનું ઉદાહરણ આજનું ગુરુકુળ છે. આ ઉપરાંત તેમનું ચારિત્ર નિર્મળ અને જૈનધર્મ પર અનન્ય શ્રદ્ધા હતી. સલપ્રિયતા પણ ઊંચા પ્રકારની હતી. તેમને સલ માર્ગ જાણી સત્ય સ્વીકારવાની પરમ રુચિ હતી.

મુનિરાજ હેતુમુનિજી

તારાગણોનું અસ્તિત્વ પ્રકાશ માટે જ છે. બગીરથ પુરુષો કામ કરવા જ-ધ્યેય પ્રાપ્તિ માટે જ જીવે છે. એ મહાન પુરુષમાં યોગની મસ્તી હતી, શાસનની ધમશ હતી. તેમનો સાત કુટ ઊંચો ગૌર દેહ, એકલવાઇ કાયા ને તેજકણ પ્રસારતું મુખાવિંદ ન જૂલાય તેમ છે. આધેધ (કચ્છ)

મુનિરાજ હર્ષવિજયજી

મુનિમહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી સાથે મારો પરિચય હતો. હું તેમની પાઠશાળામાં ભણવા જતો, તેઓ મારા ઉપકારી હતા. તેઓ જ્ઞાનના બહુ પ્રેમી હતા તેમજ પરોપકાર કરવામાં તેમની પ્રીતિ હતી. સાધુઓને દેખી તેમને આનંદ આવતો. શાસનની સેવામાં તેમને સારો પ્રેમ હતો. હું તેમની સ્થાપન કરેલી પાઠશાળામાં લગભગ આઠેક માસ ભણ્યો હઈશ. ખેડા, ભા. વ. ૧૧

મુનિરાજ સૌભાગ્યવિજયજી

સ્વર્ગસ્થનો મને ધણો પરિચય હતો. તેઓ પ્રથમ બનારસ પાઠશાળામાં મારા પરિચયમાં આવેલા. ત્યાં સ્તુતિપાત્ર પરિશ્રમ લઈ તેઓ વિદ્વાન થયા. ત્યારબાદ પાઠશાળા માટે પાલીતાણા જઈ, તીવ્ર પરિશ્રમ લઈ ગુરુકુળ સ્થાપન કર્યું. સં. ૧૯૬૬ની જલહોનારત વખતે ધણા જ જીવોને અભયદાન તથા ધર્મદાન આપ્યું. તેઓ ધણો બાળતમાં શાસન ઉપર ઉપકાર કરી ગયા છે. આવજી, સુ. ૧૧. ૧૯૮૮.

મુનિ ભાવવિજયજી

મુનિરાજ ચારિત્રવિજયજી ધણા બહાદુર અને શાસનની લાગણીવાલા હતા. તેઓએ ધણાં સારાં સારાં કામો કરેલ છે. હતા આનંદી સ્વભાવના એટલે મુનિઓમાં ટીખળ ધણી વખતે કરતા. બાકી સહવાસમાં તો રહેલ, પણ ધણો વખત થયો એટલે જેવી જોઈએ તેવી સ્મૃતિવાલા નથી. કોલીયાક. ભાદરવા વદી ૧૦ રવિ.

મુનિરાજ રંગવિજયજી, મુનિરાજ અમરવિજયજી, મુનિરાજ કાન્તિવિજયજી

શાસન માટે પ્રાણ પાથરવા એ જ ગુરુમહારાજનું જીવનસૂત્ર હતું

મુનિરાજ કપૂરવિજયજી

પાંચમી યૂજરાતી અને પહેલી અંગ્રેજીનો અભ્યાસ કરવા સં. ૧૯૭૧ માં હું શ્રી યશોવિજયજી નેન સંસ્કૃત પાઠશાળામાં દાખલ થયો. આ વખતે પૂજ્ય મુનિરાજશ્રીના પરિચય થયો. તેઓશ્રી એક આદર્શ સાધુપુરુષ હતા. તેઓ સાદું સંઘર્ષી જીવન વ્યતીત કરતા હતા. તેમનાં ફેટલાંય સ્મરણો આજે તાજાં છે. પાઠશાળાની ઉત્તિ મહારાજશ્રીના અથાક પરિશ્રમ અને ઉપદેશને લીધે જ થઈ હતી. તેમનામાં કીર્તિલોભ જરાય નહોતો. જ્યારે સંસ્થા માટે અનેક જાતના કુખયત્નો થઈ રહ્યા હતા, ત્યારે પણ તેઓ તો મુંગી સેવા બળવે જતા હતા. તેઓશ્રી સમાજ સેવક હતા તેમજ શાસ્ત્રોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કર્યો હતો. અનેક વિદ્વાનો તેમની પાસે ચર્ચા કરવા આવતા. એવા મહાત્મા પુરુષ જ સમાજસંઘનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

વીંજપુર તા. ૧૭-૮-૩૨

મુનિરાજ લક્ષ્મીસાગરજી

૭

અમારે જ્યારે દીક્ષા લીધી ત્યારપછી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ કચ્છમાંથી નગર આવ્યા અને ઘણી ધામધુમથી નગરમાં દીક્ષા આપી હતી. ત્યારપછી રાજકોટમાં ભેગા થયા હતા, ત્યારપછી આણુજમાં ભેગા થયા હતા, અને અમે સાંભળ્યું હતું કે જ્યારે પાલીતાણામાં પાણીરેલ આવી ત્યારે તેમણે ગુરુકુલ આદિ ઘણા માણસોનો ઉપકાર કર્યો હતો. તેમને થોડા વખતમાં ઉપકારનાં કાર્ય ઘણું કરી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કર્યું છે.

રાણપુર, મીતી ૮ શુકર, સાધ્વીજી હેતશ્રીજી, સાધ્વીજી હરકેરશ્રીજી, સાધ્વીજી ઉત્તમશ્રીજી, સાધ્વીજી હરખશ્રીજી, સાધ્વીજી વટલજીજી, સાધ્વીજી સુખોદશ્રીજી, સાધ્વીજી પ્રભાશ્રીજી.

આપણે તો મહાન કોહીનુર ગુમાન્યું છે. તેઓએ તો ચોત્રીસ વર્ષમાં જ બધું મેળવી સ્વર્ગગમન કર્યું છે. તેઓશ્રી આપણા હૃદયમાં પ્રેરક બનેા !

પાલીતાણા

સાધ્વી વિવેકશ્રીજી (કચ્છી)

સાધ્વી નેમશ્રીજી (,,)

૭

ચારિત્રવિજયજી મહારાજે જે લાભ લીધા છે અને ઉપકાર કર્યા છે તે અમ પામર જીવથી શું લખાય.....

ધ્રોળ. આસો સુ. ૭, ૧૯૮૮

સાધ્વી નીતિશ્રીજી

સાધ્વી દાનશ્રીજી

સાધ્વી દયાશ્રીજી

શ્રાવીકા હરખખાઈ મોદભીવાળા

૭

મહારાજ સાહેબનો ઉપકાર ખુબ યાદ આવે છે. એ વેળા હું નવદીક્ષિત હતી. મહારાજ સાહેબે બહુવાનો પ્રબંધ કરાવી આપ્યો હતો. મારા તો એ જ્ઞાન-ઉપકારી છે.

સાધ્વી વલ્લભશ્રીજી:

૭

પાલીતાણા યાત્રાર્થે ગયેલો. આણુ પન્નાલાલની ધર્મશાળામાં ઉતારો રાખેલો. સામેજ યશોવિજય નેન સંસ્કૃત પાઠશાળા ચાલે. આ વેળા સંસ્થા જોવાનો પ્રસંગ મળ્યો. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીનો

પણ અહીં પ્રથમ પરિચય થયો. તેમની ઉચ્ચ ભાવના, ખંતીલો સ્વભાવ અને જૈન આળદો—જેઓ અન્ન, વસ્ત્ર અને વિદ્યા વગર રહી છે તેમને સંસ્કારી બનાવવાની ધમશ આજે પણ વાદ આવે છે.

ત્યારબાદ જલપ્રલય વખતનો પ્રસંગ. જે લોકોએ એ દૃશ્ય જોયેલું તે તેને મનુષ્યશક્તિ બહારનું કહે છે. દેવશક્તિની સહાય વગર આ અને જ કેમ? મહારાજ શ્રી સાથે આ પ્રસંગની વાતચીતમાં તેમણે કહ્યું કે, ‘ખરી જીવદયાની ભાવના હોય છે તેને શક્તિ મળે જ છે.’ ખરેખર! પંચેન્દ્રિય જીવો બચાવ્યા તે ચોખ્ખા જ થયું છે. સંકટ સમયે પોતે ઊભા રહી જોયા કરે, પોતાનાં બલબુદ્ધિનો ઉપયોગ આવા ત્રસ્ત જીવોને બચાવવા ન કરે અને લોકોને દેખાડવા મુહૂર્ત પડિલેલ્યા કરે અને કહે કે અમે શુદ્ધ ક્રિયા કરીએ છીએ, આમ કહેનાર મહાત્માઓને નમસ્કાર? જૈનધર્મ પરિણામની ભાવના પર છે. અંતઃકરણની શુદ્ધિપૂર્વક કાર્ય કરશે તે તરશે.

આ પછી સં. ૧૯૭૪ની સાલમાં હું પાલીતાણા ગયેલો. મહારખીડીંગમાં ઉતર્યો હતો. પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી તથા આચાર્યવર્ધ શ્રી વિજયકમલસૂરિજી પણ ત્યાં પધાર્યા. તેમણે પાઠશાળા સંબંધી વાત કરી. તેમજ વધુ માટે પોતે જ્યાં ઉતર્યા હતા ત્યાં રણુશી દેવરાજની ધર્મશાળામાં આવવાની વાત કરી. ત્યાં પણ હું ગયો. પાઠશાળા માટે સહકાર આપવા કહ્યું. પોતે વિહાર કરવા માગે છે તે જણાવ્યું. આ પછી મુંબઈ જતાં માર્ગમાં ચોગનિષ્ઠ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીને વાંદવા ઉતર્યો. તેમણે પણ એ કાર્ય માટે મને કહ્યું. તેમજ શ્રીયુત લલ્લુભાઈ કરમચંદને લખ્યું છે તેમ જણાવ્યું. મેં કહ્યું કે જે તેઓ હશે તો હું તૈયાર છું.

શ્રીયુત લલ્લુભાઈ પણ પાલીતાણે ગયા. શ્રી ચારિત્રવિજયજીને મળ્યા. વાતચીત કરીને સંસ્થાનું સુકાન સંભાળ્યું. આ પછી પણ શ્રીયુત લલ્લુભાઈ જામનગર બાજુ જઈ મહારાજશ્રીને મળ્યા. મહારાજશ્રી ધણી રાજ થયા. તેમણે એ વેળા આ ઉપરાંત એક અનાથાશ્રમ સ્થાપવાની જરૂર જણાવી. તેમજ એક પંડિત યનારાઓ, સાધુ થવા ઇચ્છનારાઓ માટે બાલપણથી જ તેવી કેળવણી મળે તે માટે એક જુદું ખાતું બોલવા આગ્રહપૂર્વક ઉપદેશ આપ્યો. જૈનોનાં આળદો અન્ન પાણી વગર કુખી થાય એનું એમને મોટું દુઃખ હતું. તેમની વાતો સાંભળી અમેને ખૂબ આનંદ થતો. કેવી બિચ્છી ભાવના! આનાથી વધુ શાસનસેવાનો અંત કેવો હોય? જૈનોમાં આવા સાધુ મહારાજ થોડા હોય તો પણ જૈનધર્મની ઉન્નતિ જરૂર થાય.

તેઓશ્રીનો અમરઆત્મા આપણી વચ્ચેથી અમરધામ તરફ ગયો છે. પણ તેઓ જ્યાં હોય ત્યાંથી એવા આશીર્વાદ આપે જેથી અહિંસાધર્મની વિજયપતાકા સર્વત્ર લહેરાય! મુનિજીને પુનઃપુનઃ વંદના!

મુંબઈ

શ્રી જીવજીવંદ ધરમચંદ ઝવેરી

મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ સંવત ૧૯૬૭ની સાલમાં પાલીતાણામાં ચતુર્માસ રજા હતા. હું મારા કુટુંબ સાથે છ માસ ત્યાં જ રહ્યો હતો. આ વેળા મને તેઓશ્રીનો પરિચય થયો હતો. તેઓશ્રીએ જૈન કોમનું અને મુખ્યત્વે ત્યાંના અજ્ઞાન જૈન આળદોનું ભહું કરવા સંસ્થા સ્થાપી હતી, અને આ માટે એટલી મહેનત લીધી હતી કે તે મારાથી વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી.....તેઓ પોતાના

જીવનની છેલ્લી પળ સુધી પાઠશાળાની ઉન્નતિ માટે વિચાર કરતા રહ્યા હતા. ધન્ય છે એવા સાધુપુરુષોને !
અમદાવાદ, તા. ૨૦-૮-૩૨

જીવેરી મોહાલાલભાઈ મગનલાલ

સ્વર્ગસ્થ સાથેનો અમારો પરિચય પાલીતાણાના જળ-પ્લય પહેલાં એક વર્ષથી થયો હતો. કેળવણી માટે તેમની અજગ તમન્ના હતી. મહારાજશ્રીના સદુપદેશથી અમેને પણ એ વિદ્યાર્થીઓના અર્ચનો-તેમને કેળવવાના અર્ચનો લાભ મળેલો, જે પાંચ છ વર્ષ સુધી આપ્યું હતું. આ એ વિદ્યાર્થીઓ પૈકા એક વિદ્યાર્થી તે વિદ્વદ્વર્ચ મુનિરાજ શ્રી દર્શનવિજયજી. અમારી લક્ષ્મીનો કેટલો સદુપયોગ થયો તે આથી જાણી શકાય તેમ છે, અને તે માટે અમે મુનિરાજશ્રીના ઓર્થોગણ્ય છીએ. બીજા વિદ્યાર્થી ભાઈ ન્યવહારિક જીવનમાં જોડાયા છે. મહારાજ શ્રી સ્વભાવે શાન્ત, ઉત્સાહી તેમજ કેળવણી પ્રત્યે ઘણી ધમશ રાખતા હતા. બીજા મુનિરાજે તેનું અનુકરણ કરે તો આજની આ જૈન સમાજની નિસ્તેજ દશા જરૂર નોખાઈ થાય.

મુંબઈ, તા. ૧૦-૧૦-૩૧

શ્રી ગુલાબચંદ સોલાઅચંદ શાહ.

અતિ દિલગીર.....સમાજનો એક સિતારો આથમી ગયો. તેઓના આત્માને શાંતિ મળે ! મુનિશ્રી ભદ્રિક હતા. + + + અમારે મનોબદ થયો. પણ તેમની બહાદુરી તથા ધમશ માટે સૌ કોઇને માન હોય. હું કચ્છી તરીકે બેવડું અભિમાન લઉં છું. એ સ્વર્ગસ્થને હું ખમાવું છું, પાલીતાણા.

કુંઆરજી દેવશી

શ્રીમાન્ પૂજ્ય વિદ્વદ્વર્ચ શાસનદીપક મુનિરત્ન શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ સાહેબ કે સહવાસ મેં મેં કઈવાર આયા હૂં । આપ વડે વિચારશીલ एवं उदार हृदयवाले थे । आपका जीवन परोपकारमय था । समाज की उन्नति के लिये आपका मन सदा उत्साही रहता था । आपने पवित्र तीर्थभूमि पालीताणा में श्री यशोविजय जैन गुल्कुल स्थापित कर के समाज का महान कल्याण किया है कि जिसमें आज संकटों विद्यार्थी विद्याध्ययन कर के सन्मार्गगामी होते हैं । आप इतने साहसी और धैर्यवान् थे कि अनेक संकट आने पर भी गुल्कुल को ऐसा स्थायी रूप दिया कि आज जगत में जयवंत है, यही आपके अमर आत्मा का स्मरण है । आप जैसे शासनप्रभाविक मुनिरत्न की आधुनिक समय में परमावश्यकता है किन्तु समय की बलिहारी है । ॐ शान्ति !
नयपुर, ता० २७-९-३२.

भगवानदास जैन.

ચોં તો આપમેં ઔર भी अनेक उज्ज्वल गुण थे परन्तु आप पहले दर्जे के सद्बिबेकी, सत्याग्रही, सच्चरित्रवान और सत्यवक्ता थे । आपके द्वारा जैनी नवयुवकों का बड़ा उपकार हुआ है ।

शोक है कि इस परोपकारनिष्ठ सच्चरित्रचूडामणि महान् पुरुष का संवत् १९७५ में केवल ३५ वर्ष की उम्र में ही देहान्त हो गया । हमारी समझ में मुनि श्री चारित्रविजयजी की

मृत्यु से जैन-समाज को जो क्षति पहुँची है उस की पूर्ति शीघ्र ही नहीं हो सकेगी।

આગ્રા તા. ૧૮-૧-૩૨

सूर्यवर्मा एम. ए.

प्रयाग विश्वविद्यालय।

છ

પ્રાતઃસ્મરણીય પરમપૂજ્ય શ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) અહીં સં. ૧૯૭૨ ના ફાગણ માસમાં પધાર્યા હતા, તે વખતે તેઓશ્રીની વ્યાખ્યાનવાણીનો લાભ શ્રી સંધને બહુ જ સારી રીતે આપ્યો હતો. ત્યારબાદ સં. ૧૯૭૩ના માહ માસમાં બીજી વખત પોતાના શિષ્યસમુદાય સહિત આવ્યા હતા. અને તેઓશ્રી વ્યાખ્યાન અને ધર્મજ્ઞાનમાં બહુજ વિદ્વાન છે, તેમ વાત સાંભળી અમારા ઠાકોર સાહેબ શ્રી રાજસિંહજી સાહેબ તેમના દર્શનાર્થે આવેલા હતા અને સામાન્ય ધાર્મિક ચર્ચા થઈ હતી.

ત્યારપછી સં. ૧૯૭૪ માં માહ તથા ચૈત્ર માસમાં એમ બે વખત પધાર્યા હતા. તે વખતે ઠાકોર સાહેબે વ્યાખ્યાન સાંભળવા માટે પોતાની કચેરીના હોલમાં જોડવણું કરી, મહારાજ સાહેબને ત્યાં વ્યાખ્યાન આપવા કહ્યું હતું. ત્યાં જૈન-જૈનેતર સ્ત્રી-પુરુષ અને કચેરી મંડળ વગેરે માણસોની મોટી હાજરીમાં વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું અને તે સમય દરમ્યાન ધાર્મિક ચર્ચા માટે ઠાકોર સાહેબ વ્યાખ્યાન સિવાયના વખતે ઉપાશ્રયે અવારનવાર ઘણી વખત આવતા અને કલાકો સુધી ચર્ચા થતી હતી. ઠાકોર સાહેબને દરેક ધર્મનું સાદું જ્ઞાન હતું અને દરેક ધર્મના ગુરુઓ માથે ચર્ચા કરવાને પૂરે રસ હતો; તેમજ જૈનધર્મ માટે સારી લાગણી હતી અને માનદષ્ટિથી જોતા હતા. તેમજ તેઓશ્રીએ જૈનધર્મના પુસ્તકોના પોતાના ખાનગી વાંચનાલયમાં સંગ્રહ કર્યો છે. તેઓશ્રીએ મહારાજ સાહેબ પાસેથી તીર્થંકર ભગવાનનું સ્વરૂપ સાંભળીને પાર્શ્વનાથ ભગવાનની છબી ચાંદીની ફ્રેમમાં મઢાવી પોતાની પૂજામાં રાખી હતી.

માલીઆ, તા. ૨૨-૮-૭૨

भेता इंदीयंद उदयंद
अमृतलाल जदवल

છ

દશ દષ્ટાન્તે દુર્લભ એવા અમારા માનવજીવનની કિંમત સમજાવનાર ગુરુમહારાજ સં. ૧૯૭૩ની સાલમાં અત્રે ચતુર્માસ કરેલ. સમાજસુધારણા માટે ખૂબ જહેમત લઈ અંગીયા, નખયાણા, મંજલ, વીથોલા અને ભડલી; એમ પાંચ ગામના ચોખરાને ભેગો કરી ઘણા સુધારા કર્યા હતા. મંજલમાં બે આગેવાન ભાઈઓના ચૌદ વર્ષોના ઝગડાનો તેઓશ્રીએ માંગપટમાં નીકાલ આણેલો આથી અમને તેમના ઉપર શ્રદ્ધા વધી. તેઓ બહુ બુદ્ધિશાળી અને પ્રતાપી પુરુષ હતા. આજે પણ ચોખરામાં તેમને બહુ ભાવપૂર્વક સૌ યાદ કરે છે.

અંગીયા ગામના ગામઘણી બાવાજીને પણ તેમણે પ્રતિબોધ કર્યો હતો. ગામના ઘણી બારાજી ધુ ઇશ્વરલાલભાઈ તથા અધિકારી વર્ગ તેમના પ્રતિ બહુ સન્માનવાળો હતો. જાહેર ભાષણો

આપીને તેમણે હિન્દુ-મુસલમાન સૌ તરફ સમભાવ ને પ્રેમ દર્શાવ્યો હતો. સંવત ૧૬૭૫ માં ફરીથી તેઓ અહીં પધારેલા. એ વેળા કોશેરા ફારી નીકળેલો. તેઓએ ધરોધર ફરી, દુઃખી દર્દીઓને આસ્વાસન આપ્યું હતું. આ નાના રાજ્યમાં એ વખતે મુનિરાજશ્રીનું આશ્વાસન સૌને અમૃતસમ લાગતું.

ત્યારબાદ આસો સુદ ૯ ની રાત્રિએ જૈનશાસનનો એ જ્યોતિર્ધર અદ્વૈત થયો. તેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા ત્યારે પાસેના શ્રાવકના ઘરમાં કુંકુમનાં પગલાં અને દીપક દેખાયો હતો. આખા ગામમાં પાખી પાળી હતી. દરેક કોમના લોકો અગ્નિચંદ્રકાર વખતે હાજર હતા. તેમના નિમિત્ત કારતક માસમાં એક અઢાઇ ઉત્સવ કરી એક દેરામાં તેમનાં પગલાં પધરાવ્યાં છે. અમારા શ્રી સંઘ ઉપર તેમના ઘણા ઉપકાર છે. તેમની અમરકીર્તિ એમની પાછળ જીવતી-જમતી છે.

શ્રી અંગીયા સંઘપતિ,

શ્રાવક વેલજી કુંગરશી

,, મોનજી હેમરાજ

,, દોકરશી હેમરાજ

અંગીયા. ૨૭-૯-૩૬

પ્રાતઃસ્મરણીય ગુરુદેવનો અસંખ્ય વિયોગ સદાને માટે દિલગીરી ઉપજાવી રહ્યો છે. વિદગીના એ મારા માર્ગદર્શક હતા. આજીવન તેમણે મને કદી મુંઝાવા દીધો નથી. અમને બંને ભાઈઓને આ ઉન્નત સ્થિતિએ પહોંચાડનાર એ ગુરુદેવ જૂલ્યા જૂલાય તેમ નથી. સૃષ્ટિમાં કોઈને અમરપટો નથી, પરંતુ જીવનસ્થિતિમાં આવા આશ્રયદાતાની ખોટ હૃદયને કોરી ખાય છે. જ્યાં હો ત્યાંથી એ આત્મા ખોટને પૂરી કરવા પુણ્ય પ્રેરણા આપ્યા કરે !

કલકત્તા, તા. ૨૯-૧૧-૧૮

પડિત ત્રિભોવનદાસ અમરચંદ

ગુરુદેવનાં અંતિમ દર્શન પણ ન થયાં ! હે વિધિ ! તે આ શું કર્યું ? હવે એ કૃપા, અગાધરનેહ અને એ ધર્મોપદેશક ક્યાંથી મળશે ?

દાણા, માગસર સુદ ૧૫.

નાગરદાસ

ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસના સમાચારે આખા સંઘમાં ખેંદની લાગણી પ્રસરાવી છે. ગામમાં પાખી પાળી પૂજા ભજાવી છે. ખરેખર ! ગુરુદેવનો કચ્છ પર અમાપ ઉપકાર હતો. સ્થાનકમાર્ગીમાંથી નીકળ્યા પછી તેમણે અહીં ઘણાને પ્રતિભોખ્યા હતા. છેલ્લા બેવારના આ પ્રદેશમાં તેમણે કરેલા ઉપકારો જૂલાય તેમ નથી. લાકડિયાના દાકોર ને અંગીયાના પીરખાવા જેવાને પણ ઉપદેશ આપી વ્યસન છોડાવ્યાં છે.

કચ્છમાં એક ગુરુકુળ અને અનાથાશ્રમ સ્થાપવા માટે તક્કી કર્યું હતું. ખરડો પણ થયો હતો. પણ ફૂરકાળની ઇચ્છા બીજી હતી. ત્રીજે વર્ષે સામખિયાળીમાં રહ્યા. તખિયત નાદુરસ્ત હતી છતાં ૬૦ ઘર મંદિરમાર્ગી બનાવ્યાં. મંદિર બનાવરાવી પ્રતિભાજી પધરાવ્યાં. માંગપટ જેવી બીજી આખી કચ્છની કોન્કરન્સ કરવાના વિચારમાં હતા. ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસથી કચ્છને ન પૂરાય તેવી ખોટ પડી છે. એવા ગુરુમહારાજના ઉપકારનો કોઈ અદ્વૈતો વાળી શકાય તેમ નથી !

અંજાર, કાર્તિક સુદ ૨, ૧૯૭૫

શ્રી નાથાભાઈ લવજી

સહગત ગુરુદેવ ચારિત્રવિજયજીના પરિચયમાં હું આવેલો છું. તેમનું મનોબળ, સત્ત્વ તથા સાહસ મેં જોયેલાં છે. અને મને તેમના જીવન પરથી લાગ્યું છે કે એક ત્યાગી આત્મા પોતાની મહત્ત્વાકાંક્ષાથી

મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયલ, શ્રી યશોવિજયલ જેન સંસ્કૃત પાઠશાળા-પ્રેડિંગના છાત્ર તથા કર્મચારી વર્ગ સાથે
(ફોટોશન આમે ગુરુકુળના ન્યુના મકાનમાં દેવગિલી સમૂહકળી. વીર ચં. ૨૪૩૮)

જે ધારે તે કરી શકવા સમર્થ હતા. એમના શબ્દોમાં કોઈ સંજીવની હતી. કાર્યમાં કોઈ અજબ શક્તિ હતી. પાલીતાણા.

માસ્તર કર્તુરચ્ચંદ હેમચંદ શાહ

બુદ્ધિમતા, ન્યાયપ્રિયતા, જિનેશ્વર પ્રભુ પ્રતિ અપૂર્વ ભક્તિ જ તેમની મહત્તા સૂચવે છે. જગતમાં એવા થોડા જ માણસો હોય છે જેઓ એક માર્ગ અંગીકાર કરી બીજો માર્ગ છુટ જણાતાં હિંમત ને સાહસથી અંગીકાર કરે છે. પૂજ્યશ્રીએ એ કરી બતાવ્યું હતું. શાસનની દાઝ તેમને હૈયે ઘણી હતી અને તે માટે તેમણે પાલીતાણા ખાતે શ્રી યશોવિજયજી જૈન પાઠશાળાની સ્થાપના કરી અને તેનો વિકાસ સાધી ગુરુકુળ બનાવ્યું. આ સંસ્થા માટે તેમણે આપેલા અમાપ ભોગનું વર્ણન કરીએ તેટલું ઓછું છે. આવા એક પરોપકારી પુરુષની જેટલી પ્રાર્થના કરીએ તેટલી થોડી છે.

પાલીતાણા, ૨૬-૭-૩૨

શ્રી શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ કોપડિયા
સુપ્રી : શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ

માત્ર અઢાર વર્ષના ચારિત્રસમયમાં સર્વેગ ધર્મનું રક્ષણ કરતાં પોતાના જીવનમાં અનુપમ એવાં શાસન સેવાનાં કાર્યો કરી તેઓ જૈનસમાજ ઉપર ઉપકાર કરી ગયા છે. વધારે જીવન ટક્યું હોત તો શાસનસેવા કરી જૈનશાસનને વધુ આભારી કરત! મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી અત્યારે નથી પરંતુ તેમનાં સેવાનાં કાર્યો સ્મરણ ચિન્હ તરીકે મૌનુદ છે; જેને યાદ લાવી જૈનસમાજ અત્યારે પણ તેમનું પવિત્ર સ્મરણ કરે છે !

ભાવનગર

ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિજીવનદાસ

કોને ખબર હતી કે ‘કબીર’ની ફેંકી દીધેલી હાતણીને જીએ ચીરમાંથી મહાન ‘કબીરવડ’ બનશે ? અને એનું સંસ્મરણ નિત્યનૂતન રાખશે ! કોને ખબર હતી કે મહારાજશ્રીએ વાવેલું ગુરુકુળ વૃક્ષ આમ ફાલશે—ફુલશે અને સર્વને આકર્ષશે !

પાલીતાણાના ભયંકર જલપ્રલય સમયે તેમની અનુપમ સેવા એ તેમના જીવનનો મહત્તમ અને સુવર્ણ પ્રસંગ હોતો. સેંકડો માણસોને અને ઢોરોને પૂરમાં મૃત્યુ માર્ગે જતાં જાણી એમનું હૃદય પીગળી ગયું. એ સમયે પોતાના દેહની દરકાર રાખ્યા વગર પરાયે જંપલાવી એમણે કેટલાયે જીવોને અભયદાન આપ્યું. એમની સાચી સેવાની સાચી કદર થતાં સ્ટેશન સામેની વિશાળ જગ્યા મળી. ત્યાં જ્ઞાનદાન અર્થે સંસ્થા સ્થાપી. આજે એ સંસ્થાને વીશૈક વર્ષ થયાં. એની પ્રગતિ, વ્યવસ્થા એ બધું અદિતીય અને અજોડ છે.

મહારાજશ્રીનું માધુજીવન સુદહાણુ છે. એમના ત્રણ શિષ્યરત્નો વારંવાર પોતાના ગુરુદેવની સંસ્થાપિત સંસ્થાને સ્મરણમાં લાવી મદદ અપાવી રહ્યા છે. મહારાજશ્રીના જીવન આદર્શની ન્યોત જૈન જગતમાં સોનેરી પ્રકાશ પાથરી રહી છે. આમ “ગુરુકુળ” એ જ એમના સ્મરણ અંકનું ‘સુવર્ણપૃષ્ઠ’ નહિ તો બીજું શું ?

પાલીતાણા

મી તલકચંદ જાડવજી મહેતા.

શાં શાં સ્મરણે ધરું એ સિદ્ધક્ષેત્રના સાધુને ચરણે ? પ્રત્યક્ષ પરિચય તો અલ્પ જ ગણાય, પણ જે જે સાંભળ્યું છે, કાર્યરૂપે જોયું છે તે આજે પણ જૂલી શકાયું નથી.

પાલીતાણાના પ્રલય વખતની તેઓશ્રીની દુઃખી દીનજનોના જનમાલ અચાવવાની સેવા સિદ્ધક્ષેત્રના ઇતિહાસમાં અમર છે.

ગુરુકુલના એ પ્રાણાધાર હતા અને રહેશે. ગુરુકુળના પત્થરે પત્થર, દિવાલો, વૃક્ષો અને પુસ્તકાલયના અમૂલ્ય ગ્રંથો હજી પણ ગુરુદેવ, ગુરુદેવ પોકારી રહ્યાં છે.

સમાજ અને ધર્મને ચરણે જ્ઞાન-દર્શન-ધ્યાનની ત્રિપુટીની ભેટ ધરી. એવી સમાજસેવકોની ભેટ ગુરુકુળ ક્યારે ધરશે ? સમાજ તે માટે માટે માંડી રહ્યો છે.

તેઓશ્રીનું આંં ગુરુકુળ આજે કુલીકાલી રહ્યું છે. અનેકવિધ ગતિ સાધી રહ્યું છે. સૌરાષ્ટ્રના આંગણે ૧૫૦ વિદ્યાર્થીઓથી કલ્લોલતું એ આંઆવાડિયું અનેક યાત્રિકોને આકર્ષી રહ્યું છે.

એ ગુરુવર્યની અંતિમ ભાવનાને મૂર્ત સ્વરૂપ આપવા ગુરુકુલ નામને શોભાવે એવી સ્વતંત્ર શિક્ષણ પદ્ધતિવાળું વિનયમંદિર, વાણિજ્ય વિદ્યામંદિર, બાળમંદિર અને કલામંદિર બોલીને તેઓશ્રીના અમર આત્માને શાંતિ, રે ક્યારે અપારો ? સિદ્ધક્ષેત્રના સાચા સાધુને વંદન હો ! વંદન હો !

પાટણ, રેડીયાપારશ, ૧૯૮૮.

શ્રી કૂલચંદ હરિચંદ દોશી.

પાલીતાણાનો જલપ્રલય અને મુનિશ્રી ચારિત્રવિજયજી (મહેરચુનંદા વક્તા છે તે નહિ) કે જેમણે “કમચોગી” બની ૫૦૦ તણાતા માણસોને બચાવી પાઠશાળાના મકાનમાં અન્નવસ્ત્રથી સતોષ્યા. એ ન્ન વ્યક્તિઓને તો આ કોપ મહાન આત્મિક લાભ આપનારો થઇ પડ્યો છે, એમ કહ્યા સિવાય ચાલશે નહિ. જૈન હિતેચ્છુનો વધારો, ૫૩ ૧.

શ્રી વાડીલાલ ભોતીલાલ શાહ

મુનિમહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજને પાલીતાણા સ્ટેટના દિવાન સાહેબ મહેરબાન નારણદાસ કાલીદાસ ગામીના હાથે અપાયેલું માનપત્ર.

ગઇ તા. ૧-૩-૧૯૩૬ ને દિવસે પાલીતાણા સ્ટેશન ઉપર આવેલા શ્રી યશોવિજયજી જૈન પાઠશાળાના મકાનમાં આ પાઠશાળાના સરક્ષક મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ વિહાર કરવાના હોવાથી તેઓને સન્માનપત્ર આપવા માટે એક સભા બોલાવવામાં આવી હતી, જેની અંદર મેડીકલ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ મહેરબાન પદમશી અરદેશર, હજીર ઓપીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ હરજીવનભાઇ, આજમ મહેરબાન દંદતરી સાહેબ, વહીવટદાર સાહેબ મૂલચંદભાઇ, ધી હેરીસ હાઇસ્કુલના હેડમાસ્તર દેવશંકરભાઇ, વર્નાક્યુલર સ્કુલના હેડમાસ્તર ચાંપશીભાઇ, વગેરે સમગ્ર અમલદાર વર્ગ તથા “જૈનશાસન”ના અધિપતિ પુરુષોત્તમદાસ ગીગાભાઇ, યતિવર્ય વિનયચંદજી મહારાજ, શેઠ નરસી કેશવજીની ધર્મશાળાના મુનીમ વલ્લભજી વસ્તાભાઇ, તેમજ નરસી નાથાની ધર્મશાળાના મુનીમ, પુરબાઇ ધર્મશાળાના મુનીમ, વીરબાઇ પાઠશાળાના સેક્રેટરી, બાળાશ્રમના ધાર્મિક માસ્તર, વેરા બહેચર ગાંડાભાઇ, શંભુ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના માલેક શંભુ શંકરભાઇ, વગેરે સંભાવિત ગૃહસ્થોએ તથા યાત્રાળુઓએ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

સભાનુ કાર્ય સાંજના સાડાપાંચ વાગતે શરૂ થતાં આરંભમાં જૈનશાસનના અધિપતિ પુરુષોત્તમદાસ ગીગાભાઈએ દીવાન સાહેબ નારણરાસભાઈને પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારવા માટે દરબારત મુકતા જણાવ્યું કે “મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી કે જેઓએ આ સંસ્થાને સંગીન બનાવવા ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો છે, તેઓ સાહેબ વિહાર કરવાના હોવાથી આ સભા બોલાવવામાં આવી છે અને તેની અંદર આપણા માનનીય ન્યાયશીલ દીવાન સાહેબ નારણદાસભાઈ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી આપણને આભારી કરશે.” ઉપર્યુકત દરબારતને શેઠ નરસી કેશવજીની ધર્મશાળાના મુનીમ રા. વલ્લભજી વસ્તાભાઈએ ટેકો આપતાં સર્વાનુમતે દીવાન સાહેબ મે. નારણદાસભાઈએ પ્રમુખસ્થાન લઈ જણાવ્યું કે “આ વખતે મને આપ સર્વેએ જે માન આપ્યું છે તે માટે હું આભાર માનું છું. આ શુભ પ્રસંગને લીધે હર્ષ થાય છે. પરંતુ બીજી તરફથી આ સંસ્થાના પ્રાણના વિયોગને લીધે ખેદ થાય તે સંભવિત છે. તો પણ આવા વીર પુરુષોના સ્થૂલદેહ ભિન્ન હોવા છતાં માનસિ દેહ આવાં પરોપકારી કાર્યમાં જ ગુંથાએજ હોય છે તેથી આપણે આશા રાખીશું કે તેઓશ્રી વિહાર કરી જાય છે તોપણ આ પાઠશાળા માટે પોતાનો સતત પરિશ્રમ ચાલુ રાખી વધારે સંગીન બનાવવા તત્પર રહેશે.”

સારપછી શ્રીચરણવિજયજી જૈનપાઠશાળાની સંગીત મંડળીએ હામોનિયમની સાથે મંગળાચરણ ગાયા પછી પંડિત ત્રિભુવનદાસ અમરચંદે બાષણ આપતા જણાવ્યું કે “આ મેળાવડો આપણને આનંદ સાથે શોક પ્રદર્શિત કરનારો છે. મેળાવડો બોલાવવાનું કારણ આપને આમંત્રણ પત્રિકાથી જ સુવિદિત જ હશે. આ સંસ્થાના સ્થાપક મુનિ મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ પાંચ વરસ સુધી તનતોડ મહેનત કરી, જંગલમાં મંગલ કરી આ સંસ્થાને આવી જાહોજલાલીના શિખરે પહોંચાડી છે. તેઓ સાહેબનો પાંચ દિવસ પછી વિયોગ થવાનો છે. તેઓશ્રીએ સં. ૧૯૬૮ માં જ્ઞાનપંચમીને દિવસે આ પાઠશાળાની નાના રૂપમાં શરૂઆત કરી હતી; જેનો માસિક ખર્ચ ફક્ત રૂ. ચાલીસ રાખવામાં આવ્યો હતો. જેની અંદર ફક્ત ભણાવવાની સગવડ કરવામાં આવી હતી. પરંતુ કરાળ દુર્ભિક્ષ હોવાને લીધે આમ તેમ રખડતાં અને અન્ન અન્ન કરતાં જૈન બાલકોને દેખીને મહારાજ સાહેબને દયા આવી. ધીરે ધીરે ગરીબ બાલકોને દાખલ કરવા સંખ્યાબંધ અરજીઓ આવવા લાગી જેથી અક્ષય જૂતીયાને દિવસે ગરીબ બાલકોને દાખલ કરી પાઠશાળાની સાથે બોર્ડિંગની શરૂઆત થઈ. મહારાજ સાહેબે પાઠશાળાના નીભાવ માટે માન અપમાનની દરકાર ન કરતાં છેવટે ચાર ચાર આના પણ માંગી આ સંસ્થાને આપાદ કરી છે. વિશેષ ખુશી થવાનું છે કે મહેરબાન મેજર રટ્ટાંગ સાહેબ તથા અધિકારી વર્ગની અમીદદિષ્ટી આ પાઠશાળાને અનુકૂળ જગ્યા પણ મળી ગઈ છે. જેની અંદર એક ભવ્ય મકાન બંધાઈ અથેલું હોવાથી પાઠશાળા ચિરસ્થાયી બની ગઈ છે. મહારાજ સાહેબને પાઠશાળાની મદદ મેળવતા થોડી મહેનત પડી નથી. તેઓએ માન અપમાનની કદાપિ દરકાર રાખી નથી. સદ્ગૃહસ્થો પાસે જઈ એમ કહેતા કે તમે તમારા બચ્ચાને કેળવો! તમે ત્રણ વખત મિશ્રાન ઉડાવો છો, જ્યારે તમારા જાતિભાઈઓને એક વખત પણ પૂરું અન્ન મળતું નથી તેની તમે દરકાર રાખો છો? જગો! જગો! તમારા ગરીબ બંધુને અન્ન ધર્મમાં જતાં બચાવો અને કુળવી સન્માર્ગે દોરો.

વિ. આનંદની વાત એ છે કે મહારાજ સાહેબે મુંબાઈમાં જનરલ કમીટી નીમી છે અને તે કમીટીને વિશ્વાસથી ખખર પહોંચાડવા માટે અહીં એક સ્થાનિક કમીટી નીમી છે. વળી અહીં મેનેજ-

મેન્ટ કરવા માટે રા. કુંવરજીભાઈને મેનેજર તરીકે નીમ્યા છે જેથી આ પાઠશાળાને મહારાજ સાહેબે મળ્યુત અને સંગીન બનાવી ચિરસ્થાયી કરી દીધી છે.

છેવટે મહારાજ સાહેબને અમારી એ જ નમ્ર વિનંતિ છે કે તેઓ સાહેબ વિહારમાં હોવા છતાં તેમના પવિત્ર મનનાં નિર્માણ રજકણો પાઠશાળા ઉપર પાથરતા રહે અને જે બચ્ચાઓને પાંચ વરસ પાળી પોષી અન્નદાન સાથે વિદ્યાદાન આપેલ છે, તેઓના ઉપર અભિદષ્ટિ કાયમને માટે જળવાઈ રહે.”

ત્યારબાદ પાઠશાળાના મેનેજર રા. કુંવરજીભાઈ દેવશીએ પોતાના બાપણમાં જણાવ્યું કે “આ સમ્મેલન બરવાનો હેતુ સંક્ષેપમાં મારા મિત્ર મારતર ત્રિભુવનદાસે જણાવ્યું છે કે અમારા પૂજ્ય માનીનય મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી આ સ્થળેથી ટુંક સમયમાં વિહાર કરી પધારવાના છે, જેથી તેમનાથી જીવદા પડતા છાત્રગણ તથા કાર્યવાહકોની એવી ઇચ્છા થઈ કે તેમના માન માટે એક મેળાવડો કરી તેમના તરફ ભક્તિભાવ દર્શાવવો અને તેથી આજે આ મેળાવડો ભરી શક્યા છોએ. પૂજ્ય મુનિ મહારાજ આ ખાતા સાથે શરૂઆતથી જોડાયા છે. ખાતાની એકડે એકથી શરૂઆત કરનાર અને તેને સર્વ રીતે સંભાળી આબાદ કરનાર તેઓશ્રી પોતે જ છે. તેઓ સાહેબ વિહાર કરી પધારે છે. છતાં આ પાઠશાળા સાથેના તેમનો સંબંધ જોવાને તેવો જ ચાલુ રહેવાનો છે, પણ આ કાર્યની વ્યવસ્થા અમુક પ્રકારે કરી, એટલે ૨૫૭૮ શબ્દમાં કહું તો સ્થાનિક કમીટી મારે માથે આ કાર્ય નાંખી તેઓશ્રી હાલમાં પધારવાના છે. જૈનધર્મમાં સાધુની પ્રવૃત્તિ માત્ર ઉપદેશક તરીકે છે અને બીજી સર્વ રીતે સાંસારિક ઘટનાઓથી અલગ રહેવું એ સંયમધારીઓનો સંયમ છે, પરંતુ ધર્મવૃદ્ધિ માટે જો ઉંડો વિચાર કરીશું તો તરત ખુલ્લું જણાઈ આવશે કે, આવી પવિત્ર પ્રવૃત્તિથી ચારિત્રમાં ખામી આવતી નથી. પરંતુ તેમાં વૃદ્ધિ જ થાય છે. જે અજ્ઞાન અત્યારે અમારી જૈન કોમમાં ફેલાયેલું છે તે ખુલ્લું ખાંચરેથી શોધી કાઢી હાંકી કાઢવું અને જ્ઞાનદીપક પ્રગટાવવો એ જ મહારાજશ્રીનો મુખ્ય હેતુ છે. આ પાઠશાળા જેવી અનેક પાઠશાળાઓ સ્થાપન થાવ, એવી મહારાજ સાહેબના જીગરની ઇચ્છા છે. શાસનદેવતા તેમને સહાય કરે.”

તેઓશ્રીએ લોકોની સ્તુતિ અને નિંદા નહીં ગણકારતા રાતદિવસ અખંડ પરિશ્રમ કરેલો છે. અને આ પાઠશાળાશ્રી વિદ્યાની વાડી ઉત્પન્ન કરી છે જેના દળ જૈનબંધુઓને મળશે. જૈનકોમ તેઓશ્રીની આભારી છે. આવાં ઉત્તમ કાર્યનો બદલો કોઈ રીતે આપી શકાય તેમ નથી, પરંતુ આપણા હૃદયની શુદ્ધ ભાવના દર્શાવતા તેઓશ્રીને માનપત્ર આપનાની યોજના કરી છે, મને આશા છે કે આપ સર્વ સદ્ગૃહસ્થો આ ભાવનાને અનુકૂળ થશો.”

ત્યારબાદ નરસી કેશવજીની ધર્મશાળાના મુનીમ રા. વલ્લભજીભાઈએ ઉભા થઈ જણાવ્યું કે ‘મહેલાના વક્તાઓ જે કંઈ બોલી ગયા તે યથાર્થ છે. અમારી કોમમાં મુનિ મહારાજઓ તથા ગૃહસ્થો તરફથી કેટલાંકે કાર્યો માટે પરિશ્રમ થાય છે પરંતુ તે કાર્યોને સંગીન બનાવવા તેઓએ મહારાજ સાહેબના સતત પરિશ્રમનો દાખલો લેવો જોઈએ. એકલા અર્વાચીન જ્ઞાનથી આપણી ઉન્નતિ થવાની નથી, પરંતુ પ્રાચીન જ્ઞાન સાથે અર્વાચીન જ્ઞાનથી આપણી ઉન્નતિ થશે. મહારાજ સાહેબના પાંચ વરસના પરિશ્રમના ભોગે આ સંસ્થા આવી ઉન્નતિએ પહોંચી છે. વિશેષ ખુશી થવા જેવું છે કે પાઠશાળાની દેખરેખ માટે મુંબાઈમાં જનરલ કમીટી અને સેક્રેટરીઓ નીમાયા છે અને અહીં સ્થાનિક કમીટી નીમાઈ છે. છેવટે ઇચ્છીશું કે આ સંસ્થા આગળ વધી ગુરુકુળ બને અને આ સંસ્થાને શાસનદેવો ચિરસ્થાયી બનાવે.’

ત્યારબાદ “જૈનશાસન”ના અધિપતિ રા. પુરુષોત્તમદાસે પોતાનું બાપણ ચલાવતા જણાવ્યું કે

“મહારાજ સાહેબ સાથે મને દસ વરસ થયા પરિચય છે. પહેલાં તેમના ઉદ્દગારો સાંભળી એમ જ જણાતું કે, આપું મોટું કાર્ય બનવું અશક્ય છે અને તેથી મેં તેઓને આપું સાહસ કામ નહિ કરવા જણાવેલું પરંતુ તેઓશ્રી ઉત્સાહથી ઉત્તરમાં જણાવતા કે હું મારો સતત પરિશ્રમ ચાલુ રાખીશ અને મારો દેહ છે ત્યાંસુધી મારું આરંભેલું કાર્ય મૂકીશ નહિ. છેવટે તેઓશ્રીએ પાઠશાળા સ્થાપન કરી અને દરેક ધર્મશાળાઓમાં યાત્રાળુઓ પાસે ચાર ચાર આના માંગવા માટે પણ જાતે ફરતા મેં જોયા છે. કેટલાએક યાત્રાળુઓ ગલીય ભાષામાં બકી કાઢે તેની પણ પોતે દરકાર ન કરતાં પાઠશાળાને સંગીન બનાવવાનું લક્ષ રાખતા. આવી રીતે પાંચ વરસના સતત પરિશ્રમનું ફળ આપણે આજે દેખવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ. પાઠશાળામાંથી ત્રણ વિદ્યાર્થીઓ કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં સિદ્ધહૃદયચરણ કે જે સંસ્કૃતમાં મોટામાં મોટું વ્યાકરણ છે તેની પરીક્ષામાં પાસ થઇ આવેલા છે, જે આપ સર્વેને વિદિત હશે. આપ વિચાર કરો કે કલકત્તા જેવી યુનિવર્સિટીમાં કેવા વિદ્વાનોની કસોટીમાંથી પસાર થઇ પરીક્ષા ઉત્તીર્ણ કરવી પડી હશે? મહારાજ સાહેબે પોતે કહીને નહિ પણ કરીને બતાવ્યું છે. આ માનપત્ર પોતે કાર્ય આરંભ્યા પછી તે કાર્યમાં ફતેહમંદ નીવડ્યા તેને માટે આપીએ છીએ અને તેને માટે પાઠશાળાના કાર્યવાહકોએ યોગ્ય જ કર્યું છે. આવું ઉત્તમ કાર્ય સંગીન બની ગયા માટે આપણે હર્ષિત થવાનું છે; પરંતુ આવું કરનારા ઉત્સાહી નર બહાર જાય તેથી હર્ષને બદલે ખેદ થાય છે. આપણે વિનંતિ કરવી જોઈએ કે તેઓ સાહેબ આ પાઠશાળા સાથેના પોતાનો સંબંધ જરૂરી રાખે અને જે કાર્ય છોડી પોતે વિહાર કરે છે તે કાર્યને, જલદી પધારી, પાછા પોતાના હાથમાં લે.”

ત્યારપછી પંડિત ત્રિભુવનદાસ અમરચંદે માનપત્ર વાંચી સંભળાવ્યું હતું અને તે દિવાન સાહેબ નારાયણદાસભાઈએ ઉભા થઇ પોતાને હાથે મહારાજશ્રીને અર્પણ કર્યું હતું. આ પ્રસંગે પ્રેસીડેન્ટ દિવાન સાહેબ નારાયણદાસભાઈ કાલીદાસભાઈ ગામીએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે, “આજે જે કાર્ય માટે આપણે ભેગા થયા છીએ તે કાર્ય ઘણું ઉચ્ચ પ્રકારનું છે. માનપત્ર કે જેને નિરવાર્યા પુરુષો પોતે ઇચ્છતા નથી તે આપણે જ આપીએ છીએ. માનપત્ર ફક્ત આપણી હાર્દિક લાગણી બતાવવાનું ચિન્હ છે. હું આપશ્રીને વિનંતિ કરું છું કે આપના વિહાર સમયે પણ પાઠશાળાને કાયમને માટે સ્મરણમાં રાખી તેને વિશેષ સંગીન બનાવવાનું ધ્યાનમાં લેશો.

“વહાલા વિદ્યાર્થી બન્ધુઓ! તમોને અત્યાર સુધીમાં જે પુરુષથી લાભ મળે તે પુરુષ કાર્ય જાળવી રાખી હવે વિહાર કરવાના હોવાથી તે કામ મેનેજર ઉપર મૂક્યું છે કે જેમનું નામ કુંવરજીભાઈ છે. કુંવરજીભાઈ આ કાર્ય પોતે સારી રીતે જાણે છે અને લગભગ ૧૨ વર્ષ સુધી આવા કાર્યની અંદર સારી રીતે કેળવાયેલા હોવાથી આશા રાખીએ છીએ કે, પોતે તનમનથી પોતાનો પરિશ્રમ જરૂરી રાખશે તો જે હેતુથી આ સંસ્થા સ્થપાઈ છે, તે હેતુ પાર પડશે. વિદ્યાર્થીઓએ ખ્યાલમાં રાખવાનું કે પોતાના શુરુમહારાજ જે પવિત્ર રસ્તે ચાલ્યા છે તેમને પગલે ચાલી આવા પરોપકારી કાર્યો કરવા તત્પર બનો.”

ત્યારબાદ મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે, “ન્યાયરત્ન પ્રેસીડેન્ટ સાહેબ, અધિકારી વર્ગ, સર્વે સદ્ગૃહસ્થો અને મારા પ્રિય છાત્રગણ! આપ સર્વેએ મળી મને

આજે જે માન આપ્યું છે તે આપની સર્વની મારા તરફની શુભ લાગણીનું પશ્ચિમ છે. મારાં કાર્યો તથા ગુણોની પ્રશંસા કરી આપે જે લાગણી દર્શાવી છે તેને માટે હું સર્વનો આભાર માનું છું. વિશેષમાં મારે એટલું જ કહેવાનું છે કે મેં જે કાંઈ કાર્ય જ્ઞાન ફેલાવવાની દિશામાં કર્યું છે તે મારી ફરજ છે. અને તે ફરજ અનવચાલી વિશેષ કાંઈ કર્યું નથી. તોપણ આ કાર્યને આપ અતિ મહત્વનું રૂપ આપી અને તેના સ્થાપક અને નિયામક તરીકે માન આપે છે તે આપ સર્વની જ મહત્તા છે. ખરેખર કહું તો આ કાર્ય મેં કરેલું નથી; સમગ્ર જૈન ધર્મે કરેલું છે. અને તેને શ્રી સંઘ તરફથી યોગ્ય મળે છે માટે આ સર્વ માન તેને જ ઘટે છે. અમે તો સાધુ હોઈ માત્ર ધર્મની વૃદ્ધિ થાય એ રસ્તે પ્રયત્ન કરવો એ અમારો ધર્મ છે. આપના વિચાર પ્રમાણે આ કાર્યથી મારો એ હેતુ પાર પડે છે એમ આપ સમજતા હો તો તેથી હું પરમ સંતોષ પામું છું.

“ગૃહસ્થો ! મારી પ્રવૃત્તિની દિશા ધોઝા સમયથી બદલવાનો મારો વિચાર હતો, પરંતુ આ પાઠશાળાનું કાર્ય જે રીતે સ્વતંત્રપણે અને શુભસુદ્ધિથી મેં ચલાવ્યું છે, તે પ્રમાણે ચલાવનાર મળવાની રાહ હતી. હાલ મી. કુંવરજીભાઈ જેઓને તમે સર્વ ગણ્યો છો, તેમને આ કાર્યનો ભાર સોંપી જઈ છું, તેઓની લાયકાત, આવા ખાતા તરફની લાગણી તથા અનુભવ ઘણું ઉચ્ચ પ્રકારનાં છે. જેથી હું ધારું છું કે સર્વે કાર્ય વ્યવસ્થિત ચાલશે. વળી તેમને સહાય કરવાને માનના ગૃહસ્થોની કમીટી નીમી છે, તેઓ પ્રસંગે પ્રસંગે કાર્યની વ્યવસ્થામાં સહાય કરે. હું ધન્ય છું કે જે આ વૃક્ષનું ખીજ રોપાયું છે તે સદા સર્વદા પ્રપુષ્ટિત થાઓ ને તેનાં મીઠાં ફળો જૈનકેમને પ્રાપ્ત થાઓ.

છાત્રમણ ! તમોને પણ હું આ વખતે એ ખેલ કહું તો અરથાને નહિ ગણાય. તમારા અભ્યાસમાં સાવધાન રહેશો અને પવિત્ર ચારિત્રનાળા થશો, કારણ કે તમારી કુમળી વયમાં જો સારા થવાને તથા વિદ્યા શીખવાને પ્રયત્ન કરશો તો તેમ કરી શકશો. પણ પાકે ઘડે કાંદા નહિ ચડે માટે તમારા વડિલોની આજ્ઞામાં રહી વિનયથી નિત્ય વિદ્યાભ્યાસ કરશો. અંતમાં મહારાજ સાહેબે આ પાઠશાળા પ્રત્યે સ્નેહ ધરાવનારા રાજ્યના અમલદારો તથા માનપત્રદાતાઓની લાગણીને યોગ્ય શબ્દોમાં અપનાવી હતી. ત્યારમાઠ મહારાજ સાહેબ પોતાને સ્થાને પધાર્યા હતા; અને પછી આવેલા સદ્ગૃહસ્થોનો મેનેજર ઉપકાર માની સહા વિસર્જન થઈ હતી.

તા. ૧૨ મી માર્ચ, સને ૧૯૩૬, જૈન પૂ. ૨૧૩-૧૪-૧૫, પુસ્તક ૧૪, અંક ૧૧.

જૈન

૨

‘સંવત્ ૧૯૬૬ ના જેઠ સુદ ૭ ના રોજ’ કે જ્યારે (પાદલિમપુર) પાલીતાણા શહેર ઉપર જળપ્રકોપ થયો ત્યારે આ પાઠશાળા ઓર્ડીંગનું મકાન સિદ્ધાચળ જવાના રસ્તા ઉપર જમણી બાજુએ રાખવામાં આવ્યું હતું. રાતના વરસાદની શરૂઆત થયા પછી જ્યારે પાણી ઘણું જ ચઢી ગયું ત્યારે પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજીનો મુકામ તે શાળામાં હતો, ને તેની કેટલીક વ્યવસ્થા તેમની દેખરેખ નીચે ચાલતી હતી. તેઓશ્રીએ બચાવો બચાવો પોકારો સાંભળી તપાસ કર્યા પછી મોટા મોટા વિદ્યાર્થીઓને લઈ નીચે આવી શાળાના મકાનની સામે આવેલી ધી એમ્પ્રેસ ડીસ્પેન્સરી Empress Dispensary ના પીલરની જોડે રસીઓ બંધાવી માણસોનું રક્ષણ કરવાને ઉત્તમ ઉપાય શોધી કાઢ્યો. અને વિદ્યાર્થીઓની સાથે રહી તેમને હિમ્મત આપી પુરજોશવાળા પાણીની અંદર રમી થોભાવી ઉતર્યા, અને હિમ્મતથી આશરે ત્રણ કલાક સુધી પાણીમાં રહી સંખ્યાબંધ માણસો તથા ઠોરોને મરણથી બચાવ્યા અને તેઓમાંના કેટલાંકે તદ્દન નમ્ર સ્થિતિમાં

નીચેલા, તેમને પાઠશાળા—મોડીંગના રોડમાં જે કાંઈ કપડાં વગેરેનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો, તે સર્વ આપી તેમને નક્કી સ્થિતિમાંથી બચાવ્યા. આ ખર્ચ સત્વારે (પાલીતાણા રોડના) એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબ તથા સ. રા. દિવાન સાહેબ વગેરે અમલદાર વર્ગને પડતાં તેમણે ખાસ પાઠશાળાના મકાનમાં પધારી પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજીનો તથા બાલકોનો ધણી જ ધન્યવાદ સાથે ઉપકાર માન્યો. પાઠશાળા મોડીંગને કોઈ પણ મકાન પોતાનું નહોતું. તેમજ ભાડાની જગ્યા દરેક પ્રકારની સગવડ વિનાની હતી તેથી પાઠશાળા માટે કોઈ મોટી વિશાળ જગ્યા મળે કે જેમાં દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા કરી શકાય તેવી મતલબથી પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજીએ નામદાર એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબ પાસે મકાન કરવા જગ્યાની માગણી કરતાં તેઓ સાહેબે, મુનિમહારાજને એક પાલીતાણા રોડ ઉપર ઉપકાર કરનાર તરીકે ઓળખી દરમ્યાનું કે ‘તમે જે જગ્યા પસંદ કરશો તે ધણી જ કમતી દરથી આપવામાં આવશે. ત્યારબાદ રેશન પાસેની બાબતના ફોલ્ડવાળી જગ્યા પસંદ કરવામાં આવી. જે જગા લગભગ પાંચ વીધાં જેટલી છે. તે જમીન નામદાર એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબે ધણી જ ખુશીથી આપી. જેથી સંવત ૧૯૭૦ વૈશાખ સુદ ૩૦)) દિવસે તે જગ્યા ઉપર જવિજયનાં ગુરુકુલને અનુકૂળ થઈ પડે તેવી સ્થાપલથી મકાન બાંધવા માટે નામદાર એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબ, તથા રાજ્યના બીજા અમલદારો અને દેશવિદેશથી પધારેલા જૈન ગૃહસ્થોની મોટી સંખ્યાની હાજરી વચ્ચે નામદાર એડમીનીસ્ટ્રેટર એચ. એસ. સ્ટ્રોંગ મેજર Major H. S. Strong ના હાથથી શુભ મુહૂર્તે આ પાઠશાળા કે જેને હાલતું ગુરુકુલ નામ આપવામાં આવ્યું છે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી.”

(સંવત ૧૯૭૧-૭૨-૭૩-૭૪ નો યશોવિજય જૈન ગુરુકુલનો રીપોર્ટ)

હેડ ઓફીસ નં. ૫૬૬,
પાયધુની, સુંબઈ.

ઝવેરી જીવજીવ્યંદ ધરમચંદ પ્રમુખ
શેઠ લક્ષ્મીચંદ જોડ ઉપપ્રમુખ
શેઠ ફકીરચંદ કેસરીચંદ
શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદ
ઝવેરી હીરાલાલ સરૂપચંદ નાણાવટી
ઓ. સેક્રેટરીઓ.

૪

“ મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી કચ્છીના હાથે સં. ૧૯૬૮માં એટલે સાડા નવ વર્ષ ઉપર આ સંસ્થા હયાતીમાં આવી હતી. તે વખતે તેનું નામ શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પ્રાકૃત પાઠશાળા મોડીંગ હતું. આ બાળક પાંચ વર્ષનું થયું ત્યાંસુધી તેના સંપાદક મુનિની સંભાળમાં રહ્યું, પણ સં. ૧૯૭૩ માં શેઠ જીવજીવ્યંદનો આશ્રય બાળકે લીધો અને તેની આર્થિક સ્થિતિ અને સુખ સાધનો વધતાં ચાલ્યા અને આપણે જોઈએ છીએ તે સ્થિતિએ આ સંસ્થા પહોંચી. ”

પાલીતાણા, વૈશાખ વદ, ૧૧,
ગુરુકુલનું મકાન ખુલ્લું મૂકતી વેળા.

નામદાર ઠાકોર સાહેબ શ્રી બહાદુરસિંહજી

૪

મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ ગઈ તા. ૨૮-૧૦-૧૮ ના રોજ કચ્છ—આંગીઆમાં કાળધર્મ પામેલ છે .

++ હાલનું જૈન ગુરુકુલ અને સ્ટેશન ઉપરનો તેનો સર્વ અસખ્યામ મહુમની હાજરી વચ્ચે સ્થાયી થવા પામ્યો હતો કે જે જમીન પાલીતાણાની હોનારત પ્રસંગે તેમણે ઘણા પ્રાણો બચાવવાને કરેલી સહાયથી ના. એડમીનીસ્ટ્રેટરે લાગણીથી આપી હતી.

તેઓ નિરાશ્રિત બાળકોના રક્ષણ માટે તેમ કુળવણીની અભિવૃદ્ધિ માટે સારી ખત ધરાવતા હતા અને કોઇ પણ કાર્ય ગમે તે ભોગે પાર ઉતારવામાં ઉત્સાહી હતા.

અમો...મહાત્માના સ્વર્ગવાસથી તેમના શિષ્ય પરિવાર તેમજ જૈન પ્રગ્નને પડેલી ખોટ માટે દીલસોછ દર્શાવતાં તેઓના આત્માની શાન્તિ ઇચ્છીએ છીએ.

તા. ૧૦-૧૧-૧૯૧૮

અધિપતિ—જૈન

સિદ્ધેશ્વર યશોવિજય સં. પાઠશાળાની સ્થાપના. છેવટ આ નવી થયેલી શાળાના સંબંધમાં મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી)ને અંતઃકરણથી ધન્યવાદ આપ્યા વિના રહેતા નથી કે જેઓના પ્રયાસથી જ આ શાળા સ્થાપન થવા પામી છે. સાથ સાથ અમો આશા રાખીએ છીએ કે જેઓએ આ પાઠશાળાને સ્થાપન કરવામાં જે ઉત્સાહથી ભાગ લીધો છે તેઓ તે જ ઉત્સાહથી તેને ઉન્નતિના શિખર પર લાવવા માટે પણ વખતો વખત પરિશ્રમ કરવા ચુકશે નહીં.

ચી. સં. ૨૪૩૮, કા. શુ. ૧૫, તા. ૬-૧૧-૧૯૧૧

અધિપતિ—જૈનશાસન

સંસાર સુધારણા માટે કચ્છ-વાગડની પરિષદ તથા કન્યાવિકલ નિષેધક યુવક મંડળના શ્રમ ઉપરાંત જણાવવાને સંતોષ થાય છે કે ગયા આસો વદમાં કચ્છના આંગીઆ ગામે ચતુર્માસ રહેલ કચ્છી મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજીના પ્રયત્નથી આંગીઆના ચોખરાની એક કોન્ફરન્સ આસો વદી ૧-૨-૩ ના રોજ મળી હતી અને તેમાં જ્ઞાતિધારાને લગતા સુધારા કરીને નિર્થક વધી પડેલા ખર્ચાળ રીત રીવાજો કમી કરવામાં આવ્યા હતા.

કન્યાવિકલ એ હિંદુપ્રગ્નમાં ધાતકી રીવાજ છે એમ હવે લોકો સમજી શકેલ છે, છતાં કેટલાક રીતરીવાજો અને જમણવારોના ભોગ જ્ઞાતિઓમાં એવા તો ઘર કરી બેઠા છે કે જ્ઞાતિ મંડળમાં મોટા કહેવરાવવાની લાલચે આવાં ખર્ચો દરેકને ફરજિયાત કરવાં પડે છે. જ્યારે બીજી તરફથી મોટા ભાગની સ્થિતિ નબળી પડી જતાં પહોંચી ન વળવાથી કન્યાવિકલનો રીવાજ એવો જડ ઘાલી બેઠો છે કે તેને કેવળ ઉપદેશથી જ કાઢી નાખવાનું કાર્ય બહુ મુશ્કેલ થઇ પડ્યું છે. મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજીએ પોતાના બાળ્યમાં જણાવ્યું હતું તેમ આ ભાગમાં આવા રીતરીવાજોને પહોંચી વળવા ઓછામાં ઓછા દસ હજાર કોરીનો ખર્ચ ફરજિયાત હતો અને તેથી કન્યાવિકલ અસાધારણ વધી જતાં ઘણા યોગ્ય યુવકો કુંવારા બનકતા હતા. અને પૈસાના લાલચુ ભાવતર કન્યાઓને યોગ્ય ઘર મેળવી આપવામાં પાછળ રહેતા હતા. આ દ્રષ્ટિ વ્યાખ્યા પરથી જ આ કોન્ફરન્સ એવા વધારાના ખર્ચ કાઢી નાખવાનું હકાવણું દર્શાવ્યું છે અને તેઓ કન્યાવિકલ સદંતર બંધ કરવાને અને પચાસ વર્ષથી મોટી ઉંમરના વૃદ્ધ સાથે લગ્ન સમ્પન્ન નહીં જોડવાને ઠરાવ કરી શકેલ છે. એટલું જ નહીં પણ આ રીતે થતા બચાવમાંથી કન્યા માટે રૂ. ૫૦૦ ના દાગીના ચઢાવવાનું ઠરાવી તેના જીવનને કંઇક અંશે આશ્વાસન અર્પેલ છે. જે શ્રમ માટે મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી તથા અંગિયાના ચોખરાના મહાજનને ધન્યવાદ ધટે છે.

તા. ૧૬-૧૧-૧૯૧૬.

તંત્રી—જૈન

અત્યંત ખેદ થયો છે. હૃદય ચીરાય ગય છે, મનકું મુંઝાય છે, આંખો રોયે ગય છે. જૈન સમાજનો ભાતુ આમ અકાળે અસ્ત પામશે, તેની કોઇને કલ્પના પણ ન હતી. આજ ક્યાંય જ્યેન પડતું નથી. આ હૃદયભેદક દુઃખદાયક સમાચાર તો ગઇ કાલે મોહનવિજયજી મહારાજ ઉપર રાણપુરથી વિનયવિજયજી મહારાજનો પત્ર હતો, તેથી અકરમાત સાંભળતાં અમેને ઘણી પારાવાર દિલગીરી સાથે રુદન થયું. આવા પૂજ્યપાદ, પરમપૂજ્ય, પરમઆશ્રયદાતા, ધર્મપિતા-વિદ્યાગુરુના સમાચાર સાંભળી, આખા ગુરુકુલના સ્ટાફને સ્વાભાવિક દિલગીરી થાય જ. પણ ગામમાં ય આ સમાચાર ફેલાતાં અંધે દિલગીરી છવાઇ ગઇ હતી. આ સમાચાર અમેએ ગઇકાલે ગુરુકુલ મુકામે જઇ આપતાં દરેક વિદ્યાર્થીવર્ગને તથા સમસ્ત સ્ટાફને પારાવાર દિલગીરી થઇ છે. સાથે દરેક રુદન જ કરવા લાગ્યા. ગઘાની આંખમાંથી અશ્રુ ઝરવાં લાગ્યાં. ગઇ કાલે રાત્રિના આઠ વાગે ગુરુકુલ મુકામે શોક-પ્રદર્શિત સભા ભરવામાં આવી હતી. તે વખતે પૂજ્યપાદ પછવાડે રૌદ્રધ્યાન ન થાય અને ધર્મધ્યાન થાય અને પૂજ્યપાદના આત્માને શાંતિ મળે, તે માટે દરેક સ્ટાફવર્ગે પૂજ્યપાદ પછવાડે યથાશક્તિ પચ્ચખાણુ કર્યાં હતાં. કોઇએ પાંચ ઉપવાસ, પાંચ જાત્રા, પાંચ આયંબિલ અથવા નવકારવાળી આદિ યથાશક્તિ પચ્ચખાણુ કર્યાં છે. તેમજ આજ રોજે તત્સંબંધી પંચકલ્યાણુકપૂજા ગુરુકુલ મુકામે ભણાવી છે. ભાવિ પાસે આપણા મનુષ્યનો કોઇ પણ જાતનો ઉપાય નથી.

પાલીતાણા, તા. ૩-૧૧-૧૮

શ્રી કાળીદાસ તારાચંદ

તેઓશ્રી તો યશકીર્તિથી યાવચ્ચ-દ્રદિવાકર જીવતા જ છે. જૈનસમાજમાં પ્રથમ ગુરુકુલ સ્થાપક, ગુરુકુલપિતા તરીકે તેઓશ્રી સદા અમર જ છે. પણ આપણને એક ઉત્સાહી અને હિમ્મત આપનારા, સાચા માર્ગે દોરનારા નાયકની પૂરી ખોટ પડી છે, જે આખી જિંદગીમાં પૂરી શકાય તેમ નથી. તેઓશ્રી અમારા ઉપકારી હતા. આધારસ્થાન હતા, પણ ભાવિભાવ પાસે કોઇનો ઉપાય નથી. જે જે આ સમાચાર સાંભળે છે તે તે દરેકના હૃદયમાં સખ્ત આઘાત લાગે છે. જૈનસમાજનો સાચો હિતેષી હીરો ચાલી ગયો છે. તેઓશ્રીના ગુણો યાદ આવતાં હૃદય ભરાઇ ગય છે.

પાલીતાણા, તા. ૧૨-૧૧-૧૮.

પં. અમરતલાલ અમરચંદ શાહ.

સદ્ગત શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજીની કારકીર્દિમાં તેમનો આ સંસ્થાની પાછળ અવિરલ અને અવિશ્વાંત પ્રયાસ લલલલાને હેરત પમાડે તેવો હતો.

શ્રી યશોવિજય જૈન ગુરુકુળ, પાલીતાણા

સં. ૧૯૮૧-૮૨ નો રિપોર્ટ.

કોઇ પણ કાર્યની યા તો સંસ્થાની ઉત્પત્તિ અમુક સંયોગો વચ્ચે થાય છે. ગુરુકુલના સંબંધમાં પણ તેમજ અન્યું છે. સંવત ૧૯૬૮ ના ભયંકર દુષ્કાળના સમયમાં શ્રી સિદ્ધજીને આંગણે નિભાવ અર્થે કેટલાએક જૈન કુટુંબો આજીવ્યાજીથી અને કચ્છ જેવા પ્રદેશમાંથી આવી ચઢ્યા હતા. તેઓના લઘુ વયધારી બાળકોની કફોડી સ્થિતિ જોતાં પ્રેક્ષકોનાં હૃદયમાં કમકમાટી ઉપજે એવો જ પ્રસંગ હતો. તેઓને પરિપોષણ આપવા સાથે વિદ્યાભ્યાસમાં જોડવા આ સંસ્થાના સંસ્થાપક મુનિવર્ધ શાસન-

રસિક ચારિત્રવિજયજી મહારાજ (કચ્છી) શ્રીના હૃદયમાં ધગશ ઉત્પન્ન થતાં આ સંસ્થાને ખુલ્લી મુકવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો અને વિદ્યાર્થીઓની ભરતી કરવામાં આવી.

શ્રી ય. વિ. જૈ. ગુ. પાલીતાણા

સં. ૧૯૮૪ નો રિપોર્ટ

અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલ રીપોર્ટ ઉપરથી જૈન સમાજ બાણી ચુકેલ છે કે ઉપયુક્ત સંસ્થાના આશ્ર સ્થાપક મહુર્મ પૂજ્યપાદ મુનિ મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) હતા. તેઓશ્રીએ આ સંસ્થાને શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પ્રાકૃત પાઠશાળા બોર્ડીંગના નામથી ૧૯૬૮ ના વૈશાખ શુદ્ધ ત્રીજથી ખુલ્લી મુકી હતી. આ સંસ્થાનો ઉદ્દેશ જૈન યાજ્ઞકોને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત ભાષાનું સારું જ્ઞાન આપવા સાથે જૈન સિદ્ધાન્તોનું તાત્ત્વિક જ્ઞાન આપી જૈન પંડિતો બનાવવાનો હતો. મહુર્મ મહારાજશ્રીએ સં. ૧૯૭૩ ના અષાઢ માસ પર્યંત આ સંસ્થાના મૂળ ઉદ્દેશોને સાચવી રાખી ઉંચી સ્થિતિ ઉપર મુકવા અયાગ પરિશ્રમ કર્યો હતો.

શ્રી ય. વિ. જૈ. ગુ. પાલીતાણા

૧૯૭૪-૭૫-૭૬ નો રિપોર્ટ

સં. ૧૯૬૮ થી ૭૦ સુધીના પ્રગટ થયેલા રિપોર્ટ ઉપરથી જૈનસમાજ બાણી ચુકેલ છે, કે આ સંસ્થાની મહુર્મ મુનિરાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી કચ્છીના હાથે ૧૯૬૮ ના કારતક સુદ ૫ થી શરુઆત થયેલી અને તે જ વર્ષના વૈશાખ સુદ ૩ ના દિવસથી તેને શ્રી ય. વિ. જૈન સંસ્કૃત પ્રાકૃત પાઠશાળા બોર્ડીંગ એ નામ આપાયેલ. સારખાદ સં. ૧૯૬૯ ના જોઠ માસમાં પાલીતાણા મધ્યે જળપ્રકોપ થયેલ, તે સમયે મહુર્મ મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજીએ સમયને યોગ્ય સહાય આપી સંકટમાં સપડાયેલાઓને યોગ્ય સહાય આપવાથી અને તેવી સહાય તરફ ત્યાંના એડમીનીસ્ટ્રેટર મી. રદાંગ મેજરનું ધ્યાન ખેંચવાથી તેઓને જોડાએ તે જગ્યા, આ સંસ્થાના ખાટે, નહિ જેવી કિંમતે પટે આપવાને ઇચ્છા બહાર કરતાં રેશન બાગુના ફીલડવાલી, જે ઉપર હાલ મકાન છે, તે પાંચ વીમાં જમીન તેઓ સાહેબે આપી. મહુર્મ મુનિરાજશ્રી ચારિત્રવિજયજીની ઇચ્છા આ સંસ્થાને જૈન ગુરુકુલ તરીકે બનાવવાની હતી.

શ્રી યશોવિજય જૈન ગુરુકુલનો
૧૯૭૧-૭૨-૭૩-૭૪ નો રિપોર્ટ.

ઝવેરી જીવણચંદ ધરમચંદ પ્રમુખ
શેઠ લક્ષ્મીચંદ જોડ ઉપપ્રમુખ
શેઠ ફકીરચંદ કેશરીચંદ
શેઠ લલ્લુભાઇ કરમચંદ
ઝવેરી હીરાલાલ સરપચંદ નાણાવહી
ઓ. સેક્રેટરીઓ

સમવેદન દર્શાવતા

કેટલાએક તારો અને પત્રોની નોંધ

મુનિ મહારાજશ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ

મુ. રાણપુર

શ્રી વિજયમોહનસૂરિજી મહારાજ

તથા મુનિશ્રી વિજયપ્રતાપસૂરિજી મહારાજ

મુ. ધાંગધા

આચાર્ય મં. શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિ

આચાર્ય મં શ્રી અરિતસાગરમૂરિજી	
આચાર્ય મં શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂરિજી	મું ભામનગર
મુનિમહારાજ શ્રી રત્નવિજયજી મહારાજ	મું સીપરી (શિવપુરી)
મુનિમહારાજ શ્રી દેવેન્દ્રવિજયજી મં	મું વીરમગામ
મું મં શ્રી સિદ્ધિવિજયજી	
તથા મું મં શ્રી સૌભાગ્યવિજયજી મં	મું અમદાવાદ
મું મં શ્રી પદ્મમુનિજી મહારાજ	મું પાલિતાણા
પં મં શ્રી વિજયજ્ઞાનમૂરિજી મહારાજ	
તથા ખાંતિસૂરિજી મહારાજ	મું બારડોલી
મું મં શ્રી ખીમાવજયજી મહારાજ	
તથા સૌભાગ્યવિજયજી મહારાજ	મું તણુસા
મું મં શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ	
તપસ્વીજી મુનિ હુકમવિજયજી મહારાજ	
તથા મુનિશ્રી હરખવિજયજી મં	મું લાકડીયા
સાધ્વીજીશ્રી ખીમકોરશીજી, સાધ્વીજી લાવણ્યશીજી, સાધ્વીજીશ્રી ચંદનશીજી, સાધ્વીજીશ્રી મનોહરશીજી	
બેન પુરીયાઇ તથા દિવાળીયાઇ	મું કોડાવ
બેન રામખાઇ	મું એકસંખા
શ્રીયશોવિજયજી જૈનગુરુકુળ કાર્યવાહક મંડળ	મું મુંબઇ
શેઠ હીરજી ઘેલાલાઇ	મું મુંબઇ
શેઠ દામજી ધારશી	મું મુંબઇ
શા વીરજી કે. બાલાણી	મું મુંબઇ
શ્રી મનસુખલાઇ મહેતા-કુટુંબ	મું મુંબઇ
યુનીલાલ નારણદાસ કાનુની	મું મુંબઇ
પં ત્રિભુવનદાસ અમરચંદ	મું કલકત્તા
શ્રી મોણસી ઘેલાલાઇ	મું કલકત્તા
શેઠ ઉકમશી રાયશીની કાં.	મું કલકત્તા
શેઠ રણસી લાધા	મું રંગુન
શ્રી જૈનસંઘ	
શ્રી આશકરણલાઇ ખેંગાર, તેજબાઇ વગેરે	મું માંડવી
શ્રી જૈનસંઘ ઝવેરી નાથાલાઇ તથા મૂળચંદલાઇ જેઠાલાઇ તથા	
ઝવેરી સાકરચંદલાઇ વગેરે	મું જૂજ
શ્રી જૈનસંઘ શેઠ નાથાલાઇ લવજી સેં. ખીમજી જેરાજ કાનજી	
પુરખોત્તમ ઉત્તમચંદ પ્રેમચંદ રાયશી હીરાચંદ વગેરે	મું અંબર
જૈન સંઘ કલા ઉમા, પાંચા કાયાણી વગેરે	મું સામખીયાળી

જૈન સંઘ	મુ० વાંછી
જૈન સંઘ	મુ० પત્રી
જૈન સંઘ	મુ० જંગી
જૈન સંઘ વકીલ હીરાલાલભાઈ વગેરે	મુ० અચાવ
જૈન સંઘ શેઠ હીરાચંદભાઈ વગેરે	મુ० લાકડિયા
જૈન સંઘ	મુ० ચિત્રોડ
જૈન સંઘ દામજી સૂરજી વગેરે	મુ० ધંમડકા
જૈન સંઘ	મુ० આંખેડી
યતિશિષ્ય જગનલાલજી	મુ० આંખેડી
જૈન સંઘ	મુ० ભડલી
"	મુ० વિશ્વેશ્વર
"	મુ० માનકુઆ
"	મુ० નખત્રાણા
"	મુ० કાંડાગરા
શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તથા પં० કાલીદાસ વગેરે	મુ० પાલીતાણા
પં० અમૃતલાલ અમરચંદ	મુ० પાલીતાણા
જૈન સંઘ: શેઠ રામચંદભાઈ વગેરે	મુ० ટાણા
ભારતર નાગરદાસ દામોદરદાસ	મુ० ટાણા
જૈન સંઘ	મુ० પછેમામ
શ્રી અચરતલાલ જગજીવનદાસ	મુ० ભાવનગર
જૈન સંઘ	મુ० સરા
પારેખ રામજી જેસંગ	મુ० ખેલા
શેઠ નેમચંદ કુંવરજી	મુ० આંદરણા
નગરશેઠ જાદવજી દલીચંદ	મુ० માળીયા
દોશી જૂહાભાઈ પ્રેમચંદ પૂંજણી	મુ० રંગપર
સંઘવી કાનજીભાઈ	મુ० મોરબી
શેઠ કેશવલાલ કચરાભાઈ	મુ० વીરમગામ
પં० જયચંદ્રજી મહારાજ	મુ० માલેગામ
શ્રી રતિલાલ હીરાલાલ	મુ० ખેડ
શેઠ ગુલામચંદ પાનાચંદ	મુ० કાલિયાવાડી
શેઠ નેમચંદ નાથાભાઈ	મુ० સુરત
ઝવેરી મોહનલાલ મગનલાલભાઈ	મુ० અમદાવાદ
શ્રી પોપટલાલ ત્રિભુવનદાસ શાહ	મુ० કરાંચી
શ્રી કુંવરજી દેવજી શાહ	મુ० મહડા
શ્રીયુત ચત્રભુજભાઈ	મુ० મોરબી
શ્રી હંસરાજભાઈ શામજી	મુ० જામનગર

સૂચના—આમાં લખેલ દરેકના પત્રો આવ્યા છે. કેટલાકના તારો અને પત્રો પણ આવેલ છે. આ સિવાય બીજા પણ અનેક છુટક વ્યક્તિઓના પત્રો આવ્યા હતા.

પત્ર વ્યવહાર

પત્રવ્યવહાર જીવનચરિત્રનું એક અંગ લેખવામાં આવે છે. આ દ્વારા જીવન નાયકના વ્યક્તિત્વની કેટલીય અપ્રગટ મહત્તાઓ તેમજ ખાસિયતો પર પ્રકાશ પાડે છે, અને આજ કારણે જીવનચરિત્રોમાં પત્રવ્યવહારનો સંગ્રહ એક મહત્વનું અંગ ગણાય છે. અત્ર પશુ એ જ દૃષ્ટિ લક્ષમાં રાખી આ પત્રો આપવામાં આવે છે, પણ દિલગીર થવા જેવું એ છે કે તેનો સંગ્રહ બહુ અદ્ય કરાયેલો છે. તેમજ ડુપ્લીકેટ (નકલ) રાખવાની પ્રથા પ્રચલિત ન હોવાથી સ્વર્ગસ્થનો લખેલ એક પણ પત્ર ઉપલબ્ધ થઈ શક્યો નથી. જો એ શક્ય હોત તો આ ગ્રંથના આકર્ષણમાં ઓર ઉમેરો થાત! અત્રે રજૂ કરવામાં આવેલા પત્રો તેમના પર ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓએ લખેલા છે. આટલા માત્રથી પણ આશા છે કે, પાઠકો ચરિત્રનાયકના વ્યક્તિત્વને વધુ પીછાની શકશે. સંપાદક

(૧)

(શ્રી વિજયકમલસૂરિજીનો પત્ર)

મુનિ ચારિત્રવિજય જશોવિજય મહારાજના નામથી પાઠશાળા કઠાવ્યાની ખબર મળી હતી. તથા તમારા લખાણથી પણ જાણ્યું છે. મેં તારંગથી પત્ર લખેલ છે. મોટી ટોળીવાળાને સાથે રાખી કામ લ્યે તો સારું. તેઓ ઉપદેશનું જ કામ કરે, વધારે ખટખટમાં ન ઉતરે તેમ કહેશે. સુખશાતા જણાવશો. સંવત ૧૯૬૯ ના માહ શુદ્ધ ૭.

પં. કમળવિજયગણી તરફથી ધર્મલાલ વાંચશો. દંબુદ

(૨)

તમારો પત્ર પહોંચ્યો, વાંચી વિગત જાણી, મદદ માટે લખ્યું, અમે બનતી મદદ અપાવીશું. આવેલા માણસોને પાદરા, દરાપરા, મીયાગામ, દક્ષિણના ગામો મોરવાડ, શાહપુર, કેનોલી, વાઘગામ, જૂનેર આદિ ગામોની ચીકી લખી આપી છે. સંસ્થા માટે તમે ધણું પરિશ્રમ ઉઠાવો છો. શરીર પણ સંભાળજો. જીવનચરિત્ર મોકલ્યું છે તેનો ઉતારો કરી યુક પાછી મોકલશો. તમારી ચુરભકિત પ્રશંસનીય છે.

દ: પં. કમલવિજયગણીના અનુવંદના વાંચજો

(૩)

પત્ર મળ્યો. બીના જાણી. સંસ્થા માટે તમે આટઆટલી મહેનત ઉઠાવો છો. વિદ્યો પણ ધણું આવે છે + + લાઇ ત્યાં આવી મદદ આપી જશે. પાઠશાળા માટે અમે ત્યાં આવીને બધી ગોઠવણ કરી દેશું અને તમોએ પણ સારો પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે તે બદલ ધન્યવાદ ઘટે છે પુસ્તકની પેટી ડોઝાઈ મોકલજો. વિદ્યાર્થીઓને ધર્મલાલ. અત્રે સૌ શાંતિમાં છીએ ને પાઠશાળા માટે અમે યથાર્થ રીતે

ભારી મદદ અપાવીશું. + + ચરિત્રનો ઉતારો થયો હશે.

૬. પં. કમલવિજયની અનુવંદના વાંચને

(૪)

તમારો એક પત્ર મોહનલાલ ઝવેરી ઉપરનો તથા એક અમારા ઉપરનો જન્ને પહોંચ્યા છે. વાંચી બીના જાણી છે. આણંદજી કલ્યાણજીના પેઢીના મુનિને આવક બંધ કરાવી છે, વળી + + વિજયજી પણ આવક બંધ કરાવે છે તે જાણ્યું છે. તમે એકલે પત્રે ક્યાં સુધી પહોંચશો? પેઢી માટે બંદોબસ્ત થશે તેટલો કરશું. એ તે આપણામાં છે કે જેણે શરૂ કર્યું તેણે જ પાર ઉતારવું પડે. પાટશાળા તમે ઉઘાડી હવે તમે જ સંભાળો. કોઈ બીજા ફેટલી મદદ અપાવે! + + વિજયજીને આવક બંધ કરાવવી શોભતિ નથી. હશે જેનું કયું જો ભોગવશે. તમે કામ સંભાળજો. મદદ જનતી અપાવીશું. ભાવનગરવાળા કુંવરજી આણંદજી આહોશ માણુસ છે. વળી પાટશાળા માટે પ્રેમ ધરાવે છે. તેમને પણ લખજો. પેઢીના ટ્રસ્ટી પણ છે. તેમને સેક્રેટરી કરશો તો કીક પડશે.

અહીં બે પંન્યાસ, ભાવવિજયજી, મુનિ હંમવિજયજી, મુનિ દર્શનવિજયજી, લાભવિજયજી, મુકિતવિજયજી, ધર્મવિજયજી, ચિત્તવિજયજી, હેતવિજયજી, પ્રેમવિજયજી એ રીતે જાણજો.

સં. ૧૯૭૨, અમદાવાદ

૬. પં. કમલવિજયની અનુવંદના વાંચને

(૫)

અહીં અત્યારે ચોગોદ્ધનની ક્રિયા ચાલે છે. ત્રણેને પંન્યાસ કરવાના છે. તમે કચ્છમાં. હું અહીં. પાટશાળા કેવી રીતે બચાવી શકાય? પાટશાળાના ઉદ્ધાર માટે તમે જલદી કચ્છમાંથી પાલીતાણા આવો! કુંવરજીએ બગાડ્યું છે અને + + વિજયજી પણ પાલીતાણામાં રહી પાટશાળા વિરૂદ્ધ પડ્યા છે, તેમણે તો હમણાં ઉપાડો લીધો છે. હોય, બધું સાફ થઈ રહેશે. તમે પાલીતાણા આવો! અમે પ્રાયઃ સંઘ લાઠને ત્યાં આવશું. કમેડી માટે લલામણ કરીશું. સારા ધર્મનિષ્ઠ માણસોના હાથમાં પાટશાળા સોંપાય તો સારી ઉન્નતિ થાય. તમે કોઈ વાતે ચિંતા ન કરશો. તમારી મહેનત અને પરિશ્રમ જરૂર સફળ થશે. આપણે આપણા માટે કયું છે શાસનદેવ રહાય કરશે.

સં. ૧૯૭૩ અમદાવાદ

૬. પં. કમળવિજયની અનુવંદના વાંચને

(૬)

સ્થવિર મુનિરાજ શ્રી વિનયવિજય મહારાજ

પાટશાળા સંબંધી હકિકત વાંચી ધ્યાનમાં લીધી છે. સાધુ સાધ્વીઓને જ્ઞાન મળી શકે એવી મોટવણ વિશેષ રાખશો. ધરગૃહસ્થી બણે તો બણે પણ સાધુ બણુશે તો મોટો ફાયદો છે.

પાટશાળા માટે ઉંઝા ગુરુ મહારાજ પંન્યાસજી મહારાજ સાહેબને લખ્યું હશે, નહીં તો જરૂર લખશો.

સં. ૧૯૬૮ કા. વ. ૩

લી. મુનિ વિનયવિજયજીના અનુવંદના સુખશાતા પહોંચે

(૭)

શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીનો પત્ર

બનારસથી લી. ધર્મવિજયાદિ ઠાણા ૧૦ના, શ્રી પાલીતાણા તત્ર વિનયાદિ-ગુણરત્ન-રત્નાકર મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી ચોગ્યાનુવંદણા વાંચશો.

તમારો પત્ર મળ્યો. વાંચી વિદિતાર્થ થયો. શ્રી યશોવિજયજી પાઠશાળા સ્થાપન કરવી તે વાત ઘણી ઉત્તમ છે. ત્રિભોવનદાસ તથા અમૃતલાલને તે કાર્ય કરવું ઉચિત છે. કેવળ મૃદકાર્ય માટે સમયોચિત પમારની જરૂરિયાત છે, તેનો બદોબસ્ત છ માસ માટે કરાવી આપીશ, પરંતુ આગળ પર તમારે શિર છે. મારે માથે શ્રી યશોવિજયજી પાઠશાળા, બનારસ પશુશાલા, અમદાવાદની શાખા શાલા, પુસ્તક પ્રકાશ ખાતુ વગેરે છે.

.....પાઠશાળાની સ્થાપના કારતક પુનમ પર રાખો, જેથી પૂર્ણ સિદ્ધિ થાય. પ્રથમ મુકામનો બદોબસ્ત કરવો. મારા શિર પર કામ ઘણું છે. અવકાશ નથી. ગિરિરાજનાં દર્શન કરતાં યાદ કરશો. હું પણ આવું છું, થોડા મહિનામાં. એ જ પાઠશાળામાં પૂર્ણ આનંદ છે. વીર સં. ૨૪૩૬ આસ્વિન વદ દશમ

(૮)

શ્રી વિજયધર્મસૂરીસ્વરજીનો પત્ર

શ્રી બનારસથી લીંઠ ધર્મવિજયાદિ ઠાણા શ્રી પાલીતાણા તત્ર વિનયાદિગુણુમણુ વિજૂષિત મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી યોગ્યાનુવંદણુ વાંચશો. તમારો પત્ર વાંચી સમસ્ત મુનિમંડળ તથા વિદ્યાર્થીવર્ગ ભારે આનંદિત થયો છે. ધન્ય છે તમારી ભાવનાને ! મારા મનમાં પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો, જે ચારિત્રવિજયજી જરૂર કાર્ય અન્નવશે. તે ફલીશૂત થયો છે. હું મામથર વદી ૩ ને રોજ જરૂર વિહાર કરીશ. ધીમે ધીમે ગુજરાત આવીશ. શારીરિક સંપત્તિ ઘણી ખરાબ છે. પૂર્ણ અવસ્થા લાગી છે. છ માસ તો તમામ વિચાર છોડી નિવૃત્તિ સુખ લેવું છે. + ++

.....પુસ્તકો જરૂર બે દિવસમાં વિદાય થશે. ગિરિરાજનાં દર્શન કરતાં યાદ કરશો. મિતિ વીર સંવત ૨૪૩૮ માગશર સુદી ૧૪ પં. અમૃતલાલને ધર્મજ્ઞાન જણાવશો. નવો વેપારી પ્રથમ જે છાપ પાડે તે પાડે છે. ખરાબર દિવસ ભર પરિશ્રમ કરજો.

(૯)

શ્રી વિજયધર્મસૂરીસ્વરજીનો પત્ર

શ્રી નયાશહેરથી લિ. ધર્મવિજયાદિ ઠાણા ૬ તત્ર વિનયાદિ ગુણુવિજૂષિત મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી યોગ્ય અનુવંદણુ વંદણુ વાંચશો.

તમારા તરફથી તાર તથા પત્રો મળ્યા. વાંચી બીના જાણી. પાલીતાણાની ભયંકર સ્થિતિનો હેવાલ, પત્ર દ્વારા તથા સાંજવર્તમાન દ્વારા જાણી ભારે ખેદ. તમારી પાઠશાળાના અમાધિ ખચર સાંજગી અતિ આનંદ. તમે જાગવેલી જન તથા પશુ સેવા બદલ ધન્યવાદ. તમારી શરવીરતા અને હિમ્મત જાણી આનંદ.

વિશેષ લખવાનું કે પં. ત્રિભોવનદાસ હાલ અમારા કામમાં છે તે જાણશો. તેની ચિન્તા કરશો નહિ. બીજું લખવાનું કે હાલ પાલીતાણાની પ્રજા ભયંકર સ્થિતિમાં આવી પડી હશે. તે વાસ્તે રૂ. ૨૦૦) થી ૨૫૦) સુધી દુઃખી શ્રાવકોને તથા બીજા ગરીબોને તમારે યોગ્ય લાગે તેમ આપો. થોડા દિવસ બાદ અમે અહીંથી મોકલાવી આપીશું. દુઃખીઓના દુઃખ દૂર કરો !

બીજું હાલ ગુરુ મહારાજ સાહેબના શરીરે ફીક નથી. અને સ્થંડિલ દિવસ અને રાત્રિમાં ૭-૮ વખત જવું પડે છે. શરીરની શક્તિ બિલકુલ કમ છે. દિવસ ચારપાંચ થયા આમને આમ છે. યશો

વિજયજી મહારાજ તથા વૃદ્ધિવંદજી મહારાજ સાહેબોની કૃપાથી શાન્તિ થઇ જશે. ચિન્તા કરશો નહિ. ગુરુવર્ષની આજ્ઞાથી પત્ર લખ્યો છે. દાં સેવક દેવેન્દ્રની વંદણા.

દાં ધર્મવિજયનાનુવંદણા. આજરોજ સહેજ ઠીક છે. પં. ત્રિભોવનદાસ પાટણ મુગેન્દ્રવિજયજી પાસે ગયા છે. થોડા દિવસનો વિલંબ થાય તો ડરવું નહિ.

(૧૦)

(શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીનો પત્ર)

શ્રી નયાશહેરથી લિ. ધર્મવિજયાદિ હાથા ૭ ના, શ્રી પાલીતાણા તત્ર વિનયાદિગુણગુણ વિશુષિત મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી થોડા અનુવંદણાવંદણા વાંચશો. તમારો પત્ર મળ્યો. વાંચી ઘણો સંતોષ થયો. પાઠશાળા માટે ગ્રાણ પાથરો છો, ઉન્નતિ કરો છો તે જાણી ઘણો આનંદ. સંતોષ થયો. તમે મુનિ શ્રી કપુરવિજયજીને ખમતખામણ કરવા ગયા તે સમયે તેઓએ ઉદારવૃત્તિ અને શાસનપ્રેમ ખતાવ્યાં તેવી જ ભાવના મારી તે મુનિરત્ન પર છે. હું પણ ખમાવું છું. સુખશાતા સાથે અનુવંદણા જણાવું છું. આપણી મુનિઓની ફરજ છે જે વીર પરમાત્માના શાસની સેવા કરવી. ધર્મી, મમતો છોડી સમતા ધરવી. ગુજરાતી સાધુઓ હીરામાણેક જેવા છે છતાંય ધૂર્તશિરોમણિ કપટપટુ + + +કદ્રિક જીવોના મનોમંદિરમાં જમરૂપ જૂતને પેસારી દે છે. તમામ વિદ્યાર્થી વર્ગને ધર્મલાભ. વીર સં. ૨૪૩૬ ભાદરવા સુદિ ૧૫

(૧૧)

(શ્રીમાન્ રત્નવિજયજી મહારાજ)

તત્ર શ્રીમાન્ પરમપ્રિય ધર્મદોસ્ત ધર્મજનુ શ્રીમાન્ ચારિત્રવિજયજી, દર્શનવિજયજી, જ્ઞાનવિજયજી, અનુવંદનાવંદના સુખશાતા વાંચશો. આપનો પરમપ્રીતિ સૂચક દર્શનવિજયજીનો હસ્તાક્ષર પત્ર મળ્યો. વાંચી આનંદ. આપની ચળકતી જીવંતીને મને ઘણી વખત સર્વોંશે અનુભવ મળ્યો છે. મારા હૃદયને પકડી ખાતરી છે કે આપ વિજય વરમાળા જરૂર ધારણ કરશો. ભારતભૂમિમાં ચાલુ જુગમાં દેવાંશી દીપકો ઝગઝગે છે તેમાંનાં આપ પણ એક શિખાધારી દીપક છો. આપના કાર્યકૃતિની રેખાઓ જ્યાં સુધી પીછાણું છું ત્યાં સુધી મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે કે-આકાશમાંના ધ્રુવતારાની પેઠે દીપાયમાન થશો. આપનું નામ ડાયરીમાં આપના ખાનામાં રજીસ્ટર કરી દીધું છે. તે થાદ રહે અને પરસ્પર રિથિતિ સ્થાપકતામાં x x પ્રસન્ન રહો એજ પ્રાર્થના. લી. હું છું આપનો જનુ રત્ન (સીપરી ગ્વાલિયર)

(૧૨)

(શ્રી રત્નવિજયજી મહારાજનો પત્ર)

શ્રી પાલનપુરથી લી રત્નવિજય, તત્ર શ્રી ચારિત્રચૂડામણિ, શાસનપ્રભાવક, પાઠશાળા સ્થાપક, જ્ઞેનદીપક, વિદ્યાવિલાસી, આત્મભોગી, પુરુષાર્થપ્રતિભા, પાઠશાળાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયચારિત્રસૂરિ થોડા અનુવંદનાવંદના વાંચશો. આપનો પત્ર મળ્યો. તેનો ઉત્તર સિદ્ધપુરથી લખ્યો છે તો પણ આજે પ્રત્યુત્તર લખવો વ્યાજબી ધારું છું.

ખતતી મહેનત કરું છું પણ મને લાભાંતરાય ઉદયથી પ્રાપ્તિ થતી નથી. તો પણ ઉલ્લસી છું અને ખરી રીતે આપને કોટિશઃ ધન્યવાદ આપું છું. આપ હજારો દખલમાં પણ કટિબદ્ધ થઇ સ્વકાર્ય કરો છો અને અમારા જેવાનાં હજારો બદલે લાખો આજ્ઞેયો સહો છે માટે પુનઃ ધન્યવાદ આપું છું. અને સપ્રેમ સહાનુજૂતિ લખું છું + + + + + ઇતિશમ્ પોસ વદ ૧૪. લી : જનુરત્ન

(૧૩)

(શ્રી વિજયભકિતસૂરિ આદિનો પત્ર)

સાણુંદયા લી. ભકિતવિજય, સિદ્ધવિજય, સુરેન્દ્રવિજય, દેવેન્દ્રવિજયના અનુવંદનાવંદના. તત્ર પાલીતાણા મધ્યે વિનયાદિગુણાલંકૃત મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી યોગ્ય. તમારો પત્ર મળ્યો. સમાચાર જાણ્યા. + + + પાદશાળા ખોલવાનો પ્રયત્ન કરી કાર્ય સિદ્ધ થવાનું લખ્યું તે જાણ્યું. અતિ આનંદની વાત છે. અત્રે મદદ માટે લખ્યું પણ દુષ્કાળના પ્રભાવથી અત્રે તે કાર્ય થવા સંભવ નથી. પાદશાળાની સ્થાપના થવાથી સવિસ્તર જવાબ લખશો. કયા મકાનમાં રહેવાનું નક્કી કર્યું? હાલ કેટલા પંડિત રાખ્યા? તેના ખર્ચનું કેવી રીતે કર્યું વગેરે સવિસ્તર જવાબ લખશો. ચોમાસુ ઉતરે વિહાર કરી તે તરફ ગિરિરાજના દર્શનાર્થે આવવા વિચાર પૂરજી છે. તમે કમ ધર્મશાળામાં છો વગેરે લખશો. ત્રિભોવનદાસ, અમૃતલાલ તથા ડાયાલાલને ધર્મલાલ. મિતિ ૧૯૬૮ ના કારતક શુદ્ધ ૩ બુધ ૬. સિંહની વંદના

(૧૪)

(શ્રી વિજયભકિતસૂરિજીનો પત્ર)

મુ. સિરોહીથી લ. ભકિતવિજયાદિ ઠા. જ. મુ. પાલીતાણા મુનિગુણગુણાલંકૃત મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી અનુવંદનાવંદના. તમારો પત્ર પોંચ્યો. બીના જાણી. ખનતો પ્રયાસ પાદશાળા માટે કર્યો જઈએ છીએ. પાદશાળાનું મુકામ ભાડે નવીન લીધાના સમાચાર જાણ્યા છે. તમારા પ્રયાસને ધન્યવાદ છે.

પ્રાયઃ જવાબ ચૈત્રી પૂનમ થશે. સારગાદ ગુરુમહારાજજીના સામા જમ્યું. સાદડી સુધી જમ્યું. ત્યાં પ્રાયઃ વૈશાખ માસમાં ગુરુમહારાજ સાહેબ ભેગા થવા સંભવ છે. એ જ ચૈત્રી પૂનમના દિવસ દાદાની મત્રા, માડું નામ દર્ધ મારી વતી ખમાસમણ દધને જરૂર કરવો. તે દિવસ હું અનુમોદના કરીશ.

નવા મુકામના ખજર સાંભળી ભારે આનંદ. તમારા પ્રયાસને ધન્યવાદ ઘટે છે. વીર પરમાત્માના શાસનમાં તમારા જેવા વીર પુરુષોની જય થાઓ. એ જ હજુ દેવ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે. માતી ૩. ૬. પોતાના

(૧૫)

(શ્રી હરખચંદ ભૂરાભાઈ, આજના ઇતિહાસવેત્તા શ્રી જયંતવિજયજીનો પત્ર)

મુ. શિવગંજ, પો. એરણપુર.

પોરવાડોંકી ધર્મશાળા, તા. ૧૯-૬-૭૬

પરમપૂજ્ય પરમોપકારી પ્રાતઃસ્મરણીય મુનિમહારાજના સત્તાવીશ ગુણે કરી બીરાજમાન શ્રીમાન મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજની સેવામાં, મુ. પાલીતાણા.

સવિનય ૧૦૦૮ વાર વંદણા સાથે નમ્ર વિનંતિ છે, કે આપશ્રીનો કૃપાપત્ર મળ્યો. વાંચી આનંદ સાથે ખેદ. મકાનનું કામ શરૂ થયેલું તથા તે માટે દરેક વાતની સગવડતા થઈ વગેરે સમાચાર જાણીને આનંદ થયો છે. પરંતુ આપના ઉદ્દિગ્ન સમાચારથી ખેદ થાય છે. આપ એટલો બધો કંટાળો શા માટે લાવો છો? આપ જે કામ કરો છો, તે કરવા બીજો કોઈ સમર્થ નથી માટે આપે જન્મ આપી, વૃક્ષને સિંચી સિંચીને મહામહેનતે મોડું કર્યું છે, તો તેવી જ રીતે તેનું પાલન કરો. બાકી બીજો

કોઇ ત્યાં આવીને આપનાથી સારું કામ કરી આપે તેનો સંભવ નથી. આપે મને ત્યાં આવવા લખ્યું, પણ હું ત્યાં આવી શકું તેમ નથી. કહાવ્યું હું ત્યાં આવું તોપણ શું કરી શકું? ત્યાંની પાઠશાળાનો ભાર હું કેઇ રીતે વહન કરી શકું તેમ નથી જ. મારી પ્રકૃતિ તો આપશ્રી જાણો જ છે. જે કોઇ મારે માથે ન હોય તો મારાથી તો લાભને બદલે નુકશાન જ થવા સંભવ છે; માટે તેવા કોઇ પણ જાતના ખોટા વિકલ્પો ન કરતાં શાંત ચિત્તથી કાર્ય કરે છે તે પ્રમાણે કરતા રહેશો. પૂન્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી આદિ તમામ સુખશાતામાં છે. તેમના તરફથી અનુવંદના વંદણા સુખશાતા શોભે.

લિ. દાસાનુદાસ સેવક.

હરખચંદની ૧૦૮ વાર વંદણા સ્વીકારશો.

(૧૬)

તળાબ, તારીખ ૨૬—૨—૧૯૧૪

શ્રીમાન મહાત્માન ચારિત્રવિજયજીની પવિત્ર સેવામાં.

પ્રજ્ઞામ સાથે લખવાનું કે—ગાંધી કાલના અવર્ણનીય આનંદથી મારા મનમાં અત્યંત હર્ષ ઉત્પન્ન થયો છે. જે કે આ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં આ પવિત્ર અને મહાન ઉદ્દેશવાળી પાઠશાળાના સંબંધે હું વિશેષથી હકીકત જાણી શક્યો ન હતો અને એમ પણ સમજી શક્યો ન હતો કે આ દિવસ મારી જિંદગીના સુખના દિવસોમાંનો એક યથા પડશે. પરંતુ તે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે હું ઘણું જાણી શક્યો છું. આ સંસ્થાના શ્રેયસાધક અને આપ જેવા સહાયકને યોગ્ય રીતે સંબોધી હું કશું કરી શક્યો નથી, પરંતુ તે તમામ હકીકતથી વાકેફ થયા બાદ આપ જેવા મહાન પુરુષ કે જે પોતાનાં તમામ સુખો, વૈભવો અને ઇચ્છાઓની તિલાંજલી આપી તનમનથી આવા દેશ અને સમાજ હિતના પરોપકારી કાર્યમાં લાગે છે એ હકીકત જાણી મારા મનમાં આપના માટે અત્યંત માન ઉત્પન્ન થાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે.

આપના આ ઉદાત્ત પ્રયાસથી હું જાણી શક્યો કે આપ ખરેખર દેશભક્ત છો અને આપનું જીવન ઘણું વંદનીય છે. આ લઘુપત્રને નવલકથા તો ન જ બનાવી શકું; તથાપિ હુંકામાં કહું છું કે આપ જેવા ઉદાર મહાત્મા કે જેણે પોતાનાં તમામ વ્યાવહારિક સુખોનો ભોગ આપી દેશસેવા બળવવાનો મહાન પ્રયાસ માથે લીધો છે, તેના નિરપૂર્ણ મહાત્માની મદદ સિવાય અમે વ્યવહારી કદી પણ ભારતવર્ષનું હિત નહીં જ કરી શકીએ. અત્યારનો સમય કેળવણીનો છે. ન્યાં નામદાર શાળી બ્રિટીશ સરકારના આશ્રય તળે અને ગોહીલકુલ મુગટમણિ અને મહાન પરોપકારી રાજ્ય-કર્તાઓના તરફથી આપણને આટલી મદદ અને સાનુકૂળતા હોવા છતાં અમારા જીવનને અમે દેશોન્નતિ તરફ દોરી ઉપયોગી ન બનાવી શકીએ એ એક માઠા લાગ્યનું પરિણામ છે. પરંતુ આપના જીવનવૃત્તાંતથી મને અત્યંત આનંદ થાય છે. કિન્તુ હજી જગત્પ્રિયતા પરમકૃપાળુ પરમાત્માની અમારા ઉપર કૃપા છે કે આપના જેવા સાધુ પુરુષો અમારા ઉપર આટલો ઉપકાર કરે છે; અને પરમાત્મા તેથી જ એ મહાન કાર્યમાં અમને વિજય આપશે.

આ પાઠશાળાનું અંતર જીવન ઘણું જ ઉંચા પ્રકારનું છે. છાત્રો ઘણું જ લાયક છે. અને તેમના ચારિત્ર ઉપરથી આપ અને શિક્ષક ઉપર મને ઘણું જ માન ઉત્પન્ન થયું છે, અને એ પરમકૃપાળુ પ્રજ્ઞા પાસે એ પાઠશાળાનો પ્રતિદિન અભ્યુદય ઇચ્છુ છું અને એ સહુ બાળકોનો આભાર માનતાં પત્ર સમાપ્ત કરું છું.

લી. ગોહીલ બાપુલા નારણજી

(૧૭)

(ભાવનગરના ૨૧૦ મહારાજા ભાવસિંહજીના મામાશ્રીનો પત્ર)

તળાજા, તા. ૧૧-૮-૧૫.

સદા કૃપાળુ પૂજ્ય મહારાજ સાહેબ શ્રી ચારિત્રવિજયજીની પવિત્ર સેવામાં... મુ. પાલીતાણા.
વિશેષ વિનંતિ કે આપનો કૃપા પત્ર મળ્યો. વાંચી કુલ હકીકત જાણી. પાલીતાણામાં પ્તેમ
આંબે છે તે વાંચી બેહદ દીલગીરી + + +

આપ પાઠશાળા લખને અહિં પધારશે એટલે જેટલી મદદ માંગે એટલી આપવા આ સેવક
બંધાયેલ છે તેમાં કોઈ રીતે સંશય રાખવો નહીં. અહીં આપની કૃપા છે. કોઈ જાતનો વાંધો
નહોં આવે. આપ સાહેબ અત્રે પધારવાથી અમોને આપની સેવા બજાવવાનો તથા ઉપદેશ સાંભળવાનો
મહાન લાભ મળશે. ઇશ્વરની મહેરબાની છે કે આપના જેવા સંત સાગી પુરુષો અમારા ઉપર
આટલી કૃપા રાખે છે. x + +

એ જ વિનંતી.

શ્રી કનુભાઈ વાકાભાઈના સાષ્ટાંગ પ્રણામ

(૧૮)

સકલસદ્ગુણાલંકૃત વિવેકવારિષિ કૃપાલુભૂતિ વિદ્યાવિલાસી શુભગુણુરાશી માંગલ્યસ્વરૂપ માનવન્તા
મહારાજશ્રી ૩ મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી; કચ્છ-આંગીઆ.

મોરઝરથી હી. આપને મળવાને આતુર સ્નેહાધિન કવિ ભગવાનદાસ રણુમલજીના સાષ્ટાંગ
નમસ્કાર નિવૃત્તિ વખતે સ્વીકારવા કૃપા કરશેજી.

બાદ આપની ભૂતિનાં દર્શન કરી, અત્યાનન્દ થયો છે. આપને વિનોદ હોવા પરમાત્માને પ્રાર્થું છું.
મારા અનુભવ પ્રમાણે આપ વીર, ધીર ને ગંભીર, અત્યન્ત ઉદાર, મહાન શૌર્યવાન, અદ્ભુત
દિલનાં દિવ્ય યતિ છો. આપના કુલને છાજે તેવા સદ્ગુણો આપશ્રીમાં સામેલ છે તથા તેને જગ-
જહેર કરવા એ અમારો કવિનો ધર્મ છે.

આ સંસારની રચના દ્વિવિધ છે. જેમ કે, લાભ-હાનિ, ભક્ષો-ભૂરો, સુખ-દુઃખ, રાત્રિ-દિવસ
વગેરે રચના એ પ્રકારની છે. આ દ્વિવિધતા દરેક જીવોમાં પણ સૂક્ષ્મરૂપે બની રહેલ છે. જે પૈકીના
સત્યની કદર કરી ફેલાવો-કરવો એ સત્યદૃષ્ટાઓની ફરજ છે.

“ દોહા ”

“ પીંગલ પ્રબંધ ”

શાંતપણે	તનમે	સદા	શુભિચલ	બોધ	ગંભીર,
સદા	ચારિત્રવિજયજી		નિરમલ	ગંગા	નીર. ૧
સદા	ચારિત્રવિજયજી		દાતા	રાની	દયાલ,
દિન	પ્રતિદિન ચડતી	કળા	કર	હી	શ્રી ગોપાલ. ૨
આપે	દાતા અંગમે		દીપે	તેજ	દિનેશ,
ધન્ય	ધન્ય ઇન	ધરણીમે	વર	વર	વિજય વિશેષ. ૩

પુનઃ આપના સુખારવિંદનાં દર્શન કરવા ધણી ઉમેદ છે. હું આપ જેવા પ્રતાપી પુરુષોનો
ખાસો છું. હું ૨-૩ દિવસ રહી આંગીએ આવીશ. ત્યાં એકથી વધારે-બે દિવસ, પૂર્ણપ્રજ્ઞની કૃપાથી રહીશ.

દોહા—ચાર મળે ચોસઠ ખીલે, વીસ રહે કર જોડ;
સગજનથી સગજન મળે, પ્રસન્ન હોય સાત કોડ. ૧

સં. ૧૬૭૨ ના આપાડ વદ ૩, બોમે.

લી. કૃપાકાંક્ષી,

કવિ ભગવન્નદાસ રણુમલજી

વાર્ષિકફળ—અધિપતિ ખુદ.

(૧૯)

પાલીતાણા, તા. ૧૬-૮-૧૬

પરમપૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજની પવિત્ર સેવામાં.....મુ. આંગિયા,
પાલીતાણાથી લી. સેવક મકનજી શોભારામ રાવલ—શિર સાષ્ટાંગ નમસ્કાર વાંચવા કૃપા કરશોજી
—વિશેષ. આપનો કૃપાપત્ર તા. ૧૩-૮-૧૬ નો મળતાં મારા પિતાશ્રીને તથા મને અતિશય આનંદ
પ્રાપ્ત થયો છે. આશીર્વાદરૂપી કૃપાપ્રસાદ આપતા રહેવા વિનંતી છે + + + તા. ૮ મીના રોજ
હું અહીંથી વઢવાણ કાંપની હેડ પોસ્ટ ઓફિસના હેડ પોસ્ટમાસ્ટર તરીકે એક માસ માટે ગયો અને
ત્યાંથી જ પરભાયો તા. ૧૪ જુનથી અઢી મહિનાની રજા ઉપર લખતર વગેરે સ્થળે ગયો હતો તે
ચાલતા મહિનાની તા. પાંચમીએ મારા પિતાશ્રી વગેરે સાથે આવ્યો છું.

આપના વિહાર કર્યા પછી મેં આપની તપાસ કરાવેલી પરંતુ આપ પ્રવાસમાં છો એમ
કુવરજીભાઈએ કહેલું. આપશ્રીના ઉપદેશાનુસાર માટે હૃદય ધણી ધમ્મ કરે છે. આપ અહીં હતા ત્યારે તો
આપની સેવાનો, દર્શનનો અને બોધ સાંભળવાનો લાભ મળતો હતો. હવે તેવો લાભ ક્યારે આપશે ?
આપના ગયા પછી બોડિંગમાં અવ્યવસ્થા ચાલે છે તો હવે આપ અહીં આવી સંસ્થાને પહેલાંના
જેવી ઉચિત બનાવો અને અમને પણ દર્શનનો લાભ આપો એવી વિનંતી છે. પત્ર દ્વારા બોધ આપતા
રહેશો. બાકી તો ઈશ્વરની દયા હશે ત્યારે આપના જેવા નિઃસ્વાર્થી સાધુપુરુષની સેવાનો લાભ મળશે.
પ્રભુ આપને સદાય દીર્ઘાયુ રાખે એ જ પ્રાર્થના.

લી. સદાનો સેવક

(પાલીતાણા પોસ્ટ માસ્ટર તથા તાર માસ્ટર)

મકનજી શોભારામ

(૨૦)

પાલીતાણા, તા. ૨ ઓક્ટોબર ૧૯૧૬.

અનેક ઉપમા લાયક પૂજ્ય મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજય મહારાજની સેવામાં...મુ. આંગિયા
પાલીતાણાથી ડૉક્ટર પદમજીના યથાયોગ્ય વાંચશો. + + તેને માટે આપનો આભાર માનું છું.
પાલીતાણામાં છેલ્લા બે માસમાં ઝાડા ઉલટીના રોગનો ઉપદ્રવ ધણો જ હતો. પ્રભુકૃપાથી હવે
શાન્તિ છે. આશા છે કે આપ પુર ખુશી તંદુરસ્તીમાં હશે. હવે આપ અત્રે ક્યારે પધારશો ?
આપના સત્સંગમગમની ધણી ધમ્મ રજા કરે છે. પાઠશાળામાં ધણા વખત થયા મારું જવું થયું નથી,
પણ સાંભળવા પ્રમાણે આપના જેટલી સંભાળ નથી. ગરીબ બાપડા વિદ્યાર્થીઓની મને ધણી જ
લાગણી છે. આપ ઝટ પધારો તો અમો સર્વે રાજ થઈશું. + + +

(પાલીતાણા સ્ટેટ મેડીકલ ઓફીસર)

લિ. પદમજી અરદેશરના યથાયોગ્ય વાંચશો

(૨૧)

નંદા, તા. ૧૨-૧-૧૯૧૫

શાન્ત દાન્ત મહન્ત ત્યાગી વૈરાગી વિદ્યોત્તેજક પૂજ્ય
વિજયજી મહારાજ સાહેબની પવિત્ર સેવામાં,

મુનિમહારાજ શ્રી મુનિ ચારિત્ર-
શુભસ્થળ માનકુંવા

વિનંતિ પૂર્વક લખવાનું કે હું અત્રે આપના ધર્મના પસાર કરીને સુખી છું. આ વધીને અંગિયાથી વિહાર જૈન પત્રમાં વાંચવાથી જાણી શક્યો છું. આપે વિહારમાં રસ્તામાં એકસપી માટે જે પ્રયત્ન સેવ્યો અને તેનું શુભ ફળ ત્યાંની કોમને મળ્યું તે જાણીને અત્યંત હર્ષ થયો છે. આપ ખરેખર જૈન કોમની ઉન્નતિ માટે, વિદ્યાપ્રચાર માટે, એકસપી અને ધર્મોદ્ધાર માટેનો જે પરિશ્રમ વેઠો છે તે સ્તુત્ય છે. હું તો સ્તુતિ કરું પણ એક વખતે આપી જૈન કોમને સ્તુતિ કરવાની ફરજ પડશે.

આપે પાલીતાણામાં પાઠશાળા સ્થાપી એ જેવો તેવો ઉપકાર નથી કર્યો. અને હવે કચ્છ જેવા અજ્ઞાનતામાં સડતા, કુખતા પ્રદેશના હિંદુઓ માટે કમ્બર કસી આપ ત્યાં પાઠશાળા—ગુરુકુળ સ્થાપવા કારો છે તે માટે ખરેખર આપને ધન્યવાદ ધટે છે. આપના પ્રયાસથી કચ્છદેશનો જરુર ઉદ્ધાર થશે અને અજ્ઞાનતા પણ દૂર થઈ જશે. આપને અત્યારે નહિ તોપણ પછવાડે જૈન સમાજ પૂજશે. + + +

હું આપનો સદાનો ઋણી છું. આપના પ્રત્યે મારી જે માનબુદ્ધિ છે તેવી સદાને માટે રહે તેવી ઇશ્વર પ્રત્યે માગણી કરું છું. આપણી પાઠશાળા—બોર્ડિંગ સારી રીતે ચાલતી હશે. દિન પ્રતિદિન આપના પુણ્ય પ્રતાપે તેની ઉન્નતિ થાય તે જ ઇચ્છું છું. લિ. સદાનો આભારી

સેવક—જગવાનદાસ કમલશીની અનેકશઃ વંદના અવધારશેછ

(૨૨)

Dastur & Co. Solicitors,

15, Mail Building, Hornby Road,
B O M B A Y.

17-8-17

પૂજ્ય મુનિવર્ય શ્રી ૧૦૦૮ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી તથા મુનિમહારાજ શ્રી દર્શન-વિજયજી તથા મુનિ મહારાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી આદિ ઠાણાની પરમ પવિત્ર સેવામાં.

વિનય પૂર્વક વંદના સહિત જણાવવાનું જે આપનો તા. ૧૫-૮-૧૭ નો કૃપાપત્ર મળ્યો. પત્ર દ્વારાએ આપશ્રીની અમૃતવાણી અને મજકુર વાણી દ્વારા આપશ્રીનાં પોતાનાં દર્શન જેટલો આનંદ થયો છે. આપનાં, તેની અંદર પરોપકારવૃત્તિથી લખાયેલાં, હિતવચનોને હું મારા હૃદયમાં જરુર યોગ્ય સ્થાન આપીશ. અને વિરહ દુખને સમાવવા હું વારંવાર તમારાં બોધ વચનોને યાદ કરીશ. કહેવાની અમત્ય નથી, અત્યાર આગમ્ય આપની શિક્ષાથી મારું દર્દ અમુક અંશે ઓછું થવા પામ્યું છે અને મારી ખાત્રી છે કે જેમ જેમ આપનો પ્રબળ ઉપદેશ મારા આત્મામાં વધુને વધુ પરિણમશે તેમ તેમ ઉક્ત ઉદાસીનતારૂપ દર્દનો નાશ થશે.

આપશ્રીની છેવટની આજ્ઞા જે “આત્મા નિમિત્ત વશ છે અને તેથી જો આપણે ખોટાં નિમિત્ત ઉભાં નહીં કરીએ તો સુખી થઈશું” ખૂબ યાદ રાખું છું. હર સમયે તેને સંભાળું છું. આપશ્રીના મનોહર ધર્મોપદેશથી મારી ઉદાસીનતા ચાલી ગઈ છે. સંસારી વિષયો અને અપ્રિય થઈ પડ્યાં છે. અને દિવસનો મોટો ભાગ ધર્મધ્યાનમાં ગાળી શકું છું. સંસારનો વૈભવ, સંસારી મૈત્રિ, સંસારી કાંઈ પણ હીલચાલ અને નીરસ જેવી જણાય છે. અને હું ઇચ્છું કે આવી વૃત્તિ મહારી સદાને માટે કાયમ રહે. આ બધો આપશ્રીના ઉપદેશનો જ પ્રતાપ છે. મને તો વિશ્વાસ છે કે

આપના જેવા પરમ ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગી નિરુપ્કી સાધુઓથી જૈનધર્મ દીપે છે. નિરંતર પત્રદ્વારા આપનાં અમૂલ્ય બોધવચનો અવશ્ય મોકલશેાછ. આપના એક એક વચન મને ત્યાગમાર્ગમાં તરબોળ કરે છે. હવે તો નસીબમાં હશે ત્યારે આપનાં દર્શન થશે. હાલ એ જ. કામ સેવા દરમાવશેાછ.

લે. બાળક વીરજી (વીરજી કેશવજી બાલાણી)
(૨૩)

મુ. પાલીતાણા, તા. ૨૫-૫-૧૯૧૮.

સર્વશ્રમણગુણસંપન્ન મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી આદિ ઠાણાની સેવામાં.

લી. શાહ માધવલાલ નાગરદાસના ૧૦૦૮ વાર વંદણા સ્વીકારશેાછ.

જ્યારે જ્યારે હું કામ ઉન્નતિનો વિચાર કરતો હોઉં છું, ત્યારે આપના જેવી જ એક મૂર્તિ મારા હૃદયમંદિરમાં આબેહુલ દ્રશ્ય થાય છે અને એમ સૂચવે છે કે “એકે જગત્તો સો તે ખિયારાં” તે નિયમ ખ્યાલમાં રાખી પ્રયાણ કરવું. ખરેખર, મને, જૈન કામની ઉન્નતિને માટે તદ્દવત થયેલા આપના ઉદાર હૃદયને માટે, મારી જીંદગીની કીમતના જોખમનાં માન કરતાં વધારે માન તે હૃદયને માટે છે, અને હું આપને સાધુના વેષને લઇને નહીં, પરંતુ મહાસમર્થ પુરૂષના જેવા હૃદયને લઇને ચાહું છું.

છટ્ટિ કૃપાથી તેવી રીતના હૃદયનાં પોષક તત્ત્વો મળે અને તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ થઇ આ ચક્ષુઓ તેનું દળ જોવાં હું ક્યારે ભાગ્યશાળી થાઉં એવું ઇચ્છું છું.

પ્રીયેશ્વર ! હું લખવાનું સાહસ કરું છું, કે કદાચ કહેાડા સંયોગોને લઇને હું આ સંસ્થાને મૂકીશ, પરંતુ આપના જ્ઞાનજ્વલ્ય હૃદયે જે મારા મન ઉપર અસર કરી છે, તેના માનમાં તો હું આપને મારા હૃદયમાંથી દૂર કરી શકીશ નહિ. તો પછી વીસરી જવાની વાત ક્યાં રહી ?

લી. તમારો માધવલાલ નાગરદાસની વંદના.

તા. ૪. પંડિત તેના પિતાશ્રી ડાહ્યામાં માંદા હોવાથી દીવસ આકની રજા લઈ તત્ર ગએલ છે. કાગળ રહી ગએલો હોવાથી નવીન—પંડિતના પિતાશ્રી ગુજરી ગએલ છે.

૨

સો શિયાળવાનાં સમુદાય પર ધ્યાન દેવું તેના કરતાં એક સિંહના બખ્યાને હાથ કરવું કાર્યોન્નતિ માટે પુરતું થશે.

૨

“હૃદય પર છે લખી લીધું હવે શું છે રહ્યું લખવું; સહીને આંસુના દરીયા તરીને પાર ઉતરવું.”

સર્વેને વિનયા નમન

લી. તમારો માધવલાલની વંદના.

(૨૪)

મુખ્ય તા. ૩—૮—૧૮

પરમ હિતસ્વી સત્યપંથવેદી મુનિવર શ્રી ચારિત્રવિજયજી આદિ મુનિમંડળ મુન્ન અગિયા મુખ્યથી લિ. મનસુખલાલનાં વંદન. તમારો પત્ર મળ્યો. ચોમાસુ ત્યાં થયું બપુ. એ દેશમાં સાચા ગુરુની ખામી છે.

આપનો ઉપદેશ મારા મનને ખહુ પ્રેરે છે. એ ભાવના પ્રત્યેક મહારાજોમાં પરિણત જોવા છૂં છું. આમ થાય તો સમાજનો ઉદાર નિર્ણય જ છે.

સંસ્થા—આશ્રમ માટે લાલ રંગની જૂમિ તરફ મન દોડે છે. સહઆચરણની શાંતિ અને પવિત્રતા પણ દિલનેય ખેંચે છે.

તે તરફ આવતા જુનામઠ જરૂર આવીશ. મનઃસુખ સાક્ષી પૂરે છે, આપ જેવાનો હાથ છે તો કાર્ય જલદી પ્રાણુવાન બનશે.

મારા યોગ્ય કાર્ય દરમાવશે. બાલ મુનિરાજને વંદન. આપ તેમને પોતાના સમર્થ પ્રતિનિધિ બનાવશે એ જ વિનંતિ છે. મનસુખનાં વંદન.

(૨૫)

અંગીયા, શ્રાવણ વદી ૮, શુક્રવાર ૧૬૭૪.

સ્વસ્તીન શ્રી નિવાસ પાલીતાણા શુભસ્થાને સદ્ગુણાલંકૃત, વિવેકસાગર, જ્ઞાનભંડાર, બુદ્ધિવંત, સમદષ્ટિવાન, અપમાન રહિત, શુભચિત્તક પૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજીની પવિત્ર સેવામાં,

અંગીયાથી લી. આપને હરધડી યાદ કરનાર કનિષ્ઠ સેવક ઇશ્વરના સાષ્ટાંગ પજેલાગણા સ્વીકારશેજી.

આપશ્રી અતરેથી ગયા પછી મારા ઉપર પત્ર નથી, પણ અરે, હું જૂલ ખાઉં છું કારણ કે આપે ખટપટ તજીને જ વૈરાગ્ય લાવ્યો છે. તો પછી હું આપને યાદ ન આવું તેમાં કંઈ મોટી વાત નથી. હું તો આપને એક ઘડી પણ જૂલ્યો નથી. હરધડી યાદ કરું છું. આપના સંસારની અસારતાના, વૈરાગ્ય ઉપજવનારા ઉપદેશ હજી મારા કાનમાં ગુંજે છે. હવે આ સેવકોને ક્યારે દર્શનનો લાલ આપશે? આપના જેવા મહાસાધુપુરુષોનાં દર્શન તો પરમ પુણ્ય-પ્રભુકૃપાએ જ થાય છે. હવે આપ અહીં ક્યારે પધારશે? સંઘમાં બે તડ પડેલાં છે. આપ આવી સમાધાન કરાવી શાંતિ પમાડો અને અમને દર્શન તથા ઉપદેશનો લાલ આપો એવી વિનંતિ છે. પ્રભુ આપને દીધોજી રાખો.....મુનિશ્રી દર્શનવિજયજીની ખબર લખશે.

તા. ક. પીરબાવાશ્રી આપના સત્સંગને બહુ જ પ્રેમપૂર્વક યાદ કરે છે.

સેવક શ્રી. ઇશ્વરલાલ પ્રાણજનન પ્રુવ

(૨૬)

પૂજ્ય મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજની સેવામાં.

+ + + વિ. પાઠશાળામાં છોકરાઓ સર્વેનો અંગ્રેજી અભ્યાસ ઠીક ચાલે છે. હવે આપ જલ્દી આવી આપની પ્રિય સંસ્થાને સંભાળો. ચોતરફ ધોરઅંધારાં વાદળોમાં આપ જ સંસ્થા માટે દીવાદાંડી રૂપ છો. વધુ વિલમ્બ સંસ્થાને જોખમમાં નાખશે. પાઠશાળાનું અને સર્વે + + + નું હિત આપ તેમ કરી જલ્દી ખુલાસો કરશેજી. સૌ આપના આવાગમનની રાહ જુવે છે. આપના અભાવે સંસ્થા + + + કરી રહી છે. હાલ એ જ. પત્રોત્તર આપવા કૃપા કરશેજી. લી. અંગ્રેજી માસ્તર

પાલીતાણા

છાટાલાલ વિશ્વનાથના અનેકશ: વંદના

તા. ક. સર્વે વિદ્યાર્થી આનંદમાં મળેથી બજે છે.

સન્માનપત્રમ્

શ્રી સિદ્ધાચલતીર્થરાજતિલકે શ્રીપાદલિપ્તે પુરે, યેનાનન્દવિતાનકં દિતકરં જ્ઞાનસ્ય વિસ્તારકં ।
શ્રીમત્પાઠગૃહં યશોવિજયજીનામાક્રિતં સ્થાપિતં, સ શ્રીસંયત્પુજ્જ્વો વિજયતાં ચારિત્રરાજેશ્વરઃ ॥ ૧ ॥

જિનશાસન શુભેચ્છક, મિશ્યામતિ મતભંજક, અજ્ઞાનતિમિરવિધ્વંસક, પરોપકાર-
નિષ્ઠ, ચારિત્રચૂડામણિ, કાર્યદક્ષ, વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ, વિદ્વદ્વ્યં મુનિ મહારાજ

શ્રી શ્રી શ્રી ચારિત્રવિજયમ્ મહારાજ સાહેબજીના પવિત્ર પાદપદ્મમાં.

કોશી-બનારસમાં આપ સાહેબે ઉચ્ચતર અભ્યાસ કરી-આયુત્તમ અનુભવ મેળવી, અંગાલ-
પૂર્વદેશ-ગુજરાત-કાઠીયાવાડ-મારવાડ અને મેવાડ આદિ દેશના વિવિધ ગામ તેમજ શહેરોમાં વિચરી
ઉપદેશ તરીકેનું કિંમતી કાર્ય ગળવી ભારતવર્ષ ઉપર જે અગમ્ય ઉપકાર કર્યો છે તે
ધન્યવાદને પાત્ર છે.

સંવત ૧૯૧૮ના ભયંકર દુર્ભિક્ષ સમયે નિરાધાર જૈન અગ્ન્યાંઓને બચાવી લેવા અને
તેઓને ઉચ્ચતર જ્ઞાન આપી જૈન વિદ્વાનો ઉત્પન્ન કરવા શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત-
પ્રાકૃત પાઠશાળા બોડીંગ સંસ્થાપન કરી આપશ્રીએ જૈન સમાજ ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે.

સંવત ૧૯૧૬ માં પાલીતાણામાં થયેલ જળપ્રલય સમયે અનેક મનુષ્યોને તથા પશુઓને
આત્મસત્તાથી બચાવવાનું માન, એકમીનીરેટ્ટર મેજર રટોંગ સાહેબ આદિ રાજકીય અમલદારોના
ધન્યવાદ સાથે, પ્રાપ્ત કરી રાજ્યનું સંપૂર્ણ વકાદારીપણું મેળવવા સાથે આપશ્રીએ મુનિ તરિકેના
સત્યધર્મને જે અદા કર્યો છે તે અત્યંત પ્રશંસાને પાત્ર છે.

પાંચ વરસ સુધી જીવતાડ પ્રયત્ન અંગીકાર કરી ઉપરોક્ત પાઠશાળા-બોડીંગને ઉચ્ચ શ્રેણી
ઉપર મુકી, આપ સાહેબે આપના ચારિત્રના બોજે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત અને ઇંગ્લીશ ભાષામાં ગુચાચેલા
જૈન સાહિત્યની સંપૂર્ણ સેવા બજાવવા સાથે શ્રી સિદ્ધક્ષેત્રને અદ્વિતીય વિદ્યાનું કેન્દ્રસ્થાન બનાવી આપી
જૈન તેમજ જૈનેતર સમાજની જે પ્રિયતા મેળવી છે તે અત્યંત પ્રશંસાને પાત્ર છે.

મજકુર પાઠશાળા બોડીંગને ચિરસ્થાયી કરવા પાલીતાણા રોડ પાસેથી વિશાલ ભૂમિકા
મેળવી આપી જૈનશાસનનો કીર્તિચંદ્ર “ યાવજ્જન્મદિવાકરો ” શ્રી સિદ્ધક્ષેત્રમાં રાખી જૈન
મુનિવરોને તથા જૈન સમાજને બચાવવા આપ સાહેબે જે પ્રયત્ન રચ્યો છે તે અત્યંત પ્રશંસનીય છે.

સંદરભુ પાઠશાળા બોડીંગના વિદ્યાર્થીઓને સહવિવેકી, સત્યાગ્રહી, ચારિત્રવાન અને સત્યવક્તાઓ
થવાને આપ સાહેબે જે જે સંસ્કારો આપેલા છે તે આપ સાહેબની સાહિત્યપોષક વૃત્તિનું શુભ ચિન્હ છે.

આવા આપ સાહેબના અનેક ઉજ્જવલ ગુણોથી આકર્ષાઈ અમે મજકુર પાઠશાળા-બોડીંગના
હિતચિન્તકો-કાર્યસંચાલકો તથા હાત્રગણ અમારા તરફના આપના ઉપકાર યુક્ત ધર્મસ્નેહ અને
મમતાથી આકર્ષાઈ આપ સાહેબના શુભ કર્તવ્ય-ગમનથી યતા વિશેષ પરત્વે અમારી ઉજળતી
લાગણી પ્રદર્શિત કરતાં શાસનદેવ પ્રતિ પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આપને આવાં અનેક પવિત્ર કાર્યો
કરવા શાસનદેવો સત્ક્રોડિતમણું બળ પ્રેરો અને અમે આપનાં સુકૃતિયુક્ત પવિત્ર દર્શનનો લાભ પુનઃ
નહી પ્રાપ્ત કરીએ. કૃત્યલખ, તા. ૧-૩-૧૯૧૬, વીર સંવત ૨૪૪૨ ના માહવદિ ૧૧૧ બુધવાર

લી. અમો. બી.એ. જમમ. સદ્ગુણકૃપાકાંક્ષી,

સુભાષચંદ્ર બહેરદાસ તે શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પ્રાકૃત પાઠશાળા બોડીંગના
મુખ્ય પાલીતાણા
મુખ્ય પાલીતાણા

કાર્યસંચાલકો તથા સમગ્ર હાત્રગણ

કુમાર મિ-રતી